

ЕКОНОМІКА РОЗВИТКУ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
ВИДАЄТЬСЯ ЩОКВАРТАЛЬНО

№ 4 (76)

Харків. Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015

**Засновник і видавець
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

Науковий журнал "Економіка розвитку" видається з березня 2002 року, перереєстрований у зв'язку зі зміною назви засновника (Ресстраційний номер свідоцтва – КВ № 21173-10973 ПР від 23.01.2015 р.)

Науковий журнал "Економіка розвитку" включено до **Переліку наукових фахових видань України** (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.05.2015 р. № 528, додаток 10).

Періодичне видання Науковий журнал "Економіка розвитку" включено до Каталогу видань України з доставкою. **Індекс видання – 49222.**

Web-сайт наукового журналу:
<http://www.ed.ksue.edu.ua/ER/UER/index.html>

Web-сайти, на яких представлено науковий журнал:

- ✓ Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecoroz/index.html
- ✓ Научная электронная библиотека: http://elibrary.ru/title_about.asp?id=32869
- ✓ DOAJ – Directory of Open Access Journals: <http://www.doaj.org/doaj?func=openurl&genre=journal&issn=16831942>
- ✓ BASE – Bielefeld Academic Search Engine: <http://www.base-search.net/Search/Results?lookfor=url%3Aed.ksue.edu.ua&refid=dclink>
- ✓ WorldCat: http://www.worldcat.org/title/economics-of-development/oclc/774086872&referer=brief_results
- ✓ Index Copernicus International S.A.: <http://journals.indexcopernicus.com/passport.php?id=7897>
- ✓ The Asian Education Index: http://www.asian-education-index.com/business_index_E.php
- ✓ Ulrichsweb™ Global Serials Directory: <http://ulrichsweb.serialssolutions.com>

**ЕКОНОМІКА
РОЗВИТКУ
ECONOMICS
OF DEVELOPMENT**

грудень 2015 р. № 4 (76)
**Затверджено на засіданні вченої ради університету.
Протокол № 5 від 01.12.2015 р.**

Редакційна колегія

**Пономаренко В. С. – докт. екон. наук,
професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця (головний редактор)**

Афанасьєв М. В. – канд. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Внукова Н. М. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Гавкалова Н. Л. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Гонтарева І. В. – докт. екон. наук, доцент ХНЕУ ім. С. Кузнеця (науковий редактор)
Грицьова В. М. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Дікань Л. В. – канд. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Дороніна М. С. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Дорохов О. В. – канд. техн. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Іванов Ю. Б. – докт. екон. наук, професор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України
Кизим М. О. – докт. екон. наук, професор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України
Клебанова Т. С. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Козьменко О. В. – докт. екон. наук, професор Української академії банківської справи Національного банку України
Колодієв О. М. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Криворотов В. В. – докт. екон. наук, професор Уральського федерального університету імені першого Президента Росії Б. Н. Ельцина (Росія)
Левікін В. М. – докт. техн. наук, професор Харківського національного університету радіоелектроніки
Лутай Л. А. – докт. екон. наук, професор Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського
Малярець Л. М. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Назарова Г. В. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Нижегородцев Р. М. – докт. екон. наук, зав. лабораторією Інституту проблем управління РАН (Росія)
Орлов П. А. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Отенко І. П. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Пилипенко А. А. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця (заступник головного редактора)
Попов О. Є. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Пушкар О. І. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Расвєнєва О. В. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Чернов В. Г. – докт. екон. наук, професор Владимирського державного університету (Росія)
Чухрай Н. І. – докт. екон. наук, професор Національного університету "Львівська політехніка"
Ястремська О. М. – докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Chauchat Jean-Hugues – Professeur (HdR) de l'Université Lumière Lyon2 (France)
Chen Wei – PhD, Professor, Hebei University of Science and Technology (China)
Gang Fan – Dr., Professor, Graduate School of Chinese Academy of Social Sciences; Director of China's National Economic Research Institute (China)
Hofstahler Hannes – Professor, Upper Austria University of Applied Sciences (Austria)
Hollner Helmut – FH-Prof. DL Dr Techn University of Applied Sciences FH "Technikum Wien" (Austria)
Kalashnikov Vitaliy – Economy Doctor (ED), Assistant Professor, Universidad Autónoma de Nuevo León (Mexico)
Ohrimenco Serghei – Dr. Sc. (Econ.), Professor, Academy of Economic Studies (Moldova)
Pucher Robert – FH-Prof. DL Dr Techn, University of Applied Sciences FH "Technikum Wien" (Austria)
Sarkisyan Agop – PhD, D.A., Tsenov Academy of Economics (Bulgaria)
Solarz Jan Krzysztof – Prof. nadzw. dr hab., Akademia finansów, Warszawa (Poland)
Vulanovic Milos – PhD, Assistant Professor of Finance, Western New England University (USA)
Wackowski Kazimierz – Prof. nadzw. dr hab., Politechnika Warszawska (Poland)
John (Jack) William McNeill – PhD, Professor of Anthropology and Intercultural Studies, Providence University College (Canada)
Irina Yatskiv – Dr. Sc. Eng., Vice rector, Professor, Transport and Telecommunication Institute (Latvia)
Duro Benic – PhD, Full Professor with tenure, University of Dubrovnik (Croatia)
Christine Cooper – PhD MSc BA (hons), Professor, University of Strathclyde, Glasgow (UK)
Dalia Streimikiene – Dr., Professor, Lithuanian Energy Institute, Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities (Lithuania)
Mirjana Pejic Bach – Full Professor, University of Zagreb (Croatia)
Borut Jereb – PhD, Associate Professor, University of Maribor (Slovenia)
Mimo Draskovic – PhD, Maritime Faculty of Kotor (Montenegro)

- Науковий журнал є журналом із відкритим доступом згідно з визначенням BOAI.
- Статті для публікації в науковому журналі відбираються на умовах подвійного закритого ("сліпого") рецензування.
- Відповідальність за достовірність фактів, дат, назв, імен, прізвищ, цифрових даних, які наводяться, несуть автори статей.
- Редакція може публікувати статті в порядку обговорення, не поділяючи точки зору авторів.
- У разі передрукування матеріалів посилання на "Економіку розвитку" обов'язкове.

© Харківський національний економічний університет імені Семени Кузнеця, 2015
© Науковий журнал "Економіка розвитку", 2015
© Видавництво ХНЕУ ім. С. Кузнеця, дизайн обкладинки, 2015

Зміст

Механізм регулювання економіки

Єрмакова О. А. Технологічні платформи як важливий інструмент формування інноваційного середовища в регіоні.....	5
Дейнека Т. А. Суперечності сучасної техніко-економічної парадигми в умовах інформаційної глобалізації.....	13
V. Lurov. Systems of Higher Education: A Comparative Institutional Analysis	21
Тараненко О. О. Сучасні підходи до класифікації чинників впливу на діяльність підприємств індустрії туризму.....	32
Гребенніков В. О. Суспільство, економіка, інфокомунікації та сталий розвиток України (у двох частинах).....	40

Економіка підприємства та управління виробництвом

N. Lysytsya, M. Us. The Key Stages of the Process of Establishing Partnership Relations.....	52
A. Panchuk. The Methodology of Carrying Out Strategic Control over the Company Integrated Marketing Communications Management.....	58
Бояринова К. О. Властивості економічної функціональності підприємства в інноваційному розвитку.....	66
I. Dzubko, N. Proskurnina. Formation of the Organizational and Motivational Support for Management of the Enterprise Flow Processes Based on the Logistics Approach	73
Тарасова Т. О. Роль системоутворювальних компонентів бухгалтерського обліку в забезпеченні безперервності діяльності	82
O. Oleksuk. The Ternary Analytic System for Decision-Making	88

Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці

Виниченко Е. Н. Формирование квалиметрической модели оценки состояния социально-экономического развития предприятий.....	94
---	----

Contents

Economics Regulation Mechanism

O. Iermakova. Technology Platforms as an Important Instrument of Formation of the Regional Innovation Milieu	5
T. Deyneka. Contradictions of the Modern Technical and Economic Paradigm in the Informational Globalization	13
V. Lypov. Systems of Higher Education: A Comparative Institutional Analysis	21
A. Taranenko. Modern Approaches to the Classification of the Factors of Influence on the Activity of Tourism Enterprises	32
V. Hrebennikov. Society, Economy, Infocommunications and Sustainable Development of Ukraine (in two parts)	40

Economics of Enterprise and Production Management

N. Lysytsya, M. Us. The Key Stages of the Process of Establishing Partnership Relations	52
A. Panchuk. The Methodology of Carrying Out Strategic Control over the Company Integrated Marketing Communications Management	58
K. Boyarynova. The Properties of the Enterprise Economic Functionality in the Process of Innovation Development	66
I. Dzubko, N. Proskurnina. Formation of the Organizational and Motivational Support for Management of the Enterprise Flow Processes Based on the Logistics Approach	73
T. Tarasova. The Role of the System Constituents of Accounting in Ensuring Business Continuity	82
O. Oleksiuk. The Ternary Analytic System for Decision-Making	88

Mathematical Methods, Models and Information Technologies in Economics

O. Vinichenko. The Formation of a Quality Metering Model for Evaluating the Enterprise Socio-Economic Development	94
--	----

*Когда наука достигает какой-либо вершины,
с нее открывается обширная перспектива
дальнейшего пути.*

С. И. Вавилов

Механізм регулювання економіки

УДК (330.341.1:332.14).002.54

JEL Classification: O31; O35; R11

ТЕХНОЛОГІЧНІ ПЛАТФОРМИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА В РЕГІОНІ

Єрмакова О. А.

Дослідження спрямовано на пошук шляхів подолання негативних явищ, притаманних регіонам України в інноваційній сфері, зокрема несприятливого інноваційного середовища й неефективних механізмів взаємодії та комунікації між учасниками інноваційного процесу. Досліджено теоретичні концепції та практичні аспекти впливу інноваційного середовища на інноваційний розвиток регіонів та країн, визначено формування сприятливого інноваційного середовища як основного завдання регіональної інноваційної політики. Шляхом теоретичного узагальнення доведено важливість соціального капіталу для формування інноваційного середовища. На основі аналізу дієвості інструментів формування інноваційного середовища виокремлено й досліджено особливості дії технологічних платформ як інструмента, спроможного забезпечувати синергетичний ефект від взаємодії суб'єктів інноваційного середовища в регіоні. Узагальнення стратегічних документів та практичного досвіду Європейського Союзу дало можливість визначити концептуальні компоненти процесу створення та функціонування технологічних платформ: функції технологічної платформи; функції учасників у процесі взаємодії в межах технологічної платформи; етапи формування. Визначено принципову відмінність технологічної платформи від кластера. Досліджено вплив технологічних платформ на вирішення проблем інноваційного середовища на прикладі проблем регіонів України. Досліджено передумови впровадження технологічних платформ в Україні, зокрема необхідність у такому інструменті, наявний вітчизняний досвід створення та функціонування технологічних платформ, а також перешкоди на цьому шляху. Результатом дослідження стало розкриття ролі технологічних платформ у формуванні інноваційного середовища регіону на основі європейського досвіду та визначення перспектив їх застосування в українській практиці.

Ключові слова: інноваційне середовище, регіон, технологічна платформа, соціальний капітал.

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ПЛАТФОРМЫ КАК ВАЖНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ СРЕДЫ В РЕГИОНЕ

Єрмакова О. А.

Исследование нацелено на поиск путей преодоления негативных явлений, присущих регионам Украины в инновационной сфере, в частности неблагоприятной инновационной среды и неэффективных механизмов взаимодействия и коммуникации между участниками

инновационного процесса. Исследованы теоретические концепции и практические аспекты влияния инновационной среды на инновационное развитие регионов и стран, определено формирование благоприятной инновационной среды в качестве основной задачи региональной инновационной политики. Путем теоретического обобщения доказана важность социального капитала для формирования инновационной среды. На основе анализа действенности инструментов формирования инновационной среды выделены и исследованы особенности действия технологических платформ как инструмента, способного обеспечивать синергетический эффект от взаимодействия субъектов инновационной среды в регионе. Обобщение стратегических документов и практического опыта Европейского Союза позволило определить концептуальные компоненты процесса создания и функционирования технологических платформ: функции технологической платформы; функции участников в процессе взаимодействия в рамках технологической платформы; этапы формирования. Определено принципиальное отличие технологической платформы от кластера. Исследовано влияние технологических платформ на решение проблем инновационной среды на примере проблем регионов Украины. Исследованы предпосылки внедрения технологических платформ в Украине, в частности необходимость в таком инструменте, существующий отечественный опыт создания и функционирования технологических платформ, а также препятствия на этом пути. Результатом исследования стало раскрытие роли технологических платформ в формировании инновационной среды региона на основе европейского опыта и определение перспектив их применения в украинской практике.

Ключевые слова: инновационная среда, регион, технологическая платформа, социальный капитал.

TECHNOLOGY PLATFORMS AS AN IMPORTANT INSTRUMENT OF FORMATION OF THE REGIONAL INNOVATION MILIEU

O. Iermakova

The research aims to determine the ways to overcome the problems in the innovation sphere of Ukraine's regions, including an unfavourable innovation milieu and inefficient mechanisms of interaction and communication among the participants in the innovation process. The theoretical concepts and practical aspects of the innovation milieu influence on the innovative development of regions and countries have been investigated; a favorable innovation milieu development has been defined as the main task of the regional innovation policy. The importance of social capital for the innovation milieu formation has been proved by means of theoretical generalization. The features of technological platforms as a tool for providing a synergetic effect of the interaction between the regional innovation milieu stakeholders have been investigated through the analysis of the instruments for the innovative environment formation. On the basis of summarizing the strategy documents and experience of the European Union, the conceptual components of the establishment and functioning of technological platforms have been defined: the functions of a technology platform and its participants, the stages of its formation, the fundamental difference between a technological platform and a cluster. The influence of technological platforms on solving innovation problems has been studied with Ukrainian regions taken as an example. The preconditions for introduction of technological platforms in Ukraine have been determined, in particular the necessity for this kind of tool, the accumulated domestic experience in the establishment and operation of technology platforms and obstacles along the way. The findings of the research have shown the role of technology platforms in the formation of the regional innovation milieu based on the European experience, and the prospects for application in the Ukrainian practice.

Keywords: innovation milieu, region, technology platform, social capital.

Як свідчить європейський та світовий досвід, формування інноваційного середовища є головною передумовою інноваційного розвитку, із якого необхідно починати розвиток національної та регіональної інноваційної системи. Без цього компонента всі зусилля щодо впровадження інноваційної політики будуть марними, що простежують в Україні. Формуванню інноваційного середовища в Україні не приділено достатньої уваги як до чогось суттєвого, неосяжного, такого, що неможливо оцінити кількісно. Результатом такої недалекогоглядної політики стала нестача соціального капіталу в інноваційній сфері, виявом чого, зокрема, є низький рівень довіри між стейкхолдерами інноваційної діяльності: владою, бізнесом, наукою, освітою, суспільством. Тому першочерговим завданням національної та регіональної інноваційної політики є формування інноваційного середовища – середовища довіри та співпраці між усіма учасниками інноваційного процесу.

Виходячи з окресленого, для формування інноваційного середовища в регіонах України актуальним є дослідження світового досвіду впровадження відповідних інструментів та визначення перспектив їх застосування в українській практиці.

Проблеми інноваційного розвитку України досліджено в багатьох працях вітчизняних учених, зокрема Гейця В. М., Семиноженка В. П., Федулової Л. І., Андрощук Г. О., Буркинського Б. В., Зверякова М. І., Головатюка В. М., Лазаревої Є. В., Поручника А. М. та багатьох інших, а також у міжнародних аналітичних оглядах [1 – 11].

Водночас недостатньо дослідженим залишається питання формування в регіонах України інноваційного середовища, у тому числі за рахунок створення технологічних платформ, які довели свою ефективність у європейських та інших країнах [12].

Метою дослідження є розкриття ролі технологічних платформ у формуванні інноваційного середовища регіону на основі європейського досвіду та визначення перспективи їх застосування в українській практиці.

Для досягнення поставленої мети у статті виокремлено такі завдання:

- дослідити теоретичні концепції та практичні аспекти впливу інноваційного середовища на інноваційний розвиток регіонів та країн;

- дослідити особливості дії технологічних платформ як інструмента спроможного забезпечувати синергетичний ефект від взаємодії суб'єктів інноваційного середовища в регіоні;

- визначити концептуальні компоненти процесу створення та функціонування технологічних платформ;

- проаналізувати вплив технологічних платформ на вирішення проблем інноваційного середовища;

- визначити передумови впровадження технологічних платформ в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси формування інноваційного середовища в регіоні за допомогою технологічних платформ.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади, європейський і вітчизняний досвід створення та функціонування технологічних платформ у регіоні.

У сучасному постіндустріальному суспільстві імперативом соціально-економічного розвитку держав та регіонів є інноваційний чинник. Красномовно це підтверджує приклад Сполучених Штатів Америки, які, завдяки консолідації світової інтелектуальної еліти та пріоритетному розвитку інновацій, стоять на порозі технологічного прориву та створення нового технологічного укладу, що закріпить США у статусі світового лідера, залишивши позаду Китай та інші нові

індустріальні країни. Саме інновації, а не зростання промислових інвестицій, мають вирішальне значення для економічного зростання [13].

На сьогодні теоретично та практично доведено вплив інновацій на економічне зростання країн та регіонів. Зокрема, у дослідженні Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) "Регіони та інноваційна політика" [14] на основі аналізу регіонального інноваційного розвитку провідних країн світу було зроблено висновок про існування лінійного взаємозв'язку між довготерміновим економічним розвитком та політикою у сфері науки, технологій та інновацій.

Україна є державою з вагомим інноваційним потенціалом, про що свідчить вища від середньої позиція України у Глобальному рейтингу інноваційності країн – *The Global Innovation Index* – 63-тє місце серед 143 країн у 2014 р. А за показником ефективності інноваційної діяльності, тобто співвідношенням витрат на інноваційну діяльність та її результативності, Україна в цьому рейтингу посіла в 2014 р. 14-ту позицію, тобто на рівні світових лідерів [15]. У Світовому рейтингу людського розвитку у 2013 р. Україна посіла 83-тє місце серед 187 країн та увійшла до групи країн із високим рівнем людського розвитку, що є свідченням наявності важливого компонента інноваційного розвитку – людського капіталу. Що ж перешкоджає Україні стати світовим лідером у світі інновацій? Перешкод багато, про що зазначено в численних дослідженнях. Однією з таких перешкод є нерозвинуте інноваційне середовище.

Базове визначення поняття "інноваційне середовище" було сформульовано Р. Камані в 1991 р. [16]: інноваційне середовище (*innovation milieu*) – сукупність мережних складних неформальних соціальних відносин на обмеженому географічному просторі, які, зазвичай, визначають зовнішній імідж та особливі специфічні уявлення і відчуття "належності", що стимулюють інноваційність території шляхом синергетичності та процесів колективного навчання [17].

Професор Лепський В. Є. у своєму фундаментальному дослідженні "Рефлексивно-ефективні середовища інноваційного розвитку" на основі дослідження світового досвіду організації інноваційних середовищ, а також міждисциплінарних засад становлення "середовищного парадигми" зазначає, що однією з вагомих причин невдач у спрабах перевести країну (мають на увазі Російську Федерацію) на інноваційний курс є невикористання потенціалу середовищного підходу [18]. Справедливим це твердження є і для України.

Досвід Європейського Союзу (ЄС) засвідчив, що м'які (*soft*), нетехнічні бар'єри інноваційного розвитку є не менш важливими. "Інновації – це не тільки технології" – така ідея проходить через сучасні моделі підтримки інноваційних процесів. До нетехнічних бар'єрів ефективного розвитку інноваційної діяльності зараховують неефективний менеджмент, слабкі комунікації, недостатнє розуміння вимог кінцевого споживача інновацій, відсутність сприятливого для інновацій соціального клімату тощо.

Формування сприятливого інноваційного середовища є основним завданням регіональної інноваційної політики. Адже місцеві органи влади самостійно не зможуть створити регіональну економіку, орієнтовану на інновації, але вони можуть створити умови, що сприятимуть її зростанню, можуть формувати передумови для встановлення партнерських відносин, усунення інституційних та культурних бар'єрів, що перешкоджають інноваційній діяльності основних учасників: підприємців, університетів і науково-дослідних центрів, інвесторів та венчурних посередників [19, с. 57–58].

Невід'ємним компонентом у процесі дослідження інноваційного середовища виступає соціальний капітал, тобто ефективні комунікації між учасниками інноваційного процесу, засновані на довірі та інноваційній сприйнятливості [17; 18; 20]. Суспільство з низьким рівнем довіри, нестачею соціального капіталу є неспроможним до інновацій. Політика формування позитивного ставлення до науковців та новаторів є не менш (якщо не більш) важливою за податкову та інші види політики стимулювання інноваційної діяльності. Професор Лепський В. Є. зазначає, а автор із ним повністю погоджується, що постійне гноблення науковців та науки має в собі глибинні зміни в суспільстві, зменшуючи його інноваційну спроможність. Постійне нав'язування окремими керівниками судження про те, що наука в Росії є сірою, і в разі потреби в наукоміській продукції її можна буде придбати за кордоном, сприяло укоріненню цього судження в масовій свідомості. Масштаб цього явища є настільки великим, що професор зазначає наявність рефлексивної катастрофи, а заяви керівництва про перехід на інноваційний шлях розвитку сприймають як звичний ритуал, який не має в собі стимулів до дії [18, с. 7]. Аналогічні процеси відбуваються і в Україні. Але навіть за таких несприятливих умов українські науковці генерують інновації, а за ефективністю інноваційної діяльності Україна входить у топ-20 країн світу.

Ціла плеяда вчених уважають зміни в системі цінностей щодо людей творчої праці передумовою промислової революції. Паротяги та комп'ютери з'явились тому, що винахідники почали користуватись повагою, а раніше найбільшою повагою користувались воїни та священики [21; 22]. Про важливість позитивного ставлення до інноваторів пише у своїх дослідженнях Дейдра Макклоскі. Для неї сучасний світ не є продуктом нових ринків і постійних інновацій, але є результатом зміни ставлення до них [23]. Саме позитивне ставлення до підприємців і новаторів сприяє технологічному прориву.

Подальше ігнорування необхідності в розвитку інноваційного середовища може залишити нашу країну на узбіччі світового прогресу.

Розуміння інноваційного процесу як інтерактивного, який здійснюють у взаємодії великої кількості економічних агентів (користувачів інновацій, місцевої влади, науковців, неурядових організацій тощо), обумовило необхідність у створенні інституційних механізмів, що сприятимуть залученню їх до спільної діяльності [19, с. 57].

Серед різноманітності інструментів формування інноваційного середовища, вироблених світовою практикою [14], слід зупинити свою увагу на технологічних платформах, що обумовлено спроможністю цього інструмента забезпечувати синергетичний ефект від взаємодії суб'єктів інноваційного середовища в регіоні.

Технологічна платформа – це комунікативний інструмент, спрямований на мобілізацію зусиль усіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) інноваційного розвитку регіону за конкретним галузевим напрямом, є добровільним, самофінансованим, самокерованим об'єднанням підприємств та організацій. Технологічна платформа є свого роду формою державно-приватного партнерства в науково-технологічній та промисловій сфері, яка забезпечує синергію між основними стейкхолдерами інноваційної системи та створює зв'язки між фундаментальними, прикладними дослідженнями та технологічними розробками. Крім того, технологічна платформа має представляти міждисциплінарні, міжсекторні напрями та пріоритети, а не окремі ізольовані технології.

На відміну від кластерів, технологічні платформи зорієнтовано не стільки на створення виробничих мереж та отримання прибутку, скільки на формування комунікаційних експертних мереж (майданчиків) у певній галузі.

Спеціалізація технологічних платформ у певній галузі чи технологічній проблемі обумовлює ефективність комунікацій серед їх учасників, на відміну від традиційних інститутів регіонального інноваційного розвитку, які не передбачають галузевої чи технологічної спеціалізації.

В інноваційні політиці ЄС формуванню інноваційного середовища та інноваційної культури, формуванню інноваційної спроможності та сприйнятливості суспільства приділено головну увагу. Із метою формування відкритого суспільного діалогу на локальному рівні регіонів створюють корпоративні мережі, осередки підприємницького руху, форуми громадянського суспільства, дискусійно-комунікаційні майданчики з визначення соціально-економічних потреб громадян і бізнесу. За визначенням Європейської дослідницької консультативної ради технологічні платформи є однією з найголовніших ініціатив, спрямованих на зміцнення інноваційного потенціалу Європи та забезпечення ефективності інвестицій у наукові дослідження.

Першою технологічною платформою у ЄС стала технологічна платформа ACARE (*Advisory Council for Aeronautics in Europe*) – Консультативна рада з авіаційних досліджень. У 2004 р. проголошено доповідь Комісії Євросоюзу "Технологічні платформи: від визначення до загальної програми досліджень" [12], де технологічні платформи було визнано тим інструментом взаємодії європейських держав, їх бізнесу, науки та освіти, який має вирішити завдання технологічної незалежності Європи. У доповіді дано визначення технологічної платформи: це об'єднання представників держави, бізнесу, науки, освіти навколо спільного бачення науково-технічного розвитку та спільних підходів до розроблення відповідних технологій. Через чотири роки, у 2008 р., у ЄС діяло вже 36 європейських технологічних платформ. У 2010 р. у новій доповіді Комісії ЄС "Зміцнення ролі європейських технологічних платформ у подоланні великих соціальних викликів, що стоять перед Європою" було зазначено необхідність у врахуванні нових вимог і трансформації європейських технологічних платформ у європейські інноваційні технологічні платформи. На основі технологічних платформ формують пріоритети Рамкових програм науково-дослідних робіт ЄС. Європейською комісією в липні 2013 р. ухвалено "Стратегію розвитку Європейських технологічних платформ: ЕТР 2020".

У Європі ініціаторами формування технологічних платформ виступає великий бізнес, галузеві об'єднання промислових виробників. Проекти технологічних платформ фінансують на пайовій основі за рахунок об'єднання фінансових ресурсів структурних фондів ЄС та великих європейських промислових виробників [24]. Орієнтовна структура учасників європейських технологічних платформ є такою: великі компанії – 25 %, наукові організації – 23 %, університети – 17 %, малий та середній бізнес – 13 %, урядові організації – 9 %, промислові організації – 8 %, неурядові організації – 3 %, інші організації – 3 % [25, с. 29–31].

Орієнтовний розподіл функцій учасників регіональної технологічної платформи показано на рисунку.

Для координації діяльності технологічної платформи доцільним є створення наглядової ради, експертних рад за напрямками, а також органів оперативного управління та координації. Органи регіональної влади здійснюють інституційну, організаційну та консультативну підтримку діяльності технологічних платформ. Державні органи влади також ураховують пропозиції та проекти технологічних платформ у процесі реалізації державної інноваційної політики, розробленні заходів із удосконалення регулювання. Важливим є той факт, що формування правил функціонування технологічних платформ має ітераційний характер, без надмірного й завчасного "кабінетно-теоретичного" визначення всіх правил, і значною мірою спирається на врахування та баланс інтересів різних сторін.

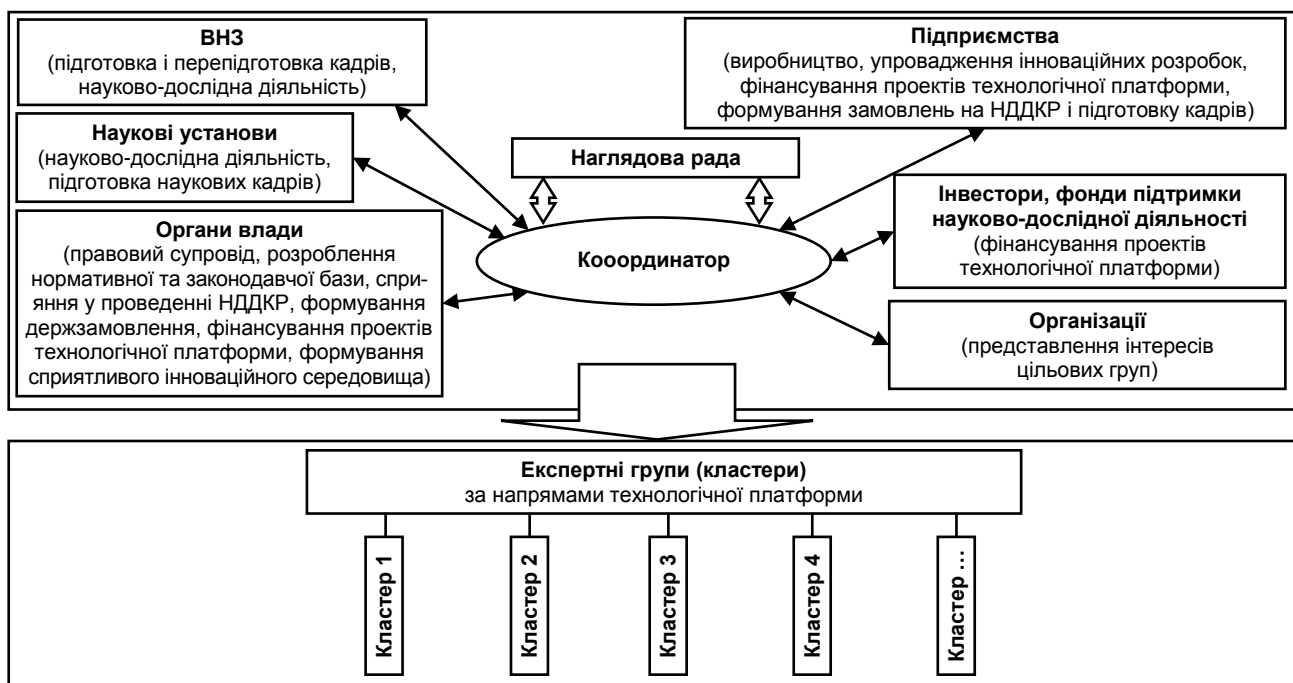

Рис. Розподіл функцій учасників регіональної технологічної платформи (авторська розробка)
 [The functions of participants in a regional technology platform (the author's development)]

У своєму розвитку технологічні платформи проходять етапи "зрілості" від консультативно-комунікативного майданчика (коли прямої фінансової підтримки чи преференцій для учасників платформ не встановлено; основні вигоди як для економіки загалом, так і для учасників платформ буде обумовлено вдосконаленням регулювання, забезпеченням умов для створення та поширення передових технологій, формуванням нових науково-виробничих комплексів, розвитком ефективних комунікацій тощо) до механізму відбору пріоритетних інноваційних проектів для реалізації за допомогою державних та регіональних цільових програм із реальними джерелами фінансування [26].

Орієнтовними етапами формування технологічних платформ можуть бути такі: 1) ініціювання формування технологічної платформи, широке консультування та обговорення ініціативи; 2) формування пулу зацікавлених осіб, створення робочої групи з розвитку державно-приватного партнерства в інноваційній сфері, що формують при департаменті обласної державної адміністрації, до функцій якого входить інноваційний розвиток; 3) зустріч усіх зацікавлених сторін, підписання меморандуму про утворення

технологічної платформи; 4) проведення установчих зборів, розроблення та затвердження пакету документів для формування технологічної платформи: положення, паспорта, регламенту регіональної технологічної платформи та ін. [27]; 5) формування експертних груп (кластерів) за напрямками технологічної платформи, визначення координаторів (голів) у кожній групі; 6) розроблення спільної стратегії та програми розвитку технологічної платформи; 7) визначення пілотних проектів для реалізації в межах технологічної платформи; 8) з'ясування джерел фінансування (державні та приватні джерела, міжнародні гранти). Організаційні витрати становлять, переважно, фонди оплати праці 1 – 2 осіб персоналу. Решту фінансування технологічних платформ здійснюють за рахунок членських внесків та інших джерел; 9) тиражування успішного досвіду пілотної технологічної платформи в регіоні та формування технологічних платформ в інших галузевих напрямках.

Узагальнюючи результати функціонування діючих технологічних платформ, можна виокремити такі найбільш характерні їх функції, а також їх можливий вплив на наявні в регіонах України проблеми інноваційного середовища (таблиця).

Таблиця

Функції технологічних платформ та їх можливий вплив на наявні проблеми інноваційного розвитку регіонів України (авторська розробка)
 [The functions of technology platforms and their possible impact on the current problems of innovative development of Ukraine's regions (the author's development)]

Проблеми інноваційного розвитку регіонів України	Функції технологічних платформ	Результати діяльності технологічних платформ
1	2	3
<ul style="list-style-type: none"> • слабка взаємодія бізнесу – науки – влади; • низький рівень довіри між учасниками інноваційного процесу 	<p><i>консолідація:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • консолідація всіх учасників інноваційного процесу за певним галузевим напрямом; • розширення можливостей для вибору партнерів, вибір кращих контрагентів; • консолідація ресурсів (людських, фінансових, управлінських та інших) на пріоритетних напрямках діяльності технологічної платформи 	<ul style="list-style-type: none"> • погодженість інтересів учасників інноваційного процесу; • синергетичний ефект фінансування НДДКР із різних джерел, підвищення результативності бюджетних витрат; • поліпшення якості підготовки кадрів, урахування необхідних технологічних компетенцій;

1	2	3
		<ul style="list-style-type: none"> • підвищення інноваційної спроможності малих та середніх підприємств; • перехід до нелінійної інноваційної моделі [18], яка передбачає всебічне залучення великої кількості суспільних та економічних інститутів, інтеграції можливостей науки, бізнесу, освіти
<ul style="list-style-type: none"> • відсутність регіональних стратегій інноваційного розвитку 	<p style="text-align: center;"><i>стратегування:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • розроблення стратегічного бачення за визначеними пріоритетними напрямками та критичними технологіями 	<ul style="list-style-type: none"> • визначення середньо- та довготермінових пріоритетів інноваційної діяльності в регіоні; • погоджене бачення серед учасників інноваційного процесу; • визначення напрямів удосконалення регулювання інноваційної діяльності в певній галузі
<ul style="list-style-type: none"> • регіональні диспропорції інноваційного розвитку 	<p style="text-align: center;"><i>трансфер знань:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • поширення інформації, знань, дифузія інновацій 	<ul style="list-style-type: none"> • активізація інноваційної діяльності в регіонах
<ul style="list-style-type: none"> • скорочення кількості інноваційно активних підприємств та впровадження інновацій на промислових підприємствах; • незадовільна комерціалізація наукових та інноваційних розробок; • несформованість ринку інновацій 	<p style="text-align: center;"><i>упровадження:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • формування нових науково-виробничих операцій, у тому числі й міжнародних, та нових ланцюгів створення доданої вартості; • формування підприємствами технологічних запитів для наукових установ 	<ul style="list-style-type: none"> • поліпшення показників упровадження та комерціалізації наукових розробок та інновацій; • розширення можливостей для виробництва принципово нової продукції; • розвиток українського ринку інновацій; • вихід на цільові зарубіжні ринки з конкурентоспроможними розробками; • підвищення доданої вартості української продукції
<ul style="list-style-type: none"> • несприятливий імідж наукової та інноваційної діяльності, "рефлексійна катастрофа"; • недовіра в суспільстві до науки; • необізнаність суспільства зі здобутками вітчизняних науковців та інноваторів 	<p style="text-align: center;"><i>відкритий суспільний діалог:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • прозорі правила участі в технологічній платформі; • відкритість для входу нових учасників; • ясність і публічність досягнутих результатів діяльності в межах технологічної платформи 	<ul style="list-style-type: none"> • поліпшення іміджу наукової та інноваційної діяльності; • зростання довіри суспільства до науки та інноваційного бізнесу; • формування культури підприємницької та творчої діяльності

Створення в Україні технологічних платформ обумовлено об'єктивною необхідністю в посиленні кооперації між бізнесом, державою, наукою, освітою та суспільством у сфері інновацій; удосконаленні механізмів взаємодії та комунікації між учасниками інноваційного процесу; розвитку нових організаційних форм їх співробітництва. За субіндексом взаємозв'язків в інноваційній сфері Україна посідає 105-те місце серед 143 країн у Глобальному рейтингу інноваційності країн [15, с. 272]. Це обумовлює необхідність у розвитку міжсекторного співробітництва, потребує ефективних комунікацій та наявності соціального капіталу, які в Україні слабо розвинуті. Погіршує ситуацію низький рівень довіри між стейкхолдерами інноваційного розвитку [28, с. 263–278].

Стратегічні та законодавчі документи у сфері інноваційного розвитку України одним із головних пріоритетів визначають забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери. Одним із інструментів такої взаємодії можуть стати технологічні платформи як найбільш сучасна модель для євроінтеграції всіх учасників інноваційного процесу, спрямована на реалізацію національних пріоритетів науково-технологічного розвитку, посилення науково-виробничих зв'язків та інтенсифікації розроблення, виробництва та впровадження наукомісткої конкурентоспроможної продукції. Формування в Україні технологічних платформ сприятиме більш ефективній участі нашої країни у програмі наукового співробітництва ЄС "Горизонт-2020", яка розпочалась із 2014 р. та спрямована на формування міжнародних консорціумів за визначеними галузевими напрямками.

Щодо правових засад формування технологічних платформ, то, на жаль, в Україні немає правових підстав

для їх створення. Державним агентством із питань науки, інновацій та інформатизації було підготовлено проект концепції формування технологічних платформ в Україні з метою запровадження змін та доповнень у законодавче поле України щодо регулювання інноваційної діяльності, проте ця концепція поки що не є ухваленою. Тому українські національні технологічні платформи нині перебувають у зародковому стані. Ініціювання створення технологічних платформ відбувається з боку наукових, освітніх установ, малого та середнього бізнесу, на відміну від ЄС, де ініціаторами, зазвичай, виступає великий бізнес, або Росії, де технологічні платформи створюють за ініціативою державних органів влади.

Прикладом технологічної платформи в Україні може слугувати технологічна платформа "Агропродовольча", що входить до європейської технологічної платформи "Іжа для життя" та була ініційована Ужгородським національним університетом. Ще один приклад української технологічної платформи, що перебуває на стадії формування, є технологічна платформа "Нові перспективні матеріали, їхнє виробництво та застосування в Україні", яка була ініційована Українським матеріалознавчим товариством та Інститутом проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАН України, а організаційні заходи щодо її створення підтримано проектом Сьомої рамкової програми ЄС *BILAT-UKR*AINA*. За ініціативи Київського політехнічного інституту та Національної академії наук України було підготовлено меморандум "Про утворення технологічної платформи "Інтелектуальна об'єднана електроенергетична система України". У 2013 р. на базі Державного підприємства "Екобезпека, нормування та інновації", науково-виробничого

об'єднання "Агронаукінформ" та ТОВ "Науковий парк "Аерокосмічні інноваційні технології" створено Українську інноваційно-технологічну платформу "Екоенергобіоекономіка" [29, с. 73–74].

Перешкодами на шляху створення технологічних платформ в Україні є такі: відсутність правової та нормативно-регламентувальної бази; відсутність організаційно-економічного механізму формування державних/регіональних потреб та державного/регіонального замовлення на технологічні та наукові платформи; відсутність досвіду формування та функціонування технологічних платформ; низький ступінь міжвідомчої взаємодії; низький рівень використання експертного середовища в ухваленні управлінських рішень; відсутність контрактної системи бюджетування інноваційних проектів; несформованість регіонального ринку інтелектуальної власності, який є механізмом забезпечення балансу інтересів та інноваційної мотивації всіх учасників інноваційного процесу від інноватора до інвестора.

Грунтуючись на викладеному, можна зазначити, що передумовою інноваційного розвитку України загалом та її регіонів зокрема є формування сприятливого інноваційного середовища, важливими компонентами якого є довіра, ефективні комунікації, консолідація, співпраця між стейкхолдерами інноваційного розвитку. Перспективним інструментом на цьому шляху є технологічні платформи, які довели свою ефективність у європейських та інших країнах світу.

Призначеннями технологічних платформ у регіонах України можуть стати такі: 1) стати постійно діючими відкритими міжгалузевими комунікаційними майданчиками для обговорення, ідентифікації, формування попиту та реалізації перспективних проектів у стратегічно важливих регіональних сегментах; 2) розробити сукупність технологій, здатних скласти основу "прориву" на національному та світовому ринках; 3) сформувати ринки високотехнологічних секторів, реалізуючи механізми державно-приватного партнерства у сфері технологічної модернізації та підготовки кадрів; 4) сконцентрувати фінансування досліджень і розроблень у тих секторах, які є найбільш вагомими для регіонів; 5) забезпечити державне регулювання інноваційних процесів таким чином, щоб прискорити впровадження проектів (продуктів) на ринок за рахунок зняття бюрократичних бар'єрів; 6) гармонізувати науково-технологічний розвиток пріоритетних секторів регіонів із європейською науковою спільнотою.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення концептуальних засад технологічних платформ у пріоритетних напрямках інноваційної діяльності в регіонах України. У межах адміністративно-територіальної реформи доцільно дослідити можливість регіональних бюджетів фінансувати інноваційну діяльність у регіоні за допомогою технологічних платформ.

Література: 1. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Х. : Константа, 2006. – 272 с. 2. Інноваційно-технологічний розвиток України: стан, проблеми, стратегічні перспективи [Текст] // Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів : аналіт. матеріали до Парламент. слухань / Л. І. Федуллова [та ін.] ; ред. Л. І. Федуллова, Г. О. Андрощук ; К. : Держ. установа "Ін-т економіки та прогнозування НАН України". – 2009. – 196 с. 3. Буркинський Б. В. Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації / Б. В. Буркинський // Матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України 20 червня 2007 року. – К., 2007. – С. 47–48. 4. Зверюков М. І. Інноваційний розвиток в умовах трансформації та кризи економіки / М. І. Зверюков // Вісник

соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. ; голов. ред. М. І. Зверюков ; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2009. – Вип. 37. – С. 333–338. 5. Головатюк В. М. Інвестиційна привабливість інноваційної сфери економіки України / В. М. Головатюк ; за наук. ред. В. П. Соловйова. – К. : Фенікс, 2012. – 364 с. 6. Лазарева С. В. Методологічні аспекти формування інноваційної системи регіону : монографія / С. В. Лазарева. – Одеса : Ін-т пробл. ринку та економ.-еколог. досліджень НАНУ, 2010. – 320 с. 7. Поручник А. М. Інноваційний потенціал України та його реалізація в міжнародному науково-технічному співробітництві / А. М. Поручник // Міжнародна економічна політика. – 2004. – Т. 1, № 1. – С. 94–121. 8. Терьошкіна Н. С. Інноваційна політика як інструмент реалізації національної інноваційної стратегії / Н. С. Терьошкіна // Економіка розвитку. – 2015. – № 2 (74). – С. 21–29. 9. Грицаєнко М. І. Сутність та склад інноваційного потенціалу регіону / М. І. Грицаєнко // Економіка розвитку. – 2013. – № 4 (68). – С. 52–57. 10. Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України. – Т. 3. Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів. – К. : Фенікс, 2011. – 76 с. 11. Innovation Performance Review of Ukraine. – United Nations Economic Commission for Europe. – New York, Geneva, 2013. – 152 p. 12. Technology Platforms – From Definition to Implementation of a Common Research Agenda. – European Commission. – Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2004. – 88 p. 13. Заостровцев А. Економист об истории: концепция Дейдры Макклоски / А. Заостровцев // Вопросы экономики. – 2014. – № 12. – С. 129–146. 14. Regions and Innovation Policy // OECD Reviews of Regional Innovation. – OECD Publishing, 2011. – 319 p. 15. The Global Innovation Index 2014. The Human Factor in Innovation. – Fontainebleau, Ithaca, and Geneva : Cornell University, INSEAD, and WIPO, 2014. – 400 p. 16. Чистякова Н. О. Анализ основных теоретических подходов к исследованию инновационной среды региона / Н. О. Чистякова // Вестник науки Сибири. – 2011. – № 1 (1). – С. 447–456. 17. Camagni R. Introduction: from the local "milieu" to innovation through cooperation networks / R. Camagni // Innovation Networks: spatial perspectives. – London : Bedhaven Press, 1991. – P. 1–9. 18. Лепский В. Е. Рефлексивно-активные среды инновационного развития / В. Е. Лепский. – М. : Изд-во "Когито-Центр", 2010. – 255 с. 19. Богдан Н. И. Проблемы региональной инновационной политики: опыт европейских стран и специфика Беларуси / Н. И. Богдан // Беларусский экономический журнал. – 2006. – № 1. – С. 53–61. 20. Роджерс М. Е. Диффузия инноваций [пер. з англ. В. Старка] / М. Е. Роджерс. – К. : ВД "Киево-Могилянська академія". – 2009. – 591 с. 21. Палмер Т. Дж. Нравственность капитализма / Т. Дж. Палмер. – М. : Новое издательство, 2012. – 139 с. 22. Корнейчук Б. Этическая экономика М. И. Туган-Барановского и вызовы глобального развития / Б. Корнейчук // Вопросы экономики. – 2014. – № 12. – С. 116–128. 23. McCloskey D. N. A Neo-Institutionalism of Measurement, Without Measurement: A Comment on Douglas Allen's The Institutional Revolution / D. N. McCloskey // Review of Austrian Economics. – 2013. – Vol. 26, No. 3. – P. 363–374. 24. Попова Е. Технологическая платформа: инструмент развития малой энергетики в России и Украине [Электронный ресурс] / Е. Попова // Первая социальная сеть для юристов "Zakon.ru". – Режим доступа : http://zakon.ru/blog/2013/6/26/technologicheskaya_platforma_instrument_razvitiya_maloy_energetiki_v_rossii_i_ukraine. 25. Дмитриева М. Н. Управление инновационной деятельностью организаций медицинского профиля в условиях формирования технологических платформ : дис. канд. экон. наук : спец. 08.00.05 экономика и управление народным хозяйством (управление инновациями) / М. Н. Дмитриева. – СПб. : Санкт-Петербургский государственный экономический университет, 2014. – 149 с. 26. Мошкова Д. М. Технологические платформы как субъект финансовых правоотношений [Электронный ресурс] / Д. М. Мошкова // Предпринимательское право. – 2013. – № 3. – Режим доступа : <http://www.center-bereg.ru/l267.html>. 27. Європейські технологічні платформи та підходи до створення українських технологічних платформ [Електронний ресурс] // Формування мережі обміну інформацією про науково-освітні програми Європейського Союзу : електронний бюлетень. – № 2. – Режим доступу : http://cstei.lviv.ua/upload/pub/IRF/1340728263_69.pdf. 28. Єрмакова О. А.

Зовнішньоекономічна діяльність регіону: інституційні важелі вдосконалення: монографія / О. А. Єрмакова ; Одеса: нац. екон. ун-т. – Одеса: Інтерпрінт, 2014. – 312 с. 29. Кластери і технологічні платформи як механізми розвитку економіки України / П. Смертенко, Л. Чернишев, І. Білан [та ін.] // Вісник НАН України. – 2014. – № 3. – С. 67–74.

References: 1. Heiets V. M. Innovatsiini perspektivy Ukrainy [Innovation prospects of Ukraine] / V. M. Heiets, V. P. Seminozhenko. – Kh. : Konstanta, 2006. – 272 p. 2. *Innovatsiino-tehnologichnyi rozvytok Ukrainy : stan, problemy, stratehichni perspektivy [Tekst] // Stratehiia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na 2010 – 2020 roky v umovakh hlobalizatsiinykh vyklyktiv* : analit. materialy do Parlament. slukhan' [Innovation and Technological Development of Ukraine: Status, Problems and Strategic Perspectives [Text] // Strategy of Innovative Development of Ukraine for 2010 – 2020 under Global Challenges : analytical materials for the Parliament Hearings] / L. I. Fedulova [et al.] ; red. L. I. Fedulova, H. O. Androshchuk ; K. : Derzh. ustanova "Int ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy". – 2009. – 196 p. 3. Burkynskiy B. V. *Natsionalna innovatsiina sistema Ukrainy: problemy formuvannia ta realizatsii* [National innovation system of Ukraine: problems of formation and realization] / B. V. Burkynskiy // Materialy parlamentskykh slukhan u Verkhovni Radi Ukrainy 20 chervnia 2007 roku. – K., 2007. – P. 47–48. 4. Zvieriakov M. I. *Innovatsiinyi rozvytok v umovakh transformatsii ta kryzy ekonomiky* [Innovative Development in the period of Transformation and Economic Crisis] / M. I. Zvieriakov // Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen: zb. nauk. pr. ; / holov. red. M. I. Zvieriakov ; Odeskyi derzh. ekon. un-t. – Odesa, 2009. – Issue 37. – P. 333–338. 5. Holovatiuk V. M. *Investytsiynna pryvablyvist innovatsiinoi sfery ekonomiky Ukrainy* [Investment Attractiveness of the Innovative Sphere of the Ukrainian Economy] / V. M. Holovatiuk ; za nauk. red. V. P. Soloviova. – K. : Feniks, 2012. – 364 p. 6. Lazariyeva Ye. V. *Metodologichni aspekty formuvannia innovatsiinoi systemy rehionu : monohrafiia* [Methodological Aspects of Formation of a Region's Innovation System : monograph] / Ye. V. Lazariyeva. – Odesa : In-t probl. rynku ta ekonom.-ekoloh. doslidzhen NANU, 2010. – 320 p. 7. Poruchnyk A. M. *Innovatsiinyi potentsial Ukrainy ta yoho realizatsiia v mizhnarodnomu naukovu-tehnichnomu spivrobitnytsi* [The Innovative Potential of Ukraine and Its Realization in the International Scientific-Technical Cooperation] / A. M. Poruchnyk // Mizhnarodna ekonomichna polityka. – 2004. – Vol. 1, No. 1. – P. 94–127. 8. Teroshkina N. Ye. *Innovatsiina polityka yak instrument realizatsii natsionalnoi innovatsiinoi stratehii* [Innovation Policy as a Tool for Implementing a National Innovation Strategy] / N. Ye. Teroshkina // Ekonomika rozvytku. – 2015. – No. 2 (74). – P. 21–29. 9. Hrytsaienko M. I. *Sutnist ta sklad innovatsiinoho potentsialu rehionu* [The Essence and Structure of the Innovative Potential of the Region] / M. I. Hrytsaienko // Ekonomika rozvytku. – 2013. – No. 4 (68). – P. 52–57. 10. *Innovatsii v Ukraini: Yevropeyskyi dosvid ta rekomendatsii dlia Ukrainy* [Innovations in Ukraine: European Experience and Recommendations for Ukraine]. – Vol. 3. Innovatsii v Ukraini: propozyitsii do politychnykh zakhodiv. – K. : Feniks, 2011. – 76 p. 11. Innovation Performance Review of Ukraine. – United Nations Economic Commission for Europe. – New York, Geneva, 2013. – 152 p. 12. Technology platforms - From Definition to Implementation of a Common Research Agenda. – European Commission. – Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2004. – 88 p. 13. Zaostrovtsiev A. *Ekonomist ob istorii: kontsepsiya Deydra McCloskey* [The Economist About the History: the Concept of Deirdra McCloskey] / A. Zaostrovtsiev // Voprosy ekonomiki. – 2014. – No. 12. – P. 129–146. 14. Regions and Innovation Policy // OECD Reviews of Regional Innovation. – OECD Publishing, 2011. – 319 p. 15. The Global Innovation Index 2014. The Human Factor in Innovation. – Fontainebleau, Ithaca, and Geneva : Cornell University, INSEAD, and WIPO, 2014. – 400 p. 16. Chistyakova N. O. *Analiz osnovnykh teoreticheskikh podkhodov*

k issledovaniyu innovatsionnoy sredy regiona [Analysis of the Main Theoretical Approaches to the Research of the Regional Innovation Milieu] / N. O. Chistyakova // Vestnik nauki Sibiri. – 2011. – No. 1 (1). – P. 447–456. 17. Camagni R. Introduction: from the local "milieu" to innovation through cooperation networks / R. Camagni // Innovation Networks: spatial perspectives. – London : Bedhaven Press, 1991. – P. 1–9. 18. Lepskiy V. Ye. *Refleksivno-aktivnye sredy innovatsionnogo razvitiya* [Reflective-Active Environment of Innovation Development] / V. Ye. Lepskiy. – M. : Izd-vo "Kogito-Tsentr", 2010. – 255 p. 19. Bogdan N. I. *Problemy regionalnoy innovatsionnoy politiki: opyt yevropeyskikh stran i spetsifika Belarusi* [Problems of Regional Innovation Policy: experience of European Countries and Specificity of Belarus] / N. I. Bogdan // Belarusskiy ekonomicheskii zhurnal. – 2006. – No. 1. – P. 53–61. 20. Rodzhers M. Ye. *Dy-fuziia innovatsii* [Diffusion of Innovations] [per. z anh. V. Starka] / M. Ye. Rodzhers. – K. : VD "Kyevo-Mohylianska akademiia". – 2009. – 591 p. 21. Palmer T. Dzh. *Nravstvennost kapitalizma* [The Morality of Capitalism] / T. Dzh. Palmer. – M. : Novoe izdatelstvo. – 2012. – 139 p. 22. Korneychuk B. *Eticheskaya ekonomiya M. I. Tugan-Baranovskogo i vyzovy globalnogo razvitiya* [Ethical Economy of M. I. Tugan-Baranovskiy and Challenges of Global Development] / B. Korneychuk // Voprosy ekonomiki. – 2014. – No. 12. – P. 116–128. 23. McCloskey D. N. A Neo-Institutionalism of Measurement, Without Measurement: A Comment on Douglas Allen's The Institutional Revolution / D. N. McCloskey // Review of Austrian Economics. – 2013. – Vol. 26, No. 3. – P. 363–374. 24. Popova E. *Tekhnologicheskaya platforma : instrument razvitiya maloy energetiki v Rossii i Ukraine* [Technology Platform: Instrument of development of Small Power Industry in Russia and Ukraine] [Electronic resource] / E. Popova // Pervaya sotsialnaya set dlya yuristov "Zakon.ru". – Access mode : http://zakon.ru/blog/2013/6/26/tehnologicheskaya_platforma_instrument_razvitiya_maloy_energetiki_v_rossii_i_ukraine. 25. Dmitrieva M. N. *Upravlenie innovatsionnoy deyatelnostyu organizatsii meditsinskogo profilya v usloviyakh formirovaniya tekhnologicheskikh platform* [Management of Innovation Activities of Medical Profile Organizations in Terms of Formation of Technology Platforms] : dis. kand. ekon. nauk : spets. 08.00.05 ekonomika i upravlenie narodnym khozyaystvom (upravlenie innovatsiyami) / M. N. Dmitrieva. – SPb. : Sankt-Peterburgskiy gosudarstvennyy ekonomicheskii universitet, 2014. – 149 p. 26. Moshkova D. M. *Tekhnologicheskiye platformy kak subekt finansovykh pravootnosheniy* [Technology platforms as the Subject of Financial Relations] [Electronic resource] / D. M. Moshkova // Predprinimatelskoe pravo. – 2013. – No. 3. – Access mode : <http://www.center-bereg.ru/1267.html>. 27. *Yevropeyskiy tekhnologichnyi platformy ta pidkhody do stvorennia ukrainskykh tekhnologichnykh platform* [European Technology Platforms and Approaches to the Development of Ukrainian Technology Platforms] [Electronic resource] // Formuvannia merezhi obminu informatsiieiu pro naukovu – osvittni prohramy Yevropeiskoho Soiuzu : Elektronnyi biuletyn. – No. 2. – Access mode : http://cstei.lviv.ua/upload/pub/IRF/1340728263_69.pdf. 28. Yermakova O. A. *Zovnishnoekonomichna diialnist rehionu: instyutsiini vazheli vdoskonalennia : monohrafiia* [Foreign Economic Activities of a Region: institutional levers of improving : monograph] / O. A. Yermakova ; Odes. nats. ekon. un-t. – Odesa : Interprint, 2014. – 312 p. 29. *Klastery i tekhnologichni platformy yak mekhanizmy rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Clusters and Technology Platforms as Mechanisms of Development of Economy of Ukraine] / P. Smertenko, L. Chernyshev, I. Bilan [et al.] // Visnyk NAN Ukrainy. – 2014. – No. 3. – P. 67–74.

Інформація про автора

Єрмакова Ольга Анатоліївна – канд. екон. наук, доцент, старший науковий співробітник Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України (Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044, e-mail: impeer@ukr.net).

Информация об авторе

Ермакова Ольга Анатольевна – канд. экон. наук, доцент, старший научный сотрудник Института проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины (Французский бульвар, 29, г. Одесса, Украина, 65044, e-mail: impeer@ukr.net).

Information about the author

O. Iermakova – PhD in Economics, Associate Professor, Senior Researcher of the Institute of Market Problems and Economic and Ecological Research of the National Academy of Science of Ukraine (29 Frantsuzkyi Blvd., Odesa, Ukraine, 65044, e-mail: impeer@ukr.net).

*Стаття надійшла до ред.
15.09.2015 р.*

УДК 330.1:339.9-047.52

JEL Classification: B41; F50; O10

СУПЕРЕЧНОСТІ СУЧАСНОЇ ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПАРАДИГМИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Дейнека Т. А.

Інформаційна глобалізація є унікальним явищем сучасності. Вона істотно проникає в усі сфери життя суспільства, сприяючи його прогресивному розвитку. Проте одночасно із цим інформаційна глобалізація викриває суперечності, властиві сучасному періоду життя людства. У контексті дослідження процесів та явищ деструктивного змісту постає проблема природи суперечностей, що виникають у глобалізованій економіці та глобалізованому суспільстві.

Розроблено теоретико-методологічний підхід до аналізу суперечностей, які виявляються в межах сучасної техніко-економічної парадигми та істотно зумовлюються посиленням інформаційної глобалізації.

У процесі дослідження використано такі наукові методи: системний, історичний, порівняльний, логічного узагальнення, діалектики фундаментального та актуального.

За результатами дослідження розширено наявні в сучасній економічній науці підходи до аналізу суперечностей сучасної техніко-економічної парадигми. Особливістю названих підходів є те, що природу суперечностей розкрито в контексті виявів інформаційної глобалізації. Теоретико-методологічні засади дослідження побудовано на визначенні функцій інформаційної глобалізації. Як найбільш значущі для пояснення виявів суперечностей сучасної техніко-економічної парадигми виокремлено такі: а) інтеграційну (забезпечує об'єднання сукупності потенціалів світового суспільного розвитку: техніко-технологічного, природного, економічного, соціального) та б) трансформаційну (викликає конкретно визначені зміни способу виробництва – технологічного та економічного). Також ураховано комунікаційну функцію інформаційної глобалізації.

Застосування результатів дослідження дозволяє розширити теоретичну базу суспільних наук, пояснюючи природу суперечностей, що виникають у системі техніко-економічних та суспільно-економічних відносин, ураховуючи зумовлені інформаційною глобалізацією особливості сучасного періоду.

Ключові слова: суперечність, техніко-економічна парадигма, інформаційна глобалізація.

ПРОТВОРЕЧИЯ СОВРЕМЕННОЙ ТЕХНИКО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Дейнека Т. А.

Информационная глобализация является уникальным явлением современности. Она существенным образом проникает во все сферы жизни общества, содействуя его прогрессивному развитию. Однако одновременно с этим информационная глобализация вскрывает противоречия, которые свойственны современному периоду жизни человечества. В контексте исследования процессов и явлений деструктивного содержания поднимается проблема природы противоречий, которые возникают в глобализированной экономике и глобализированном обществе.

Разработан теоретико-методологический подход к анализу противоречий, которые проявляются в рамках современной технико-экономической парадигмы и существенно обуславливаются усилением информационной глобализации.

В процессе исследования использованы такие научные методы: системный, исторический, сравнительный, логического обобщения, диалектики фундаментального и актуального.

В результате исследования расширены существующие в современной экономической науке подходы к анализу противоречий современной технико-экономической парадигмы. Особенностью названных методов является то, что природа противоречий раскрывается в контексте проявлений информационной глобализации. Теоретико-методологические основания исследования построены на определении функций информационной глобализации. Как наиболее значимые для объяснения проявлений противоречий современной технико-экономической парадигмы выделены такие: а) интеграционная функция (обеспечивает объединение совокупности потенциалов мирового общественного развития: технико-технологического, природного, экономического, социального) и б) трансформационная (вызывает конкретно определенные изменения способа производства – технологического и экономического). Также учтена коммуникационная функция информационной глобализации.

Применение результатов исследования позволяет расширить теоретическую базу общественных наук, объясняя природу противоречий, которые возникают в системе технико-экономических и общественно-экономических отношений, учитывая при этом обусловленные информационной глобализацией особенности современного периода.

Ключевые слова: противоречие, технико-экономическая парадигма, информационная глобализация.

CONTRADICTIONS OF THE MODERN TECHNICAL AND ECONOMIC PARADIGM IN THE INFORMATIONAL GLOBALIZATION

T. Deyneka

Informational globalization is a unique phenomenon of the present time. It affects all the spheres of social life and contributes to progressive development of society. But at the same time it exposes the contradictions that are inherent in the present period of human life. In the context of studying the destructive processes and phenomena, the problem of looking into the nature of contradictions that appear in the globalized economy and globalized society arises.

A theoretical and methodological approach to the analysis of the contradictions that manifest themselves under the conditions of the modern technical and economic paradigm have been developed, these contradictions being substantially predetermined by the increasing informational globalization.

The following scientific methods have been applied to the study: systematic, historical, comparative, the method of logical generalization, the method of dialectics of the fundamental and the actual.

The study expanded the current approaches that the modern economic science applies to the analysis of the contradictions of the contemporary technical and economic paradigm. A peculiar feature of these methods is the fact that the nature of the contradictions is revealed in the manifestation of the informational globalization. The theoretical and methodological ground of the study is based on defining the functions of the informational globalization. The most important of them in explaining the manifestations of the modern technical and economic paradigm are as follows: a) the integrational function (which provides association of the aggregate potential of the global social development: technical, technological, natural, economic, social); b) the transformational function (which causes specifically identified changes in the mode of production – technological and economic). The communicational function of the informational globalization has also been taken into consideration.

The application of the research findings makes it possible to extend the theoretical framework of social sciences, explaining the nature of contradictions that arise in the system of technical, economic and socio-economic relations, taking into account the peculiarities of the modern period caused by the informational globalization.

Keywords: contradiction, technical and economic paradigm, informational globalization.

У наш час утворення єдиного інформаційного простору стало одним із найбільш вагомих аргументів підтвердження глобалізації. Сучасний етап глобалізації цілком справедливо ідентифіковано в науковій літературі як інформаційний, а інформаційна глобалізація – як одна з форм, у якій реалізовано феномен глобалізації.

Проте, слід зазначити, що, будучи одним із виявів глобалізації, власне інформаційна глобалізація також є унікальним явищем. Вона суттєвим чином проникає в усі сфери життя соціуму, зумовлюючи прямо чи опосередковано специфіку сучасного типу господарювання, а також особливості відносин у цій сфері. Зважаючи на масштабність і значущість, це явище, яке знаменує новий етап розвитку суспільства, потребує поглиблених наукових досліджень. Зокрема, зважаючи на загострення сучасних проблем розвитку суспільства, особливо важливим є аспект дослідження суперечностей, які виникають в умовах інформаційної глобалізації.

Названа проблематика, унаслідок її актуальності, викликає великий інтерес у науковців. Передусім, необхідно назвати дослідження інформаційно-технологічної парадигми, які було здійснено М. Кастельсом, Й. Масудою, Д. Тапскотом (концепції інформаційного, мережного, електронно-цифрового суспільства) та ін. Внесок вітчизняної науки в розширення кола економічних знань визначають публікації А. Гальчинського, у яких суперечності епохи інформаційної глобалізації подано в контексті теорії метаекономіки; В. Савчука та Ю. Зайцева, у яких контекст цієї проблематики розкриває теорія сучасної політичної економії та її складова частина – міжнародна або глобальна політична економія; В. Базилевича, який висвітлив концептуальні підходи до аналізу мегатрендів економічного розвитку; Д. Лук'яненка, А. Поручника, Я. Столярчук, А. Колота, А. Філіпенка, які визначили теоретичні засади дослідження глобального економічного розвитку та здійснили аналіз тенденцій та асиметрій, та ін.

Проте окреслена проблематика, яка порушує велику кількість складних та взаємопов'язаних проблем, потребує поглиблення наукових пошуків. Зокрема, важливими є дослідження зв'язку між виявами інформаційної глобалізації,

з одного боку, та формуванням сучасного технологічного та економічного укладів – з іншого, а також суперечностей, які внаслідок цього виникають у суспільстві.

Метою роботи є викриття суперечностей світового економічного розвитку, які виявляються в межах сучасної техніко-економічної парадигми та істотно зумовлюються посиленням інформаційної глобалізації.

Згідно з діалектикою, суперечність виступає як сутнісна ознака буття. Його нинішній етап істотно зумовлений глобалізацією. Отже, суперечності сучасного глобалізованого розвитку суспільства є певною (відповідно детермінованою) історичною формою. Сутність суперечності визначає взаємодія протилежностей, що виявляється як процес, за якого новий техніко-економічний уклад приходить на зміну старому. Розгортання та вирішення суперечності сучасної техніко-економічної парадигми суттєвим чином пов'язано з існуванням інформаційної глобалізації.

Виникнення інформаційної глобалізації як унікального явища та її поширення як безпрецедентного до цього часу процесу пов'язано з розвитком інтелектуально-інформаційних технологій. Зважаючи на це, інформаційну глобалізацію найчастіше визначають спрощено: як поширення у світовому масштабі таких (інформаційних) технологій, їх поєднання та активне використання в різних сферах життя суспільства. Проте дослідження змісту сучасної техніко-економічної парадигми, яке враховує вплив інформаційної глобалізації на процеси, що відбуваються в суспільстві, а також з'ясування природи суперечностей, пов'язаних із цим, зумовлює віддання переваги широкому підходу до визначення сутності інформаційної глобалізації, порівняно з вузьким. У широкому розумінні, інформаційну глобалізацію трактують як усебічну і таку, що постійно посилюється; як інформаційну залежність усіх об'єктів і суб'єктів інформаційного простору, яка утворилась у результаті суттєвого зростання обсягів інформаційних потоків, кількості інформаційних джерел і каналів під впливом інтенсивного розвитку інформаційних технологій [1].

Досліджуючи суперечності сучасної техніко-економічної парадигми, слід виходити з того, що однією з найбільш значущих детермінант, які зумовлюють специфіку

сучасних системних відносин у суспільстві – технологічних, відносин щодо оволодіння людиною природи та виробничих відносин – є саме інформаційна залежність всіх об'єктів і суб'єктів. Названа залежність є, насамперед, результатом дії інтеграційної та трансформаційної функцій інформаційної глобалізації. Важливою також, безперечно, є комунікативна роль (а отже, функція) інформаційної глобалізації,

яка їй притаманна (рисунок). Доречно зауважити, що способи виробництва (технологічний та економічний) піддаватимуть аналізу одночасно. Проте їх виокремлення, на думку автора, дозволяє показати названі способи виробництва як конкретно історично визначені, тобто відповідні сучасній техніко-економічній парадигмі, а також такі, що відображають особливості відносин у відповідних сферах.

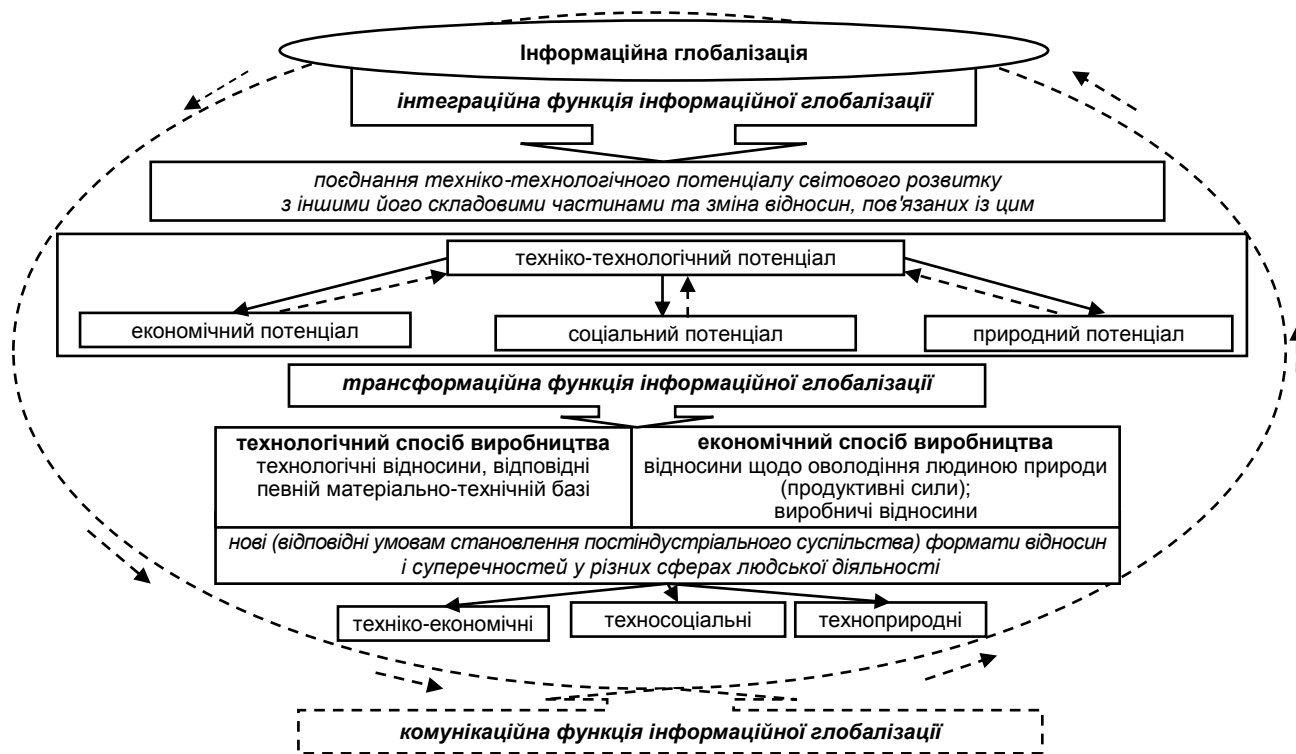

Рис. Формалізація методологічних засад дослідження природи суперечностей, що виникають в умовах інформаційної глобалізації в системі техніко-економічних та суспільно-економічних відносин [The formalization of the methodological principles of the research into the nature of contradictions that arise under the conditions of the informational globalization in the system of technical, economic and socio-economic relations]

Основою п'ятого технологічного укладу (його ядром) є інформаційні технології (ІТ), інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), а також комп'ютерні технології (КТ). Його затвердження та перехід до наступного (шостого технологічного укладу) нині відбувається одночасно з розбудовою нового типу господарювання (економічного укладу). Інформаційна глобалізація (унаслідок зростання інформаційної залежності всіх об'єктів і суб'єктів інформаційного простору) істотно трансформує тип взаємодії людини із засобами виробництва (продуктивні сили), а також виробничі відносини; тобто, її дія зумовлює також зміни наявного способу виробництва.

Суспільство нового типу, новий тип підприємництва та нову технологію концептуально та взаємопов'язано досліджує впродовж останніх десятиліть Д. Тапскотт [2]. Ураховуючи сучасні умови просторової та часової необмеженості процесів, що відбуваються в економіці та суспільстві, Д. Тапскотт, зокрема, виділив такі основні ознаки спільних для них властивостей: орієнтацію на знання; цифрову форму об'єкта, віртуальність, інтеграцію та міжмережну взаємодію, усунення посередників, конвергентність, інноваційну природу, динамізм, глобальність, суперечність та ін.

Інтеграційна функція інформаційної глобалізації суттєвим чином впливає на технологічну та економічну реальність сучасного суспільства, приклад якого розглянуто. Саме завдяки її впливу забезпечено дію складного механізму

об'єднання сукупності потенціалів світового суспільного розвитку (техніко-технологічного, природного, економічного, соціального). Далі під впливом трансформаційної функції виникають та набувають певних організаційних форм зміни сучасного способу виробництва (технологічного та економічного). Як наслідок, утворено новий формат існування середовища людської діяльності, із новими, зумовленими становленням постіндустріалізму відносинами (техніко-економічними, техносоціальними та техноприродними). Зміни сучасного способу виробництва під впливом інформаційної глобалізації одночасно призводять до виникнення суперечностей нового типу (інформаційно-інтелектуальних і постіндустріальних), які вже нині почали формуватись у названих сферах відносин.

Визначаючи сутність економічної інформаційної глобалізації, науковці [1], окрім взаємозв'язку та взаємозалежності окремих країн, міжнародних інтеграційних об'єднань, транснаціональних корпорацій та інших суб'єктів інформаційних територіальних просторів, указують також на необмежену інформаційну мобільність, підвищену активізацію дії ринкових механізмів, унаслідок інформаційної лібералізації національних інформаційних просторів, та зростання ролі інформаційного багатства держав, яке все більш істотно визначає їх місце в системі міжнародних економічних відносин.

Дійсно, віртуальні чинники економічного розвитку помітно впливають на формування сукупного економічного

капіталу, який інтенсивно зростає в наш час. Проте саме вони, визначаючи специфіку сучасного періоду економічного життя людства, одночасно зумовлюють виникнення низки нових суперечностей. Цьому сприяє економічна інформаційна глобалізація, передусім, спільна дія її інтеграційної та трансформаційної функцій (за умов постійної, так би мовити, "фонової" дії комунікаційної функції). Серед суперечностей, про які йде мова, насамперед, необхідно назвати поглиблення розбіжностей у технологічному, економічному та соціальному розвитку країн та збільшення розриву у прибутковості діяльності суб'єктів глобалізованих економічних відносин.

Інформаційна нерівність між розвинутими країнами й такими, що розвиваються, стала нині однією з найбільших проблем людства. Пояснюють це тим, що так званий "інформаційний або цифровий розрив" (*digital divide*) фактично означає розподіл світового суспільства на тих, для кого доступ до інформаційних технологій не обмежений, і тих, для кого існують істотні бар'єри. Феномен цифрової асиметрії не обмежено лише виявами різних можливостей країн використовувати інформаційні ресурси, оскільки він є, передусім, результатом розбіжності досягнутого країнами загального рівня економічного розвитку. Розвинуті країни та країни, що розвиваються, мають істотно різний ВВП на душу населення, середній дохід, ступінь розвитку бізнесу, освіти, науки тощо, тобто, досить аргументовано можна стверджувати, що існує тотожність між: а) гео економічними фреймами доступу країн до інформаційних ресурсів і б) фреймами, які визначають групи країн постіндустріального, індустріального та доіндустріального світів.

Факт існування асиметрії, яка властива сучасному світовому ринку інформаційних продуктів і послуг, підтверджено такими даними: США належить 36 % світового інформаційного ринку, країнам Європи – 30 % (у тому числі країнам Східної Європи – менш ніж 1 %), Японії – 11 %. На решту країн світу припадає лише 23 % названого ринкового простору [3]. Науковці констатують, що недостатній розвиток інформаційних технологій спричиняє уповільнення темпів економічного розвитку у значному сегменті світового простору. Отже, інформаційна нерівність зумовлює суперечності, породжує конфлікти та загострює соціальну напругу між розвинутими країнами та тими, що розвиваються [4].

Те саме (виникнення суперечностей) і через це ж (контроль над інформацією та можливість привласнення цього ресурсу) відбувається на рівні первинних суб'єктів господарювання. Інформація може бути монополізована і як товар, і як об'єкт приватної власності. Науковці зазначають, що в період "пізнього капіталізму" інформація залишається об'єктом приватної власності, купівлі-продажу, а не загальнодоступним благом. Практика світового бізнесу свідчить, що в активному обігу перебувають патенти, комерційна та державна таємниця та інші численні механізми обмеження доступу до інформації [5, с. 50].

Науковці оцінюють сучасну економіку як таку, що набула ознак тотально ринково-мережної [6]. У наш час все більш активною стає боротьба глобального капіталу за встановлення влади над доступом до джерел інформації та знань (а отже, до науково-технічних досягнень, а разом із ними також до переваг у бізнесі й монополізації ринкового простору у світових масштабах). Це відбувається способом, подібним до того, який мав місце на попередніх етапах економічної еволюції, коли велася боротьба за колонізацію земель та інших природних ресурсів, майже необмежено експлуатувалась жива праця та відбувалось первинне накопичення капіталу. Отже, ставши панівним серед інших, інформаційний ресурс в епоху глобалізації істотно посилює суперечності, що виявляється в кінцевому підсумку як асиметрія економічного розвитку як на рівні країн, так і первинних суб'єктів міжнародного бізнесу.

Незважаючи на те, що нинішній стан глобального капіталізму збігається за часом зі становленням найвищого –

постіндустріального – шостого технологічного укладу, він (глобальний капіталізм) продовжує зберігати одну з найбільш негативних для суспільства властивостей. Іде мова про прагнення глобальних монополій до концентрації та примноження капіталу. До того ж первісну перевагу віддано власним інтересам міжнародного бізнесу (транснаціональним корпораціям (ТНК) і транснаціональним банкам (ТНБ)), а не суспільним. Важливо зазначити, що мережність господарських зв'язків і віртуалізація комерційних операцій, як свідчить світова практика бізнесу, істотно цьому сприяють. Отже, інформаційно-інтелектуальний ресурс експлуатовано, передусім, в інтересах глобального капіталу.

Збільшення обсягів інформації, яка циркулює у глобальному економічному просторі, не означає, що ера інформатизації автоматично приведе світ до гармонізованих посткапіталістичних відносин у сфері господарювання та суспільстві загалом. Суперечність, яка назриває в ході розгортання процесу інформатизації, полягає в тому, що масштаби інформації та можливість управління її потоками посилює поляризацію суспільно-економічних інтересів. Аналіз сучасної техніко-економічної парадигми дає наочні підтвердження тому, що інформаційне середовище фактично формують глобальні монополії. За цих умов інформаційні технології застосовують, насамперед, на користь корпоративного капіталу. Дозування інформації, визначення цільових груп, для яких вона призначена, термін поширення певних відомостей і навіть дезінформація – усе це інструментарій для збільшення глобальними монополіями вигоди від володіння інформаційно-інтелектуальним ресурсом. Завдяки контролю над ним, зиск корпоративного капіталу набуває прирощення за одночасного утиску інтересів решти суспільства.

Особливості змін, що відбуваються в наш час в економіці та суспільстві, істотно зумовлено поширенням "хмарних технологій", але, попри безперечні переваги (насамперед, економію матеріальних ресурсів і бізнес-часу), вони створюють також низку небезпек. Не можна не погодитись із твердженням про те, що загрози безпеці бізнесу, унаслідок використання "хмарних технологій", можуть розглядати як новий технологічний, економічний, фінансовий і безпековий виклик початку XXI ст. [7].

По-перше, необхідно зазначити, що небезпека походить від ТНК, які вже нині створюють власні "хмарні" корпоративні інформаційні мережі, намагаючись закріпити контроль за доступом до інформації та знань і автономно розширити зону свого впливу у глобалізованій економіці та глобалізованому суспільстві. По-друге, варто уваги те, що нині відбувається гостра боротьба за розподіл світового ринку високих технологій та ІТ-ринку. Зокрема, за даними IDC (*International Data Corporation*) [8] остаточний розподіл світового ринку "хмарних технологій" очікується в найближчі декілька років.

Це має особливе значення, оскільки названі ринки є дуже впливовими. Вони істотно зумовлюють стан і умови подальшого розвитку всього світового економічного простору. Суперечності, які викликає інформаційна глобалізація, є відображенням доведеної до рівня відкритого протистояння боротьби найсильніших корпорацій світу на ринках високих технологій (зокрема, у їх інформаційному сегменті та безпосередньо в межах складової частини, якою є *Internet*-індустрія). Проте пояснення природи цих суперечностей слід шукати значно глибше: у площині трансформаційних процесів технологічного та економічного укладів сучасного життя суспільства.

Сукупність застосовуваних нині новітніх технологій (передусім, розвиток інформаційних технологій, повсюдне використання комп'ютерної техніки тощо) історично зумовлює перехід до вищого технологічного способу виробництва. У сучасних умовах поширення інформаційного поля та залучення до виробничих процесів необмежено великої кількості працівників (фрилансерів, які можуть перебувати на різних континентах, бути громадянами

різних країн, працювати в будь-який час тощо) фактично означає зміну організаційних принципів взаємодії людини із засобами виробництва. Технологічний уклад (як сукупність сучасних технологій), технологічний спосіб виробництва (як організаційний принцип взаємодії людини із засобами виробництва) та власне продуктивні сили, що змінюються, потребують інших соціально-економічних відносин, які їм сутнісно відповідають.

Однією із глибинних причин суперечностей періоду інформаційної глобалізації є невідповідність між техніко-економічними (організаційно-економічними) відносинами, з одного боку, та соціально-економічними – з іншого. Змінені соціально-економічні відносини – це, передусім, відносини власності, адекватні змісту вже наявних нині та прийдешніх (постіндустріальних) технологічних перетворень.

Отже, інформаційна глобалізація посилює динаміку системних суперечностей та робить їх явними, демонструючи боротьбу глобальних корпорацій на провідних для сучасного техніко-економічного етапу розвитку суспільства ринках. Проте природа названих суперечностей у відносинах між протилежностями, якими в сучасній економічній системі, насправді, виступають продуктивні сили та виробничі відносини. На переконання автора, у період пізнього капіталізму, внутрішній зміст якого суттєвим чином визначає інформаційна глобалізація, має місце та ж сама (але така, що відбувається на вищому рівні спіралі економічного розвитку) суперечність, яку свого часу було досліджено К. Марксом. Фактично розвиток продуктивних сил (про що свідчать процеси інформатизації, комп'ютеризації, прогрес у сфері високих технологій загалом) випереджає розвиток суспільно-економічних (у марксизмі – виробничих) відносин.

Одночасно слід зазначити, що дуже продуктивним є інституційний погляд на проблему суперечностей, які є визначальними для певної техніко-економічної парадигми. Наукові дослідження, здійснені в цьому аспекті економічної теорії, відображають основну суперечність як дисонанс між швидкістю інноваційних змін і неадекватною ним трансформацією інституційних структур.

Системні зміни є об'єктивними та історично зумовленими, тому глобальний капітал, усвідомлюючи всю безповоротність технологічних та економічних змін у суспільстві, які посилюються під впливом інформаційної глобалізації, намагається віддалити час настання ери, коли пануватимуть нові економічні та суспільні відносини. Іде мова про відносини, які відповідають ноосферному суспільству (В. Вернадський). Цю ж наукову думку розвиває А. Гальчинський у межах теорії метаекономіки; існують інші сучасні наукові підходи до цього, наприклад, теорія нооекономіки (А. Агеев, Є. Логінов) та ін.

Отже, будучи провідною (такою, що визначає сутність системних перетворень), названа суперечність є джерелом саморозвитку сучасної світової економічної системи. Проте водночас перебіг її відтворювального циклу (тотожність → суттєва розбіжність → протилежність → конфлікт) є загрозою для істотно глобалізованої економіки та глобалізованого суспільства.

Суперечності, які розгортаються на межі п'ятого та шостого технологічних укладів і визначають основний зміст сучасної техніко-економічної парадигми, провокують процеси нового розподілу світу, тобто ними зумовлено розподіл сфер впливу у світовому господарстві, а разом із цим, влади загалом (передусім, політичної та ідеологічної).

М. Кастельс [9, с. 133–134] оцінював настання "інформаційної епохи, економіки та суспільства" як прогресивні зміни сучасності. Проте він одночасно застерігав, що капіталістичний спосіб виробництва, який, унаслідок застосування мережних технологій, стає надзвичайно гнучким і посилюється процесами глобалізації, може створити суттєві загрози розвитку сучасного суспільства. Він указував на те, що одним із найбільших викликів інформатизованому

глобальному суспільству може стати меритократія. Вона не є однозначно сприятливою для розвитку, оскільки в такому соціумі надвисоким стає ризик монополізації, що виявляється у найбільш небезпечній його формі – монополії на знання, а отже, монополії на владу (економічну, політичну, ідеологічну).

Розглядаючи суперечності, які виникають у межах сучасної техніко-економічної парадигми, необхідно зазначити, що й досягнутий розвиток техніко-економічних відносин (як проміжних між продуктивними силами та соціально-економічними відносинами), й інформаційна глобалізація (як залежність усіх об'єктів і суб'єктів інформаційного простору), суттєво вплинули на весь відтворювальний цикл (виробництво – розподіл – обмін – споживання).

Із-поміж технологічних і організаційних процесів, які опосередковано техніко- та організаційно-економічними відносинами, слід виділити, насамперед, ті, що найбільш виразно виявляються в умовах інформаційної глобалізації. Ними є: кооперування, обмін між людьми результатами діяльності; організація та управління у сферах виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Щодо інформаційної глобалізації потрібно зазначити, що її вплив на економіку виявляється найбільш наочно в системі ринкових (а не виробничих) взаємодій суб'єктів, тобто стосується, передусім, останніх трьох фаз відтворювального циклу (розподілу, обміну, споживання).

Зокрема, у словникових виданнях [10] інформаційну глобалізацію описано як таку, що відбувається в межах процесу формування глобального (світового) економічного та фінансового ринків і виявляється як стандартизація та уніфікація інформаційних потоків, а також умов поширення та споживання інформації. Указано також на можливість застосування ефективних стратегій менеджменту, рекламної експансії та інших заходів, які в умовах інформаційної глобалізації дозволяють суб'єктам бізнесу зазнавати менших витрат. Підкреслено, що такі переваги є доступними, головним чином, транснаціональним корпораціям, які використовують їх в інтересах укріплення своєї ринкової влади.

Дійсно, економічна глобалізація, згідно із Дж. Соросом, є конвергенцією між попитом і пропозицією; не винятком у цьому сенсі є також інформаційна глобалізація. Проте існує також інший підхід до цієї проблеми – це аспект дослідження створення та руху інформаційного продукту. Об'єктивований і кодифікований, він виступає як предмет трансакцій. Розгляд процесів, що відбуваються у сфері виробництва, потребує згадування, передусім, про інформацію як про виробниче благо, тобто як про ресурс, на який виникає попит і пропозиція та встановлено права власності. Він підпадає під процеси глобалізації так само, як капітал або праця.

За В. Іноземцевим, поширення комп'ютерних технологій та електронного бізнесу за своєю роллю у процесах трансформації суспільства нині стає поряд із глобалізацією та інтеграцією глобальних ринків капіталу. Варто уважити те, що науковець ідентифікує "інформаційний" сектор як такий, що є "швидше інвестиційним, ніж господарським" [11, с. 145]. Його розвиток визначає сектор високих технологій та його найважливіша складова частина – *Internet*-індустрія.

Крім зазначеного, важливим також є те, що інформацію як чинник виробництва, нерозривно пов'язано з науково-технічним прогресом загалом. Відокремлений розгляд інформації в сенсі виробничого блага, безперечно, можливий, однак у процесі розгляду суперечностей сучасної техніко-економічної парадигми та послідовних стадій руху економічного продукту від створення до споживання, більш показовим є агрегований аспект аналізу "інформація/знання/інновація".

На єдність інформації та знань указував А. Чухно. Він зазначав виникнення двозначного чинника виробництва

(інформації/знань) на відміну від однозначних: землі, праці, капіталу, та вказував на те, що інформація та знання посідають провідне місце в інноваційному розвитку [12, с. 9].

Отже, на думку автора, інформаційна глобалізація робить вплив на виробництво, а залучений інтелектуально-інформаційний ресурс істотно сприяє виникненню радикальних інновацій. Ця залежність є надзвичайно важливою, оскільки від того, наскільки ефективно її реалізовано, залежить економічний рівень життя у країні. Як зазначалося автором у попередніх публікаціях, інноватизація є інструментальною основою сучасних трансформацій, що наочно відображає практика таких провідних держав світу, як США, Японія, країни ЄС [13, с. 35].

Сучасну техніко-економічну парадигму пов'язано з інформаційно-технологічною революцією, яку супроводжує низка визначальних для розвитку суспільства відкриттів у мікроелектроніці, кібернетиці, сфері комунікацій (супутникових, цифрових системах зв'язку), *Internet*-технологій та ін. Поширення названих процесів змінює технологічну та економічну основу розвитку суспільства загалом.

Суперечності, пов'язані із процесами інформатизації у фазі відтворювального циклу "виробництво", виявляють себе, по-перше, в аспекті матеріальне/нематеріальне виробництво та, по-друге, в аспекті матеріальний/нематеріальний продукт:

1. Щодо сфер виробництва. З одного боку, матеріальне та нематеріальне виробництво є тісно пов'язаними між собою. У наш час матеріальне виробництво, яке забезпечує близько $\frac{1}{3}$ ВВП розвинутих країн, істотно залежить від ефективності функціонування нематеріальної сфери (науки, освіти, ІКТ-галузей та інших), у якій продукують понад $\frac{2}{3}$ ВВП. З іншого боку, нематеріальне виробництво – це також "віртуалізація інститутів капіталізму". Іде мова про те, що в сучасній економіці, яка має ознаки віртуальності, посилено тенденцію до виділення із третинного сектору окремого інформаційного бізнесу та набуття галузями первинного, вторинного та третинного секторів економіки так званої "іміджістості" ("гламурності") [14, с. 68]. Це має для суспільства та його економічного життя негативні наслідки у вигляді самозростання споживної вартості та непродуктивного розподілу матеріальних, трудових та інших ресурсів, які використовують у сфері нематеріального виробництва і не надходять до сфери матеріального.

2. Щодо продукту. Основною загрозою для суспільства, унаслідок суперечності, яка розгортається під впливом інформаційної глобалізації, є те, що інформаційні продукти у наш час виробляють, споживають та розповсюджують головним чином у віртуальному середовищі (у "викривленому секторі"). Це сектор відтворення перетворених форм людської діяльності; сфера, де одні викривлені форми використовують для виробництва, тиражування тощо інших викривлених форм. У цьому секторі не створюють ані матеріальних благ, ані культурних цінностей. Людська діяльність стає орієнтованою на створення інформаційних товарів, а їх виробляють і споживають, насамперед, у таких сферах, як трансакції (торгівля, фінанси, страхування), державно-бюрократичний апарат, військово-промисловий комплекс (пов'язана з ним наука, освіта, функціонування інформації, контроль), масова культура (так би мовити *for fun*, але не з метою розвитку або рекреації людини як творчої особистості) [5, с. 60].

Сучасна наука намагається знайти вирішення цієї суперечності, притаманної глобалізованій економіці та глобалізованому суспільству. Науковці вбачають необхідність у тому, щоб пов'язати реальну та віртуальну складові частини в новій економічній системі, оскільки вважають, що забезпечення такої погодженості є важливою умовою

сталого поступального соціально-економічного розвитку суспільства [15, с. 25–26]. А. Гальчинський указує на такий шлях розвитку суспільства, яким є метаекономіка. Науковець визначає метаекономіку як паростки зрілої постіндустріальної економічної системи, логічний продукт інформаційної революції, яка лише розгортає свої цінності; як складову частину глобального синергетичного суспільства, економіку творчої праці, економіку виробництва, розподілу та споживання знань, економіку епохи дійсного гуманізму [16, с. 8].

Розглядаючи особливості відтворювального циклу, який відповідає сучасній техніко-економічній парадигмі, та суперечностей у цьому контексті, варто ще раз підкреслити, що глобалізація і формування інформаційно-мережної економіки, які змінюють характер суспільного розвитку (а також породжують нові закономірності та створюють механізм концентрації багатства), діють не шляхом розвитку виробництва, а шляхом механізму його перерозподілу. На це вказують В. Геєць, А. Гриценко та інші відомі вітчизняні науковці [17, с. 3, 240].

Зважаючи на це, однією з найбільш загрозливих стає суперечність у сфері розподілу світового доходу. В умовах глобалізації розвинуті країни і ТНК привласнюють значну частку доданої вартості, у створенні якої беруть участь усі суб'єкти світової господарської системи. Несправедливий перерозподіл може призвести до того, що суперечність перейде у свою останню стадію (конфлікт), а це загрожує суспільству великим ризиком через виникнення масштабної (глобальної) проблеми.

Значущість іншого, не менш важливого аспекту розгляду сучасних розподільних та обмінних відносин, пов'язана з тим, що глобальне поширення інформаційно-комунікативних технологій усунуло часові та просторові обмеження для здійснення торговельних, валютних та інших угод. Це, безперечно, прискорило всі види трансакцій та звело до мінімуму витрати, пов'язані з ними. Одночасно, як зазначають науковці, той самий механізм зумовив поглиблення відриву віртуальної електронно-комп'ютерної економіки від реальної; фінансового капіталу від продуктивного. Нині фактично співіснують дві господарські системи: реальна економіка, у якій створюють реальні товари й послуги, та віртуальна, спекулятивна економіка – торгівля біржовими товарами та іншими цінними паперами. Метою останньої є отримання спекулятивного прибутку на товарних і фондових ринках, а не відшкодування витрат на створення певного блага й утворення нормального прибутку) [18, с. 9–10].

Загрозою для сучасної світової економіки є те, що в міру розвитку ІКТ зазначено суперечність швидко прогресує. На початку ХХ ст. В. Парето вказав на існування переважних темпів зростання фінансових потоків і угод, порівняно з матеріально-речовими, а також на те, що цей дисбаланс постійно посилюється. На початку ХХІ ст. науковці вже констатували той факт, що на обслуговування потоку товарних благ припадало лише 10 – 12 % світових фінансових ресурсів [19], а в середині другого десятиліття ХХІ ст. у сучасному світі лише 2 – 3 % грошей пов'язано із сектором матеріального виробництва [18, с. 10].

Вплив інформаційної глобалізації наочно простежено у фазі обміну. У наш час відбувається поступовий перехід від універсального механізму товарного обміну (із його тисячолітньою історією) до полісегментної безтоварної форми ринкових відносин. Цьому сприяє реалізація моделі соціально затребуваних серверів (наприклад, серверів *Google*). Новий механізм товарообміну формує додану вартість, яка створює передумови для переходу до якісно нової структури ринкових взаємовідносин [15, с. 30].

Одночасно за цих умов утворюється суперечність, яку дуже змістовно описав А. Гальчинський. Він визначив інформаційну мережу як антипод ринку. В умовах розгортання інформаційної надшвидкої віртуальної символічної

* Термін за А. В. Бузгалінім та А. І. Калгановим – "привратный сектор" (рос.)

економіки щораз більшої дисипативності глобального економічного поля та перманентної хаотичності економічної ситуації ринок починає пробуксовувати. Він утрачає головне – свою інформаційно-регуляторну, комунікативну функцію. В економічній літературі, зазначає науковець, дедалі більше утверджено думку дослідників про те, що розвиток мережної економіки слід розглядати як заперечення ринку; як процеси системного самозаперечення ринкових відносин [16, с. 15; 20, с. 11].

Відповідно до поставленої мети дослідження, розроблено теоретико-методологічні підходи до аналізу суперечностей, що виникають у межах сучасної техніко-економічної парадигми, зміст якої, у свою чергу, змінюється під впливом інформаційної глобалізації. Названі підходи відрізняються від наявних тим, що у їх основу покладено дослідження функцій інформаційної глобалізації як таких, що є індикаторами виникнення суперечностей у зазначеній сфері суспільних відносин. Такими функціями є: а) інтеграційна (забезпечує об'єднання сукупності потенціалів світового суспільного розвитку: техніко-технологічного, природного, економічного, соціального) та б) трансформаційна (викликає конкретно визначені зміни способу виробництва – технологічного та економічного). Ураховано також комунікативну функцію інформаційної глобалізації.

Наукова цінність досягнутих результатів полягає в поглибленні політекономічних засад дослідження найбільш гострих проблем глобалізованої економіки та глобалізованого суспільства. Для практики описано теоретико-методологічний підхід значущий тим, що він надає можливість пояснити причини виникнення деструктивних процесів і явищ в економічному житті суспільства, оскільки дозволяє розкрити природу суперечностей, що виявляють себе в системі техніко-економічних та суспільно-економічних відносин. Запропонований підхід започатковує подальші дослідження, які буде спрямовано на визначення умов формування постіндустріального середовища людської діяльності, із відповідними властивими йому відносинами (техніко-економічними, техносоціальними та техноприродними), а також на висвітлення в цьому аспекті новітнього змісту суперечностей.

Література: 1. Дмитриев Е. И. Информационная глобализация и информационное пространство [Электронный ресурс] / Е. И. Дмитриев. – Режим доступа : <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/44700/1/p.61-63.pdf>. 2. Tapscott D. The Digital Economy : Rethinking Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence / D. Tapscott. – S. l. : McGraw Hill, 2014. – 432 p. ; [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.dl0ses.com/ebooks/392477-the-digital-economy-anniversary-edition-rethinking-promise-and-peril-in-the-age-of-networked-intelligence.html>. 3. Макаренко С. А. Міжнародний інформаційний бізнес: структура, ієрархія ринків, класифікація продуктів і послуг [Електронний ресурс] / С. А. Макаренко. – Режим доступу : http://vk.com/doc7292298_143384115?hash=ec50f33b209f28f21f&dl=9720001b0c8d7b78a4. 4. Кореньков В. В. Достижения информационных технологий и их влияние на человека / В. В. Кореньков // Вестник Международной академии наук. Русская секция : Электронное периодическое издание. – 2012. – № 2. – С. 65–69 ; [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.heraldrsias.ru/download/articles/10_Korenkov.pdf. 5. Бузгалин А. В. Глобальный капитал / А. В. Бузгалин, А. И. Колганов. – М. : Едиториал УРСС, 2007. – 512 с. 6. Buzgalin A. V. Critical political economy: the "market-centric" model of economic theory must remain in the past – notes of the Post-Soviet School of Critical Marxism [Electronic resource] / A. Buzgalin, A. Kolganov // Cambridge Journal of Economics, Oxford University Press. – 2015. – January 27. – Access mode : <http://cje.oxfordjournals.org/content/early/2015/01/26/cje.beu080.full.pdf+html>. 7. Зернецька О. Новий виток конкурентної боротьби в Інтернеті: Cloud-computing [Електронний ресурс] / О. Зернецька // Економічний часопис-XXI. – 2011. – № 9–10. – Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2011/9-10/201126.html>. 8. Аншина М. Л. Взгляд на место облачных

технологий в промышленной автоматизации [Электронный ресурс] / М. Л. Аншина // Автоматизация в промышленности. – Режим доступа : <http://avtprom.ru/article/vzglyad-na-mesto-oblachnykh-tekh>. 9. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура / М. Кастельс. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с. 10. Психология общения : энциклопедический словарь [Электронный ресурс] / [под общ. ред. А. А. Бодалева]. – М. : КОГИТО-ЦЕНТР, 2011. – Режим доступа : <http://vocabulary.ru/dictionary/1095/word/informacionaja-globalizatsija>. 11. Иноземцев В. Л. Постиндустриальная дихотомия / В. Л. Иноземцев // Мир перемен. – 2014. – № 1. – С. 144–147. 12. Чухно А. А. Модернизация экономики та економічна теорія / А. А. Чухно // Економіка України. – 2012. – № 9. – С. 4–12. 13. Дейнека Т. А. Конкуренентоспроможність в контексті суперечностей відтворувальної структури економіки країн світу / Т. А. Дейнека, Н. Г. Базавлук // Економіка розвитку. – 2013. – № 3 (67). – С. 34–38. 14. Куриляк В. С. Вплив глобалізації на економічний розвиток України // В. С. Куриляк, Є. В. Савельєв // Економіка України. – 2012. – № 9. – С. 57–69. 15. Агеев А. Нооэкономика: определенная экономика в неопределенном будущем / А. Агеев, Е. Логинов // Экономические стратегии. – 2011. – № 11. – С. 24–31. 16. Гальчинський А. Методология аналізу економічної глобалізації: логіка оновлення / А. Гальчинський // Економіка України. – 2009. – № 1 (566). – С. 4–18. 17. Інститути зайнятості та безробіття: сучасні тенденції та виклики для України : наук. доп. / [В. М. Гець, А. А. Грищенко, В. В. Ближнюк та ін.] ; за ред. В. М. Гейця, А. А. Грищенка ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів." – К. : Ін-т екон. та прогнозів, 2013. – 248 с. 18. Гринберг Р. С. Современный капитализм: тренды и императивы / Р. С. Гринберг // Вестник РЭУ. – 2012. – № 3. – С. 9–13. 19. Мартин Г.-П. Западня глобалізація: атака на процвітання і демократію [Електронний ресурс] / Г.-П. Мартин, Х. Шуман. – М. : Альпіна. – Режим доступа : <http://www.sandronic.ru/e/395759-g-p-martin-h-shuman-zapadnya-globalizatsii-a>. 20. Гальчинський А. С. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми / А. С. Гальчинський // Економіка України. – 2012. – № 5 (606). – С. 4–17.

References: 1. Dmitriev E. I. *Informatsionnaya globalizatsiya i informatsionnoe prostranstvo* [Information globalization and information space] [Electronic resource] / E. I. Dmitriev. – Access mode : <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/44700/1/p.61-63.pdf>. 2. Tapscott D. The Digital Economy : Rethinking Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence / D. Tapscott. – S. l. : McGraw Hill, 2014. – 432 p. ; [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.dl0ses.com/ebooks/392477-the-digital-economy-anniversary-edition-rethinking-promise-and-peril-in-the-age-of-networked-intelligence.html>. 3. Makarenko Ye. A. *Mizhnarodnyi informatsiyni biznes: struktura, ierarhiia rynkiv, klasyfikatsiia produktiv i posluh* [International information business: structure, hierarchy of markets, classification of products and services] [Electronic resource] / Ye. A. Makarenko. – Access mode : http://vk.com/doc7292298_143384115?hash=ec50f33b209f28f21f&dl=9720001b0c8d7b78a4. 4. Korenkov V. V. *Dostizheniya informatsionnykh tekhnologiy i ikh vliyanie na cheloveka* [Advances in information technology and their impact on the human] / V. V. Korenkov // Vestnik Mezhdunarodnoy akademii nauk. Russkaya sektsiya : Elektronnoe periodicheskoe izdanie. – 2012. – No. 2. – P. 65–69 ; [Electronic resource]. – Access mode : http://www.heraldrsisias.ru/download/articles/10_Korenkov.pdf. 5. Buzgalin A. V. *Globalnyy kapital* [Global Capital] / A. V. Buzgalin. – M. : Editorial URSS, 2007. – 512 p. 6. Buzgalin A. V. Critical political economy: the "market-centric" model of economic theory must remain in the past – notes of the Post-Soviet School of Critical Marxism [Electronic resource] / A. Buzgalin, A. Kolganov // Cambridge Journal of Economics, Oxford University Press. – 2015. – January 27. – Access mode : <http://cje.oxfordjournals.org/content/early/2015/01/26/cje.beu080.full.pdf+html>. 7. Zernetska O. *Novyi vytyok konkurentnoi borotby v Interneti: Cloudcomputing* [A new round of competition in the Internet: Cloudcomputing] [Electronic resource] / O. Zernetska // Ekonomichnyy chasopys-XXI. – 2011. – No. 9–10. – Access mode : <http://soskin.info/ea/2011/9-10/201126.html>. 8. Anshina M. L. *Vzglyad na mesto oblachnykh tekhnologiy v promyshlennoy avtomatizatsii* [A glance at the place of cloud technologies in industrial automation] [Electronic resource] / M. L. Anshina // Avtomatizatsiya

v promyshlennosti. – Access mode : <http://avtprom.ru/article/vzglyad-na-mesto-oblachnykh-tekh>. 9. Kastels M. *Informatsionaya epokha: ekonomika, obshchestvo, kultura* [The Information Age: Economy, Society and Culture] / M. Kastels. – M. : GU VShE, 2000. – 608 p. 10. *Psikhologiya obshcheniya : entsiklopedicheskiy slovar* [Electronic resource] / [pod obshch. red. A. A. Bodaleva]. – M. : KOGITO-TsENTR, 2011. – Access mode : <http://vocabulary.ru/dictionary/1095/word/informacionaja-globalizacija>. 11. Inozemtsev V. L. *Postindustrialnaya dikhomiya* [Postindustrial dichotomy] / V. L. Inozemtsev // *Mir peremen*. – 2014. – No. 1 – P. 144–147. 12. Chukhno A. A. *Modernizatsiya ekonomiky ta ekonomichna teoriia* [Modernization of the economy and economic theory] / A. A. Chukhno // *Ekonomika Ukrainy*. – 2012. – No. 9. – P. 4–12. 13. Deineka T. A. *Konkurentospromozhnist v konteksti superechnosti vidtvoriuvanoi struktury ekonomiky krain svitu* [Competitiveness in the context of the reproductive structure contradiction of the world countries' economies] / T. A. Deineka, N. H. Bazavluk // *Ekonomika rozvytku*. – 2013. – No. 3 (67). – P. 34–38. 14. Kuryliak V. Ye. *Vplyv hlobalizatsii na ekonomichnyi rozvytok Ukrainy* [The impact of globalization on the economic development of Ukraine] // V. Ye. Kuryliak, Ye. V. Saveliyev // *Ekonomika Ukrainy*. – 2012. – No. 9. – P. 57–69. 15. Ageev A. *Noekonomika: opredelennaya ekonomika v neopredelennom budushchem* [Noeconomy: a certain economy in an uncertain future] / A. Ageev, E. Loginov // *Ekonomicheskie strategii*. – 2011. – No. 11. – P. 24–31. 16. Halchynskiy A. *Metodolohiia analizu ekonomichnoi hlobalizatsii: lohika onovlennia* [The methodology of the analysis of economic globalization: the logic of updates] / A. Halchynskiy // *Ekonomika Ukrainy*. – 2009. – No. 1 (566). – P. 4–18. 17. *Instituty zainiatosti ta bezrobittia: suchasni tendentsii ta vyklyky dlia Ukrainy* [Institutes of employment and unemployment: current trends and challenges for Ukraine]: nauk. dop. / [V. M. Heiets, A. A. Hrytsenko, V. V. Blyzniuk et al.] ; za red. V. M. Heietsia, A. A. Hrytsenka ; NAN Ukrainy, DU "In-t ekon. ta prohnozuv." – K. : In-t ekon. ta prohnozuv., 2013. – 248 p. 18. Grinberg R. S. *Sovremenny kapitalizm: trendy i imperativy* [Modern capitalism: trends and im-

peratives] / R. S. Grinberg // *Vestnik REU*. – 2012. – No. 3. – P. 9–13. 19. Martin G-P. *Zapadnya globalizatsii: ataka na protsvetanie i demokratsii* [Electronic resource] / G-P. Martin, Kh. Shuman. – M. : Alpina. – Access mode : <http://www.sandronic.ru/e/395759-g-p-martin-h-shuman-zapadnya-globalizatsii-a>. 20. Halchynskiy A. C. *Ekonomichnyi rozvytok: metodolohiia onovlenoi paradyhmy* [Economic development: methodology of the revised paradigm] / A. C. Halchynskiy // *Ekonomika Ukrainy*. – 2012. – No. 5 (606). – P. 4–17.

Інформація про автора

Дейнека Тетяна Анатоліївна – канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародної економіки Вищого навчального закладу Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі" (вул. Ковалія, 3, м. Полтава, Україна, 36014, e-mail: me.pusku@yandex.ru).

Информация об авторе

Дейнека Татьяна Анатольевна – канд. экон. наук, доцент кафедры международной экономики Высшего учебного заведения Укоопсоюза "Полтавский университет экономики и торговли" (ул. Коваля, 3, г. Полтава, Украина, 36014, e-mail: me.pusku@yandex.ru).

Information about the author

T. Deyneka – PhD in Economics, Associate Professor of International Economics Department of the Higher Educational Establishment of Ukoopspilka "Poltava University of Economics and Trade" (3 Koval St., Poltava, Ukraine, 36014, e-mail: me.pusku@yandex.ru).

*Стаття надійшла до ред.
18.09.2015 р.*

УДК 378.014.5

JEL Classification: I23; B49; D02

SYSTEMS OF HIGHER EDUCATION: A COMPARATIVE INSTITUTIONAL ANALYSIS

V. Lyrov

The institutional elements of the system of higher education (HE) in Ukraine have been studied on the basis of concepts of comparative analysis and institutional complementarity of socio-economic systems (SES). The research of B. Clark which contains a comprehensive analysis of a special nature of the HE system, the achievements of the French Regulation School, the concepts of the Variety of Capitalism, Institutional Matrices, Institutional Complementarity have been used as a theoretical basis. The theoretical principles of the institutional architectonics of SES as a complementary integrity have been defined. The fundamental principles of the complementary comparative analysis of the institutional models of HE have been presented. The elements of the institutional architectonics of HE in Ukraine have been described. On the nanolevel, the specificity of such elements as needs, styles of thought, values, individual knowledge, institutional forms and functions, collective conventions have been researched. Their influence on the formation of institutes of HE has been traced. Attention

has been focused on the peculiar impact of socio-cultural factors on the formation of the HE institutional structure. The findings of the research on the Ukrainian students' system of values according to G. Hofstede's method have been presented. The socio-cultural origins of the difference between the English-American and the European models of HE have been demonstrated with the concept of campus taken as an example. Its role as an instrument of the "lateral study" initially oriented to the assistance in the achievement of the primary objective of teaching in a college, i.e. "character forming", the development of personality of a student has been described. The parallel division of HE into disciplines and departments has been presented. The interrelation and complementarity of the elements of the institutional block of teaching and training of personnel with other institutional blocks of SES have been analyzed. At the level of basic institutes, the prerequisites for the formation of HE specificity of SES and their association in the socio-economic model (the model of capitalism) have been traced. The preconditions for the integration of the Ukrainian HE system in the global educational space and limitations on this integration have been shown.

Keywords: institutional complementarity, higher education, institute, institutional architectonics of social and economic systems, the institutional block of teaching and further training of personnel, the system of higher education.

.....

СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Липов В. В.

Розглянуто інституціональні елементи системи вищої освіти в Україні на підставі використання концепцій порівняльного аналізу й інституціональної комплементарності соціально-економічних систем (СЕС). Як теоретичну основу використано підхід Б. Кларка, що містить глибокий аналіз специфіки систем організації вищої освіти (ВО), досягнення французької школи регуляції, концепції різноманітності варіантів капіталізму, інституціональних матриць, інституціональної комплементарності. Розкрито теоретичні основи інституціональної архітекtonіки СЕС як комплементарної цілісності. Описано основи порівняльного комплементарного аналізу інституціональних моделей ВО. Подано елементи інституціональної архітекtonіки ВО в Україні. На її нанорівні розглянуто специфіку таких елементів, як потреби, стилі мислення, цінності, індивідуальне знання, інституціональні форми та функції, колективні конвенції. Простежено їх вплив на утворення інститутів ВО. Акцентовано увагу на специфіці впливу соціокультурних чинників на формування інституціональної структури ВО. Подано результати дослідження ціннісних орієнтацій українських студентів за методикою Г. Хофстеде. На прикладі концепції кампусу розкрито соціокультурні витоки відмінності англо-американської та європейської моделей ВО. Показано його роль як інструмента "побічного навчання", початково орієнтованого на сприяння в досягненні головної мети навчання в коледжі – "вихованні характеру", розвитку особистості студента. Розглянуто паралельний розподіл структури систем ВО на дисципліни й кафедри. Проаналізовано взаємозв'язок і комплементарність елементів інституціонального блоку навчання й підготовки кадрів з іншими інституціональними блоками СЕС. Досліджено передумови формування на рівні базових інститутів специфіки систем ВО СЕС, їх об'єднання в соціально-економічній моделі (моделі капіталізму). Наведено передумови та обмеження інтеграції української системи ВО у глобальний освітній простір.

Ключові слова: інституціональна комплементарність, вища освіта, інститут, інституціональна архітекtonіка соціально-економічних систем, інституціональна комплементарність, інституціональний блок підготовки та підвищення кваліфікації кадрів, система вищої освіти.

СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Липов В. В.

Рассмотрены институциональные элементы системы высшего образования в Украине на основе использования концепций сравнительного анализа и институциональной комплементарности социально-экономических систем (СЭС). В качестве теоретической основы использован подход Б. Кларка, содержащий глубокий анализ специфики систем организации высшего образования (ВО), достижения французской школы регуляции, концепции разнообразия вариантов капитализма, институциональных матриц, институциональной комплементарности. Раскрыты теоретические основы институциональной архитектоники СЭС как комплементарной целостности. Описаны основы сравнительного комплементарного анализа институциональных моделей ВО. Представлены элементы институциональной архитектоники ВО в Украине. На ее наноуровне рассмотрена специфика таких элементов, как потребности, стили мышления, ценности, индивидуальное знание, институциональные формы и функции, коллективные конвенции. Прослежено их влияние на образование институтов ВО. Акцентируется внимание на специфике влияния социокультурных факторов на формирование институциональной структуры ВО. Представлены результаты исследования ценностных ориентаций украинских студентов по методике Г. Хофстеде. На примере концепции кампуса раскрыты социокультурные истоки отличия англо-американской и европейской моделей ВО. Показана его роль как инструмента "побочного обучения", изначально ориентированного на содействие в достижении главной цели обучения в колледже – "воспитания характера", развития личности студента. Рассмотрено параллельное разделение структуры систем ВО на дисциплины и кафедры. Проанализирована взаимосвязь и комплементарность элементов институционального блока обучения и подготовки кадров с другими институциональными блоками СЭС. Исследованы предпосылки формирования на уровне базовых институтов специфики систем ВО, СЭС, их объединений в социально-экономической модели (модели капитализма). Представлены предпосылки и ограничения интеграции украинской системы ВО в глобальное образовательное пространство.

Ключевые слова: институциональная комплементарность, высшее образование, институт, институциональная архитектура социально-экономических систем, институциональная комплементарность, институциональный блок подготовки и повышения квалификации кадров, система высшего образования.

.....

Intensification of international cooperation extends possibilities of borrowing the experience of the most effective institutes. The sphere of higher education (HE) does not stay aside from this process. The study of foreign experience, searching and revealing effective institutional forms of organization of teaching, determining the possibilities and limitations of their institutional transplantation have become topical. The process of integration of the national systems of HE has brought particular importance and complication to this problem. The comparative institutional analysis and the concept of institutional complementarity (IC) have a substantial research potential and have gained wide recognition. *The goal of the study* is research into the possibilities of the comparative complementary analysis of the institutional component of HE systems in the context of determination of transformation trends of HE in Ukraine.

The comparative analysis (CA) of the educational systems of different countries has long been in the focus of attention of professionals. It is enough to mention the research of one of the founders of the economic science, rector of

St. Andrews University in Scotland J. St. Mill. The scientist compares the English and Scottish systems of university education [1]. The turn of the millennium was marked by a surge of interest in CA of HE models in post-transformation countries. Comparative descriptions of the key features of the Atlantic and Continental models can be found in many published works [2 – 5]. B. Clark turns to a comparative research into the experience of successful transformation of five European universities related to substantially different traditions and models of organization of the systems of HE [6]. The condition and prospects within the framework of the program "International initiative" of Stanford University for transformation of the systems of HE in Brazil, Russia, India and China were investigated [7]. A collection of materials on the analysis of the academic profession, salaries and contracts in the countries of BRIC and USA deserve attention [8]. A collection of papers devoted to the investigation of the theoretical aspects of making contracts on the academic market of labor and the analysis of concluding such contracts in some national educational systems, aroused interest of experts [9]. Another comparative research initiated

by the Higher School of Economics, compares the systems of reward of the university teaching staff. The models of labour remuneration of professors in more than twenty countries of the world were investigated [10]. The study commissioned by the European University Association compares institutional diversity of five higher education systems (England, France, Norway, Slovakia and Switzerland) and seeks to understand the complex interplay of factors that drive diversification or convergence of HE institutions (HEI) [11]. A comprehensive research on the state systems of HE in Eastern Europe and Central Asia was done by the experts of the World Bank [12]. The article by O. Krasovskaya can serve a typical example of the used methodological approaches. The questions of comparative estimation of competitiveness of the national systems of HE and their contribution to strengthening the competitiveness of national economies on the whole were examined based on a vast statistical material [13].

Emphasis on CA of the national systems of HE is a common feature of the mentioned studies. However, as a rule, they are limited to empiric description of the examined systems and comparison of statistical data, which characterize their functioning. The goals, the object, the methodology and research tools used for analysis and comparison substantially differ. CA was replaced by a successive description of HE models. Different methodological approaches were used. The origins of the distinctions mostly remained out of eyeshot of the researcher. At the best, they are related to the effect of dependence of the way of development. The essential preconditions for their formation were ignored. Mere observation of the phenomena that lie on the surface and are easy to define, classify and analyze appears to be not enough to identify them. Accordingly, the possibilities of CA were only partly used.

This is caused by the features of CA as an instrument of economic research [14]. The problem of comparison in scientific research lies in the fact that the declared comparison of real objects is always replaced by the actual comparison of their models, as seen by the researcher. The choice of the grounds for their formation and differentiation of the *general*, *specific* and *single* in them is of key significance. The necessity of combinations of inductive and deductive methods of research is a barrier which hinders the active use of CA in the mainstream of the economic theory. CA implies contrasting the objects of comparison, search of the opposition in that *general*, which makes institutional systems what they are, determination of a *special* in its correlation with both the *single* and the *general*. The criterion for estimation is the similarity or difference of objects of comparison exactly in the special. The subjects of comparison are homogeneous phenomena or only those parts of them which have general principles. The specific properties, which appear permanent and unchanging are disregarded. The assumption "All other things being equal" comes into action. A small part of the objects chosen for comparison are only examined. It is keeping to the principle of selection of the single, specific and general that can serve a key attribute of CA.

The fundamentals of *comparative institutional analysis* were formulated by M. Aoki [15]. The Oxford Handbook of Comparative Institutional Analysis contains fundamental generalization of its modern state [16].

CA has some peculiarities in the research on HE systems. They are caused, firstly, by specific features of the institutional arrangement of the system of HE, and, secondly, by special nature of the institutional arrangement of the national economy models in which HE systems are integrated and the needs they have to meet.

Within the framework of the first line of CA, the research by B. Clark is of particular interest [17]. It contains deep analysis of the specificity of the HE systems organization and management. The scientist distinguishes some key elements of HE systems, which make it possible to describe the distinctions between their national models. They include peculiarities of *organization of work* (after the academic disciplines/departments),

maintenance of stable beliefs (values and norms), *distribution of authority* (methods of legitimization of power), providing their internal integration (co-ordination on the basis of hard bureaucracy, professional oligarchy or free market) and changes (differentiation and transfer of academic forms in the process of fighting of the interested groups). Another scientific paper deserves attention. It describes the criteria for comparison of university transformation strategies aiming to make them work in an entrepreneurial way. Five key elements are attributed to them: a strengthened steering core; an extended developmental periphery; a diversified funding base; a stimulated academic heartland and a computer-integrated entrepreneurial culture [6].

The advancement according to the second line is based on the use of the French Regulation School (RS) achievements [18], the concepts of the Variety of Capitalism (VoC) [19] and the Institutional Matrices (IM) [20; 21]. The economy models have been classified as follows: the Liberal market economy (market capitalism (MC), the Anglo-Saxon countries), the Coordinated market economy (social democratic capitalism (CDC), countries of central and northern Europe), the Mediterranean model of the market economy (public capitalism (PC)). Further researches have pointed out a Mezo-corporative (MCC, Confucian countries) and a whole group of post-transition economy (PTC) models of capitalism.

The novelty of the offered approach consists in the emphasis on the analysis of complementary conditionality of institutional models of the economic systems. Selection of the following analytical units is very important: *institutional matrices* (Eastern, Western), *spheres* (ideology, politics, economy), *blocks* (labor relations, corporate management, financing, models of production, education and further training of personnel, innovative activity, social support). Education and further training of personnel, including HE, have been examined as an element of the multilateral system of mutual institutional relations covering all the elements of the public reproduction system. The collective research of M. Estevez-Abe, T. Iversen and D. Soskice initiated the use of the analytical tool of the VoC in CA of the personnel education and training systems [22]. Comparative research on the personnel training systems in Austria and Switzerland were conducted in the same way [23]. Attention was focused on the influence of the business scale on the priority of the general or special professional knowledge.

Substantial limitation of the methodological tools and the research object is characteristic of both of these lines. It results from the emphasis on the inductive (RS, IM) or deductive (VoC) methods of analysis. The causes of the difference of the institutional organization models of HE systems (B. Clark), and capitalism (RS, VoC) have been out of sight. Research into the institutional complementarity in the latter case has been limited to the economic sphere. At the best, the influence of political institutes has been taken into account. The concept of IM helps to overcome these limitations. It focuses attention on the material and technological preconditions for the formation of institutions. Three interrelated *institutional spheres* (ideology, politics and economy) have been selected. At the same time, the teleological nature and institutional development models limited to only two IM types substantially narrow the possibilities of this concept.

The combination of advantages of these approaches allows researchers to substantially extend the methodological tools of research and deepen the theoretical ideas about the sources, essence, mechanisms of formation of IC of socio-economic systems, HE systems in particular, possibilities and limitations of institutional transformations and transplantations.

IC of HE systems implies structural and functional cooperation of its institutional components so that while remaining relatively independent, they appear interdependent and complementing each other in the process of functioning of the HE system as a single social organism [24]. *Structural complementarity* (SC) implies interrelation of the institutional

forms. It is based on the similarity and mutual complementarity of institutes in the social orientations of the system of values and provides stability, integrity and quality invariability of the system. *Functional complementarity* (FC) characterizes the procession integrity of the HE system in the realization of its functions. It rests upon the principles of integrity, connectedness and coherence. *General complementarity* provides unity of institutional forms and functions. It should be noted that in 1996 a research on the improvement of complementary cooperation between the EU integration policy and the development of HEI was conducted under the aegis of the Agence des Relations Internationales de l'Enseignement Supérieur [25].

The following methods can be used as a methodological base of *comparative complementarity researches* into the *institutional architectonics* of HE systems: *qualitative analysis* (analysis of the influence of values on the character of SC of HEI), *quantitative analysis* (analysis of indexes which characterize IC of HE institutes, systems, models as parts of the system), *measured analysis* (the measure of complementarity of HEI within the framework of SES), *structural analysis* (SC of institutes at different levels of HE systems), *functional analysis* (FC of the HE elements), *system analysis* (HE systems on the whole, their elements as integral phenomena), *dialectical analysis* (dialectics of IC of HE systems as an element of the basic institutes of SES), *historical-genetic analysis* (evolution of the HE system complementary grounds), *graphic analysis* (the figure which characterizes structural and functional interrelations between HEI), *econometric analysis* (measuring the IC of HE systems as an element of SES), *ethnometric analysis* (using the results of ethnometric researches on the system of values of national cultures), the *method of construction of matrices* (the morphology of institutional cooperation within the framework of HE systems). The advantage of the comparative complementary analysis consists in the possibility of prognostication of HEI quality characteristics, peculiar to certain models of SES. It is based on the understanding of the key principle of their functioning. Comparative complementary analysis makes it possible to reveal the necessity of integration of compensating institutes able to fill the institutional tension and lacunas arising as a result of adoption of institutes opposite to IM in the case of institutional heterogenization (coexistence within the framework of the united system of HEI, different in the values of social orientations).

Research into the complementary foundations of institutional systems is complicated by their multilateral aspect and multilevel nature. Emphasis on the structural aspect of complementarity makes it possible to arrange the elements of the institutional systems in a hierarchy of their bases which being united make the institutional architectonics (Table 1) [26, p. 31].

Table 1

The institutional architectonics of the socio-economic systems

The level	The element of the institutional architectonics
Nano	Needs, styles of thought, values, individual knowledge, abilities, skills, organizational routines, interests, protoinstitutions, institutional forms and functions, collective conventions
Mico	Institutes, institutional organs, forms of co-ordination and management of transaction costs (households, local community, state, market, network structures, relational contracting, hierarchies)
Mezo	Institutional blocks within the framework of social spheres (in the economy these are the financial systems, corporate management, labor relations, education and training of personnel, innovative systems, systems of social support etc.), social systems of production, modes of accumulation and development, branch and regional institutional systems
Macro	Basic institutes of social spheres (ideological, legal, political, economic), socio-economic systems
Mega	Socio-economic models (MC, CDC, PC, MCC, PTC), integration unions (EU, NAFTA), civilizations, global economy

The *nanolevel of the institutional architectonics* includes the elements which predetermine the specific nature of the institutes. Preconditions for peculiar features of the national HE systems can already be seen at the level of needs. Suffice to mention A. Maslow's "Pyramid of needs". The possibilities, the potential and tasks of HE systems, their institutional structure depend on the level of satisfaction of citizens' needs in society on the whole, the degree of inequality in the income distribution, the goals they set. A radical drop in the living standard of most citizens of Ukraine put many of them on the edge of physical survival and changed the reasons for receiving HE. While professions involving creative self-expression were popular among prospective university students in the early period of transformation, professions providing stable jobs and material success have recently got absolute priority.

The development of educational systems of the countries of Asia, which preserved the hieroglyphic written language, has raised the problem of the influence of the dominant way of thinking on the formation of HEI, i.e. either left-handed, analytical, or right-handed, intuitional, spatially-vivid perception of the world. They differ in the principles of organization of contextual connections, methods of treatment of information. In the first case, they are based on words, in the second one, they involve images. With a left-handed thinking unity is perceived as a certain structure of logical connections, while with the right-handed one it is seen as a mosaic. The proportion of the ways of thinking is determined by the features of the material and technological environment, the stage of the modernization process which society is on (from the dominance of the left-hand cerebral hemisphere in a traditional society to the priority of right-hand thinking), cultural traditions. Thus, the methods of transferring information (connection between the object and its image (pictogram)/phonetics of the word designating it (letter)) activate the alternative ways of thinking, and therefore perceptions, realizations of the world, the motion of ideas from part to whole or from whole to its parts. The dominant way of thinking predetermines the character of contextual connections between part and whole. It is seen in the language structure, the way of perception, processing of information, methods of exposing it [27].

The necessity to take into account the features of the dominant way of thinking sets limits to the methods and tools of the educational process. There has appeared a need to form skills in alternative ways of thinking, switching from one way to another, taking into account professional propensity of future students for either analytical (exact sciences) or vivid thought (spheres of activity requiring intuition, creative imagination). Taking into consideration the specific nature of styles of thought is especially important in the work with foreign students. The problem of insufficient knowledge of the language of education is aggravated by the problem of conflict of styles of thinking in the groups of students with alternative styles of thought.

Values are a stable, *environmentally objectified, subjective-psychological, regulative* internal attitude of a personality to the outward world. They form the world outlook and predetermine the goals, character and intensity of economic activity [28, p. 66]. According to B. Clark, values along with norms form the basis of stable beliefs i.e. symbolic perceptions, culture, social structures determining the fellow feeling and helping to form the essence, goal, reasons for activity of organizations and the way they are perceived by society [17, p. 72–106]. The features of perception of such values as justice, freedom, competence and loyalty predetermine the specific nature of the institutional architectonics of the national HE systems.

Vast material about cultural preconditions for the formation of HE systems is provided by the findings of global comparative researches on values by R. Inglehart [29], F. Trompenaars, S. Schwarz, G. Hofstede [30]. R. Inglehart and C. Welzel

note the departure from the conquests of modernization in culture because of the transformation crisis in post-soviet states [29, p. 76]. In Ukraine, it is represented by the rise of the importance of the values of survival. By the degree of their intensity, Ukraine ranks third among 80 countries-participants as testified by the results of the World Research of Values 1999 – 2001 with only Russia and Moldavia being ahead. A growing number of groups with particular interests and their economic success can also testify to the drift of society from secular-rational to traditional values [29, p. 91]. The findings of the cross-cultural research conducted by students of economic faculties in Russia, Ukraine, Kazakhstan, Kirghizia, Turkey and Pakistan contain interesting data about the evolution of the values, studied by G. Hofstede (Figure) [31, p. 67].¹ Information on Ukraine on the whole is taken from the research of GE Medical Systems, to which V. Latov and N. Latova refer [31, p. 66].

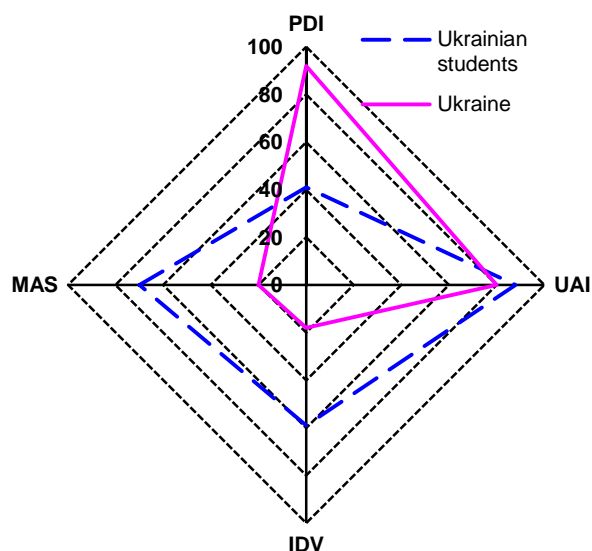

Fig. Values according to G. Hofstede. Ukraine on the whole and the Ukrainian students of economic faculties

The dynamics of values of the Ukrainian students shows a substantial reduction in the *Power Distance* (from 92 to 41), a considerable growth in *individualism* (from 14 to 59), *Masculinity* (from 20 to 70). At the same time the growth in *Uncertainty avoidance* is observed (from 80 to 88). The values of the Ukrainian students, as well as students of other investigated countries have westernized. At the same time, the comparison of answers of students of different years of study seems paradoxical on the face of it. Junior students appeared most westernized. In the process of studies students seem to partially return to the values peculiar to the national culture. How can it

be explained? When studying at school, preparing to enter a University, future economists study economic literature orientated to the western model of thought of an "economic man". It, certainly, does influence the formation of their own values. When students start the real economic life, they correct the theoretical notions, taking into account the accepted national economic practice. It is possible to explain the rise in the negative attitude toward uncertainty avoidance by the stress, caused by the procedures of entering the university.

The emphasis on the value bases of the institutional structure of HE makes it possible to explain the *paradox of the difference between the organization of the student's way of life in Anglo-Saxon countries and continental Europe* [32, p. 54]. In Europe, with its spirit of corporativism, students mainly rented rooms in private houses, they were dispersed. In individualistic England and in colleges, which were founded in colonies, they were concentrated together in a *campus*. Why so? The idea of a college was borrowed by Protestants from the Christian concept of a monastery. The etymology of the concept of a collegium (society, association) explains it. The idea of a college was caused by the necessity of forming student's experience and skills in a common way of life. A campus was a place where they united in the single rhythm of studies and social life (joint attendance of lectures, divine worships, collective games, dinners). In fact, it was an original compensative institute, which provided socialization of students in the process of the "lateral study".

The experience of life in a campus was called to form skills at collaboration of independent individuals. They learned to respect and appreciate interests and abilities of each other, consult and turn to mutual help. Moreover, the possibility of development of critical thought, exchange of opinions during a discussion, perception, acceptance and development of new ideas was provided by these conditions. These were things which, according to J. Goldstone, became preconditions for the rise of the West.

It was not by accident that, as a rule, it was the president of the college who gave lectures on the philosophy of moral in the last year of studies. In this context it should be noted that "An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations", the book, that laid the foundations of the modern economic theory, was preceded by another work by A. Smith – "The theory of Moral Sentiments" [33]. Being an economist, the scientist was first of all a moral philosopher. It is in this book that we find the real owner of the "invisible hand", that provides harmonious collaboration of all the participants in the economic process [34, p. 14–29]. And it associated with the *Divine Providence* rather than with the market [33, p. 168].

Orientation to the values of individualism, typical of the Anglo-Saxon countries stipulated the necessity for the formation of institutes able to compensate centrifugal tendencies, which create a threat to the existence of society. According to A. Smith, their agent in society on the whole is the Divine Providence, moral norms of the Legal Divine. In turn, life in a campus appears to be the instrument of the formation of practical skills in social cooperation.

For continental Europe, oriented to corporative values, this problem was not so actual. Corporativism impregnated everyday social life of almost all social groups of society: peasant communities, handicraft workshops, merchant guilds, religious, knight's orders, feudal, aristocratic structures. Accordingly the functions of the campus in a greater degree could be reduced to solving domestic problems of students.

The situation with predominantly collectivist values of the East generates a problem, which is both opposite and similar to that facing Anglo-Saxon countries. A. Delbanco explains it through a description of a Chinese student, who hardly perceives the educational situation related to the necessity of

¹ **The Power Distance Index (PDI)** is the degree of inequality in the distribution of power in a society or organization which is perceived by its members as normal and taken for granted. **100 is high.** **The Uncertainty Avoidance Index (UAI)** is the description of a socio-economic conduct showing the possible degree of social instability and ambiguity perceived in this culture as normal, making members of society feel comfortable. **100 is considerable.** **The Individualism Dimension Value (IDV)** is a tendency toward self-perception as an individuality or part of a group. **100 is high.** **Masculinity (MAS)** is adherence of society to such values as records, heroism, persistence, material success etc. As a rule, it prevails in societies where social roles differ. **100 is high.** **Femininity (F)** is adherence to such values as even relations, propensity for compromise, modesty, caring about a fellow creature, comfort, quality of life etc. **0 is high.**

participation in a collective discussion, critical estimation of its content, switching on the "bullshit meter", stimulating the search of truth in the process of dialog and dispute. An excessive focus on individualism or collectivism limits possibilities of collective cooperation. In these circumstances, the importance of what A. Delbanco calls "*lateral study*" and what in his opinion is the primary objective of HE, namely, "*character forming*", development of the personality of a student grows high.

For Ukraine, this aspect of the problem of reformation of HE has special significance. In fact, further heterogenization of the value foundations of the existence of society, a contradictory combination of collectivist and individualist values have formed as a result of the transformation of the economy on the market principles. However, a growing institutional tension caused by their collision is poorly compensated by corresponding institutional transformations.

M. Albert demonstrated the connection between the dominant social systems of values and peculiar features of HE systems. The long quotation to be cited is justified by the scientist's wish to show interdependence between social orientations, educational systems and the model of production relations: "If only because it is a factor in determining company loyalty, training is of the utmost importance for both models of capitalism. It is an issue that can no longer be ignored: it concerns literally every worker and every workplace. To sum up, the "battle" pits two rival systems against one another:

The Anglo-American model of employment, in which a company seeks to maximize its competitiveness by sharpening the competition between individual employees. This entails a relentless drive to recruit the best and brightest, whatever the cost, and then to keep them by paying the "going rate" as dictated at any given time by market forces. Salaries, like jobs, are fundamentally individualized, and highly negotiable.

The Rhine-Japanese model has an entirely different set of priorities. It rejects the notion that employers have the right to treat staff as so many productive units or raw materials to be bought and sold on the market. The company-as-community has an obligation to ensure a certain level of job security, to earn its members' loyalty, and to provide educational and training opportunities – which do not come cheaply. As a result, it may not be able to pay each worker at his or her current market value; what it can do is lay the ground for a lasting career, and smooth out some of the rough spots along the way. In this model of employment, there is no virtue in promoting cut-throat (and ultimately destructive) in-house competition" [35, p. 117].

Individual knowledge, abilities and skills are a purpose and instrument of functioning of HE systems. Analysis of the institutional architectonics of HE systems has a double context. They are both the foundation for the formation of a corresponding system of institutes and a product of their functioning, their quality displaying the quality of the system itself. It pre-determines a specific nature and, moreover, paradoxicality of the HE system institutional structure as a sphere of public reproduction. While any other sphere (industries, service business) deals with a limited spectrum of knowledge, higher education embraces all of it. Thus, the branch, special professional knowledge and the institutional provision of training of corresponding specialists are becoming more and more differentiated and autonomized. However, success of this process is only possible with the use of the HE potential as a united system. Extending knowledge, being one of main objectives of HE, implies openness of the system to new ways. It is only possible if university staff is given free rein in the professional activity. However, the effectiveness of openness and freedom is based on maintaining and using the luggage of knowledge accumulated by previous generations.

What knowledge, abilities and skills are formed in the process of teaching? What consumer is the producer of this

specific commodity oriented to? Do they satisfy employers, meet their specific demand? Both, the employer and the employee appraise the received knowledge and skills. The former looks for graduate's ability to be competitive in carrying out the tasks set to him. From the employee's point of view, professional qualifications are a capital, which can be offered to the employer in exchange for a corresponding salary. The decision is made based on the ratio of expenses on the acquisition of knowledge and potential profit it can bring as well as the risks connected with the unpredictable prospects for applying it effectively during the whole period of labor activity [36, p. 118–119].

Researchers distinguish between the categories of professional knowledge, *oriented to a specific firm or industry* and *universal*, transferable knowledge. Professional knowledge and skills, *oriented to the specificity of a firm* are acquired within the framework of the HE system and in the process of productive activity. They are least transferable and of interest to a limited number of enterprises relying on specific technologies of production, and have no value for others. Their uniqueness provides a value for an employer, but, being strictly specialized, they can only be attractive to a concrete enterprise. Having lost a job, the person having this kind of skills faces difficulty looking for employment due to lack of demand for them on the labor market. His individual professional capital depreciates. Knowledge and skills, *needed at the branch level*, provide a greater labor market for those mastering them. A diploma or certificate and work experience make their use possible at enterprises related to a corresponding sphere of public production. The employee, the enterprise and the state share expenses on the formation of a skill. *All employers acknowledge universal knowledge and skills*, although their value can vary depending on a firm or industry.

The transformation crisis significantly changed the pattern of demand for professional knowledge offered by the Ukrainian system of HE. Deindustrialization made most industrial enterprises close, substantially reduce or reorient their activity. Their desire, possibilities and willingness to participate in financing the process of training specialists decreased. The huge potential of branch higher education institutes, oriented to training specialists for concrete enterprises, industries of economy turned out unclaimed. Training economists, managers on the basis of universal knowledge, increased [36].

Differentiation between the *institutional forms* and *functions* demonstrates the unity and opposition of the *structural* (organizational, formal) and *functional* (processual) elements of the complementarity integrity of the institutional systems [24, p. 114–126]. The former shows interrelation of forms of existence of institutes, the latter represents cooperation of functions which they execute in the system. The combination of social materiality (the form of an institute) and processuality (its function) embodies the unity and opposition of the components. The form of the institute serves to provide its function. An institutional function is impossible without forms it is embodied in and cooperates with [37]. The same institute (institutional form) can execute different functions; different institutes (institutional forms) can perform the same function. In the same institutional system, these correlations can change at different times. In different systems, the same function can be performed by different institutes. One thing remains unchanged: the stability of institutional connections implies the embeddedness of separate institutes in the architectonics of the system, availability of an inverse dependence, when the system cannot exist any more without this complementary connection. IC presents the system nature of the institutional cooperation. It embraces all the organizational levels and functional spheres of the institutional systems, including HE. Taking it into account makes it possible to reveal the causes

of the problems arising in the process of formation of a united educational space, correct the ideas about it and find more adequate ways to form it. *Collective conventions* are universally recognized agreements about the acceptance of institutes. Perhaps, international agreements about mutual recognition of diplomas can serve a most known example of them in HE.

Institutes are norms of cooperation. In the systems of HE, their spectrum varies from the informal norms of cooperation of teacher and student to the laws regulating different parties of the educational process. *Organizational forms* provide coordination of activity of economic subjects and optimization of transaction costs. They are functioning complexes of complementary institutes. The structure and functions of basic organizational forms can substantially vary in different institutional models. *States* and *households* can act as basic consumers, suppliers of resources, owners, a managing and supervisory authority and a financier of HEI. Relations between suppliers and consumers of the educational product, between them and the state, *local communities* can be built in different ways. The role of the latter in the educational process, similarly, can also be rather varied. The opposition to the *Socialistic educational system*, based on a *hierarchical collateral subordination*, is the *Anglo-Saxon system*, oriented to the priority of *market relations*. A widespread use of the *network form* of organization of the educational systems has become the result of the information revolution.

The specific nature of the institutional organization of HE systems consists in the parallel division of the structure of education into two *basic organizational forms* – *academic disciplines* and *departments*. In the former case, the foundation for selection is the commonality of the field of knowledge researched and retransmitted by corresponding specialists. The academic discipline, as a specialized organizational form, provides integration of professionals in a certain field of knowledge regardless of their organizational, territorial, national belonging. The activity of public methodical, coordinating, supervisory organs, scientific and other associations and various public funds for support of certain areas of science adds partial formalization and hierarchical nature to the process of interaction within the framework of the academic discipline. The system of formation and support of scientific authorities also serves this purpose. However, overall, cooperation within the framework of the academic discipline is built on the principles of a horizontal network interaction. But work of a department is based on the formalization and hierarchical relations within the framework of the territorial, organizational and disciplinary localization.

The post-transformation period of the HE development in Ukraine is characterized by some special features, such as a greater disciplinary differentiation, a growing number of the fields of knowledge (directions), specialties and specializations of professional training, instability, high level of formalization and strong state regulation of this process. Thus, since 2006 the Cabinet of Ministers of Ukraine has reapproved the corresponding list four times and has adopted 15 amendments to it. The situation is partly justified by high dynamism of the modern economy development and the HE system attempts to quickly react to changes.

The institutional blocks are relatively stable associations of institutes and organizational forms providing implementation of the key functions of public reproduction within the framework of some of its sectors [38]. The researcher's attention has been focused on, first of all, *the institutional block of teaching and training of personnel* (TTP). It includes institutional elements, providing the process of retransmission of knowledge from one generation to another. They include various formal and informal norms regulating the activity of HEI (rules, regulations, instructions, statutes, laws), *organizational*

forms of providing the educational process (department, section, faculty, college, institute, university, campus), *management, co-ordination and control* (ministry, government, department, private fund, commission, committee, council, conference, meeting), *financing* (budget, grants, subsidies, privileges, scholarships). It is the level of the institutional blocks where the complementary interconditionality of the elements of different HE models can be most vividly observed.

The institutional block of corporate management executes the functions of providing the effective use of resources and distribution of results between the participants in the productive process (proprietors, managers, hired workers). Different understanding of the essence of the corporation predetermines the differences in the models. In the countries of MC the corporation is perceived, foremost, as an aggregate of capitals. In the countries of CDC it is seen as a group of participants, voluntarily uniting part of their resources and rights and expecting an additional benefit from sharing them. In MCC countries, the corporation is associated with traditional patriarchal family where the relations of paternity dominate. The prevalence of one of these approaches, firstly, predetermines the role and the place of each of the participants in the process of productive activity, the principles of relations between them, why and how much the participants are interested in the formation of professional knowledge as a specific capital. Secondly, it sets the goal and the internal organizational principles of a HE system on the whole and some HEI (colleges, universities) as corporations. The differentiation of the productive process subjects' participation in capital, incomes, management ultimately predetermines the differentiation of professional qualifications as a *public, corporate or personal capital*. Accordingly, the understanding of the *content, descriptions* (universal or special knowledge, abilities and skills) and *sources of financing of TTP* (state, private, budgetary financing, tuition fee and profits from capital assets) changes.

The development of the Anglo-Saxon idea about corporations as an aggregate of capitals got priority in Ukraine. Therefore, their participation in the training of personnel, incorporate cooperation in this sphere at the level of branches has minimized. Professional knowledge is interpreted as a *private capital*. Moreover, private commercial HEI became widespread at the beginning of the 90th. State institutes of HE joined in the process of commercialization with some delay. The receipt of profit, directed to the development, payment for work of professors is considered to be one of the major aims of their activity. As a result, state HEIs, operating on a commercial basis, under the conditions of reduced admission, outcompete private universities in the market of educational services in contrast to the countries of BRIC, where private HEIs have found their niche in the HE system [7].

The institutional block of financing is designed to provide the advancement of financial resources from households to the sphere of public production, the effective reallocation and use of the funds. It predetermines specific relations between the owners and those who use financial resources, the nature of activity of the latter, the sources and mechanisms of financing HEI. Both of them set the reference points of functioning of a HE system. Priority instruments, mechanisms, principles of work of the financial systems provide management guidelines for both individual HEI as corporations and HE systems on the whole. First of all, they include the mechanisms of the transfer of money resources from the state or households to HEI. They can come as *capital resources* (through a bank, an exchange, or both) or *circulating assets* (budgetary financing, tuition fee, grants from noncommercial funds), show the mode of *state intervention* (high, insignificant, possession, participation, management, control), or the *level of development, principles and features of activity of financial*

mediators (pension, insurance, investment funds), the degree of protection of minority shareholder rights.

Commercialization of HE in Ukraine, creation of private institutes of HE opened alternative ways for financing. The main source is still a tuition fee. Participation in grant schemes, applied research, profits from realization of scientific development results, make an insignificant share of resources.

The institutional block of labor relations serves to provide constructive social cooperation and consent between all the participants in the productive process. The character of mutual relations of employers and hired workers, specific features of the productive process organization, criteria of payment for work, a possibility of participation in management, the level of requirements to the professional qualification, job security, perks and benefits, predetermine the attitude of the hired workers to professional qualifications as to the personal (MC countries), corporate (CDC, MCC) or public (socialistic system) capital, orientation to universal, transferable or specific knowledge and skills. Interrelation between the kind of knowledge as a capital and the systems of labor relations is shown in Table 2 [36, p. 119].

Table 2

The influence of labor relations on the content of professional knowledge as a capital

Support of employment	Protection of labor rights		The level of labor contracts
	Strong	Weak	
High	Specific knowledge, needs of an industry. Netherlands, Switzerland, Denmark	Specific knowledge, needs of firms and industries. Austria, Belgium, Norway, Sweden, FRG. Differentiation of pay-envelopes is minimum	State, branch
Low	Universal knowledge. Anglo-Saxon countries. Differentiation of pay-envelopes is maximal	Specific knowledge, needs of a firm. Italy, France, Japan, Finland	Firm, individual

The specific features of labor relations within the system of HE result from dualism based on the necessity to combine the discipline within the framework of the organizational hierarchy with academic freedom. In addition, the more the HE system is oriented to the combination of teaching with creation of new knowledge, the higher is the required degree of freedom.

The ambiguity of the influence of the systems of labor relations on the kind of knowledge in demand in Ukraine is stipulated by the crisis economy, rapid deindustrialization, incomplete transformations. It shows up in the dualization of the labor market. In the large-scale industry the influence of trade unions has been saved, the system of collective agreements operates. However even here the enterprises aim to minimize their obligations before workers. The model of labor relations accepted in MC countries has been given priority. In small business, workers' rights are even less protected. Transfer to market economy has substantially weakened the positions of hired workers overall. Transferable professional knowledge providing more opportunities for employment has grown in demand.

The institutional blocks of the models of production and innovation aim to provide technological cooperation of participants

in the productive process and innovative development of the national economy. They are directly connected with the block of labor relations which specify the model of relations between the participants, orienting them to teamwork cooperation, collaboration and cooperation, or to individualization of efforts and competition. Priority is given to corresponding technologies (complex/cooperative, productive/professional) and their changes (incremental/radical, integral/partial, technical/organizational, centralized/decentralized). In the global economy, the national economy industries which use the technologies providing a competitive edge on the world markets are developing and increasing the demand for this kind of knowledge.

HE systems aiming to meet the demand of potential students and employers react to the specificity of financing, corporate structure, labor relations, models of production and switch to training specialists of corresponding professions and qualifications. In the case with priority of cooperation, professional qualifications can be formed as a branch (CDC), or corporate (MCC, Japan) capital. Some corporations or even industries agree to finance the formation of this kind of capital. In the case of individualization of labor relations, professional qualifications are formed as private capital (MC). At the same time, popularity of team sports in the English-American HEIs testifies that perception of professional knowledge as private capital does not deny the necessity of forming the skills in teamwork. These peculiarities lead to establishing the fundamental principles of organization of the educational process which can be built on both cooperation of participants and individualization, competition between them.

The contradictory nature, inconsistency of reforms, their destructive consequences for economy, actual deindustrialization have led to disorientation of the Ukrainian system of HE. With a mixed market (tuition-fee) and budgetary financing system of HE private employers can hardly act as potential consumers of the product of the HE system and participate in the formation of this product. Even the organization of students' job training turned a serious problem for most universities. A powerful system of sectoral HEI oriented to the needs of concrete enterprises, branches of industry, special professional training is experiencing crisis. They are forced to reorient to training specialists having universal knowledge. Most HEI, being state, formally oriented to the formation of knowledge as a public capital, have to commercialize their activity. As a result, knowledge is offered as a private capital. Both positive and negative aspects of this process should be taken into account. The perception of professional knowledge as private capital stimulates the development of competitive relations between the participants in the productive process, its individualization. However, this results in the possibilities of introduction and perfection of technologies, based on cooperation of its participants. Limitations are imposed on the future development of technologies based on deep specialization of professional knowledge. Professional specialization of this kind implies the use of expensive, complex, centralized productive technologies and radical, centralized methods of changing these technologies. They are able to bring success on the markets of new products. However, the formation of such technologies and methods requires considerable material expenses. On the other hand, introduction of budgetary, cooperative, process technologies providing incremental, partial, organizational, decentralized changes is restricted. Thus, the current situation can substantially restrict the development of national economy overall in the long run.

Basic institutes are historically stable social relations constantly reproducing themselves and providing a vertical integration of society (in the ideological, political and economic spheres) and a horizontal one (within the framework of each of them). The function of the basic institutes is the regulation

of these public subsystems within the framework of the integral social organism. The basic institutes are embodied in particular institutional forms. The influence of the basic institutes as implicit, non-obvious knowledge, limits the possibilities of the institutional borrowings in the field of HE. And this is the main barrier to the formation of a unified educational space.

The practice of labor relations and the dominant productive strategy (the model of production) directly predetermines the kind of the professional knowledge and skills in demand. In turn, they appear to be dependent on the institutional blocks of financing, corporate management, social support. Overall, basic economic institutes and their concrete forms interrelate with the basic legal, political and ideological institutes. It is at the level of basic ideological institutes that the causes of the internal inconsistency of Ukrainian transformations on the whole and transformations in the sphere of HE, in particular, can be found. In fact, the material and technological environment (non-communality, a possibility of separate use) stimulated the formation of basic ideological institutes of subsidiarity. However, the specific historical way of development (acceptance of the orthodox branch of Christianity, integration in the Russian empire and the USSR) promoted the spread of the basic institutes of the communitarian ideology.

Heterogenization at the level of ideology can further be traced in the political, legal and economic spheres and the institutional heterogenization of the socio-economic system overall. The attempt to rapidly pass to the market model of economy, undertaken at the beginning of the 90s, was caused by the necessity of substantial revision of the norms of social cooperation in all spheres of social life. Its failure meant demoralization of society. In turn, the deficit of legitimacy of moral norms and institutions led to a limited distance of trust. Fragmentation of society into separate groups took place. Nepotism, *clannishness*, *favouritism*, *clientism*, shading of economy were widespread. This resulted in a whimsical combination of hierarchical in-group relations, build on the communitarian bases with horizontal market intergroup relations. According to F. Fukuyama this kind of mode is caused by a sub-zero distance of trust [39].

Ukraine has inherited, as a starting-point, the educational system in which individual professional knowledge and abilities were considered as a public capital. The state and enterprises were interested in the investment in the formation of professional qualifications of workers. The hired workers were also interested in the acquisition of professional knowledge. Crisis, deindustrialization, privatization, limited financing on the part of the state, brought substantial changes in the system of HE. Professional knowledge and skills became the values of individual and public capital. The state turned to be unable to cover the financial needs of the educational sphere. Enterprises lost stimulus for investment in the formation and perfection of professional knowledge of the hired personnel. The orientation to the Anglo-Saxon model of MC stimulated minimization of mutual obligations of employers and hired workers. For employers investment in training workers appears to be superfluous costs. In fact, under the conditions of the MC model, knowledge and ability get the importance of private capital. Costs, which enterprises were ready to bear, were shifted to workers. Growing personal expenses of workers complement moderate government expenses. Substantial part of government expenses is allocated for the acquisition of specific, nontransferable knowledge, enhanced professional training in the field of technical disciplines. This index sets Ukraine close to the CDC model. It advantageously distinguishes our system of HE from the systems of many developed countries oriented to the acquisition of universal knowledge. However, the situation reveals the needs of the economy and the potential of the Ukrainian

system of HE of the soviet period. The ability of Ukraine to use this advantage remains in question. The complementarity of the HE system to the model of the Ukrainian economy is becoming of prior importance.

The comprehensive discussion of the concept of institutional complementarity has come into notice of specialists in different spheres of social cooperation [40]. The CA of the institutional complementarity of HE systems makes it possible to systematize the information about preconditions for the formation of their specific features.

A structural and functional approach to the analysis of the complementary bases of the socio-economic systems' institutional component has been proposed by the author to be applied in the research [24; 26]. Thus a hierarchy of the institutional architectonics elements of HE systems has been developed and applied by the author in an integrated manner. The logic of arranging the institutional constituent of HE systems has been described and substantiated. The interdependence of the elements of its institutional architectonics has been traced from the nanolevel (specific needs; style of thought; values; professional knowledge, abilities and skills; institutions and organizational forms of the educational process support) to the mega-level (national models of HE systems). The approach applied in the research has made it possible to provide a more comprehensive analysis of prerequisites for the formation of specific features, condition and development prospects of Ukraine's national system of HE. It opens a way for deeper learning of possibilities and limitations on the borrowing, transplantation, transfer, layering, translation, recombination, cultivation of the institutional elements and systems of HE.

References: 1. Милль Дж. Ст. Об университетскомъ воспитаніи / Дж. Ст. Милль // Новѣйшее образованіе. Его цели и требованія. Сборникъ статей въ защиту научнаго воспитанія. – СПб. : Русская книжная торговля, 1867. – С. 1–71. 2. Американский университет. Беседа с Б. Капустиним. – ПрогнозиΣ. – 2005. – № 2. – С. 304–318. 3. Барнс С. Гражданские университеты Англии и триумф оксбриджского идеала / С. Барнс // ПрогнозиΣ. – 2006. – № 3. – С. 353–368. 4. Вахштайн В. Две модели образовательных систем / В. Вахштайн // ПрогнозиΣ. – 2006. – № 3. – С. 321–352. 5. Французский университет. Беседа с А. Береловичем // ПрогнозиΣ. – 2005. – № 2. – С. 319–326. 6. Clark B. Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation (Issues in Higher Education) / B. R. Clark. – Bingley : Emerald Group Publishing Limited, 2001. – 180 p. 7. University Expansion in a Global Changing Economy: Triumph of the BRICs? / M. Carnoy, P. Loyalka, I. Froumin et al. – Stanford : Stanford University Press, 2014. – 404 p. 8. The Global Future of Higher Education and the Academic Profession. The BRIC and the United States / P. Albrach, G. Andrushak, Y. Kuzminov et al. – London : Palgrave Macmillan, 2013. – 224 p. 9. Контракты в академическом мире / сост. и ред. М. Юдкевич. – М. : ИД ВШЭ, 2011. – 392 с. 10. Paying the Professorate. A Global Comparison of Compensation and Contracts / P. Altbach, L. Reisberg, M. Yudkevich et al. – N. Y. : Routledge, 2012. – 384 p. 11. Reichert S. Institutional Diversity in European Higher Education. Tension and Challenges for Policy Makers and Institutional Leaders / S. Reichert. – Brussels : EUA, 2009. – 164 p. 12. Sondergaard L. Skills, not Just Diplomas. Managing Education for Results in Eastern Europe and Central Asia / L. Sondergaard, M. Murthi. – Washington : The World Bank, 2012. – 240 p. 13. Красовська О. Міжнародна конкурентоспроможність національних систем вищої освіти в сучасній економіці знань / О. Красовська // Академічний огляд. – 2010. – № 1. – С. 127–135. 14. Липов В. Компаративний інституціональний аналіз. Сучасний стан та перспективи розвитку / В. Липов // Вісник Хмельницького національного університету. – 2013. – Т. 3, № 4. – С. 26–30. 15. Aoki M.

- Toward a Comparative Institutional Analysis / M. Aoki. – Cambridge : MIT Press, 2001. – 468 p. 16. The Oxford Handbook of Comparative Institutional Analysis / G. Morgan, J. I. Campbell, C. Crouch et al. – Oxford : Oxford University Press, 2010. – 708 p. 17. Clark B. The Higher Education System: Academic Organization in Cross-National Perspective / B. Clark. – Oakland : University of California Press, 2011. – 330 p. 18. Boyer R. How and Why Capitalisms Differ / R. Boyer // *Economy and Society*. – 2005. – Vol. 34, No. 4. – P. 509–557. 19. Hall P. An Introduction to Varieties of Capitalism / P. Hall // *Varieties of Capitalism* / P. Hall, D. Soskice. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – P. 1–70. 20. Бессонова О. Раздаточная экономика России / О. Бессонова. – М. : РОССПЭН, 2006. – 144 с. 21. Кирдина С. X и Y-экономики: Институциональный анализ / С. Кирдина. – М. : Наука, 2004. – 256 с. 22. Estevez-Abe M. Social Protection and the Formation of Skills: A Reinterpretation of the Welfare State / M. Estevez-Abe, T. Iversen, D. Soskice // *Varieties of Capitalism* : [monograph] / P. Hall, D. Soskice (Eds.). – Oxford : Oxford University Press, 2001. – P. 210–247. 23. Culpepper P. Small States and Skill Specificity. Austria, Switzerland, and Interemployer Cleavages in Coordinated Capitalism / P. Culpepper // *Comparative Political Studies*. – 2007. – Vol. 40, No. 6. – P. 611–636. 24. Липов В. Институциональная комплементарность социально-экономических систем / В. Липов. – X. : Изд-во ХНУ имени В. Н. Каразина, 2011. – 484 с. 25. Complementarity and the relationship between community actions and the objectives of higher education institutions in Europe / M. Cambra, D. Richardson, S. Reichert et al. – Paris : ARIES, 1996. – 41 p. 26. Липов, В. Институциональная комплементарность как фактор формирования социально-экономических систем / В. Липов // *Journal of institutional studies* (Журнал институциональных исследований). – 2012. – Т. 4, № 1. – С. 25–42. 27. Nisbett R. The geography of thought: How Asians and Westerners think differently... and why / R. Nisbett. – N. Y. : The Free Press, 2003. – 288 p. 28. Липов В. Мотивація інституціональних змін у трансформаційній економіці / В. Липов. – X. : НФаУ, 2004. – 184 с. 29. Инглхарт Р. Модернизация, культурные изменения и демократия / Р. Инглхарт, К. Вельцель. – М. : Новое издательство, 2011. – 464 с. 30. Hofstede G. Cultures and Organizations: Software of the Mind / G. Hofstede. – N. Y. : McGraw-Hill, 2010. – 576 p. 31. Латов Ю. Открытия и парадоксы этнометрического анализа российской хозяйственной культуры по методике Г. Хофстеда / Ю. Латов, Н. Латова // *Мир России*. – 2007. – № 4. – С. 43–72. 32. Delbanco A. College. What It Was, Is and Should Be / A. Delbanco. – Princeton : Princeton University Press, 2012. – 248 p. 33. Смит А. Теория моральных чувств / А. Смит. – М. : Республика, 1997. – 351 с. 34. Липов В. От архаики к постэкономике. Эволюция форм хозяйствования и развитие экономической теории / В. Липов. – X. : ИНЖЭК, 2008. – 290 с. 35. Albert M. Capitalism vs Capitalism / M. Albert. – N. Y. : Four Wall Eight Windows, 1993. – 291 p. 36. Липов В. Институциональная комплементарность, формирование глобального образовательного пространства и выбор модели образования для Украины / В. Липов // *Социальная экономика*. – 2014. – № 1–2. – С. 115–122. 37. Chang H.-J. Understanding the Relationship between Institutions and Economic Development. Some Key Theoretical Issues : Discussion Paper / H.-J. Chang. – United Nations University. – 2006. – № 2006/05, July. – 14 p. 38. Липов В. Комплементарность институциональных блоков как инструмент анализа социально-экономических систем / В. Липов // *Економіка розвитку*. – 2013. – № 3. – С. 8–12. 39. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity / F. Fukuyama. – L. : Free Press, 1995. – 480 p. 40. Dialogue on Institutional Complementarity and Political Economy / C. Crouch, W. Streeck, R. Boyer et al. // *Socio-Economic Review*. – 2005. – No. 3. – P. 359–381.
- References:** 1. Mill Dzh. St. Ob universitetskom vospitanii / Dzh. St. Mill // *Novyshee obrazovanie. Ego tseli i trebovaniya. Sbornik statey v zashchitu nauchnogo vospitaniya*. – SPb. : Russkaya knizhnaya trgovlya, 1867. – P. 1–71. 2. *Amerikanskiy universitet. Beseda s B. Kapustin* [American university. Conversation with B. Kapustin]. – PrognosiΣ. – 2005. – No. 2. – P. 304–318. 3. Barns S. *Grazhdanskie universitety Anglii i triumf oksbridzhskogo ideala* [Civil universities of England and the triumph of oxbridge ideals] / C. Barns // *PrognosiΣ*. – 2006. – No. 3. – P. 353–368. 4. Vakhshayn V. *Dve modeli obrazovatelnykh sistem* [Two models of the educational systems] / V. Vakhshayn // *PrognosiΣ*. – 2006. – No. 3. – P. 321–352. 5. *Frantsuzskiy universitet. Beseda s A. Berelovichem* [French university. Conversation with A. Berelovich] // *PrognosiΣ*. – 2005. – No. 2. – P. 319–326. 6. Clark B. *Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation* (Issues in Higher Education) / B. R. Clark. – Bingley : Emerald Group Publishing Limited, 2001. – 180 p. 7. *University Expansion in a Global Changing Economy: Triumph of the BRICs?* / M. Carnoy, P. Loyalka, I. Froumin et al. – Stanford : Stanford University Press, 2014. – 404 p. 8. *The Global Future of Higher Education and the Academic Profession. The BRIC and the United States* / P. Albrach, G. Andrushak, Y. Kuzminov et al. – London : Palgrave Macmillan, 2013. – 224 p. 9. *Kontrakty v akademicheskome mire* / Sost. i red. M. Yudkevich. – M. : ID VShE, 2011. – 392 p. 10. *Paying the Professorate. A Global Comparison of Compensation and Contracts* / P. Altbach, L. Reisberg, M. Yudkevich et al. – N. Y. : Routledge, 2012. – 384 p. 11. Reichert S. *Institutional Diversity in European Higher Education. Tension and Challenges for Policy Makers and Institutional Leaders* / S. Reichert. – Brussels : EUA, 2009. – 164 p. 12. Sondergaard L. *Skills, not Just Diplomas. Managing Education for Results in Eastern Europe and Central Asia* / L. Sondergaard, M. Murthi. – Washington : The World Bank, 2012. – 240 p. 13. Krasovska O. *Mizhnarodna konkurentospromozhnist natsionalnykh sistem vyshchoi osvity v suchasni ekonomitsi znan* [An international competitiveness of the national systems of higher education in the modern economy of knowledge] / O. Krasovska // *Akademichnyi ohliad*. – 2010. – No. 1. – P. 127–135. 14. Lypov V. *Komparatyvnyi instyutsionalnyi analiz. Suchasnyi stan ta perspektivy rozvytku* [Comparative institutional analysis. Contemporary state and prospects of development] / V. Lypov // *Visnik Khmel'nitskoho natsionalnoho universytetu*. – 2013. – Vol. 3, No. 4. – P. 26–30. 15. Aoki M. *Toward a Comparative Institutional Analysis* / M. Aoki. – Cambridge : MIT Press, 2001. – 468 p. 16. *The Oxford Handbook of Comparative Institutional Analysis* / G. Morgan, J. I. Campbell, C. Crouch et al. – Oxford : Oxford University Press, 2010. – 708 p. 17. Clark B. *The Higher Education System: Academic Organization in Cross-National Perspective* / B. Clark. – Oakland : University of California Press, 2011. – 330 p. 18. Boye R. *How and Why Capitalisms Differ* / R. Boyer // *Economy and Society*. – 2005. – Vol. 34, No. 4. – P. 509–557. 19. Hall P. *An Introduction to Varieties of Capitalism* / P. Hall // *Varieties of Capitalism* / P. Hall, D. Soskice. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – P. 1–70. 20. Bessonova O. *Razdatochnaya ekonomika Rossii* [Distributing economy of Russia] / O. Bessonova. – M. : ROSSPEN, 2006. – 144 p. 21. Kirdina S. X i Y-ekonomiki: *Institutsionalnyy analiz* / S. Kirdina. – M. : Nauka, 2004. – 256 p. 22. Estevez-Abe M. *Social Protection and the Formation of Skills: A Reinterpretation of the Welfare State* / M. Estevez-Abe, N. Iversen, D. Soskice // *Varieties of Capitalism* : [monograph] / P. Hall, D. Soskice (Eds.). – Oxford : Oxford University Press, 2001. – P. 210–247. 23. Culpepper P. *Small States and Skill Specificity. Austria, Switzerland, and Interemployer Cleavages in Coordinated Capitalism* / P. Culpepper // *Comparative Political Studies*. – 2007. – Vol. 40, No. 6. – P. 611–636. 24. Lypov V. *Institutsionalnaya komplementarnost sotsialno-ekonomicheskikh sistem* / V. Lypov. – Kh. : Izd-vo KhNU imeni V. N. Karazina, 2011. – 484 s. 25. *Complementarity and the relationship between community actions and the objectives of higher education institutions in Europe* / M. Cambra, D. Richardson, S. Reichert et al. – Paris : ARIES, 1996. – 41 p. 26. Lypov V. *Institutsionalnaya komplementarnost kak faktor formirovaniya sotsialno-ekonomicheskikh sistem* [Institutional complementarity as a factor of forming the socio-economic systems] / V. Lypov // *Journal of institutional studies* (Zhurnal institutsionalnykh

issledovaniy). – 2012. – Vol. 4, No. 1. – P. 25–42. 27. Nisbett R. The geography of thought: How Asians and Westerners think differently... and why / R. Nisbett. – N. Y. : The Free Press, 2003. – 288 p. 28. Lypov V. Motyvatsiia instytutsionalnykh zmin u transformatsiinii ekonomitsi / V. Lypov. – Kh. : NFaU, 2004. – 184 p. 29. Ingkharth R. Modernizatsiya, kulturnye izmeneniya i demokratiya / R. Ingkharth, K. Veltsel. – M. : Novoe izdatelstvo, 2011. – 464 p. 30. Hofstede G. Cultures and Organizations: Software of the Mind / G. Hofstede. – N. Y. : McGraw-Hill, 2010. – 576 p. 31. Latov Yu. *Otkrytiya i paradoksy etnometricheskogo analiza rossyskoy khozyaystvennoy kultury po metodike G. Khofsteda* [Discovery and paradoxes of ethnometric analysis of the Russian economic culture based on the methods of G. Hofstede] / Yu. Latov, N. Latova // Mir Rossii. – 2007. – No. 4. – P. 43–72. 32. Delbanco A. College. What It Was, Is and Should Be / A. Delbanco. – Princeton : Princeton University Press, 2012. – 248 p. 33. Smit A. Teoriya moralnykh chuvstv / A. Smit. – M. : Respublika, 1997. – 351 c. 34. Lypov V. Ot arkhaiiki k postekonomike. Evolyutsiya form khozyaystvovaniya i razvitie ekonomicheskoy teorii / V. Lypov. – Kh. : INZhEK, 2008. – 290 p. 35. Albert M. Capitalism vs Capitalism / M. Albert. – N. Y. : Four Wall Eight Windows, 1993. – 291 p. 36. Lypov V. *Institutsionalnaya komplementarnost, formirovanie globalnogo obrazovatel'nogo prostranstva i vybor modeli obrazovaniya dlya Ukrainy* [Institutional complementarity, forming the global educational space and selection of the model of education for Ukraine] / V. Lypov // Sotsialnaya ekonomika. – 2014. – No. 1–2. – P. 115–122. 37. Chang H.-J. Understanding the Relationship between Institutions and Economic Development. Some Key Theoretical Issues : Discussion Paper / H.-J. Chang. – United Nations University. – 2006. – No. 2006/05, July. – 14 p. 38. Lypov V. *Komplementarnost institutsionalnykh blokov kak instrument analiza sotsialno-ekonomicheskikh system* [Complementarity of institutional blocks as an instrument of analysis of

the socio-economic systems] / V. Lypov // Ekonomika rozvytku. – 2013. – No. 3. – P. 8–12. 39. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity / F. Fukuyama. – L. : Free Press, 1995. – 480 p. 40. Dialogue on Institutional Complementarity and Political Economy / C. Crouch, W. Streeck, R. Boyer et al. // Socio-Economic Review, 2005. – No. 3. – P. 359–381.

Information about the author

V. Lypov – Doctor of Sciences in Economics, Professor of the Department of International Economy and Foreign Economic Activity of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Lenin Ave., Kharkiv, Ukraine, 61166, e-mail: Lypov_vl@mail.ru).

Інформація про автора

Липов Володимир Валентинович – докт. екон. наук, професор кафедри міжнародної економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Леніна, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: Lypov_vl@mail.ru).

Информация об авторе

Липов Владимир Валентинович – докт. екон. наук, профессор кафедры международной экономики и менеджмента внешнеэкономической деятельности Харьковского национального экономического университета имени Семёна Кузнеця (просп. Ленина, 9-А, г. Харьков, Украина, 61166, e-mail: Lypov_vl@mail.ru).

Стаття надійшла до ред.
17.09.2015 р.

УДК 338.486.2:005.93

JEL Classification: L83

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ

Тараненко О. О.

Тенденції розвитку туризму на міжнародному рівні свідчать про його належність до найприбутковіших та найперспективніших видів діяльності. Він не лише забезпечує доходами бюджети багатьох країн світу, але і виконує низку важливих функцій, що потребує ефективного управління підприємствами індустрії туризму та відповідної державної підтримки.

Сучасна індустрія туризму є складною соціально-економічною системою, що містить підприємства різних видів діяльності та галузей економіки. Тому на її функціонування та розвиток впливає значна кількість зовнішніх і внутрішніх чинників.

Проаналізовано сучасні методичні підходи до класифікації чинників впливу на діяльність підприємств індустрії туризму та формування на основі виявлених обмежень комплексного підходу для якісного інформаційного забезпечення процесів управління на підприємствах сфери туризму.

Використано методи аналізу, синтезу, логічного узагальнення, причинно-наслідкового зв'язку, групування.

Здійснений аналіз сучасних вітчизняних та зарубіжних методичних підходів до класифікації чинників впливу на діяльність підприємств індустрії туризму свідчить про те, що в них більшу

увагу приділено дослідженню сутності та групуванню самих чинників, а наявні підходи до їх класифікації потребують доповнення для якіснішого інформаційного забезпечення управління підприємствами індустрії туризму.

Запропоновано підхід до класифікації чинників впливу на підприємства індустрії туризму, що ґрунтується на комплексі класифікаційних ознак та видів за кожною з них. Розроблений підхід характеризується досить широким, комплексним охопленням ознак класифікації з обґрунтуванням доцільності використання кожної з них, що забезпечує детальний аналіз досліджуваних чинників. Додатково обґрунтовано табличну форму подання результатів аналізу впливу чинників, що забезпечує їх зручне опрацювання та використання в управлінні підприємством.

Використання запропонованого підходу під час планування діяльності підприємств індустрії туризму, формування програм розвитку туризму на державному та регіональному рівнях забезпечує ефективність цих процесів на основі повної, актуальної та своєчасної інформації.

Ключові слова: індустрія туризму, класифікація, підприємство, чинник, управління.

.....

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К КЛАССИФИКАЦИИ ФАКТОРОВ ВЛИЯНИЯ НА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ ИНДУСТРИИ ТУРИЗМА

Тараненко А. А.

Тенденции развития туризма на международном уровне свидетельствуют о его принадлежности к самым прибыльным и перспективным видам деятельности. Он не только обеспечивает доходами бюджеты многих стран мира, но и выполняет ряд важных функций, что требует эффективного управления предприятиями индустрии туризма и соответствующей государственной поддержки.

Современная индустрия туризма является сложной социально-экономической системой, включающей предприятия различных видов деятельности и отраслей экономики. Поэтому на ее функционирование и развитие влияет большое количество внешних и внутренних факторов.

Проанализированы современные методические подходы к классификации факторов влияния на деятельность предприятий индустрии туризма и формирования на основе выявленных ограничений комплексного подхода для качественного информационного обеспечения процессов управления на предприятиях сферы туризма.

Использованы методы анализа, синтеза, логического обобщения, причинно-следственной связи, группировки.

Проведенный анализ современных отечественных и зарубежных методических подходов к классификации факторов влияния на деятельность предприятий индустрии туризма свидетельствует о том, что в них большое внимание уделяется исследованию сущности и группированию самих факторов, а существующие подходы к их классификации требуют дополнения для более качественного информационного обеспечения управления предприятиями индустрии туризма.

Предложен подход к классификации факторов влияния на предприятия индустрии туризма, который основывается на комплексе классификационных признаков и видов по каждому из них. Разработанный подход характеризуется достаточно широким, комплексным охватом признаков классификации с обоснованием целесообразности использования каждого из них, что обеспечивает детальный анализ исследуемых факторов. Дополнительно обоснована табличная форма представления результатов анализа влияния факторов, что обеспечивает их удобную обработку и использование в управлении предприятием.

Использование предложенного подхода при планировании деятельности предприятий индустрии туризма, формировании программ развития туризма на государственном и региональном

уровнях обеспечивает эффективность этих процессов на основе полной, актуальной и своевременной информации.

Ключевые слова: индустрия туризма, классификация, предприятие, фактор, управление.

MODERN APPROACHES TO THE CLASSIFICATION OF THE FACTORS OF INFLUENCE ON THE ACTIVITY OF TOURISM ENTERPRISES

A. Taranenko

Trends of tourism development on the international level indicate its belonging to the most profitable and promising activities. It does not only provide revenue to the budgets of many countries in the world, but also performs many important functions which requires effective management of tourism enterprises and appropriate government support.

The modern tourism industry is a complex socio-economic system which includes companies of different activities and sectors of the economy. Therefore, its functioning and development is influenced by a number of external and internal factors.

The current approaches to the classification of the factors influencing the activity of tourism enterprises have been analyzed to reveal their drawbacks and develop an integrated approach to quality information support of management processes in the tourism industry.

The methods of analysis, synthesis, logic synthesis, causality, grouping have been used.

The analysis of the current domestic and foreign methodological approaches to the classification of the factors influencing the activity of enterprises of the tourism industry shows that they focus on the study of the nature and grouping of the factors themselves, and the current approaches to their classification should be complemented for higher quality information support of management of tourism enterprises.

An approach to the classification of the factors influencing the tourism enterprises has been proposed, based on a set of classification features and types on each of them. The developed approach is characterized by a rather broad, comprehensive coverage of the classification features with justification of the use of each of them, which provides a detailed analysis of the studied factors. Additionally a table form of the presentation of the results of analysis of the factors of impact has been proposed to facilitate their processing and use in enterprise management.

Using the proposed approach in the corporate planning of tourism enterprises, the formation of tourism development programs at the state and regional levels ensures the efficiency of these processes on the basis of full, relevant and timely information.

Keywords: tourism industry, classification, enterprise, factor, management.

Розвиток туризму в різних країнах свідчить про важливе соціально-економічне значення цього виду діяльності. Наявність відповідних ресурсів та ефективна державна підтримка перетворює туристичну індустрію окремих країн на вагоме джерело надходжень до бюджетів різних рівнів, чинник зростання рівня зайнятості населення та забезпечує попит на продукцію підприємств різних видів діяльності. Сучасний розвиток індустрії туризму відбувається в умовах поглиблення глобалізаційних процесів, нестабільності економічного середовища, зростання рівня конкуренції на всіх сегментах ринку. Забезпечення ефективної діяльності підприємств сфери туризму в таких умовах потребує врахування низки чинників у процесі розроблення та реалізації управлінських рішень.

Дослідженню різних аспектів розвитку туризму як складного соціально-економічного явища присвячено праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: Л. Агафьова, Г. Алейникова, Л. Дваєр, Л. Дядечко, І. Балабанов,

В. Герасименко, Т. Каверіна, В. Кифяк, Е. Котляров, О. Любичева, М. Мальська, О. Осипова, У. Теобальд, С. Цьохла, А. Шаблій та інші. Незважаючи на те, що результати їх досліджень охоплюють широке коло питань теоретичного та практичного характеру, проблема врахування впливу чинників в управлінні діяльністю підприємств індустрії туризму потребує детальнішого вивчення. Тому метою статті є аналіз сучасних методичних підходів до класифікації чинників впливу на діяльність підприємств індустрії туризму та формування на основі виявлених обмежень комплексного підходу для якісного інформаційного забезпечення процесів управління на підприємствах сфери туризму.

Індустрія туризму є складною соціально-економічною системою. Вона містить підприємства різних видів діяльності та галузей економіки, функціонування та розвиток яких залежить від значної кількості чинників. Урахування дії цих чинників в управлінні підприємствами індустрії туризму потребує їх детальної класифікації з оптимальним

набором ознак для якісного інформаційного забезпечення процесу ухвалення управлінських рішень.

Сучасна індустрія туризму є сукупністю різних напрямів економічної діяльності, взаємодія яких прямо чи опосередковано, задовольняє потреби туристичного потоку та виступає каталізатором сучасних суспільно-економічних процесів [1, с. 22]. На підприємства цієї галузі впливають різні чинники, зокрема нерозробленість нормативно-правової бази, економічна та політична нестабільність країни, обмеженість асортименту запропонованих послуг, відсутність в органів державного управління комплексного бачення напрямів розвитку туризму [2, с. 60], неврахування яких негативно впливає на фінансово-економічні результати діяльності підприємств сфери туризму.

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі наведено низку результатів досліджень чинників впливу на діяльність підприємств індустрії туризму.

Цьохла С. Ю. пропонує класифікувати чинники впливу на розвиток туризму за такими ознаками: ступенем впливу (статичні, динамічні); напрямом впливу (зовнішні, внутрішні); характером впливу (екстенсивні, інтенсивні); результатами впливу (позитивні, негативні) [3, с. 376]. Також автор підтримує необхідність у розподілі чинників на внутрішні та зовнішні. До зовнішніх він зараховує: політичні чинники (політичну стабільність, участь у міжнародних організаціях, стан торговельного й платіжного балансу, міжнародну обстановку); економічні (економічну стабільність, фінансову ситуацію, доходи населення, зовнішньоекономічну діяльність держави, ступінь інтегрованості у світогосподарську систему); соціально-демографічні (чисельність та вік населення, рівень складності й інтенсивності праці, зміну персонального доходу, гнучкий графік робочого часу, туристичну активність); науково-технічні чинники (рівень наукових розробок, сучасні технології обслуговування, технологізацію й комп'ютеризацію туристичної індустрії). До внутрішніх чинників автор зараховує процеси попиту, пропозиції, зростання ролі сегментації ринку та фахівців у туризмі, зростання кількості представників туристського бізнесу та інші [3, с. 378]. Отже, розглядаючи чинники впливу на розвиток туризму, Цьохла С. Ю. проаналізував значний їх обсяг, але запропоновані ознаки класифікації потребують доповнення для детальнішої характеристика кожного чинника.

Досліджуючи розвиток туристичної індустрії України, Величко В. В. виділяє такі групи рушійних чинників цього процесу: політичні (стабільність внутрішньої політики та зовнішньополітичних відносин; розширення міжнародних політичних, економічних, наукових, культурних зв'язків та співробітництва; спрощення паспортного і митного режимів; соціальну політику держави); соціально-економічні (характер суспільно-економічного ладу, ступінь розвитку продуктивних сил, індустріалізацію та науково-технічну революцію; обсяг і структуру вільного часу; матеріальний добробут; трудову діяльність, культурний рівень, професійну та освітню структуру населення); демографічні (чисельність, територіальний розподіл населення і його вікову структуру, урбанізацію); природні (різноманітність кліматичних, ландшафтних умов; екзотичність флори і фауни; наявність джерел мінеральних вод, родовищ лікувальних грязей та інші); культурно-історичні (наявність об'єктів та пам'яток архітектури, історії, культури); матеріально-технологічні (рівень техніки й технології в галузях транспорту, будівництва, зв'язку, комунікацій; у засобах масової інформації; системі комунально-побутових служб, торгівлі та громадського харчування); екологічні та медико-біологічні чинники (якість середовища постійного проживання та стан здоров'я населення); соціально-психологічні чинники (ціннісну орієнтацію, вплив традицій та наявність певних стереотипів поведінки, релігії, підвищення престижу і зростання соціального статусу індивіда, інформаційні засоби й рекламу) [4]. Автор пропонує розподіляти ці групи чинників на селективні, які визначають необхідність у розвитку туристської індустрії і її доцільність

(соціально-економічні, демографічні, політичні та соціально-психологічні); реалізаційні, які сприяють найбільш повному задоволенню потреб у туризмі (матеріально-технічні); локалізаційні, які визначають межі туристичної діяльності на конкретній території в регіоні або Україні загалом (природні, екологічні та медико-біологічні, культурно-історичні). Запропонований Величко В. В. підхід до класифікації чинників розвитку індустрії туризму дозволяє охопити їх значну кількість, але обмеженням щодо практичного використання запропонованого підходу у практиці діяльності підприємств індустрії туризму є незначна кількість ознак для класифікації цих чинників, що зменшує інформативність результатів їх аналізу для потреб управління.

Бакало Н. В., Черниш І. В. та Куценко А. В. виокремлюють такі групи чинників розвитку туристичної індустрії: соціальні (демографічні тенденції та соціальні зміни), політико-економічні (спрощення туристичних формальностей), культурно-екологічні (потяг до здорового способу життя та прагнення до відновлення організму), технологічні (використання новітніх технологій). Головним чинником розвитку туристичної індустрії в Україні автори вважають розвиток готельної інфраструктури з паралельним залученням інвестицій різного характеру [5, с. 236].

Балабанова А. О., розглядаючи розвиток туризму в умовах глобалізації, основними проблемами цього процесу вважає кризу ідентичності туристських атракторів, утрату культурної ідентичності. Тому визначальними чинниками розвитку сучасної індустрії туризму має бути збереження культурної ідентичності кожного народу та автентичності як відчуття істинності, достовірності або оригінальності турпродукту в історичному контексті [6, с. 20].

Боголюбов В. С. та Севаст'янова С. А. для сталого розвитку індустрії туризму як системи на регіональному рівні обґрунтовують необхідність у диверсифікації зв'язків між елементами індустрії; наявності достатнього рівня зв'язності як стійких взаємозв'язків між елементами туризму в регіоні, видами діяльності, проблемами, які визначаються просторово-часовими, наочно-речовими та інформаційними характеристиками; забезпечення синергетичного ефекту як перевищення сукупного ефекту декількох чинників над простою сумою часткових ефектів окремих чинників, що діють незалежно [7, с. 45–47]. Разом із цим автори наголошують на необхідності у врахуванні у процесі розвитку туризму дії негативних чинників (антистимулів), які зменшують можливості диверсифікації, дезорганізують систему, посилюють дію чинників негативної синергії, прагнуть стримати або замінити позитивні стимули [7, с. 47].

Братюк В. П. пов'язує дослідження туризму із двома групами чинників: екзогенними змінними (демографічними, соціальними, політичними й екологічними трендами, торгівлею, технологією, транспортом) та трендами, пов'язаними з розвитком туризму, що визначають потреби, пропозицію та розподіл. Автор зазначає такі тенденції розвитку туризму:

витрати на подорожі, зокрема витрати на транспорт, зростатимуть швидше, ніж інші статті витрат туристів; подорожі стануть частішими, але менш тривалими; кількість поїздок туристів зростатиме за рахунок міжконтинентальних подорожей;

сезонні зміни ринкової кон'юнктури не будуть проблемою для туризму, оскільки маркетинг зможе забезпечити їх вигідне використання;

стан довкілля стане одним із основних чинників у залученні туристів;

маркетингова сегментація ринку стане більш вираженою [8, с. 67].

Ястремська О. О. відзначає посилення світової тенденції інтернаціоналізації та концентрації капіталу у сфері туризму, що потребує від вітчизняних підприємств адаптації до складних конкурентних умов на українському та зарубіжному ринках туристичних послуг [9, с. 64].

Дехтяр Н. А. наводить такі тенденції розвитку туризму та чинники, що на них вплинуть:

за умов сталого розвитку відійдуть у минуле ті види туризму, які завдають найбільшої шкоди довкіллю (наприклад, пов'язані з масовим використанням транспортних засобів на традиційних видах палива);

зменшуватиметься інтенсивність ділових подорожей за рахунок упровадження нових і вдосконалення наявних засобів комунікації;

розбудова зручної транспортної інфраструктури, проте орієнтована лише на отримання прибутку, теж можуть зникнути соціальні види туризму;

скорочуватиметься суспільний вільний час і надалі забруднюватиметься довкілля;

у разі глибокого розмежування суспільства унеможливить подорожі для незаможних верств населення;

віртуалізація реальності призведе до заміни сприйняття деяких сторін життя людини, у тому числі зменшить кількість фізично здійснюваних подорожей. Стратегічними чинниками впливу на розвиток туризму автор вважає розвиток ринку інноваційних технологій і глобальні зрушення соціально-демографічного стану суспільства [10, с. 42].

Смиреникова О. В. та Коновалова Н. В. для дослідження туристичного потенціалу регіону пропонують використовувати 20 чинників, об'єднаних у п'ять груп: гідрометеорологічну (температура повітря, кількість атмосферних опадів, висота снігового покриву та інші), геолого-геоморфологічну

(розчленованість рельєфу і наявність унікальних геолого-геоморфологічних об'єктів), біологічну (наявність лісів і їх порідний склад, чисельність мисливських тварин, рідкісних видів рослин і тварин та інші), культурно-історичну (об'єкти культурної спадщини, народні ремесла, культурні заходи й події та інші) та інфраструктурну (місця для розміщення й мешкання, підприємства харчування, соціальні та транспортні послуги) [11, с. 21]. Авторами запропоновано та згруповано низку чинників, які визначають потенціал туристичної індустрії та впливають на його розвиток.

Розвиток туризму на регіональному рівні також досліджено Осиповою О. Е., яка виділяє такі чинники цього розвитку: унікальні природні й культурні пам'ятки регіону, сучасну туристичну інфраструктуру, активне просування регіонального турпродукту на національному та міжнародному ринках [12, с. 364].

Здійснений аналіз підходів до дослідження чинників впливу на розвиток туризму дозволяє зробити висновок, що більшість із них зведено до формування набору таких чинників, а сучасні підходи до їх класифікації потребують удосконалення для якіснішого інформаційного забезпечення управління підприємствами індустрії туризму.

Для детальної класифікації чинників впливу на діяльність підприємств індустрії туризму доцільно використати комплекс ознак як сукупність різносторонніх характеристик кожного чинника для детального оцінювання їх впливу на підприємства індустрії туризму (рисунок).

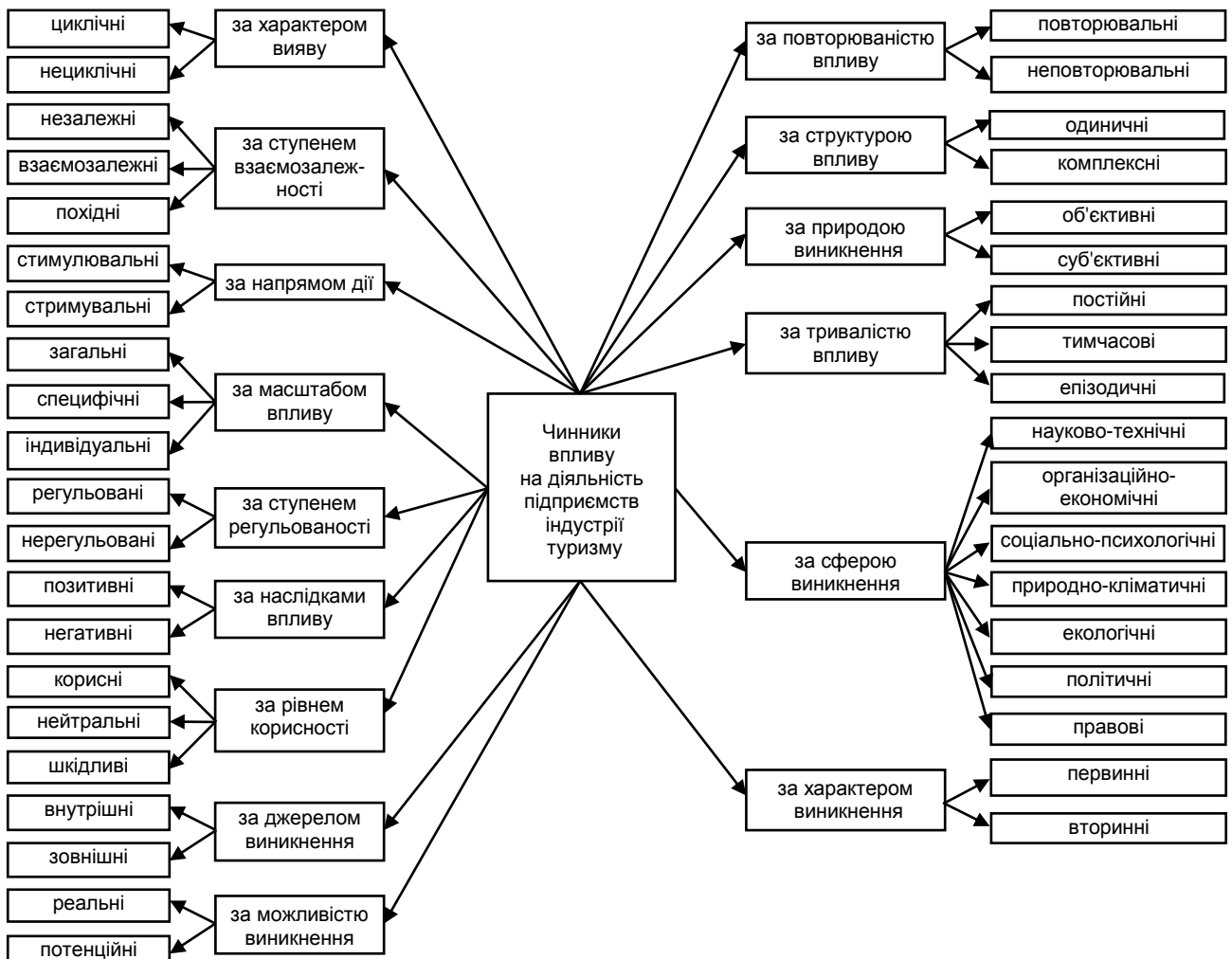

Рис. Класифікація чинників впливу на діяльність підприємств індустрії туризму (розроблено автором)
 [Classification of the factors of influence on the activity of enterprises of the tourism industry (developed by the author)]

За характером вияву чинники розподіляють на циклічні, які мають певні стадії свого виникнення та зникнення, і нециклічні, які мають одномоментний характер виникнення. Використання цієї ознаки дозволяє виявити чинники, які мають певний життєвий цикл та на кожному етапі цього циклу з різною інтенсивністю впливають на підприємства індустрії туризму.

За ступенем взаємозалежності чинники розподіляють на незалежні від інших чинників, взаємозалежні, які пов'язані з іншими, але можуть діяти самостійно, та похідні, які не можуть існувати без чинника, що став його першопричиною. Використання цієї ознаки дозволяє враховувати взаємозв'язки між чинниками, характер їх спільного впливу на підприємства індустрії туризму.

За напрямом дії чинники розподіляють на стимулювальні, які позитивно впливають на розвиток підприємств індустрії туризму, та стримувальні, які його уповільнюють. Використання цієї ознаки дозволяє обрати відповідні заходи для використання можливостей, що дають одні чинники, та зменшення негативного впливу інших.

За масштабом впливу чинники розподіляють на загальні, що впливають на всю індустрію туризму; специфічні, що впливають на підприємства індустрії туризму певного виду діяльності; індивідуальні, що впливають на конкретні підприємства. Ця ознака дозволяє визначити вплив певного чинника безпосередньо на конкретне підприємство чи опосередковано, через контрагентів, із якими воно співпрацює.

За ступенем регульованості чинники можуть бути регульовані, на дію яких підприємство може впливати, та нерегульовані, без можливості впливу на їх дію. Використання цієї ознаки дозволяє правильно реагувати на дію кожного чинника, адже за неможливості впливу безпосередньо на сам чинник та його дію, підприємство має хоча б посилювати чи послаблювати наслідки такого впливу, залежно від напрямку дії чинника.

За наслідками впливу чинники розподіляють на позитивні та негативні. Такий розподіл зумовлює розроблення відповідних заходів для використання або уникнення впливу чинників.

Важливим доповненням до попередньої ознаки є класифікація чинників за рівнем корисності, згідно з яким вони можуть бути корисні, наслідки дії яких позитивно впливають на підприємство, є своєчасними та доцільними для використання підприємством; нейтральними, які жодних прямих чи опосередкованих наслідків для підприємства не мають; шкідливими, результати впливу яких на підприємство необхідно мінімізувати. Спільне використання цієї та попередньої ознаки є необхідним, оскільки окремі чинники можуть мати негативний вплив на підприємство, але бути корисними для його діяльності. Наприклад, зростання рівня конкуренції на певному сегменті ринку є негативним чинником для підприємства, але він може бути корисним, якщо його використати як стимул для підвищення ефективності діяльності підприємства.

За джерелом виникнення чинники впливу на підприємства індустрії туризму розподіляють на зовнішні, що виникають у зовнішньому середовищі діяльності підприємства, та внутрішні, що виникають та діють у межах внутрішнього середовища підприємства. Ця ознака дозволяє визначити чинники, які потребують першочергової уваги та розроблення заходів для зниження ймовірності їх виникнення.

За повторюваністю впливу чинники можуть бути повторювальними, дія яких поновлюється через певні проміжки часу, та неповторювальними, що мають одноразову

дію. Використання цієї ознаки дозволяє підприємству вирішувати питання про доцільність витрат часу і коштів на моніторинг та формування інформаційної бази за чинниками неповторюваного впливу.

За структурою впливу чинники розподіляють на одиничні, що самостійно впливають на підприємство, та комплексні, що впливають на підприємство, взаємодіючи з іншими чинниками. Це важливо враховувати, оскільки взаємодія окремих чинників може посилити їх спільний вплив, порівняно із впливом кожного чинника окремо.

За природою виникнення чинники впливу на індустрію туризму можуть бути об'єктивними, на виникнення яких підприємство не впливає, та суб'єктивними, що виникають під впливом підприємства. Ця ознака класифікації дозволяє підприємству визначити низку чинників, процес виникнення яких воно може певною мірою контролювати.

За тривалістю впливу чинники розподіляють на постійні, що безперервно діють протягом періоду дослідження і планування; тимчасові, дія яких має сезонний характер; епізодичні, вплив яких в індустрії туризму є короточасним. Використання цієї ознаки дозволяє встановлювати пріоритети у процесі розроблення заходів для регулювання наслідків впливу чинників на діяльність підприємства.

За сферою виникнення чинники впливу на підприємства індустрії туризму розподіляють на науково-технічні, організаційно-економічні, соціально-психологічні, природно-кліматичні, екологічні, політичні, правові. Характеристика чинників за цією ознакою дозволяє визначити природу ресурсів, необхідних для впливу на них.

За характером виникнення вплив чинника може бути первинним, тобто початковим після виникнення чинника, та вторинним, який виникає внаслідок неефективної реакції на первинний вплив чинника. Цю класифікацію призначено для визначення причинно-наслідкових зв'язків між окремими чинниками.

За можливістю виникнення чинники класифікують на реальні, що вже існують і продовжуватимуть свій вплив у плановому періоді, та потенційні, що можуть виникнути з різним ступенем ймовірності. Оцінити таку ймовірність можна за допомогою економіко-математичних, статистичних методів та методів експертного оцінювання, залежно від чинника, що оцінюють.

Запропонований підхід містить достатню кількість ознак для детальної характеристики чинників впливу на підприємства індустрії туризму, що потребує значних витрат часу, коштів та праці для збирання та аналізу інформації. Тому кожне підприємство може самостійно сформувати власний набір необхідних ознак із запропонованого комплексу, ураховуючи вид, масштаб діяльності, стратегію підприємства, фінансові та техніко-технологічні можливості для здійснення такого аналізу. Але мінімальний набір ознак має містити такі: за ступенем регульованості; рівнем корисності; напрямом дії; тривалістю впливу; джерелом та можливістю виникнення. Використання цього набору ознак забезпечує мінімальний обсяг інформації, що необхідний для розроблення та реалізації відповідних управлінських рішень.

Результати аналізу впливу чинників на підприємства індустрії туризму доцільно розміщувати в табличній формі (табл. 1).

У таблицю занесено інформацію про обрані підприємством чинники та ознаки, за якими їх будуть аналізувати. Під час аналізу чинника за кожною ознакою в таблиці роблять відповідні позначення (наприклад: "+" – у разі відповідності та "-" – невідповідності).

Таблиця 1

Характеристика чинників впливу на діяльність підприємств індустрії туризму (складено автором)
Characteristics of the factors of influence on the activity of enterprises of the tourism industry (compiled by the author)

Класифікаційні ознаки	Види чинників	Чинники				
		1	2	3	...	n
За характером вияву	циклічний					
	нециклічний					
За ступенем взаємозалежності	незалежний					
	взаємозалежний					
	похідний					
m	...					

Примітка: n – номер та назва чинника; m – назва класифікаційної ознаки.

Запропонована таблиця дозволяє детально характеризувати різні чинники впливу на діяльність підприємств індустрії туризму, ураховуючи, що кожен чинник можна одночасно аналізувати за всіма ознаками.

У 2011 – 2013 рр. туристичний бізнес в Україні розвивався. Про це, зокрема, свідчить збільшення кількості туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України за цей період, із 2,2 до 3,45 млн осіб, тобто на 56,1 %. Але у 2014 р. стан вітчизняного туристичного бізнесу погіршився. Порівняно з 2013 р., загальна кількість туристів у 2014 р. зменшилася на 29,8 %, у тому числі: іноземних туристів – на 92,7 %; туристів – громадян України, які виїжджали за кордон – на 16,2 %, внутрішніх туристів – на 54,1 %. Унаслідок цього мережа суб'єктів туристичної діяльності України у 2013 – 2014 рр. скоротилася на 31,8 % – із 5 692 до 3 885 одиниць [13].

Основною причиною такої ситуації є нестабільне соціально-економічне становище у країні, що негативно впливає на індустрію туризму через соціально-політичну напруженість, коливання валютного курсу, інфляційні процеси на споживчому ринку, реорганізацію виконавчих органів управління у сфері туризму. Характеристику цих чинників впливу на діяльність туристичних підприємств здійснено за допомогою запропонованого підходу до їх класифікації на основі таких ознак: за ступенем регульованості; рівнем корисності; тривалістю впливу; джерелом та можливістю виникнення (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика чинників впливу на діяльність підприємств індустрії туризму в Україні, 2014 р. (складено автором)
Characteristics of the factors of influence on the activity of enterprises of the tourism industry in Ukraine, 2014 (compiled by the author)

Класифікаційні ознаки	Види чинників	Чинники			
		соціально-політична напруженість	коливання валютного курсу	інфляційні процеси на споживчому ринку	реорганізація виконавчих органів управління у сфері туризму
За ступенем регульованості	регульовані	-	-	-	-
	нерегульовані	+	+	+	+
За рівнем корисності	корисні	-	-	-	-
	нейтральні	-	-	-	-
	шкідливі	+	+	+	+
За тривалістю впливу	постійні	-	-	+	-
	тимчасові	+	+	-	+
	епізодичні	-	-	-	-
За джерелом виникнення	внутрішні	-	-	-	-
	зовнішні	+	+	+	+
За можливістю виникнення	реальні	+	-	+	+
	потенційні	-	+	-	-

Соціально-політична напруженість, зумовлена військовими діями у східних регіонах країни, спричинила зменшення потоку туристів загалом та іноземних туристів зокрема, оскільки чинник безпеки є головним у розвитку туризму. Підприємства індустрії туризму не можуть регулювати негативний вплив цього чинника, але його тимчасовий

характер та сучасні дипломатичні зусилля на національному та міжнародному рівнях дозволяють сподіватися на вирішення цієї складної проблеми.

Колівання валютного курсу негативно вплинуло на розвиток вітчизняного туризму, зокрема виїзного. Унаслідок дії цього чинника в I кварталі 2015 р. державний

кордон України перетнуло 4,8 млн українців, що на 4 % менше, ніж у I кварталі 2014 р. [14]. Це скорочення більшою мірою спричинено зростанням валютного курсу, хоча разом із ним відбувалося підвищення вартості послуг у країнах прибуття. Стабілізація валютного курсу у другому кварталі 2015 р. свідчить про тимчасовий характер впливу цього чинника та необхідність у його регулюванні на державному рівні.

Інфляційні процеси, зумовлені коливанням курсу валют, також негативно вплинули на розвиток туризму. Зростання цін на споживчі товари відбувалося протягом 2014 р. та особливо загострилося у 2015 р., зокрема в розрахунку до відповідного місяця попереднього року із січня до квітня 2015 р. індекс споживчих цін на товари та послуги зріс із 128,5 до 160,9 % [13]. Разом із цим відбулося підвищенням вартості комунальних послуг, що не супроводжувалося відповідним зростанням доходів населення і спричинило зменшення витрат на туристичні послуги. Це негативно вплинуло на доходи суб'єктів туристичної діяльності в I кварталі 2015 р., про що свідчить зменшення надходжень податків та зборів до зведеного бюджету на 7,4 млн грн, порівняно з аналогічним періодом 2014 р. [14]. Інфляційні процеси постійно відбуваються на споживчому ринку України з різною інтенсивністю, що необхідно враховувати туристичним підприємствам в асортиментній та ціновій політиці.

Реорганізація виконавчих органів влади у сфері туризму полягає у ліквідації Державного агентства України з туризму та курортів і передаванні його функцій Міністерству економічного розвитку і торгівлі. Функцію контролю за якістю туристичних послуг та дотриманням ліцензійних вимог покладено на новостворену Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Такі дії можуть негативно вплинути на розвиток туризму, оскільки замість централізованого управління індустрією туризму окремим спеціалізованим органом державної влади, відбувається розпорошення функцій управління між окремими департаментами міністерства. Досвід більш ніж 160 країн світу підтверджує необхідність у створенні центрального органу виконавчої влади у сфері туризму для забезпечення його стабільного розвитку [15].

Названі чинники створюють загальну невизначеність майбутнього економічного становища у країні та сфері туризму, що змушує населення заощаджувати кошти на товарах і послугах, які не задовольняють потреби першої необхідності. У таких умовах зменшується попит на туристичні послуги через обмеження витрат на ці послуги або взагалі відмову від їх споживання до поліпшення економічного становища у країні. Розглянуті чинники негативно впливають на діяльність туристичних підприємств. Вони мають зовнішнє джерело виникнення, що потребує розроблення та реалізації відповідних заходів на державному рівні. Підприємства індустрії туризму мають враховувати їх дію у процесі планування та реалізації операційної діяльності.

Отже, індустрія туризму є складною міжгалузеву соціально-економічною системою, на функціонування якої впливає низка чинників. Здійснене узагальнене оцінювання сучасних підходів до класифікації чинників впливу на діяльність підприємств індустрії туризму дозволило сформулювати підхід, що дозволяє комплексно характеризувати кожен чинник. Його використання забезпечує якісну інформаційну підтримку розроблення управлінських рішень для мінімізації та ліквідації негативного впливу на діяльність підприємств та ефективного використання наявних можливостей.

Це потребує подальших досліджень процесів прогнозування та планування діяльності підприємств індустрії туризму.

Література: 1. Бондаренко М. П. Теоретичні засади розвитку індустрії туризму / М. П. Бондаренко // Економічний часопис-XXI. – 2012. – № 3–4. – С. 19–22. 2. Саух І. В. Державне регулювання розвитку туризму: сутність поняття та проблеми визначення / І. В. Саух // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 59–66. 3. Цюхля С. Ю. Систематизація факторів розвитку туристичної індустрії / С. Ю. Цюхля // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия "Экономика и управление". – 2009. – Т. 22 (61), № 2. – С. 373–380. 4. Величко В. В. Дослідження факторів розвитку туристської індустрії України / В. В. Величко // Комунальне господарство міст. – 2012. – № 102. – С. 470–475. 5. Бакало Н. В. Стан туристичного та рекреаційного бізнесу під впливом світової економічної ситуації / Н. В. Бакало, І. В. Черниш, А. В. Куценко // Экономика Крыма. – 2010. – № 2 (31). – С. 235–238. 6. Балабанова А. О. Факторы развития сельского туризма: "Идентичность" и "аутентичность" / А. О. Балабанова // Известия Сочинского государственного университета. – 2013. – № 4 (27). – С. 20–22. 7. Боголюбов В. С. Самоорганизация в системе управления туризмом в регионе / В. С. Боголюбов, С. А. Севастьянова // Экономическое возрождение России. – 2005. – № 4. – С. 44–53. 8. Братюк В. П. Аналіз досвіду західних країн щодо формування державної політики сприяння розвитку туризму / В. П. Братюк // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 9. – С. 63–71. 9. Ястремська О. О. Міжнародний туризм: аналіз, тенденції, менеджмент / О. О. Ястремська // Економіка розвитку. – 2014. – № 4. – С. 61–65. 10. Дехтяр Н. А. Вплив інноваційних технологій на розвиток світового ринку туристичних послуг / Н. А. Дехтяр // Економіка розвитку. – 2014. – № 3. – С. 37–43. 11. Смиреникова Е. В. Сравнительный анализ факторов, влияющих на развитие туристического потенциала Архангельской области / Е. В. Смиреникова, Н. В. Коновалова // Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Естественные науки. – 2010. – № 3. – С. 20–24. 12. Осипова Е. Э. Туристский потенциал Архангельской области и его влияние на социально-экономическое развитие региона / Е. Э. Осипова // Проблемы современной экономики. – 2012. – № 1 (41). – С. 363–364. 13. Туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 14. Статистичні показники сфери туризму у I кварталі 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua/ru/news/27681>. 15. Козлова Т. Антитуристическая операция в Украине [Електронний ресурс] / Т. Козлова. – Режим доступу: http://novosti-turbiznesa.info/article/antituristicheskaya_operatsiya_v_ukraine.html.

References: 1. Bondarenko M. P. *Teoreticheskie zasady razvitiya industrii turizmu* [The Theoretical Basis for the Development of the Tourism Industry] / M. P. Bondarenko // *Ekonomichnyi chasopis-XXI*. – 2012. – No. 3–4. – P. 19–22. 2. Sauch I. V. *Derzhavne rehulivannia rozvytku turizmu: sutnist poniatia ta problemy vyznachennia* [State Regulation of Tourism Development: The Essence of the Concept and Problems of Definition] / I. V. Sauch // *Aktualni problemy ekonomiky*. – 2014. – No. 4. – P. 59–66. 3. Tsokhla S. Yu. *Systematyzatsiia faktoriv rozvytku turystychnoi industrii* [Systematization of the Factors of Tourism Industry Development] / S. Yu. Tsokhla // *Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Seriya "Ekonomika i upravlenie"*. – 2009. – Vol. 22 (61), No. 2. – P. 373–380. 4. Velychko V. V. *Doslidzhennia faktoriv rozvytku turystyckoi industrii Ukrainy* [Investigation of the Factors of Development of the Tourism Industry of Ukraine] / V. V. Velychko // *Komunalne*

hospodarstvo mist. – 2012. – No. 102. – P. 470–475. 5. Bakalo N. V. *Stan turystychnoho ta rekreatsijnoho biznesu pid vplyvom svitovoi ekonomichnoi sytuatsii* [The Position of Tourism and Recreation Business Under the Influence of the Global Economic Situation] / N. V. Bakalo, I. V. Chernysh, A. V. Kutsenko // *Ekonomika Kryma*. – 2010. – No. 2 (31). – P. 235–238. 6. Balabanova A. O. *Faktory razvitiya selskogo turizma: "Identichnost" i "autentichnost"* [Factors of the Development of Rural Tourism: "Identity" and "Authenticity"] / A. O. Balabanova // *Izvestiya Sochinskogo gosudarstvennogo universiteta*. – 2013. – No. 4 (27). – P. 20–22. 7. Bogolyubov V. S. *Samoorganizatsiya v sisteme upravleniya turizmom v regione* [Self-Organization in the System of Tourism Management in the Region] / V. S. Bogolyubov, S. A. Sevastyanova // *Ekonomicheskoe vozrozhdenie Rossii*. – 2005. – No. 4. – P. 44–53. 8. Bratiuk V. P. *Analiz dosvidu zakhidnykh krain shchodo formuvannia derzhavnoi polityky spryiannia rozvytku turyzmu* [The Analysis of the Experience of Western Governments Regarding the Formation of the State Policy to Promote the Development of Tourism] / V. P. Bratiuk // *Aktualni problemy ekonomiky*. – 2012. – No. 9. – P. 63–71. 9. Iastremska O. O. *Mizhnarodnyi turizm: analiz, tendentsii, menezhment* [International Tourism: Analysis, Trends, Management] / O. O. Iastremska // *Ekonomika rozvytku*. – 2014. – No. 4. – P. 61–65. 10. Dekhtiar N. A. *Vplyv innovatsiinykh tekhnolohii na rozvytok svitovoho rynku turystychnykh posluh* [The Influence of the Innovative Technologies on the Development of the World Market of Tourist Services] / N. A. Dekhtiar // *Ekonomika rozvytku*. – 2014. – No. 3. – P. 37–43. 11. Smirennikova E. V. *Sravnitelnyy analiz faktorov, vliyayushchikh na razvitie turisticheskogo potentsiala Arkhangel'skoy oblasti* [Comparative Analysis of Factors Influencing the Development of the Tourist Potential of Arkhangelsk Region] / E. V. Smirennikova, N. V. Konovalova // *Vestnik Severnogo (Arkticheskogo) federalnogo universiteta. Seriya: Estestvennye nauki*. – 2010. – No. 3. – P. 20–24. 12. Osipova E. E. *Turistskiy potentsial Arkhangel'skoy oblasti i ego vliyanie na sotsialno-ekonomicheskoe razvitie regiona* [The Tourist Potential of Arkhangelsk Region and its Impact on Socio-Economic Development of the Region] / E. E. Osipova // *Problemy sovremennoy ekonomiky*. – 2012. –

No. 1 (41). – P. 363–364. 13. *Tourism* [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ukrstat.gov.ua>. 14. *Statystychni pokaznyky sfery turyzmu u I kvartali 2015 roku* [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.tourism.gov.ua/ru/news/27681>. 15. Kozlova T. *Antituristiceskaya operatsiya v Ukraini* [Antitourist operation in Ukraine] [Electronic resource] / T. Kozlova. – Access mode : http://novosti-turbiznesa.info/article/antituristiceskaya_operatsiya_v_ukraine.html.

Інформація про автора

Тараненко Олександр Олександрович – канд. екон. наук, доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу Вищого навчального закладу Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі" (вул. Ковалю, 3, м. Полтава, Україна, 36014, e-mail: aleksandr-taran@bk.ru).

Информация об авторе

Тараненко Александр Алексеевич – канд. екон. наук, доцент кафедры туристического и гостиничного бизнеса Высшего учебного заведения Укоопсоюза "Полтавский университет экономики и торговли" (ул. Ковалю, 3, г. Полтава, Украина, 36014, e-mail: aleksandr-taran@bk.ru).

Information about the author

A. Taranenko – PhD in Economics, Associate Professor of Tourist and Hotel Business Department of Higher Educational Establishment of Ukoopspilka "Poltava University of Economy and Trade" (3 Koval St., Poltava, Ukraine, 36014, e-mail: aleksandr-taran@bk.ru).

*Стаття надійшла до ред.
16.10.2015 р.*

УДК 330.88:316.42:304.5

JEL Classification: A14; O21; Q01

СУСПІЛЬСТВО, ЕКОНОМІКА, ІНФОКОМУНІКАЦІЇ ТА СТАЛІЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ (у двох частинах)

Гребенніков В. О.

Унесено системне уточнення основних суспільствознавчих термінів ("суспільство", "економіка", "інфокомунікації", "сталій розвиток"), яке необхідно для застосування системного підходу до визначення і реалізації шляхів майбутнього розвитку України. Наявна різноманітність визначень цих термінів у численних публікаціях і офіційних документах веде до несистемних поставлень цілей і завдань розвитку не тільки окремих країн, але й міжнародної політики розвитку.

У першій частині статті шляхом узагальнювального аналізу публікацій удалося конкретизувати визначення термінів "суспільство", "економіка" та "інфокомунікації". Конкретизацію

визначення терміна "сталий розвиток" на сьогодні виконати неможливо з огляду на зміну в часі сенсового наповнення цього терміна в публікаціях і міжнародних документах. Загальнови-знаним є лише його узагальнене визначення за звітом відомої Комісії Брундтланд, зроблене ще в 1987 році. Згідно з останніми рекомендаціями ООН щодо конкретизації цілей і стратегії сталого розвитку, кожна країна має розробляти власну стратегію розвитку, конкретизуючи концепцію сталого розвитку, відповідно до власних умов і можливостей. Така міжнародна політика, як свідчать результати аналізу публікацій, уже тривалий час не дає можливості впровадити принципи сталого розвитку в соціально-економічну практику. Як наслідок, світ загалом упевнено рухається до еколого-соціально-економічного колапсу, який прогнозують на другу половину XXI століття.

У другій частині статті, яку буде подано в наступному номері журналу, за результатами аналізу публікацій та уточнення основних суспільствознавчих термінів зроблено спробу системного поставлення цілей і завдань майбутнього розвитку України, орієнтовану на максимально ефективну підготовку українського суспільства до настання світового колапсу, виходячи із умов і можливостей, що склалися. Найоптимальнішим виявляється варіант відмови від ліберально-ринкової стратегії розвитку України на користь власної стратегії розвитку. Така стратегія має передбачати вдосконалення суспільного устрою за принципами сталого розвитку та мінімальний рівень споживання ресурсів.

Ключові слова: суспільство, економіка, інфокомунікації, сталий розвиток, суспільний устрій, споживання, стратегія розвитку.

ОБЩЕСТВО, ЭКОНОМИКА, ИНФОКОММУНИКАЦИИ
И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ УКРАИНЫ

(в двух частях)

Гребенников В. А.

Внесено системное уточнение основных обществоведческих терминов ("общество", "экономика", "инфокоммуникации", "устойчивое развитие"), которое необходимо для применения системного подхода к определению и реализации путей будущего развития Украины. Существующее разнообразие определений этих терминов в многочисленных публикациях и официальных документах ведет к несистемным постановкам целей и задач развития не только отдельных стран, но и международной политики развития.

В первой части статьи путем обобщающего анализа публикаций удалось конкретизировать определения терминов "общество", "экономика" и "инфокоммуникации". Конкретизацию определения термина "устойчивое развитие" сегодня выполнить невозможно по причине изменения во времени смыслового наполнения этого термина в публикациях и в международных документах. Общеизвестным является лишь его обобщенное определение по отчету известной Комиссии Брундтланд, сделанное еще в 1987 году. В соответствии с последними рекомендациями ООН относительно конкретизации целей и стратегии устойчивого развития, каждая страна должна разрабатывать собственную стратегию развития, конкретизируя концепцию устойчивого развития в соответствии со своими условиями и возможностями. Такая международная политика, как показывают результаты анализа публикаций, уже длительное время не дает возможности внедрить принципы устойчивого развития в социально-экономическую практику. Как результат, мир в целом уверенно движется к эколого-социально-экономическому коллапсу, прогнозируемому на вторую половину XXI столетия.

Во второй части статьи, которая будет представлена в следующем номере, по результатам анализа публикаций и уточнения основных обществоведческих терминов сделана попытка системной постановки целей и задач будущего развития Украины, ориентированная на максимально эффективную подготовку украинского общества к наступлению мирового коллапса, исходя из сложившихся условий и возможностей. Самым оптимальным оказывается вариант отказа от либерально-рыночной стратегии развития Украины в пользу собственной стратегии

развития. Такая стратегия должна предполагать усовершенствование общественного устройства по принципам устойчивого развития и минимальный уровень потребления ресурсов.

Ключевые слова: общество, экономика, инфокоммуникации, устойчивое развитие, общественное устройство, потребление, стратегия развития.

**SOCIETY, ECONOMY, INFOCOMMUNICATIONS
AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE
(in two parts)**

V. Hrebennikov

Systemic close definitions of the main society-science terms ("society", "economy", "infocommunications", "sustainable development") have been presented, which is needed for employment of a systemic approach to designing and implementation of Ukraine's development ways. The diversity of definitions of these terms in publications and official documents leads to non-systemic setting of development goals and targets for both some countries and international development policy.

The first part of the research presents concretized definitions of the terms "society", "economy" and "infocommunications" got through a generalized analysis of publications. The concretization of the definition of the term "sustainable development" cannot be fulfilled today because of the sense alteration that the term undergoes in publications and international policy in the time flow. Its generalized definition that was done in 1987 in the report of the famous Brundtland Commission is only acknowledged. In line with the latest UN recommendations concerning the goals and targets of sustainable development, every country must design its own development strategy by detailing the sustainable development concept in accordance with its own conditions and possibilities. This kind of international policy, as shown by the results of the publications analysis, has long prevented from implementation of the sustainable development framework in the socio-economy practice. This results in the world's fast moving to the ecological-socio-economic collapse forecasted for the second half of 21st century.

The second part of the research, which will be published in the next issue of the journal, is based on the analysis of publications and close definitions of the main society-science terms, and presents a systemic design of the goals and targets of Ukraine's development oriented to the most efficient preparation of the Ukrainian society to the coming world collapse, proceeding from the existing conditions and possibilities. The best way possible for Ukraine's development seems to be abandoning the liberal-market development strategy in favor of its own development strategy. This kind of strategy must aim to improve the social order on the principles of sustainable development and the minimal level of resource consumption.

Keywords: society, economy, infocommunications, sustainable development, social order, consumption, development strategy.

Частина 1

Уточнення основних суспільствознавчих термінів

Україна в останні десятиліття переживає найважливіші трансформаційні зміни у своїй історії. До того ж багато уваги приділено формуванню і здійсненню комплексу неоліберальних реформ в економічній і суспільній сферах. Із неоліберального базису досліджують різні аспекти стратегії розвитку економічної системи України [1; 2] та окремі аспекти сталого розвитку України [3; 4]. Після багаторічних спроб розробити й запровадити в Україні принципи сталого розвитку [5], лише у 2015 році затверджено стратегію сталого розвитку України на період до 2020 року [6]. У засобах масової інформації нерідко з'являються пропозиції різних авторів щодо доцільних шляхів подолання кризової ситуації та подальшого розвитку України, наприклад [7].

Попри таку високу активність обговорення питань подальшого (перспективного) розвитку України, практично відсутні спроби системного (цілісного, *holistic*) осмислення оптимальної стратегії, доцільних напрямів та досягнутих результатів реформування і розвитку України.

Однією із причин такого становища є неточність та багатозначність ключової суспільствознавчої термінології в сервовидищі науковців, а особливо серед політиків, які формують і реалізують ті чи інші стратегії розвитку своїх країн. Однак необхідність у формуванні стратегій розвитку окремих країн світу і світу загалом за принципами сталого розвитку потребує, як мінімум, оперування чітко визначеними термінами та дотримання системного підходу. Саме тому вироблення точного розуміння сенсу визначених заголовком статті ключових суспільствознавчих термінів є актуальним завданням.

Винесені в заголовок статті терміни, на перший погляд, мало пов'язані між собою. Однак здійснений автором системний аналіз змісту (сенсу) цих термінів за публікаціями найновіших досліджень у відповідних галузях знань виявляє критичну важливість саме цієї сукупності понять для успішного функціонування і розвитку будь-якого суспільства, у тому числі й українського суспільства. Можна стверджувати, що вони є ключовими системними термінами суспільствознавства.

Водночас різноманітність визначень і сенсів цих термінів у численних публікаціях та документах порушує основні принципи термінологічної науки (розділу семіотики) [8], як-то:

використанням будь-якого терміна створюють пряме посилання на об'єкт або явище (денотат) без потреби кожного разу давати однозначний опис денотата;

зміст терміна становлять його значення (денотат) та сенс (десигнат), які разом із ім'ям терміна називають "семантичним трикутником терміна";

термін, сам по собі, не визначає свого змісту;

зміст терміна виникає від використання терміна в якомусь соціальному контексті з певним ідеологічним навантаженням, яке, у свою чергу, впливає на сприйняття й очікування від значення терміна.

Крім того, у процесі визначення і застосування терміна слід дотримуватися термінологічних принципів однозначності, предметності та взаємозамінності.

Принцип однозначності передбачає використання імені терміна в цьому контексті тільки для позначення одного денотата. Тобто, у цьому контексті застосований термін повинен мати тільки одне значення. Порушення цього принципу веде до багатозначності у виразах із використанням терміна, а в ряді випадків – до підміни одного сенсу, що обговорюють, іншим.

Принцип предметності полягає в тому, що у виразі щодо деякого денотата не має втрачатися сам предмет виразу – денотат. Інакше кажучи, вираз має стосуватися не самого терміна, а того предмета (денотата), який позначає цей термін.

Принцип взаємозамінності передбачає, що за наявності двох термінів, що позначають той самий предмет, істинність виразу щодо предмета не порушується, якщо у виразі змінити одне ім'я терміна на інше.

Для усунення виявлених термінологічних недоліків ключових суспільствознавчих термінів у статті зроблено спробу системного уточнення зазначених чотирьох термінів та коротко обговорено шляхи їх системного застосування у виробленні та реалізації практичних заходів подальшого розвитку України. Очевидно, що без чіткого визначення цих термінів із єдиної, системної точки зору неможливо навіть приступати до системного осмислення доцільних напрямів розвитку України та їх можливих результатів.

Суспільство. У величезному обсязі монографій і публікацій сфери суспільних наук (соціології, філософії, політології, політичної економії тощо) відсутнє однозначне визначення терміна "суспільство", хоча цей термін має трьохтисячолітню історію. Так, Арістотель визначав суспільство як сукупність індивідів, які об'єдналися заради задоволення своїх соціальних інстинктів. Епікур уважав суспільство продуктом договору між людьми про те, щоб не завдавати шкоди один одному та не зазнавати шкоди від зовнішніх сил. Карл Маркс визначав суспільство як історично утворену сукупність відносин між людьми, що складається у процесі їх спільної діяльності та розвивається в часі.

Сучасна соціологія, в основному, вважає, що суспільство – це відносно стала система великих і малих груп людей, соціальних зв'язків і відносин між ними. Така система складається у процесі історичного розвитку людства і підтримується за рахунок звичаїв, традицій, законів, а також ґрунтується на певному способі виробництва, розподілу, обміну споживання матеріальних та духовних благ.

Відомий сучасний соціолог Ентоні Гіденс у глосарії свого фундаментального підручника [9] визначає термін "суспільство" як групу людей, що живуть на одній території, підпорядковуються єдиній системі політичної влади і усвідомлюють свою ідентичність, відмінну від ідентичності сусідніх груп, які межують із ними. Він зауважує, що розміри суспільств можуть істотно варіювати. Наприклад, суспільства мисливців та збирачів дуже малі за чисельністю та нараховують не більше від кількох десятків людей. Інші суспільства дуже великі та складаються з багатьох мільйонів людей, наприклад, сучасне китайське суспільство налічує більше від одного мільярда людей.

Для узагальнення й уточнення терміна "суспільство" важливо враховувати причини та історію виникнення людських суспільств на нашій планеті.

Уже первісна людина істотно вирізнялася серед інших видів тодішнього тваринного світу розвинутими розумовими здібностями, які давали можливість цій людині розумній (*homo sapiens*) оцінювати, запам'ятовувати та використовувати ефекти спільної діяльності (полювання, збирання, співжиття тощо), порівняно з індивідуальною діяльністю. Завдяки раціональному поєднанню зусиль багатьох людей, синергетично зростала ефективність їх праці й кожна людина з такого суспільного об'єднання отримувала все більше благ у своє індивідуальне розпорядження.

Синергія об'єднання індивідів у групи вже була помітною й діяла серед інших видів тваринного світу, у якому групові або гуртові форми існування мали явну перевагу у виживанні, порівняно з індивідуальними формами. Однак лише в людських об'єднаннях синергетичний ефект суспільної праці та виживання став критично важливим для існування та розвитку біологічного виду *homo sapiens*, швидко посилюючись і сприяв усе більшому відокремленню цього біологічного виду від природи, яка його породила, утворюючи окреме соціальне середовище існування – людське суспільство. Складна структура сучасного людського суспільства, що відповідає сучасному рівню розвитку виробничих чинників та рівню розвитку суб'єктів суспільства, виникла не одразу, а як результат тривалого історичного розвитку людства.

Узагальнюючи, можна вважати, що важливою складовою частиною сенсу терміна "суспільство" є об'єднання людей, що співіснують і взаємодіють, та їх груп у деяку організаційну структуру, яка з багатьох поглядів є більш ефективною, ніж просто індивідуальні або групові форми існування та розвитку окремого біологічного виду – людини розумної.

На наведеному рис. 1 зроблено спробу наочного загальносистемного подання структури сучасного суспільства окремої країни. За основу цієї структури взято спрощену структуру людського суспільства зі статті [10]. Зазначену структуру було доопрацьовано щодо зовнішніх продуктивних та інформаційних зв'язків країни.

За такого подання до основних елементів структури суспільства слід зарахувати:

суб'єктів суспільства (індивідів, групи індивідів, етноси, класи, нації);

природне довкілля країни;

суспільний вироблений продукт;

суспільний накопичений продукт.

Різноманітні зв'язки між базовими елементами суспільства є складовими частинами генеральних процесів функціонування (існування) та розвитку суспільства. Їх підтримує значна кількість продуктивних та інформаційних процесів, які постійно відбуваються в суспільстві:

виробництво продуктів (товарів і послуг);

зовнішні (з іншими країнами) продуктові зв'язки;

споживання продуктів;

побут і відтворення суспільства;

управління суспільством;

міжсуб'єктні інформаційні зв'язки;

зовнішні інформаційні зв'язки.

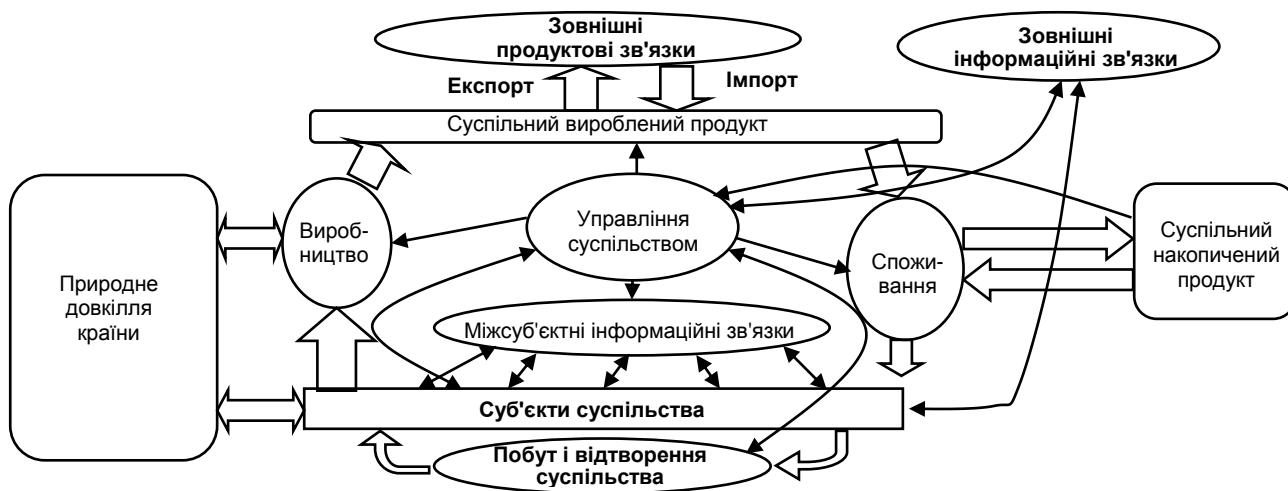

Рис. 1. Структура суспільства окремої країни ([10] із доопрацюванням автора)
 [The structure of society of a particular country (based on [10])]

Окрім наочного подання основних елементів і зв'язків суспільства, структура рис. 1 дає можливість важливих узагальнень щодо сутності й ролі таких важливих загально-суспільних категорій, як економіка суспільства, інфокомунікації суспільства та розвиток суспільства.

Сферу економіки суспільства за допомогою рис. 1 може бути визначено як сукупність елементів і зв'язків суспільства, які реалізують сировинно-продуктовий обмін у суспільстві. Ці елементи та зв'язки позначено на рис. 1 товстими стрілками.

Сферу інфокомунікацій суспільства, аналогічно, може бути визначено як сукупність елементів і зв'язків, які реалізують інформаційний (непродуктовий) обмін у суспільстві. На рис. 1 ці елементи та зв'язки позначено тонкими стрілками.

Розвиток суспільства за допомогою рис. 1 можна уявити як настання змін із плином історичного часу в інтенсивності й характері сировинно-продуктових та інформаційних обмінів у суспільстві, а також у характеристиках основних елементів суспільства. Саме ці зміни визначають загальний процес розвитку цього суспільства. Цей процес може мати ознаки зростання, деградації або сталості цього суспільства.

На темпи й характер розвитку суспільства, окрім внутрішніх зв'язків і процесів, має значний вплив природне довкілля країни (на території, яку займає суспільство), а також система продуктових та інформаційних зв'язків із іншими суспільствами світу.

За результатами розгляду сутності терміна "суспільство" доречно дати уточнене системне визначення цього терміна, ґрунтуючись на численних його визначеннях у наявних публікаціях, наприклад [9; 11], а також узявши до уваги структуру людського суспільства рис. 1 та наведені міркування щодо її характеристик і властивостей:

"Суспільство – це сукупність взаємопов'язаних суб'єктів (індивідів, груп, етносів, класів, націй), які усвідомлюють свою належність до цієї сукупності, визнають доцільність колективної співпраці та співжиття, визнають систему влади цієї сукупності. (Структуру основних елементів, процесів і зв'язків між ними для окремого суспільства подано схематично на рис. 1). Важливими ознаками суспільства є його утворення в результаті історичного розвитку деякої сукупності суб'єктів, раціональне управління процесами виробництва й розподілу суспільного продукту. Саме ці ознаки характеризують тип суспільства на певних стадіях його розвитку. Суспільство є залежним від свого природного довкілля, а також від продуктивно-інформаційних зв'язків із іншими суспільствами".

Економіка. Цей термін також не має однозначного визначення в численних наукових джерелах та його практичному трактуванні політиками.

Наприклад, в українській Вікіпедії термін "економіка" трактують, в основному, як певний розділ наукового знання. Інше значення цього терміна вважають просто синонімом терміна "господарство". Зазначено, що складність визначення предмета економіки виникає через велику різноманітність ідеологій та концепцій економістів, які розробляли й розвивали економічну науку. Найзагальнішим є таке: економіка – це наука про господарювання. Як самостійна наука економіка виділилася у XVIII столітті з виходом у світ книги Адама Сміта "Дослідження про природу і причини багатства народів" у 1776 році [12]. Однак внутрішню логіку економічних явищ розуміли й до Адама Сміта, але на інтуїтивному, переднауковому рівні.

Зовсім іншого значення термін "економіка" набуває в поєднанні з термінами "суспільство" або "країна". У такому контексті термін "економіка" вже означає певний господарчий механізм у функціонуванні суспільства або країни. Унаслідок складності цього механізму інколи, замість короткого терміна "економіка суспільства (країни)", ужито синонімічний термін "економічна система суспільства (країни)". Саме таке значення терміна "економіка" найбільш прийнятне для системного підходу в дослідженні процесів розвитку суспільства. Про це переконливо свідчать дослідження однієї з галузей економічних наук – економічної історії [13]. Однак і в цьому, суспільному його значенні визначення та трактування терміна "економіка" в численних працях науковців і виступах політиків є неоднозначними.

Так, у роботі [14] зазначено, що серед науковців відсутня єдність поглядів щодо змісту поняття "економічна система". Це зумовлено тим, що зазначене поняття є складним за структурою, має велику кількість характеристик, які якісно відрізняються одна від одної. Тому, на думку автора [14], у літературних джерелах існують різні визначення економічної системи. Серед них привертають увагу такі:

об'єктивна єдність закономірно пов'язаних одне з одним явищ і процесів економічного життя;

сфера функціонування продуктивних сил і економічних виробничих відносин, взаємодія яких характеризує сукупність організаційних форм та видів господарської діяльності; сукупність взаємопов'язаних і, відповідно, упорядкованих елементів економіки, що утворюють певну цілісність, економічну структуру суспільства.

На думку автора [14], економічна система – це форма конкретизації історично визначеної сукупності взаємопов'язаних

елементів економіки, які мають ознаки цілісності, інтегративних властивостей і відносної замкнутості. Ним зроблено висновок, що економічна система є складним утворенням, усі елементи якого перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності. До основних груп елементів цієї системи автор зараховує:

- продуктивні сили;
- економічні відносини;
- господарський механізм.

Інший приклад визначення економічної системи міститься в роботі [15], яка сповідує кібернетичний підхід до опису й аналізу економічних систем і значною мірою наблизилася до зображеного на рис. 1 подання структури суспільства. У цій роботі економічною системою вважають систему виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ. Автори цієї роботи зазначають, що іноді економічну систему тлумачать як упорядковану систему

взаємозв'язків між виробниками та споживачами матеріальних благ або сукупність економічних процесів, пов'язаних із розподілом обмежених ресурсів. Останнє тлумачення характерно для західної ринкової економічної школи.

У роботі [15] вважають, що з позиції системного підходу економіку країни можна визначати як функційну підсистему суспільства – сукупність взаємозв'язаних ресурсів та економічних суб'єктів, що взаємодіють між собою у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання, утворюючи єдине ціле. Соціально-політичні чинники розглядають як зовнішні щодо процесу матеріального виробництва, хоча саме вони визначають його мету. За такого підходу економіка постає системою, яка перетворює ресурси на матеріальні блага, що споживає суспільство. У роботі [15] запропоновано таке наочне подання економічної системи суспільства (рис. 2).

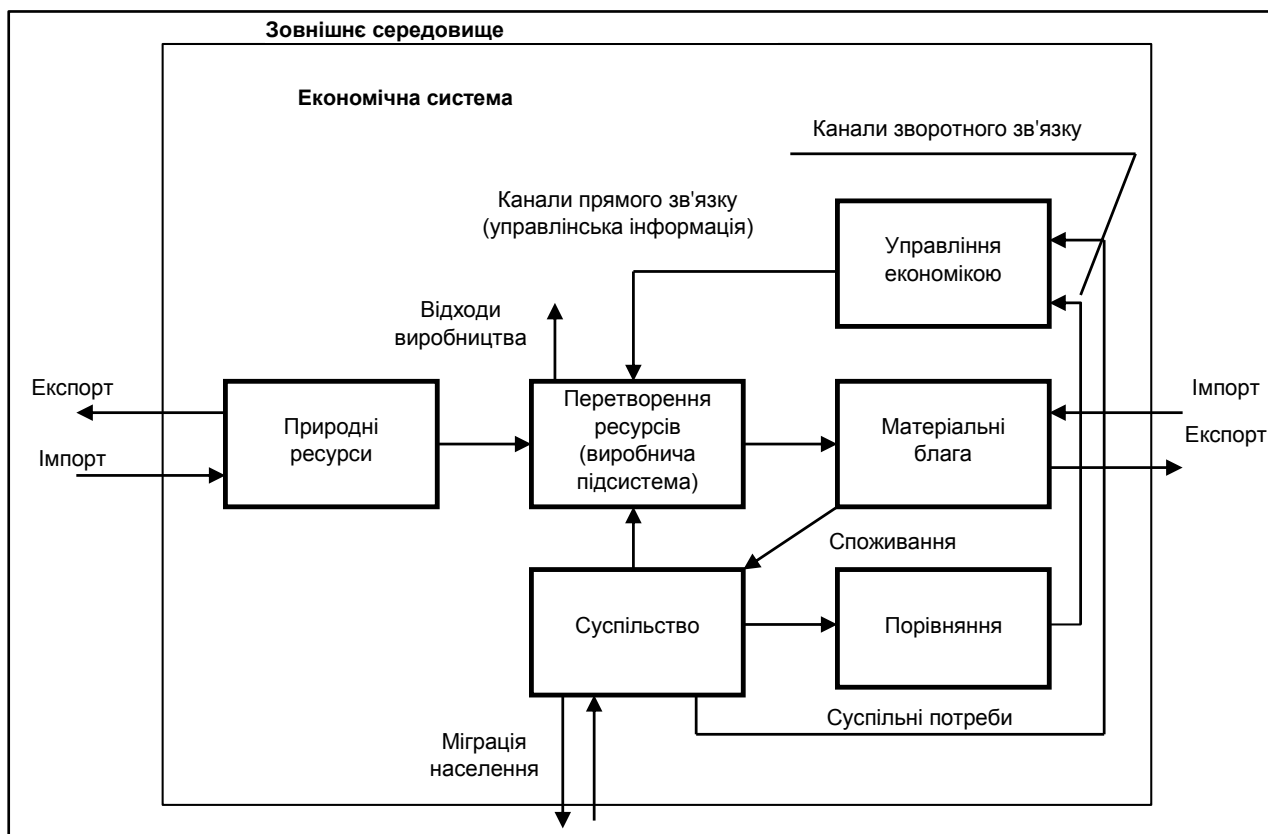

Рис. 2. Подання економіки як кібернетичної системи ([15])
[Presentation of economy as a cybernetic system ([15])]]

За цим поданням, суспільство, з одного боку, вступає як споживач, що визначає сукупність вимог до матеріальних благ (результату діяльності економіки), формуючи їх у вигляді інформаційної підсистеми суспільних потреб (щодо асортименту, обсягів, якості матеріальних благ тощо). З іншого – суспільство безпосередньо бере участь у процесі виробництва. Розбіжність між суспільними потребами та можливостями їх задоволення є рушієм розвитку економічної системи.

Слід зазначити істотну системну похибку наочного подання економічної системи за рис. 2. Суспільство тут показано як один із елементів економічної системи, тоді як загально визнано, що економічна система є господарчим механізмом (складовим елементом) суспільства. Швидше за все, елемент "суспільство" на рис. 2 слід перейменувати на "суб'єкти суспільства". Крім того, економічна система суспільства виробляє не тільки "матеріальні блага",

а й "нематеріальні блага (послуги)", узагальнено "продукти". Із такими поправками, подання економічної системи (економіки) суспільства на рис. 2 вже буде доволі подібним до подання структури суспільства на рис. 1.

Існує цілий ряд інших, відмінних від наведених прикладів, визначень терміна "економіка суспільства". Однак і наведених міркувань можна вважати достатніми для прийняття такого уточненого системного визначення терміна "економіка":

"Економіка (економічна система) суспільства – це сукупність елементів і процесів суспільства та їх взаємозв'язків, що забезпечує створення й обмін у суспільстві продуктів, необхідних для функціонування та розвитку цього суспільства".

Слід зауважити, що внаслідок тісного зв'язку між оптимальною організацією суспільного життя суб'єктів суспільства і продуктовим обміном у суспільстві (як зазначалось класиками в численних економічних і соціологічних теоріях),

до економіки суспільства належать практично всі елементи та зв'язки суспільства, наочно подані на рис. 1. У певному сенсі структуру економічної системи можна вважати тою ж структурою суспільства. Однак ця тотожність має радше характер гомоморфізму, а не формальної ідентичності, оскільки економічні елементи, зв'язки та процеси в суспільстві є тільки підмножиною повної сукупності елементів, зв'язків і процесів суспільства.

Інфокомунікації. Термін "інфокомунікації" є відносно новим узагальнювальним терміном, якому у традиційній західній термінології формально відповідає значно поширений термін "інформаційні й комунікаційні технології, ІКТ" (*information and communication technology, ICT*). Однак слід мати на увазі, що історично термін ІКТ виник як акцентування процесу інтеграції інформаційних (комп'ютерних) технологій із технологіями телекомунікацій. Значущий для людей зміст інформації ("контент"), який опрацюювався й передавався за допомогою комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, терміном ІКТ не охоплювався. Послуги створення й доставки контенту вважали прерогативою сектору засобів масової інформації та не включали до продукції сектору ІКТ.

Останнім часом в англійській термінології значення терміна "інфокомунікації" природно розширено і на поводження з контентом. Тому значення цього терміна містить усі типи фіксованого й мобільного зв'язку, передачі даних, медіазв'язки, широкомовлення тощо, в основному, за технологією Інтернету. Це розширення відповідає сучасному процесу конвергенції трьох раніше незалежних секторів діяльності суспільства, а саме секторів інформаційних (комп'ютерних) технологій, телекомунікацій та засобів масової інформації. Цей процес конвергенції відбувається, завдяки інтенсивному розвитку й використанню єдиних цифрових технологій створення, опрацювання й передавання всіх видів інформації. Саме для такого розширення значення терміна "інфокомунікації", замість позначення ICT, інколи вживають інше, більш релевантне позначення TIM, яке розшифровують як "Телекомунікації, Інформаційні технології та Медіа" [16].

У межах цієї статті значення терміна "інфокомунікації" слід вважати ще більш розширеним, а саме: усі види інформаційних обмінів у суспільстві, які переносять значущий для суб'єктів суспільства контент, та діяльність суб'єктів суспільства, що супроводжує ці інформаційні обміни.

Як свідчить більш-менш повний аналіз, існує велика кількість видів інформаційних обмінів і типів контенту у суспільстві [17]. Найбільш важливими для суб'єктів суспільства є шість видів контенту, які можна таким чином ранжувати за критерієм цінності інформації для її споживачів:

- безпеково-екологічна інформація;
- суспільно-новинна інформація;
- енциклопедично-пізнавальна (бібліотечна) інформація;
- робоча інформація;
- розважальна інформація;
- рекламна інформація.

Безпеково-екологічна інформація має безумовний пріоритет як для окремих споживачів, так і для суспільства загалом, оскільки дозволяє особам і суспільству уникати небезпек, катастроф та надзвичайних ситуацій або значно зменшувати їх наслідки.

Суспільно-новинна інформація є важливою для соціальної організації суспільства. З одного боку, вона є корисною для окремих осіб та соціальних груп суспільства, оскільки дає їм можливість орієнтування в суспільних процесах і відносинах та виробляти власну суспільну поведінку на основі цієї інформації. З іншого – за допомогою цієї інформації шляхом здійснення певної інформаційної політики державні органи можуть впливати на суспільну

поведінку членів суспільства і, таким чином, удосконалювати суспільну організацію суспільства.

Енциклопедично-пізнавальна інформація дає можливість формувати широкий, відібраний за індивідуальними смаками, спектр знань у кожного члена суспільства. У ній зацікавлена не тільки кожна особа, а й суспільство загалом. Вільний доступ до цієї групи інформації кожного члена суспільства підвищує інтелектуальний потенціал суспільства, продуктивність праці в суспільстві та поліпшує соціальну організацію.

Робоча інформація – це широка група різноманітної, у тому числі й змінюваної (оперативної) інформації, що створюється і потрібна членам суспільства в повсякденній роботі, навчанні та побуті. Саме розвиток цього виду інформації підвищує ефективність повсякденних виробничих і соціальних процесів у суспільстві. У такому розвитку зацікавлені як фізичні, так і юридичні особи, а також суспільство загалом.

Розважальна інформація відіграє важливу роль у відновленні фізичного й емоційного стану членів суспільства після повсякденних турбот, а також роль емоційно-забарвленого засобу виховання членів суспільства, особливо молоді. Однак, цю роль вона виконує, в основному, завдяки індивідуальній зацікавленості членів суспільства в певних видах і навіть зразках розважальної інформації, певних авторах та інтерпретаторах (виконавцях) цієї інформації.

Рекламна інформація є частиною масиву інформації про товари та послуги, яку подано, переважно, у формі нав'язливого інформаційного продукту (реклами) без згоди й бажання споживачів під час отримання ними інших видів інформації та послуг від інфокомунікаційної сфери. Із точки зору споживачів інформації, а також і суспільної точки зору, рекламна інформація є, в основному, інформаційним шумом (інформаційним сміттям, спамом). Однак у збереженні й розвитку цього примусового механізму поширення інформації про товари та послуги дуже зацікавлені рекламодавці, які вважають виправданими з моральної й економічної точок зору примушування користувачів інфокомунікаційної сфери до отримання непотрібної їм інформації та збільшення вартості рекламованої продукції для її споживачів, унаслідок витрат на рекламування.

Роль інфокомунікацій у суспільстві є надзвичайно важливою і збівається з роллю економічної діяльності суспільства. Можна навіть стверджувати, що, завдяки появі та вдосконаленню інфокомунікацій, створювалися і швидко розвивалися окремі людські суспільства та людство загалом. Сьогодні інформаційний обмін супроводжує всі види життєдіяльності в суспільстві та світі загалом. Більшість опублікованих робіт, у яких оцінювали роль інфокомунікацій для суспільства, акцентують увагу на прямому впливі інфокомунікацій на ефективність економіки суспільства, унаслідок кращої організації економічних процесів та зменшення витрат на здійснення фінансово-виробничих трансакцій, наприклад [18]. У деякій частині досліджень зазначено залежність економічної ролі інфокомунікацій від рівня розвитку країн – ця роль більша в розвинутих країнах. У країнах, що розвиваються, розвиток сучасних інфокомунікацій може навіть погіршувати економічні показники країн [19]. Більш глибокі дослідження ролі інфокомунікацій у суспільстві розкривають значно сильніший вплив інфокомунікацій на суспільство, завдяки розвитку людського потенціалу (гарантуванню рівних можливостей осіб, розвитку освіти, реалізації принципів справедливого суспільства). І саме завдяки розвитку людського потенціалу у країнах, що розвиваються, може бути досягнуто значного і сталого економічного розвитку [20].

Очевидно, що в подальшому, із переходом людства до сталого, збалансованого з можливостями природи розвитку, роль інфокомунікацій тільки зростатиме. Наприклад,

тільки розвинуті інфокомунікації дозволяють суспільству, що йтиме шляхом сталого розвитку, детально і завчасно контролювати на рівні окремого індивіда стан природного середовища, рівень експлуатації цього середовища та споживання ресурсів із цього середовища і його забруднення, забезпечуючи реалізацію найважливіших соціальних принципів рівності та справедливості для кожного члена суспільства.

Резюмуючи наведені міркування щодо терміна "інфокомунікації", можна взяти таке його визначення:

"Інфокомунікації – це одна з основних складових частин життєдіяльності людського суспільства, яка відіграє вирішальну роль у виокремленні цього суспільства із природного середовища, удосконаленні організації суспільства, підвищенні ефективності суспільної праці й економічної системи суспільства, управлінні процесами функціонування та розвитку суспільства".

Сталий розвиток. Термін "сталий розвиток" (*sustainable development*) у суспільствознавчому контексті має досить давню історію. Уважають, що вперше цей термін був уведений і достатньо чітко визначений у 1987 році Міжнародною комісією ООН із питань довкілля і розвитку в доповіді "Наше спільне майбутнє". Комісію було створено за рішенням Генеральної Асамблеї ООН у грудні 1983 року. Очолити комісію було доручено колишньому прем'єр-міністру Норвегії Гро Гарлем Брундтланд [21].

В українському перекладі положення про "сталий розвиток" із зазначеного звіту має такий вигляд [22]:

"Людство має здатність здійснювати сталий розвиток, щоб задовольняти потреби теперішнього часу, не наражаючи на ризик здатність майбутніх поколінь задовольняти їхні власні потреби".

Таку інтерпретацію поняття "сталий розвиток" визнано у світі, її використовують як базову більшість країн та міжнародних організацій.

У поясненнях до наведеного визначення в підрозділі "Сталий розвиток" звіту [22] зазначено, що концепція сталого розвитку не означає наявність обмежень або абсолютних меж, але враховує обмеження, що накладаються сучасним станом технологій і соціальної організації на природні ресурси та здатністю біосфери поглинати ефекти людської діяльності. Однак і технології, і соціальну організацію може бути скеровано та поліпшено так, щоб відкрити шлях до нової ери економічного зростання. Унаслідок таких можливостей, слід уважати, що значно поширена бідність більше не є неминучою. Бідність не тільки є злом сама по собі – її постійна наявність наражає світ на екологічні та інші катаклізми.

Задоволення істотних потреб людей потребує не тільки нової ери економічного зростання для народів, серед яких більшість є бідними, але й гарантій того, що ці бідні дістають чесну частку ресурсів, необхідних для підтримання цього зростання. Досягненню такої рівності можуть сприяти політичні системи, які забезпечують ефективну участь громадян у ухваленні рішень, а також більша демократичність у виробленні міжнародних рішень.

Зазначено, що глобальний сталий розвиток потребує від тих, хто є багатшим, пристосувати свій стиль життя до екологічних можливостей планети, наприклад у використанні ними енергії. Крім того, населення, що швидко зростає, може збільшити тиск на ресурси та уповільнити будь-яке підвищення стандартів життя. Отже, сталий розвиток може бути досягнуто тільки за умови, що кількість і темп зростання населення будуть у гармонії із продуктивним потенціалом екосистеми, який постійно змінюється.

Нарешті, сталий розвиток не є фіксованим станом гармонії, він швидше за все є процесом змін, у якому експлуатація ресурсів, напрями інвестування, орієнтація технологічного розвитку та інституцій зміни здійснюють

погоджено з майбутніми й сьогоднішніми потребами. Отже, у кінцевому підсумку, сталий розвиток ґрунтується на політичній волі [22].

Попри фундаментальність і високий міжнародний рівень звіту [22], слід мати на увазі, що ідеї гармонійного і сталого розвитку людства в середовищі земної біосфери почали з'являтися в роботах науковців значно раніше, у 20-х роках минулого століття, і їх продовжують розвивати в роботах сучасних науковців і політиків. Однак і сьогодні проблема сталого розвитку ще є далекою від практичного вирішення.

Одним із перших близько підійшов до формулювання і можливих шляхів вирішення проблеми сталого розвитку людського суспільства вітчизняний учений Вернадський В. І. Працюючи над питаннями впливу біосфери на геологічну будову Землі та прогнозуючи її стан у подальшому, Вернадський дійшов висновку про щораз більший вплив на біосферу і геологію Землі лише одного із представників біосфери Землі – людини.

Уже тоді, на початку ХХ століття, Вернадський відкрив і спрогнозував, що основним чинником майбутніх змін у біосфері та геології Землі стане людина, її виробнича й соціальна діяльність, яка щораз зростає. Те, що створено на Землі, унаслідок людської діяльності, Вернадський уважав за доцільне називати спеціальним терміном "ноосфера", уведеним у науковий обіг французькими вченими Едуардом Леруа та П'єром Шарденом за аналогією до терміна "біосфера", уведеного в 1804 році французом Жаном Ламарком. Леруа та Шарден трактували ноосферу як стадію космічного розвитку світового розуму з позицій католицизму. Вернадський поглибив і розширив зміст обох цих термінів на основі своїх геохімічних досліджень, включивши до них не тільки сукупність усіх біоорганізмів Землі (біосферу) або всіх людей Землі (ноосферу), а й середовище та результати життєдіяльності цих біологічних організмів на Землі [23; 24].

Вернадський першим запропонував розглядати процес переходу біосфери до ноосфери під дією розумової (наукової) діяльності людей як глобальний процес, що об'єднує всіх без винятку людей на Землі необхідністю в реалізації деякого етичного ідеалу, що дозволить досягти гармонійного існування людства з біосферою, подолати проблеми бідності та її наслідків, хвороб та продовжити життя людей [25].

Важливою віхою в розвитку ідеології сталого розвитку стала доповідь "Межі зростання", що була підготовлена групою вчених Массачусетського технологічного інституту для Римського клубу в 1972 році [26]. Доповідь ґрунтувалася на комп'ютерному моделюванні процесу розвитку земної цивілізації за наявними тоді статистичними даними щодо зростання населення, промислового виробництва, сільського господарства, споживання природних ресурсів, забруднення довкілля відходами людської діяльності. У дослідженні використовували комп'ютерну модель світового розвитку *World 3*, розроблену за ідеями системної динаміки професора цього ж інституту Джея Форестера. Досліджували динаміку в часі восьми характеристик земної цивілізації (чисельності, народжуваності та смертності населення, питомих рівнів споживання послуг, товарів та їжі, рівнів забруднення довкілля, виснаження ресурсів) за трьома сценаріями, що відрізнялися початковими припущеннями щодо параметрів моделі.

За сценарієм збереження наявних тоді тенденцій ведення бізнесу і споживання благ (звичайний бізнес, *business as usual*, BAU) моделювання спрогнозувало сплеск розвитку до 2030 року і подальшу швидку (до кінця ХХІ століття) деградацію земної цивілізації приблизно до рівня початку ХХ століття. За сценарієм із різким обмеженням споживання могло бути досягнуто стабілізації

показників земної цивілізації. Сценарій із максимальним використанням технологічних можливостей збільшував амплітуду сплеску і відтермінував його в часі, але не ліквідував подальшого колапсу земної цивілізації.

У доповіді [26] уперше було чітко розмежовано два поняття, що широко використовувалися економістами та політиками у практичній діяльності як синоніми: "розвиток" (*development*) та "зростання" (*growth*). Було доведено, що зростання чисельності населення, економіки та споживання благ призведе до несталості людського суспільства, оскільки обсяг доступних природних ресурсів на Землі та утилізаційна здатність природного довкілля є обмеженими. Навпаки, показники розвитку суспільства може бути стабілізовано, якщо заздалегідь буде здійснено зміни в поведінці людей, політиці та технологіях, завдяки яким буде істотно зменшено рівні споживання природних ресурсів та продукування відходів, що не перевищуватимуть можливостей природного довкілля.

Доповідь [26] було схвалено авторитетним зібранням Римського клубу, вона викликала значний резонанс у світі. У формі книги її було перекладено на десятки мов народів світу і видано багатомільйонним тиражем. Хоча велика кількість науковців, економістів та політиків поділяли висновки та прогнози цієї доповіді, у перші два десятиліття після її видання переважали критичні відгуки про її сутність, методологію та авторів. Тільки з накопиченням значної кількості статистичних даних світового розвитку протягом останніх десятиліть та появою робіт, що ретельно порівнювали ці дані з результатами моделювання в доповіді [26], схвальні відгуки щодо неї почали переважати.

Можна вважати, що доповідь [26] слугувала каталізатором дискусії про характер і темпи розвитку світового суспільства на найвищому міжнародному рівні – рівні ООН. Правда, спочатку ці дискусії звелися лише до питань впливу людської діяльності на довкілля, зокрема зміни клімату, унаслідок викидів парникових газів у процесі спалювання викопних енергоносіїв, на енергії яких ґрунтуються практично всі досягнення земної цивілізації. Навіть створення за рішенням Генеральної Асамблеї ООН Комісії із проблем світового розвитку, очоленої Брундтланд, та поява підсумкового звіту цієї комісії [22], суттєво не змінило напрями цієї дискусії та не призвело до впровадження принципів сталого розвитку світового суспільства в економічну і політичну практику. Постановлення та ухвалення Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ, MDG) на рівні ООН у 2000 році було здійснено в межах звичної для розвинутих країн світу моделі розвитку BAU.

Проте ідеї сталого розвитку людства продовжували розвивати багато вчених і політиків. Було сформовано широкий спектр поглядів на принципи сталого розвитку та визначень самого поняття сталого розвитку. Ґрунтовний огляд цих численних робіт і їх узагальнення на початок 2005 року наведено у статті [27]. Матеріали статті наочно розкривають багатоманітність уявлень щодо того, що має бути "сталим" та має "розвиватися". Найчастіше вважають, що "сталими" мають бути об'єкти природи (планета Земля, біорізноманіття, екосистеми), системи підтримки життя (послуги екосистем, ресурси, довкілля), спільноти (культури, групи, місця розташування), а "розвиватися" мають людина (тривалість життя, освіта, рівність), економіка (добробут, виробничі сектори, споживання), суспільство (інституції, соціальний капітал, держави, регіони). Кінцеві висновки цієї статті щодо конкретизації змісту поняття сталого розвитку є невтішними: із моменту першого визначення терміна сталого розвитку Комісією Брундтланд сотні вчених і практиків формували та пропагували свої власні альтернативні визначення, але досі ясне, установлене та незмінне значення цього терміна лишається невловним.

Автори статті [27] вважають, що словосполучення "сталий розвиток" є настільки позитивним у сприйнятті багатьма людьми, що викликає майже повсюдне визнання цього терміна як варті цінності та мети в різноманітних і конфліктних соціальних контекстах. Попри відсутність консенсусу у його визначенні, позитивні та критичні зусилля багатьох фахівців світу щодо його визначення й реалізації стають життєво важливою частиною еволюції поняття "сталий розвиток". Це поняття, резюмують автори статті [27], у кінцевому підсумку, докладають різноманітні (від локальних до глобального масштабів) зусилля до уявлення й впровадження позитивного бачення світу, у якому будуть задоволені основні людські потреби без руйнування або безповоротної деградації природних систем, від яких ми всі залежимо.

Останнім часом дискусії й політична діяльність у сфері сталого розвитку істотно пошавилися і розширилися у зв'язку із значними напрацюваннями багатьох учених і міжнародних організацій із проблем змін клімату, соціальної нерівності та нестабільності, природних і техногенних катастроф. Схоже, що всі ці проблеми мають одну першопричину, відкриту дослідженнями меж зростання економіки й чисельності населення Землі [26], і яка дедалі все гостріше виявляється різноплановими проблемами у світовому розвитку. Цією причиною є прискорений розвиток споживання благ людством (особливо розвинутими країнами) в останні два століття. Зростання споживання призведе до перевитрат ресурсів планети Земля на підтримку життєдіяльності людства та численних і щораз більших проблем людства.

Дуже показовими в цьому аспекті є роботи австралійського дослідника Грехема Тернера з перевірки прогнозних результатів дослідження [26]. Він ретельно збирає статистику світового розвитку за період, що минув із часу публікації звіту [26], і вже опублікував дві статті з порівняннями реальної траєкторії світового розвитку через 30 і 40 років із траєкторією, що прогнозувалася в 1972 році. В останній із цих статей [28] він доходить висновку, що стандартний сценарій розвитку (BAU), змодельований більш ніж 40 років тому й опублікований у [26], добре погоджено з історичними даними, які ним оновлено у цій статті. Сценарій BAU призведе до колапсу глобальної економіки та довкілля (тобто, до падіння стандартів життя швидше, ніж вони зростали історично) із подальшим вимушеним зменшенням населення. Ознаки цього колапсу, на думку Тернера, почнуть виникати вже у 2015 – 2020 роках.

Щоб краще зрозуміти сучасний стан впровадження і перспективи принципів сталого розвитку, є сенс узяти до уваги останній абзац останньої частини ("Роль суспільного реагування") із зазначеної статті Тернера [28], у якому він зауважує, що наукові докази щодо суворості проблем довкілля або природних ресурсів викликали значний спротив із боку впливових суспільних сил і що цей спротив продемонстровано довгою історією звіту [26] та численними міжнародними ініціативами ООН із питань довкілля та змін клімату. Він іронічно зауважує, що підтверджене ним у цій статті продовження сценарію BAU зі звіту [26] свідчить про шкідливе відвертання уваги світової спільноти від питань обмеження ресурсів, зокрема поставок нафти, на користь надмірної уваги до змін клімату. Увага до змін клімату надзвичайно важлива сама по собі, але питання обмеження споживання ресурсів, зокрема нафти, є головним. Його порівняння трендів у наявних даних із динамікою сценарію BAU зі звіту [26] показує, що початкові стадії колапсу можуть відбутися протягом найближчих десяти років або, може, навіть уже відбуваються. Це означає, що вже втрачено більш ніж 40 років і підготовка до глобального колапсу є більш важливою, ніж спроби його уникнути.

Останніми визначними подіями у сфері конкретизації та реалізації концепції сталого розвитку є підготовка в ООН до заміни у 2015 році ЦРТ на Цілі сталого розвитку (ЦСР, SDG), у зв'язку з не зовсім успішною реалізацією ЦРТ за період 2000 – 2015 років та ухваленням рішення на рівні ООН щодо початку впровадження принципів сталого розвитку в економічну й політичну практику країн світу. Спеціально створена за Резолюцією 66/288 Генеральної Асамблеї ООН Відкрита робоча група (OWG) із формулювання цілей сталого розвитку у 2014 році надала проект цілей сталого розвитку [29], який передбачено розглянути на 69-й та ухвалити на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН як програму розвитку країн світу після 2015 року.

Сформульовані у проекті [29] 17 цілей та 169 завдань сталого розвитку, що їх деталізують, за детального ознайомлення з ними мають вигляд вимушеного компромісу між занепокоєністю наукової спільноти світу наявними тенденціями наближення цивілізаційної катастрофи у другій половині XXI століття та намаганнями політиків зберегти наявні тенденції економічного розвитку країн світу за моделлю BAU й одночасно вирішити нагальні світові проблеми бідності, голоду та майнової нерівності. Очевидно, по-іншому бути не могло, оскільки мандат ООН для Відкритої робочої групи зобов'язував розробляти проект цілей сталого розвитку, ураховуючи напрацювання всіх міжнародних організацій за 20-річну історію, та в руслі принципів світового розвитку, яких дотримується система ООН.

Крім проекту SDG [29], у системі ООН за спеціальною процедурою розроблено оглядовий звіт із проблем сталого розвитку [30]. Цей звіт є своєрідним посібником для політиків високого рівня щодо роз'яснень проекту SDG. Він становить не результат окремого наукового дослідження, а оцінювання багатьох напрацювань відомих науковців і політиків із проблем сталого розвитку. Варто зазначити, що в першій частині цього звіту підкреслено важливість створення і вдосконалення стику між науковою спільнотою, що досліджує питання сталого розвитку, та політичною спільнотою, яка ухвалює рішення і впроваджує заходи сталого розвитку (науково-політичного інтерфейсу). Без такого стику успішність реалізації ЦСР буде проблематичною.

Навіть побіжний погляд на наведений перелік 17 ЦСР, а тим більш 169 завдань, передбачених у проекті SDG [29] для досягнення цих цілей, показує багатоплановість і розмитість (майже еkleктичність) сукупності ЦСР у їх баченні фахівцями ООН. Не випадково, що проект [29] вже зазнав суттєвої критики з боку двох головних неурядових груп при ООН, які представляють світові наукові кола: Міжнародної наукової ради (ICSU) та Міжнародної ради соціальних наук (ICSS). На початку 2015 року зусиллями значного колективу науковців ці організації розробили й опублікували спеціальний звіт [31] із системним аналізом проекту SDG.

У звіті [31] здійснено ретельний аналіз усіх 17 цілей сталого розвитку та 169 завдань із їх реалізації. За кожною ціллю й кожним завданням у систематизованій формі зроблено науковий коментар та подано пропозиції з їх конкретизації або системного погодження у формі пропонованої редакції цілі або завдання. Звіт створено як інструмент для учасників переговорів, команд технічної підтримки та інших суб'єктів, зайнятих у визначенні всеосяжного, інтегрованого й дієвого набору глобальних цілей для сталого розвитку, а також у розробленні та ухваленні політичної декларації щодо Порядку денного світового розвитку на період після 2015 року.

Головними висновками звіту [31] є:

запропоновані SDG суттєво поліпшують наявні MDG і стосуються таких ключових системних бар'єрів сталого розвитку, як нерівність, несталі способи споживання, слабка інституційна спроможність та деградація довкілля, які нехтувалися MDG;

рамкові положення SDG не визначають широкий спектр соціальних груп, які необхідно буде мобілізувати для досягнення цілей як агентів нарівні з урядами;

із 169 завдань 29 % – добре розроблено, 54 % – може бути посилено за рахунок конкретизації, 29 % – потребують значного доопрацювання;

деяким завданням бракує сконцентрованості, багато з них належать до кількох цілей, а деякі цілі й завдання можуть конфліктувати – усе це утруднює або робить неможливими їх реалізацію;

багато завдань не мають кількісного виміру, що утруднює спостереження за реалізацією SDG та їх перегляд;

рамковим положенням SDG не вистачає формулювання узагальноної мети та загального опису того, яким чином досягнення цілей приведе до більш значних результатів для людей і планети.

Наведений короткий огляд історії появи й еволюції поняття "сталий розвиток" дозволяє зробити невітніший висновок: сьогодні загальноприйнятим є тільки узагальнене, дуже неконкретне визначення цього поняття на основі формулювань звіту Комісії ООН під керівництвом Брундтланд (1987 року). У формі стандартного визначення воно має такий вигляд:

"Сталий розвиток – це такий розвиток країн світу та світу загалом, за якого задовольняють потреби теперішнього часу, не наражаючи на ризик здатність майбутніх поколінь задовольняти їхні власні потреби".

Численні спроби конкретизації цього загального визначення протягом останніх трьох десятиліть не привели до консенсусу, унаслідок спротиву впливових політичних і бізнесових кіл радикальним соціально-економічним змінам, необхідним для стабілізації земної екосистеми. Перелік цілей і завдань сталого розвитку (SDG), поданий спеціальною групою фахівців високого рівня на розгляд Генеральної Асамблеї ООН і затвердження нею, могли б слугувати компромісною конкретизацією консенсусного загального визначення поняття "сталого розвитку". Однак ретельний аналіз великою міжнародною групою науковців цього варіанта конкретизації поняття "сталого розвитку" свідчить про їх несистемність, численні внутрішні суперечності та малу імовірність успішної реалізації.

У масштабному процесі створення й обговорення все нових визначень сенсу поняття "сталий розвиток" практично минув час, упродовж якого можна було б реалізувати заходи уникнення катастрофічного майбутнього людства. Тепер конкретизація поняття "сталий розвиток" неодмінно має враховувати неминучу й незворотну деградацію екосистеми Землі, унаслідок довготривалого дотримання моделі швидкого зростання споживання благ (BAU), а також необхідність у пристосуванні людства з мінімальними втратами до неминучого катастрофічного майбутнього, яке створюють, унаслідок незворотного руйнування земної екосистеми людською діяльністю.

Унаслідок відсутності міжнародного консенсусу щодо змісту поняття "сталий розвиток" очевидно, що кожна країна має по-своєму визначати зміст цього поняття і по-своєму реалізовувати процес сталого розвитку. До того ж вона, безумовно, має орієнтуватись на наукові прогнози деградації цілої земної екосистеми та результати міжнародного політичного процесу щодо конкретизації ідеології сталого розвитку, а також реалізації міжнародних програм сталого розвитку країн світу та світового суспільства загалом.

Детальний розгляд сучасного сенсу основних суспільствознавчих термінів "суспільство", "економіка", "інфокомунікації", "сталий розвиток" за численними спеціалізованими та оглядовими публікаціями дозволяють зробити такі висновки.

1. Існують вагомі підстави й можливості для узагальнення та уточнення сенсу трьох основних суспільствознавчих

термінів: "суспільство", "економіка" та "інфокомунікації" відповідно до запропонованих визначень у цій статті. Для терміна "сталий розвиток" сьогодні немає підстав і можливості зробити узагальнення та уточнення його сенсу.

2. Питання розвитку окремої країни або людства загалом є важливими питаннями найвищого системного рівня в житті країн і людства загалом. Ці питання є надзвичайно складними в системному аспекті, їх досліджували і продовжують досліджувати багато науковців і політиків, унаслідок чого їх сенс не визначено однозначно, попри багатолітню історію їх досліджень. Ще й більш того, із плином часу сенс цих питань змінюється.

3. В останні півстоліття питання розвитку людства все більш стають пов'язані з екологією планети Земля та змінами на ній клімату, унаслідок зростання ролі людської діяльності як основного геолого-біологічного чинника на планеті. Таке коригування акцентів на питаннях розвитку людства викликано відкритою на початку 70-х років XX століття загрозою світового колапсу у другій половині XXI століття, якщо буде збережено звичайну для сьогодення ліберально-ринкову модель розвитку.

4. Радикальним шляхом вирішення основних проблем розвитку людства і пом'якшення наслідків світового колапсу є відмова від ліберально-ринкової моделі розвитку й перехід на модель сталого розвитку. За такої моделі має бути встановлено межі споживання і забруднення природних ресурсів (несучої здатності природи) і основний акцент розвитку має бути перенесено на гармонійні та сталі відносини людей із природою, розвиток людського потенціалу та вдосконалення відносин між членами й суб'єктами суспільства. Однак практичне впровадження цієї моделі вже відтерміновано на 40 років і світ постав перед проблемою підготовки до неминучого економічно-соціально-екологічного колапсу.

Література: 1. Седляр М. О. Модернізаційний вибір: наздоганяти чи випереджати / М. О. Седляр // Економіка розвитку. – 2014. – № 3. – С. 24–28. 2. Бабина О. Є. Розвиток економічної системи як процес реалізації її потенціалу / О. Є. Бабина, О. О. Карпенко // Економіка розвитку. – 2013. – № 4. – С. 57–61. 3. Бобух І. М. Продуктивність ресурсів – складових національного багатства – як базова детермінанта сталого розвитку / І. М. Бобух // Економіка розвитку. – 2014. – № 2. – С. 15–24. 4. Маркова Н. С. Складові сталого розвитку персоналу в контексті його капіталізації / Н. С. Маркова // Економіка розвитку. – 2015. – № 1. – С. 87–92. 5. Проекти концепції сталого розвитку України: можливість їх вдосконалення та застосування : аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2014. – Режим доступу : www.niss.gov.ua/articles/1566. 6. Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020". Затверджено Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015. 7. Тышкевич И. Большая сделка по Донбассу и реформы в Украине [Електронний ресурс] / И. Тышкевич // Хвиля, 14.05.2015. – Режим доступа : <http://hvylyu.net>. 8. Карамішева Н. В. Логіка теоретична і прикладна : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Н. В. Карамішева // Підручники он-лайн, 2011. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/1584072040298/logika/logika_-_karami_sheva_nv. 9. Гидденс Е. Социология [Електронний ресурс] / Е. Гидденс. – Режим доступа : www.lib.sibnet.ru/book/12880. 10. Гребенников В. История и перспективы информационного общества // LAP LAMBERT Academic Publishing. ISBN: 978-3-659-54795-9, 2014. – 105 с. 11. Вербець В. В. Соціологія : навч. посіб. / В. В. Вербець, О. А. Субот, Т. А. Христюк // К. : КОНДОР, 2009. – 550 с. 12. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations [Electronic resource] / A. Smith, W. Straham, T. Cadell. – London, 1776. – Access mode : <http://www.e-reading>.

club/bookreader.php/100806/Smit_Issledovanie_o_prirode_i_prichinah_bogatstva_narodov.html. 13. Леоненко П. М. Економічна історія : навч. посіб. [Електронний ресурс] / П. М. Леоненко, П. І. Юхименко. – К. : Знання-Пресс, 2004. – Режим доступу : <http://ukrlibrary.com.ua/books/11/1>. 14. Федоренко В. Г. Політична економія : підручник [Електронний ресурс] / В. Г. Федоренко. – К. : Алерта, 2011. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/158407208807/politekonomiya/politichna_ekonomiya. 15. Шарпов О. Д. Економічна кібернетика : навч. посіб. / О. Д. Шарпов, В. Д. Дербенцев, Д. Є. Семенов. – К. : КНЕУ, 2004. – 231 с. 16. Infocommunications // Wikipedia, the free encyclopedia. – Режим доступу : <http://en.wikipedia.org/wiki/Infocommunications>. 17. Гребенников В. О. Інфокомунікації України: стратегія і тактика розвитку з урахуванням макроекономічних аспектів / В. О. Гребенников, В. В. Хиленко. – К. : Вид. Державного університету телекомунікацій, 2014. – 276 с. 18. ICT for Economic Growth: A Dynamic Ecosystem Driving the Global Recovery [Electronic resource] // WEF, 2009. – Access mode : www.weforum.org. 19. Measuring the impact of ICT for Development // UNCTAD – CSTD, 2010 – 2011 intersession panel (Geneva, 2010, December, 15 – 17. – 23 p.). 20. Pereira Neto C. M. Development Theory and Foundations of Universal Access Policies / C. M. Pereira Neto // Yale Law School Legal Scholarship Repository, 8-1-2005. – 51 p. 21. Brundtland Commission // Wikipedia, the free encyclopedia. – Access mode : http://en.wikipedia.org/wiki/Brundtland_Commission. 22. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future [Electronic resource] // UN Documents, 1987. – Access mode : www.un-documents.net/our-common-future.pdf. 23. Сова А. Б. Вчення В. І. Вернадського про біосферу та перехід, становлення її в ноосферу / А. Б. Сова // Вісник Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. – Геологія. – 2013. – № 3 (62). – С. 47–50. 24. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление [Электронный ресурс] / В. И. Вернадский ; предисл. и примеч. А. Л. Яншина. – Режим доступа : <http://vernadsky.lib.ru>. 25. Чорноморденко Д. І. Ідеї формування методологічних засад раціонально-екологічного розвитку суспільства у творчому спадку В. І. Вернадського / Д. І. Чорноморденко // Вісник Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка / Геологія. – 2013. – № 3 (62). – С. 51–54. 26. The Limits to Growth: a Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind / D. H. Meadows, D. L. Meadows, J. Randers et al. – N. Y. : A Potomac Associates Books, 1972. – 205 p. 27. Kates R. W. What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values and Practice / R. W. Kates, T. M. Parris, A. A. Leiserowitz // Environment. – 2005. – Vol. 47, No. 3, April. – P. 10–21. 28. Turner G. Is Global Collapse Imminent? An Updated Comparison of The Limits to Growth with Historical Data : MSSI Research Paper No. 4 / G. Turner. – Melbourne Sustainable Society Institute, The University of Melbourne, 2014. – 21 p. 29. Report of the Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals // UN General Assembly A/68/970. – 2014. – 12 August. – 24 p. 30. Global Sustainable Development Report. 2015 Edition [Electronic resource] // UN Sustainable Development Knowledge Platform. – Access mode : <https://sustainabledevelopment.un.org/globalreport>. 31. Review of Targets for the Sustainable Development Goals: The Science Perspective // International Council for Science (ICSU), Paris, 2015. – 88 p.

References: 1. Sedliar M. O. *Modernizatsiyniy vybir: nazdohaniaty chii vyperedzhaty* [Modernization choice: catch up or leave behind] // *Ekonomika rozvytku*. – 2014. – No. 3. – P. 24–28. 2. Babyna O. Ye. *Rozvytok ekonomichnoi systemy yak protses realizatsii yii potentsialu* [Development of an economic system as a process of realization of its potential] // *Ekonomika rozvytku*. – 2013. – No. 4. – P. 57–61. 3. Bobukh I. M. *Produktyvnist resursiv – skladovykh natsionalnoho bahatstva – yak bazova determinanta staloho rozvytku* // *Ekonomika rozvytku*. – 2014. – No. 2. – P. 15–24. 4. Markova N. S. *Skladovi staloho rozvytku personalu v konteksti yoho kapitalizatsii* [Personnel sustainable development constituents in terms

of their capitalization] // *Ekonomika rozvytku*. – 2015. – No. 1. – P. 87–98.

5. *Proekty kontseptsii staloho rozvytku Ukrainy: mozhyvyst yikh vdoskonalennia ta zastosuvannia: analitychna zapyska* [Electronic resource] / Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. – Kyiv, 2014. – Access mode : www.niss.gov.ua/articles/1566.

6. *Stratehiia staloho rozvytku "Ukraina – 2020"*. Zatverdzeno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015 r. No. 5/2015 [Electronic resource]. – Access mode : zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015.

7. Tyshkevich I. *Bolshaya sdelka po Donbassu i reformy v Ukraine* [Electronic resource] / I. Tyshkevich // *Khvyliia*, 14.05.2015. – Access mode : <http://hvyliia.net>.

8. Karamysheva N. V. *Lohika teoretychna i prykladna : navch. posib.* [Electronic resource] / N. V. Karamysheva // *Pidruchnyky on-lain*, 2011. – Access mode : http://pidruchniki.ws/1584072040298/logika/logika_-_karamisheva_nv.

9. Giddens E. *Sotsiologia* [Electronic resource] / E. Giddens. – Access mode : www.lib.sibnet.ru/book/12880.

10. Grebennikov P. *Istoriya i perspektivy informatsionnogo obshchestva* // LAP LAMBERT Academic Publishing. ISBN: 978-3-659-54795-9, 2014. – 105 p.

11. Verbets V. V. *Sotsiologia : navch. posib.* / V. V. Verbets, O. A. Subot, T. A. Khristiuk. – Kyiv : KOHДOP, 2009. – 550 p.

12. Smith A. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* [Electronic resource] / A. Smith, W. Straham, T. Cadell. – London, 1776. – Access mode : http://www.e-reading.club/bookreader.php/100806/Smit_Issledovanie_o_prirode_i_prichinah_bogatstva_narodov.html.

13. Leonenko P. M. *Ekonomichna istoria : navch. posib.* [Electronic resource] / P. M. Leonenko, P. I. Yukhimenko. – Kyiv : Znannia-Press, 2004. – Access mode : <http://ukrlibrary.com.ua/books/11/1>.

14. Fedorenko V. H. *Politychna ekonomia : pidruchnyk* [Electronic resource] / V. H. Fedorenko. – Kyiv : Alerta, 2011. – Access mode : http://pidruchniki.com/158407208807/politekonomiya/politychna_ekonomiya.

15. Sharapov O. D. *Ekonomichna kibernetika : navch. posib.* / O. D. Sharapov, V. D. Derbentsev, D. S. Semenov. – Kyiv : KNEU, 2004. – 251 p.

16. *Infocommunications* // Wikipedia, the free encyclopedia. – Access mode : <http://en.wikipedia.org/wiki/Infocommunications>.

17. Hrebennikov V. O. *Infokomunikatsii Ukrainy: stratehiia i taktyka rozvytku z urakhuvanniam makroekonomichnykh aspektiv* / V. O. Hrebennikov, V. V. Khylenko. – Kyiv : Vyd. Derzhavnogo universytetu telekomunikatsii, 2014. – 276 p.

18. *ICT for Economic Growth: A Dynamic Ecosystem Driving the Global Recovery* [Electronic resource] // WEF, 2009. – Access mode : www.weforum.org.

19. *Measuring the impact of ICT for Development* // UNCTAD – CSTD, 2010 – 2011 intersession panel (Geneva, 2010, December, 15 – 17. – 23 p.).

20. Pereira Neto C. M. *Development Theory and Foundations of Universal Access Policies* / C. M. Pereira Neto // Yale Law School Legal Scholarship Repository, 8-1-2005. – 51 p.

21. *Brundtland Commission* // Wikipedia, the free encyclopedia. – Access mode : http://en.wikipedia.org/wiki/Brundtland_Commission.

22. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future* [Electronic resource] // UN Documents, 1987. – Режим доступу : www.un-documents.net/our-common-future.pdf.

23. Sova A. B. *Vchemnia V. I. Vernadskoho pro biosferu ta perekhid, stanovlennia yii v noosferu* [Biosphere doctrine of V. I. Vernadsky about the transition, becoming of the biosphere into the noosphere] / A. B. Sova // *Visnyk Kyivskoho Natsionalnoho universitetu im. Tarasa Shevchenka*. – Heolohia. – 2013. – No. 3 (62). – P. 47–50.

24. Vernadskiy V. I.

Nauchnaia mysl kak planetnoye yavleniye [Scientific thought as a planet phenomenon] [Electronic resource] / V. I. Vernadskiy ; predisl. i primech. A. L. Yanshina. – Access mode : <http://vernadsky.lib.ru>.

25. Chornomordenko D. I. *Idei formuvannia metodolohichnykh zasad ratsionalno-ekolohichnoho rozvytku suspilstva u tvorchomu spadku V. I. Vernadskoho* [Ideas of forming the methodology foundations of rational-ecology society development in the creative legacy of V. I. Vernadskiy] [Electronic resource] / D. I. Chornomordenko // *Visnyk Kyivskoho Natsionalnoho universitetu im. Tarasa Shevchenka*. Heolohia. – 2013. – No. 3 (62). – P. 51–54.

26. *The Limits to Growth: a Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind* / D. H. Meadows, D. L. Meadows, J. Randers et al. – N. Y. : A Potomac Associates Books, 1972. – 205 p.

27. Kates R. W. *What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values and Practice* / R. W. Kates, T. M. Parris, A. A. Leiserowitz // *Environment*. – 2005. – Vol. 47, No. 3, April. – P. 10–21.

28. Turner G. *Is Global Collapse Imminent? An Updated Comparison of The Limits to Growth with Historical Data* : MSSI Research Paper No. 4 / G. Turner. – Melbourne Sustainable Society Institute, The University of Melbourne, 2014. – 21 p.

29. *Report of the Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals* // UN General Assembly A/68/970. – 2014. – 12 August. – 24 p.

30. *Global Sustainable Development Report. 2015 Edition* [Electronic resource] // UN Sustainable Development Knowledge Platform. – Access mode : <https://sustainabledevelopment.un.org/globalsdreport>.

31. *Review of Targets for the Sustainable Development Goals: The Science Perspective* // International Council for Science (ICSU), Paris, 2015. – 88 p.

Інформація про автора

Гребенніков Валерій Олександрович – канд. техн. наук, провідний науковий співробітник Українського науково-дослідного інституту зв'язку Державної Адміністрації спеціального зв'язку і захисту інформації України (вул. Солом'янська, 3, м. Київ, Україна, 03680, e-mail: hreben@ukr.net).

Информация об авторе

Гребенников Валерий Александрович – канд. техн. наук, ведущий научный сотрудник Украинского научно-исследовательского института связи Государственной Администрации специальной связи и защиты информации Украины (ул. Соломенная, 3, г. Киев, Украина, 03680, e-mail: hreben@ukr.net).

Information about the author

V. Hrebennikov – PhD in Engineering, Leading Researcher of the Ukrainian Research Institute for Communication of the State Administration for Special Communications and Information Security of Ukraine (3 Solomianska St., Kyiv, Ukraine, 03680, e-mail: hreben@ukr.net).

Стаття надійшла до ред.
30.11.2015 р.

*Чем более точна наука, тем больше можно
из нее извлечь точных предсказаний.*

А. Франс

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА ТА УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ

УДК 005.591.452

JEL Classification: D22; L14

THE KEY STAGES OF THE PROCESS OF ESTABLISHING PARTNERSHIP RELATIONS

*N. Lysytsya
M. Us*

The key stages of the process of establishing partnership relations have been defined and justified. The research has revealed that each stage can exist in both the autonomous and system mode. This fact has made it possible to give a more detailed description of the separate stages of partnership relations establishment, notably the determination of the objective, the nature of partnership relations and the choice of their form. The validity of the results is provided by the use of such scientific methods and techniques as comparative and systematic-structural analysis – to clarify and streamline the conceptual apparatus in the field of establishment of partner relationships between machine-building enterprises; systematization, generalization and grouping – to identify and justify the succession of formation of the partnership, define the objectives and forms of their construction, as well as identify the existing nature of the partnership. The research identified the essentiality and characteristics of the process of establishing partner relationships by an industrial enterprise. The objectives of the partnership, including production, financial, marketing, technical-technological, organizational, informational and socio-psychological ones have been substantiated. Five possible types of partnerships such as: investment, innovation, production, trade and finance have been defined. Besides, recommendations have been provided on the choice of the forms and members of partnership in machine-building according to the type of activity of potential partners. Following the main stages of establishing partner relationships allows enterprises to create competitive advantage, which is the result of effective cooperation between the parties, the adaptation of resources and harmonization of the objectives of all the participants in the partnership.

Keywords: establishment of partnership relations, objectives of enterprises, forms of relationships, nature of partnership relations, parity relations.

КЛЮЧОВІ ЕТАПИ ПРОЦЕСУ ВСТАНОВЛЕННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН

*Лисиця Н. М.
Ус М. І.*

Визначено та обґрунтовано ключові етапи процесу встановлення партнерських відносин. Виявлено, що кожен із етапів може існувати як в автономному, так і в системному режимі. Це дозволило більш детально охарактеризувати окремі етапи встановлення партнерських відносин.

зокрема, визначення мети, характеру партнерських відносин та вибір їх форми. Обґрунтованість досягнутих результатів забезпечено використанням таких наукових методів та прийомів, як: порівняльний та системно-структурний аналіз – для уточнення і впорядкування понятійного апарату у сфері встановлення партнерських відносин між машинобудівними підприємствами; систематизації, узагальнення та групування – для виділення й обґрунтування послідовності формування партнерських відносин, визначення цілей та форм їх побудови, а також для ідентифікування наявних характеристик партнерства. У результаті дослідження було визначено сутність та особливості процесу встановлення партнерських відносин промисловим підприємством. Обґрунтовано групи цілей партнерства, серед яких маркетингові, виробничі, фінансові, техніко-технологічні, організаційні, інформаційні та соціально-психологічні. Виділено п'ять можливих видів партнерських відносин: інвестиційний, інноваційний, виробничий, торговельний та фінансовий. Крім того, надано рекомендації з вибору форм та учасників партнерства в машинобудуванні, відповідно до виду діяльності потенційних партнерів. Проходження основних етапів установалення партнерських відносин дозволяє підприємствам сформувати конкурентну перевагу, яка є результатом ефективної взаємодії сторін, адаптації ресурсів і погодження цілей усіх учасників партнерства.

Ключові слова: установалення партнерських відносин, цілі підприємств, форми партнерства, характер партнерських відносин, паритетність відносин.

КЛЮЧЕВЫЕ ЭТАПЫ ПРОЦЕССА УСТАНОВЛЕНИЯ ПАРТНЕРСКИХ ОТНОШЕНИЙ

*Лисица Н. М.
Ус М. И.*

Определены и обоснованы ключевые этапы процесса установления партнерских отношений. Выявлено, что каждый из этапов может существовать как в автономном, так и в системном режиме. Это позволило более подробно охарактеризовать отдельные этапы установления партнерских отношений, в частности, определение цели, характера партнерских отношений и выбор их формы. Обоснованность полученных результатов обеспечена использованием таких научных методов и приемов, как: сравнительный и системно-структурный анализ – для уточнения и упорядочения понятийного аппарата в сфере установления партнерских отношений между машиностроительными предприятиями; систематизации, обобщения и группировки – для выделения и обоснования последовательности формирования партнерских отношений, определения целей и форм их построения, а также для идентификации существующих характеристик партнерства. В результате исследования были определены сущность и особенности процесса установления партнерских отношений промышленным предприятием. Обоснованы группы целей партнерства, среди которых маркетинговые, производственные, финансовые, технико-технологические, организационные, информационные и социально-психологические. Выделены пять возможных видов партнерских отношений: инвестиционный, инновационный, производственный, торговый и финансовый. Кроме того, даны рекомендации по выбору форм и участников партнерства в машиностроении в соответствии с видом деятельности потенциальных партнеров. Следование основным этапам установления партнерских отношений позволяет предприятиям сформировать конкурентное преимущество, которое является результатом эффективного взаимодействия сторон, адаптации ресурсов и согласованности целей всех участников партнерства.

Ключевые слова: установление партнерских отношений, цели предприятий, формы отношений, характер партнерских отношений, паритетность отношений.

The intensification of relations and interdependence of domestic machine-building enterprises determines the increased attention of scientists and practitioners to the problem of analysis of the work of economic agents, which leads to the reorientation of the basic concepts of enterprises' interaction

management. Now the search for new, more effective ways, forms and mechanisms of interaction of industrial enterprises is the basis of cooperation between enterprises. The most important is the process of establishing long-term mutually beneficial relationships with partners – partnerships that allow

companies to adapt to changes in the environment of operation and occupy strong positions in the market for a long time.

The analysis of the modern economic literature [1 – 6] indicates a lack of unanimity of views regarding the procedure of forming partnership relations of enterprises. Most researches of such authors as G. Makhova, E. Palyha, D. Melnik, L. Popova mainly consider the individual stages of partnerships. However, the succession of the process of establishing machine-building enterprises' partnership relations is not formalized at all.

The goal of the research is to define and justify the key stages of the establishment of partnership relations. To achieve the goal, the following tasks are to be completed: 1) to determine the succession of forming partnership relations; 2) to justify the key stages of partnership; 3) to identify the nature of partnership relations of enterprises; 4) to offer appropriate forms of partnership relations for Ukrainian machine-building enterprises.

The object of the research is the process of forming partnership relations of enterprises. The subject of the research is the definition of the key stages of partnership relations by Ukrainian machine-building enterprises.

Raising the competitiveness of the Ukrainian economy and its individual businesses requires intensification of scientific research in the field of extension of cooperation and search for new ways of managing relations of domestic enterprises with suppliers, consumers, intermediaries and even competitors. One can see a paradox which manifests itself in the lack of mechanisms and integrated approaches to enterprises' establishing relationships with partners on the basis of mutual benefit, which hinders their social and economic development. It leads to an increased share of unprofitable enterprises (36.1 % of all machine-building enterprises in 2008, 41 % of all machine-building enterprises in 2014) and narrows the search range of potential participants in partnerships.

Especially growing is the need for scientific substantiation of modern approaches to the formation of effective partnerships within the integral system of management of machine-building enterprises relations. They are part of the top-level industrial sector of Ukraine (on average 10.5 % of the GDP in the period of 2007 – 2014), which would provide implementation of economic interests of domestic enterprises.

Partnership relations imply a form of relations between enterprises based on voluntary cooperation, mutual trust and support, distribution of rights, obligations and responsibilities of the parties to obtain additional competitive advantage on the long term contractual basis. To build functioning and effective partnerships it is necessary to determine the stages of their formation. The authors suggest developing a succession of the process of establishing partnership relations by a machine-building enterprise using the process methodology and a strategic approach. Each of the stages exists in both the autonomous and system mode.

The process of establishing partnerships includes: 1) analysis of the environment (starting with the study of the branch, target market and direct definition of external partnership opportunities); 2) analysis of the internal environment (technical-economic, financial analyses and analysis of foreign economic activity); 3) justification of the partnership rationale; 4) partnership goal definition; 5) definition of the nature of partnership; 6) assessment and selection of partners; 7) the choice of partnership forms; 8) conclusion of a partnership agreement; 9) implementation of the partnership agreement; 10) verification of the objective accomplishment (as feedback and decision on further existence of partnership relations); 11) extension or termination of the partnership.

Diagnostics and analysis of the enterprise environment is one of the instruments to ensure the effectiveness of strategic actions in the system of formation of partnership relations.

Determination of external factors of macro-environment (including institutional, economic, natural-geographic, legislative, technological, socio-cultural, political and environmental factors) makes it possible to examine in detail the conditions and the situation in the industry and target markets.

This helps to explore the external partnership opportunities and focus on possible risks which are relevant to establishing partnership relations. Economic and technological factors are becoming particularly important for the machine-building industry. Production and sales are key areas of partnership in machine-building.

Supplementing the analysis of the environment helps to focus on the influential participants in relations and outline the range of research of potential partners.

It should be noted that the first priority of an enterprise in establishing partnerships is introspection of activities and functioning [7, p. 112].

The object of the research in the area of partnership relations is mainly interrelations of enterprises. But some enterprises are initial elements of partnership. They have a lot of problems. These problems should not be ignored. Otherwise the analysis and the establishment of direct relations can lose its meaning. The impact of external factors on the development of partnerships should be taken into account. Each enterprise must initially determine its own abilities or lack of them to establish partnerships.

Analysis of the economic literature on marketing, management and enterprise relationship management makes it possible to divide the existing indicators of study of the enterprise internal condition into groups [1; 6; 8 – 10], among which the most important ones are: technical and economic – which provide for the assessment of the efficiency and innovation of business, available capacities and resources; financial – which help to assess the funds, both available and obtained, take into account the effectiveness of their use, calculate the need for investments and their volume; international economic activity – which provides for analysis of foreign partners and terms of cooperation with them, the possibility of expansion by entering new markets, increasing of the volume of production and sales of new products.

In addition, analysis of the internal environment gives a chance to reveal the existing condition and identify the problems that need to be eliminated in the process of partnership of enterprises or those that prevent from the establishment of partnerships.

Each enterprise supports a large number of payment connections with other industry business entities. Due to the interaction with them it influences their internal environment and operating results. It is therefore necessary to consider the impact of the existing relations on the financial situation and dependence of enterprises on potential partners. The authors suggest using the indicator of financial autonomy – financial independence in accordance with the participants in the relations the enterprise works with. However, as noted by L. Popova, there is no completely financial independent enterprise [5]. The authors suggest using the term "financial stability" of the enterprise as a manifestation of the lack of problems in the financial sector of activity. It shows opportunities of making decisions and meeting obligations regardless of the their contractors.

It is useful, within the research, to supplement the analysis of the existing connections by finding out the equality of the participants in the relations that meets one of the main principles of partnerships. Conducting such an analysis involves the use of enterprises' financial accounting. It includes the balance sheet and the income statement, which determine the level of payables and liabilities that are evidence of dependence on various industry business entities.

As a result of the accomplished analysis (the study of 10 machine-building enterprises of Kharkiv region) three groups of enterprises have been singled out (Table 1):

1) stable enterprises with absolute parity (enterprises are stable in terms of financial dependence with absolute parity with potential partners);

2) relatively dependent enterprises (enterprises with relative financial dependence and lack of autonomy in the relations and stable enterprises with financial independence but dependence on one of the industry business entities);

3) dependent enterprises (enterprises whose state and activities are completely dependent on other subjects of relations).

For the first two groups of enterprises it is potentially possible to establish a partnership in any area and of any type of relations.

But for the second group of enterprises decision making on the partnership will be a possibility to restore parity in relations and thus reduce the degree of their dependence.

Enterprises included in the third group should not be viewed as partners in some areas of activities and forms of partnerships. The limited nature of activities are: production – management of enterprise's production process by contract, subcontract production, and investing activities (only as a partner who receives funds). These enterprises are dependent and financially unstable, do not have sufficient financial resources that may affect the timely fulfillment of commitments or hinder the execution. These enterprises also feel the pressure from other participants in the relationship. All this does not meet the main principles and features of partnerships and limits the chances of considering these machine-building enterprises as partners.

Table 1

Groups of machine-building enterprises in accordance with financial stability and parity of existing relations

The name of the group	Examples of enterprises	Characteristic of the group
1. Stable enterprises with absolute parity	PJSC "Avtramat", PJSC "Frunze Plant", PJSC "KhMZ "Svitlo Shakhtaria"	Enterprises with the financial autonomy ratio of 1 to 0.5 – financially stable, having absolute parity with potential partner-enterprises
2. Relatively dependent enterprises	PJSC "Electromashina", PJSC "ROSS", PJSC "Kharkiv Plant "Hydropryvid", PJSC "Turboatom"	Enterprises with relative financial stability – the financial autonomy ratio of 0.5 – 0.35 and dependence on one of the parties of relations or financial stability but dependence on supplies
3. Dependent enterprises	PJSC "KhEZ "Ukrelectromash", PJSC "Kharkiv Plant of Dies and Molds", PJSC "Kharkiv Tractor Plant named after S. Ordzhonikidze"	Enterprises with the financial autonomy ratio less than 0.35, with loss, the state and activities of which are completely dependent on other subjects of relations

Analysis of the business operation environment can get the data that become the basis of rationale for the formation of a partnership. A decision on the need of partnership is made by management when the enterprise's own resources for its development or implementation of the defined strategies and projects are insufficient. In this case the key objectives of the enterprise are identified and those that cannot be achieved without extending relations between enterprises are excluded.

The study of the theoretical and practical research data on the establishment and functioning of partnerships in Ukraine and in the world [2; 6; 9 – 12] gives reason to highlight seven major groups of objectives in the whole spectrum of targets, which are aimed at gaining competitive advantage by enterprises. Besides the production, financial and marketing objectives which have already been considered, the technical-technological, organizational, informational and socio-psychological objectives have been studied in the research (Figure).

Each presented group has examples of potential targets that partners can achieve in the course of realization or as a result of establishing partnerships. The content of each group may be completed depending on the specifics of the activity of the enterprise and its potential partners. There is a direct impact of corporate and business strategies of participants in partnerships on the objectives of partnership and results of achieving them.

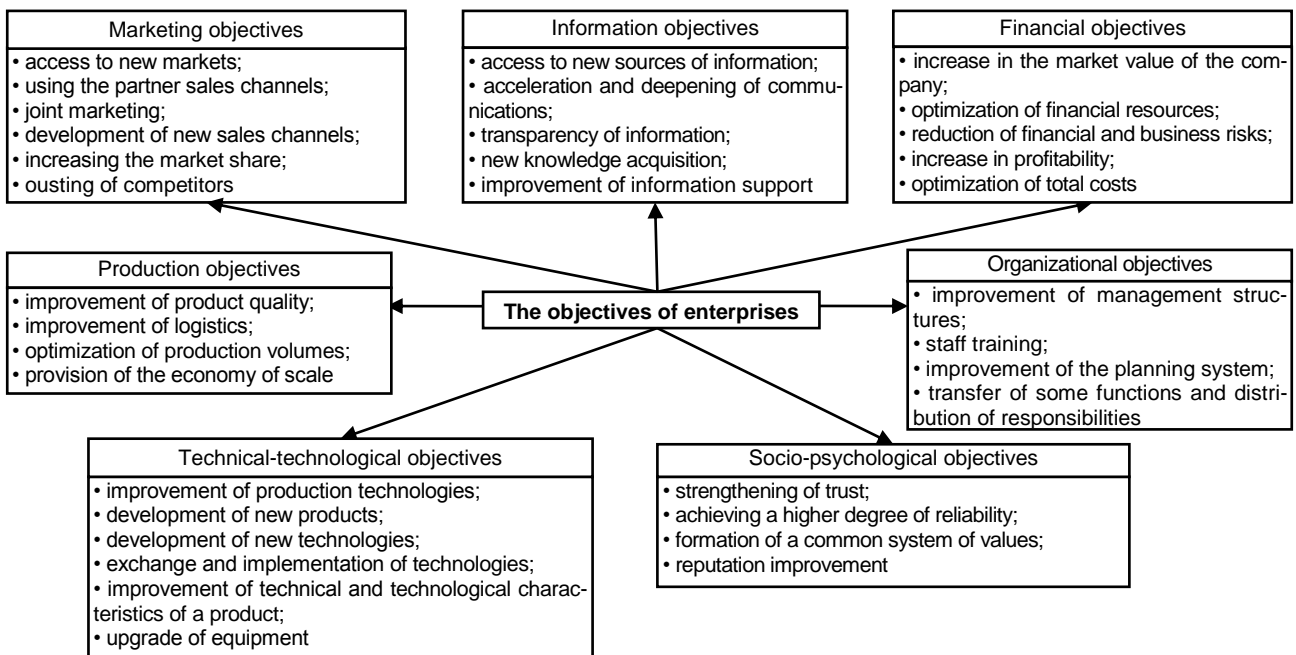

Fig. Examples of objectives of machine-building enterprises in the formation of partnerships

Besides, we should take into account the correlation between the objectives of the partnership (e.g. marketing – increase of the market share) which is the basis for realization of other objectives (for example, financial ones – profitability growth

or socio-psychological objectives – improving the enterprise reputation).

The objectives of enterprises – participants in a partnership could be applied to one group or different groups.

The correlation and combinations of targets of partner-enterprises determine the type of formation of partnerships. A prerequisite for the formation of a partnership is the compatibility of objectives of its parties.

The definition of objectives in partnership formation in turn depends on the incentives, advantages and results that parties of partnerships are trying to achieve.

According to Kruglova's theory of "motivation support" every objective at all the levels of a system of objectives must meet certain motivational package that ensures the achievement of a particular objective. In a situation when the results do not meet the established complex, the objective must be reviewed and brought into line with the real possibilities of partners and existing resources that they possess [13, p. 277–278].

The research provides an opportunity to single out five main natures of forming partnerships in accordance with the

directions of enterprise activity, namely: production, investment, innovation, trade and finance. They are responsible for the implementation of economic interests as a result of formation of partnerships by an enterprise.

The use of the term "the nature of partnerships" is explained by the need to emphasize the stable individual characteristics of partnerships according to the directions of activities of enterprises. Thus, the nature of partnerships is determined by the direction of activity and causing the ways of behavior and properties of these relations.

It can be stated that there is a direct link between the objectives and the nature of the partnership, which determines the achievement of a result of partnerships. The choice of the form of partnerships depends on the line of the enterprise activity. It corresponds to the possible nature of a partnership and sets partnership objectives in the previous phases of establishing partnerships (Table 2).

Table 2

Forms of partnerships depending on the nature and objectives of an enterprise

Nature of activity	Forms of partnerships	Objective	Result
Investment activities	Venture financing	Raising funds for innovation	Increasing the share of R&D expenditure in the total costs, increasing the innovation products share
	Project finance	Attracting long-term borrowings	Realization of a specific project
	Leasing	Improving the logistics	Increase in production volumes and improvement of product quality
	A joint venture	Reduction of financial and business risk, optimization of funding sources	Financial optimization, distribution of results and risks
Innovative activity	A joint venture	Development, exchange and implementation of new technologies	Improvement of quality and innovative characteristics of products, optimization of costs for research and development
	Transfer of know-how	Improvement of the efficiency of production and sales	Improvement of the enterprise management system
Production	Production cooperation	Joint development and manufacture of products, improvement of the production technology	Increase in production volumes and sales, optimization of costs
	A joint venture	Increasing the efficiency of production through the economy of scale	Increased profitability, optimization of costs
	Management of the production process by contract	Improvement of production efficiency	Improvement of production technologies, optimization of production volumes
	Contract production	Access to new markets	Growth of production volumes and sales, increase in profitability, optimization of total costs
	Subcontract production	Improvement of the production process	Optimization of total costs
	Industrial franchising	Access to new markets, increasing the production efficiency, transfer and mastering new technologies of production	Growth in production and sales, increase in profitability
Trading activity	Mundane agreement	Joint marketing, using partner sales channels or the development of new ones	Cost optimization, increase in sales, increase in profitability
	Export (reexport)	Access to new markets, expansion, an increased market share	Increase in profitability, increase in sales
	Import (reimport)	Saturation of the market with scarce raw materials and products	Increase in profitability of realisation and improvement of the quality of material and technical support of production
	Tolling	Effective use of the available production capacity	Increase in production profitability
	Franchising	Access to new markets, development and introduction of new technologies and products	Increase in enterprise profitability, obtaining practical technological experience
Finance	Factoring	Reduction of financial risk	Raising the solvency level
	Insurance (hedging)	Decrease in financial and business risk	Attainment of funds in the case of insurance events

The main condition for cooperation of an enterprise with its partners in the format of a partnership is ensuring the purpose-oriented balance when the objectives of individual subjects do not dominate the general objectives.

The process of establishing relations with partners should be based on a system of interests and goals shared by all the participants of interaction. It is a common goal which is the key factor that ensures durability and long-term partnerships in the machine-building industry and promoting the benefits of sustainable enterprises in the market in a competitive environment.

Differences between participants in partnerships in the circumstances where their number is more than two, can sometimes determine the optimum form of a partnership in different areas of interaction in different ways, which also depends on the nature of the relationship under which the partnership will operate [10, p. 550].

The choice of the nature of a partnership, a specific partner and forms of cooperation justifies a direct agreement on a partnership that can provide various amounts of investments, involvement of employees of enterprises, development of the resource base and organizational skills directed at the support of interaction [7]. The availability of administrative abilities for implementation of a partnership at the enterprise level is very important in partnership relations. Such abilities should be directed at the formation of internally branded structural mechanisms of partnership management and determine the possibility of further extension or curtailment of partnerships, that is influence the effectiveness and efficiency of the partnership as a whole.

So, the focus of economic activity has shifted to establishing long-term and mutually beneficial relations with partners in a market economy. It is characterized by active competition between industry enterprises. Therefore, it was important to identify and describe the partnerships of enterprises and consistency of their construction.

Consequently, the main stages of the process of establishing partner relationships have been identified and substantiated. The research has found that each of the stages of forming partnerships can exist in both the autonomous and system mode. This feature provides efficiency of strategic actions and performance of interaction of enterprises in the system of forming partner relationships.

It should be noted that the formation of partnerships is determined by the willingness to cooperate – a key aspect of its feasibility. At the same time, the key issue of feasibility is the availability and access to resources, abilities, information of enterprises. These aspects of the research have shown the capabilities, objectives and nature of partnership in the machine-building industry of Ukraine.

Further research in the area of partnerships may be connected with definition of criteria and indicators for assessment and selection of partners of machine-building enterprises that ensure the effectiveness of partnerships.

References: 1. Балабаниць А. В. Методологічні засади формування стратегічного партнерства в полі маркетингової взаємодії підприємств / А. В. Балабаниць // Вісник ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського. Серія "Економічні науки". – Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. – № 3 (47). – С. 82–93. 2. Бутенко Н. В. Партнерські відносини на промисловому ринку : монографія / Н. В. Бутенко. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. – 320 с. 3. Махова Г. В. Управлінські інновації при формуванні стратегічних партнерств підприємств / Г. В. Махова, М. І. Дяченко // Стратегія економічного розвитку України. – 2013. – № 33. – С. 198–202. 4. Палига Є. М. Підходи до формування партнерських відносин / Є. М. Палига, Д. С. Мельник. – Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2000. – 46 с. 5. Попова Л. О. Создание и управление деловыми

партнерскими отношениями / Л. О. Попова // Формування ринкової економіки : зб. наук праць. Спец. випуск. Сучасні проблеми теорії і практики маркетингу. – К. : КНЕУ, 2009. – С. 142–152. 6. Чухрай Н. І. Оцінювання і розвиток відносин між бізнес-партнерами : монографія / Н. І. Чухрай, Я. Ю. Криворучко. – Львів : Растр-7, 2008. – 360 с. 7. Макаренко М. С. Комплексне аналітичне оцінювання діяльності та взаємодії машинобудівних підприємств / М. С. Макаренко // Економіст. – 2014. – № 7. – С. 33–49. 8. Юлдашева О. Сетевые формы организации бизнеса / О. Юлдашева, С. Полонский, В. Катенов // Новости электроники. – 2010. – № 5. – С. 8–11. 9. Ястремська О. М. Формування відносин підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища : монографія / О. М. Ястремська, В. О. Письмак, О. О. Ястремська. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 239 с. 10. Mentzer J. T. The nature of interfirm partnering in supply chain management / J. T. Mentzer, S. Min, Z. G. Zacharia // Journal of Retailing. – 2000. – № 76 (4). – P. 549–568. 11. Іртишчева І. О. Види, цілі і процес формування програми змін в логістичній системі / І. О. Іртишчева, С. М. Мінакова // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 3 (165). – С. 155–160. 12. Пушкар О. І. Метод оцінювання цінності міжфірмових відносин у ланцюгах поставок на основі інструментарію теорії нечітких множин / О. І. Пушкар, Ю. Л. Курбатова // Економіка розвитку. – 2014. – № 4 (72). – С. 125–130. 13. Круглова Н. Ю. Стратегическое управление компанией / Н. Ю. Круглова, М. И. Круглов. – М. : Изд-во РДЛ, 2003. – 464 с.

References: 1. Balabanyts A. V. *Metodolohichni zasady formuvannia stratehichnoho partnerstva v poli marketynhovoi vzaemodii pidpriemstv* [The methodological basis of forming a strategic partnership in the field of marketing interaction between enterprises] / A. V. Balabanyts // Visnyk DonNUET im. M. Tuhan-Baranovskoho. Series "Ekonomichni nauky". – Donetsk : DonNUET, 2010. – No. 3 (47). – P. 82–93. 2. Butenko N. V. *Partnerski vidnosyny na promyslovomu rynku : monohrafiia* [Partner relationships in the industrial market : monograph] / N. V. Butenko. – Kamianets-Podilskyy : Aksioma, 2013. – 320 p. 3. Makhova H. V. *Upravlinski innovatsii pry formuvanni stratehichnykh partnerstv pidpriemstv* [Management innovations in the formation of strategic partnerships of enterprises] / H. V. Makhova, M. I. Diachenko // Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy. – 2013. – No. 33. – P. 198–202. 4. Palyha Ye. M. *Pidkhody do formuvannia partnerskykh vidnosyn* / Ye. M. Palyha, D. S. Melnyk. – Lviv : Instytut rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2000. – 46 p. 5. Popova L. O. *Sozdanie i upravlenie delovymi partnerskimi otnosheniyami* [Creating and managing business partnerships] / L. O. Popova // Formuvannia rynkovoi ekonomiky : zb. nauk prats. Spets. vypusk. Suchasni problemy teorii i praktyky marketynhu. – K. : KNEU. – 2009. – P. 142–152. 6. Chukhray N. I. *Otsiniuvannia i rozvytok vidnosyn mizh biznes-partneramy : monohrafiia* [Evaluation and development of relations between business partners : monograph] / N. I. Chukhray, Ya. Yu. Kryvoruchko. – Lviv : Rastr-7, 2008. – 360 p. 7. Makarenko M. S. *Kompleksne analitychne otsiniuvannia diialnosti ta vzaemodii mashynobudivnykh pidpriemstv* [Complex analytic evaluation of activity and interaction of engineering enterprises] / M. S. Makarenko // Ekonomist. – 2014. – No. 7. – P. 33–49. 8. Yuldasheva O. *Setevye formy organizatsii biznesa* [Network forms of business organization] / O. Yuldasheva, S. Polonskiy, V. Katenov // Novosti elektroniki. – 2010. – No. 5. – P. 8–11. 9. Yastremska O. M. *Formuvannia vidnosyn pidpriemstva iz subiektamy zovnishnoho seredovyssha : monohrafiia* [Formation of the enterprise relationship with the subjects of the environment : monograph] / O. M. Yastremska, V. O. Pysmak, O. O. Yastremska. – Kh. : Vyd. KhNEU im. S. Kuznetsia, 2014. – 239 p. 10. Mentzer J. T. The nature of interfirm partnering in supply chain management / J. T. Mentzer, S. Min, Z. G. Zacharia // Journal of Retailing. – 2000. – No. 76 (4). – P. 549–568. 11. Irtyshcheva I. O. *Vydy, tsili i protses formuvannia prohramy zmin v lohistychnii systemi* [Types, objectives and process of formation of the program changes in the logistics system] / I. O. Irtyshcheva, S. M. Minakova // Aktualni

problemy ekonomiky. – 2015. – No. 3 (165). – P. 155–160. 12. Pushkar O. I. *Metod otsiniuvannia tsinnosti mizhfirmovoykh vidnosyn u lantsiuhakh postavok na osnovi instrumentariiu teorii nechitkykh mnozhyn* [The method of evaluation of the value of intercompany relationships in the supply chain based on the tools of the theory of fuzzy sets] / O. I. Pushkar, Yu. L. Kurbatova // *Ekonomika rozvytku*. – 2014. – No. 4 (72). – P. 125–130. 13. Kruglova N. Yu. *Strategicheskoe upravlenie kompaniy* / N. Yu. Kruglova, M. I. Kruglov. – M. : Izd-vo RDL, 2003. – 464 p.

Information about the authors

N. Lysytsya – Doctor of Sciences in Sociology, Professor of the Department of Economics and Marketing of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Lenin Ave., Kharkiv, Ukraine, 61166, e-mail: nmva0908@gmail.com).

M. Us – Lecturer of the Department of Economics and Marketing of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Lenin Ave., Kharkiv, Ukraine, 61166, e-mail: marinaus_@ukr.net).

Інформація про авторів

Лисиця Надія Михайлівна – докт. соц. наук, професор кафедри економіки та маркетингу Харківського національного

університету імені Семена Кузнеця (просп. Леніна, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: nmva0908@gmail.com).

Ус Марина Ігорівна – викладач кафедри економіки та маркетингу Харківського національного університету імені Семена Кузнеця (просп. Леніна, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: marinaus_@ukr.net).

Інформація об авторах

Лисица Надежда Михайловна – докт. соц. наук, професор кафедри економіки и маркетинга Харьковского национального университета имени Семена Кузнеця (просп. Ленина, 9-А, г. Харьков, Украина, 61166, e-mail: nmva0908@gmail.com).

Ус Марина Игоревна – преподаватель кафедры экономики и маркетинга Харьковского национального университета имени Семена Кузнеця (просп. Ленина, 9-А, г. Харьков, Украина, 61166, e-mail: marinaus_@ukr.net).

*Стаття надійшла до ред.
01.12.2015 р.*

УДК 005.52:[005.336:339.17]

JEL Classification: L10; M30

THE METHODOLOGY OF CARRYING OUT STRATEGIC CONTROL OVER THE COMPANY INTERGRATED MARKETING COMMUNICATIONS MANAGEMENT

A. Panchuk

In the process of adapting the principles of entrepreneurship to the information society a special place is given to the development of new principles, methods and models of management of marketing communications. The main preconditions for the implementation of strategic management of integrated marketing communications have been described. The basic concepts and components of integrated marketing communications have been reviewed. The place of strategic control in the integrated marketing communications management system has been defined. A conceptual model for integrated marketing communications has been presented. Strategic management of marketing communications has been regarded as a dynamic aggregate of five interconnected stages of the managerial process. The following main stages of the process of carrying out strategic control over integrated marketing communications have been developed: strategic control over management of integrated marketing communications at the corporate level; strategic control over management of integrated marketing communications at the business level; strategic control over management of integrated marketing communications at the functional level. A model of assessing a possibility of achieving strategic goals in the sphere of managing integrated marketing communications and a model of assessing the efficiency of managerial strategies of integrated marketing communications have been offered. Advertising goals have been characterized based on the company development strategies. A matrix of the marketing communication policy efficiency has been

constructed. Marketing communication strategies and integrated marketing communication strategies have been proposed depending on the product life cycle.

Keywords: integrated marketing communications, strategic planning, strategic control, strategic goals.

.....

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗА УПРАВЛІННЯМ ІНТЕГРОВАНИМИ МАРКЕТИНГОВИМИ КОМУНІКАЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВ

Панчук А. С.

У процесі адаптації принципів ведення підприємницької діяльності до умов інформаційного суспільства особливе місце посідає розроблення нових принципів, методів і моделей управління маркетинговими комунікаціями. Охарактеризовано основні передумови впровадження стратегічного управління інтегрованими маркетинговими комунікаціями. Розглянуто основні поняття та складові частини інтегрованих маркетингових комунікацій. Визначено місце стратегічного контролю в системі управління інтегрованими маркетинговими комунікаціями. Подано концептуальну модель інтегрованих маркетингових комунікацій. Стратегічне управління маркетинговими комунікаціями розглянуто як динамічну сукупність п'яти взаємопов'язаних етапів управлінського процесу. Розроблено такі основні етапи процесу проведення стратегічного контролю за управлінням інтегрованими маркетинговими комунікаціями: стратегічний контроль за управлінням інтегрованими маркетинговими комунікаціями на корпоративному рівні; стратегічний контроль за управлінням інтегрованими маркетинговими комунікаціями на бізнес-рівні; стратегічний контроль за управлінням інтегрованими маркетинговими комунікаціями на функціональному рівні. Рекомендовано модель оцінювання можливості досягнення стратегічних цілей у сфері управління інтегрованими маркетинговими комунікаціями й модель оцінювання дієвості стратегій управління інтегрованими маркетинговими комунікаціями. Охарактеризовано цілі рекламної діяльності, залежно від стратегій розвитку підприємств. Побудовано матрицю ефективності маркетингової комунікаційної політики та на цій основі рекомендовано маркетингові комунікаційні стратегії та стратегії інтегрованих маркетингових комунікацій, залежно від життєвого циклу товару.

Ключові слова: інтегровані маркетингові комунікації; стратегічне планування; стратегічний контроль; стратегічні цілі.

.....

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ СТРАТЕГІЧЕСКОГО КОНТРОЛЯ УПРАВЛЕНИЯ ИНТЕГРИРОВАННЫМИ МАРКЕТИНГОВЫМИ КОММУНИКАЦИЯМИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Панчук А. С.

В процессе адаптации принципов ведения предпринимательской деятельности в условиях информационного общества особое место занимает разработка новых принципов, методов и моделей управления маркетинговыми коммуникациями. Охарактеризованы основные предпосылки внедрения стратегического управления интегрированными маркетинговыми коммуникациями. Рассмотрены основные понятия и составляющие интегрированных маркетинговых коммуникаций. Определено место стратегического контроля в системе управления интегрированными маркетинговыми коммуникациями. Представлена концептуальная модель интегрированных маркетинговых коммуникаций. Стратегическое управление маркетинговыми коммуникациями рассмотрено как динамическая совокупность пяти взаимосвязанных этапов управленческого процесса. Разработаны следующие основные этапы процесса проведения стратегического контроля управления интегрированными маркетинговыми коммуникациями:

стратегический контроль управления интегрированными маркетинговыми коммуникациями на корпоративном уровне; стратегический контроль управления интегрированными маркетинговыми коммуникациями на бизнес-уровне; стратегический контроль управления интегрированными маркетинговыми коммуникациями на функциональном уровне. Рекомендована модель оценки возможности достижения стратегических целей в области управления интегрированными маркетинговыми коммуникациями и модель оценки действенности стратегий управления интегрированными маркетинговыми коммуникациями. Охарактеризованы цели рекламной деятельности в зависимости от стратегий развития предприятий. Построена матрица эффективности маркетинговой коммуникационной политики и на этой основе рекомендованы маркетинговые коммуникационные стратегии и стратегии интегрированных маркетинговых коммуникаций в зависимости от жизненного цикла товара.

Ключевые слова: интегрированные маркетинговые коммуникации, стратегическое планирование, стратегический контроль, стратегические цели.

Under the conditions of the saturated market it is insufficient to design new goods of high quality, establish optimal prices for them and choose effective distribution channels. Such constituent of the marketing complex as integrated marketing communications has been acquiring more weight in company management; the system of the integrated marketing communications is aimed at informing, convincing, reminding the consumers about the company, its products as well as at creating its positive reputation.

Some special aspects of the strategic approach to the formation and development of integrated marketing communications have been studied in the works of such national authors as L. V. Balabanova, A. F. Pavlenko, A. V. Vovchak, etc.

Separate problems of developing integrated marketing communications have been researched by the following foreign economic scientists: J. Bernet, P. Doyle, S. Moriarti, etc. Regardless of this fact, many problems related directly to the strategic control of integrated marketing communications have not received sufficient enlightenment in the national literature, which makes the chosen topic actual.

The goal of the research is to develop methodical recommendations as to the enhancement of the process of holding strategic control over integrated marketing communications management in companies.

Modern scientific, methodical, monographic literature on marketing management, legislative and regulative acts of Ukraine, as well as statistic reporting of the national companies have served as the information base for the research. The general scientific methods, social research methods (survey, observations), analytical methods (comparison, grouping, content analysis, tables), prognostic methods (expert opinions), matrix methods, etc., have been applied in the research.

The Ukrainian market of information and communication technology is currently in the state of active establishing, and under certain conditions, it can become a foundation for developing information society in Ukraine. Although, the pace of developing information society in Ukraine lags behind as compared to global trends. But at the same time, current circumstances demand acceleration in developing information society in Ukraine.

The main strategic goals of developing information society in Ukraine have been established by the law of Ukraine "On the main principles of development of information society in Ukraine for the years 2010 – 2020" (Fig. 1).

In the current circumstances of establishing market relations, such constituent of the marketing complex as communication, becomes more important in company management. This is why search of mechanisms and methods for more efficient communication activity of the company, enforcing its marketing orientation, is extremely actual.

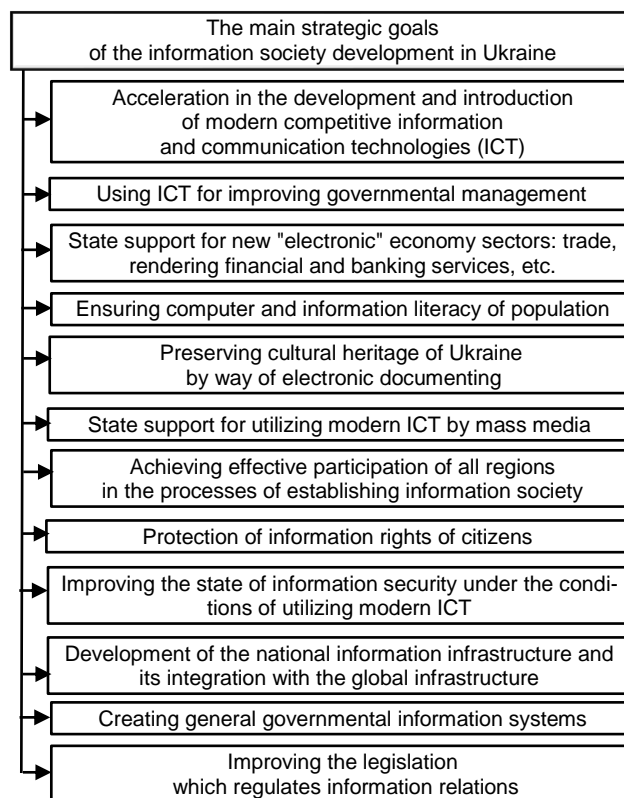

Fig. 1. The main strategic goals for developing information society in Ukraine

Increased dynamics of the marketing environment, an indefinite perspective of today's company activity demand carrying out regular inspections to find out if the strategic goals, the chosen strategy in the sphere of strategic management of integrated marketing communications align with marketing capacities – the available and forecast ones. This testifies to the necessity for carrying out strategic control over integrated marketing communications management and coordination of strategic solutions and actions.

Strategic control over integrated marketing communications management is aimed at assessing the stage and effectiveness of using the available capacities, identification of key competences in the sphere of integrated marketing communications management and development of recommendations as to increasing the efficiency of strategic marketing management of the company integrated marketing communications.

The definition of the notion "strategic control over integrated marketing communications management" is based upon such notions as "integrated marketing communications" and "strategic control".

According to the definition given by the American Association of Advertising Agencies [1], "integrated marketing communications" is the concept for planning marketing communications which acknowledges a higher value of the complex approach.

Integrated marketing communications represent a bilateral process, which on the one hand suggests influencing the purpose-oriented and other audiences, and on the other hand

helps receive feedback from this audience to the influence exercised by the company.

Integrated marketing communications help in creating synergy through coordination of all types of communicative activity in the formation of approved marketing messages which are taken in a more reliable and effective way to be better remembered by the purpose-oriented audience.

Before referring to separate constituents of the system of marketing communications it is necessary to systematize the tools of marketing communications taking into consideration such classification features as: traditional and new tools; ATL, BTL, TTL-communications; hi-tech and hi-hume technology (Table 1).

Table 1

Tools for marketing communications depending on classification features

Communications type	Tools	Definition
1	2	3
Modern communication tools		
Hi-tech communications	ATL	Internet advertising on the website as a communication tool
		Advertising by e-mail
		Mobile marketing
Hi-hume communications	BTL	Informal ideas
		Built-in groups: indirect advertising built into works of art, language, body, worldview through archetypes, through beauty built into the situation through involving prominent sportsmen, their clothes and accessories, involving in outer events
Traditional communication tools		
ATL	Advertisements on TV, in mass media, external advertising, advertisements on the radio	Information related to physical or legal persons, goods, ideas, start-ups which is transferred in any form by any means oriented to an indefinite group of people and aiming to cause their interest for the purpose of facilitating the sale of goods, ideas, etc.
BTL		Direct marketing
		Distribution by post
		Stimulating buyers
BTL		Stimulating sellers
		A secret buyer method
		Promotional events
		Advertisement materials in the selling places
		Personal selling
		Packing
		PR, corporate culture, media ties, relations with contact and purpose-oriented groups, lobbying

Table 1 (the end)

1	2	3
	Sponsorship	A contribution (in the form of property, intellectual activity results, rendering services, performing works) made by a physical or legal person (sponsor) into the activity of other physical or legal persons on the condition of spreading the advertisement for the sponsor and their products
	A strategy of marketing communications called "virus marketing"	A set of informal technologies contributing to the popularization of goods and services in consumer environment and promoting them to the market. The purpose is to develop horizontal communication between people based on consumer demand interests
	Charity	A voluntary act aimed at social benefit
	Exhibitions	Any show regardless of its name, the purpose of which is to inform the public by demonstrating the means available to people in order to satisfy their needs, as well as to achieve progress in one or more spheres
E	Corporate and media events	Events, restricted in time and space, scenarios, happenings and performances carried out in social, cultural or physical space and aimed at modifying public perception, the perception of a purpose-oriented or contact audience, as well attracting the attention of mass media
	A corporate identification system	A set of visual, audial, logic, language, tactile and olfactory signs which ensure distinction of the company and its products in the context of environment and their distinctive identification

Fig. 2 represents a conceptual model of integrated marketing communications [2, p. 38].

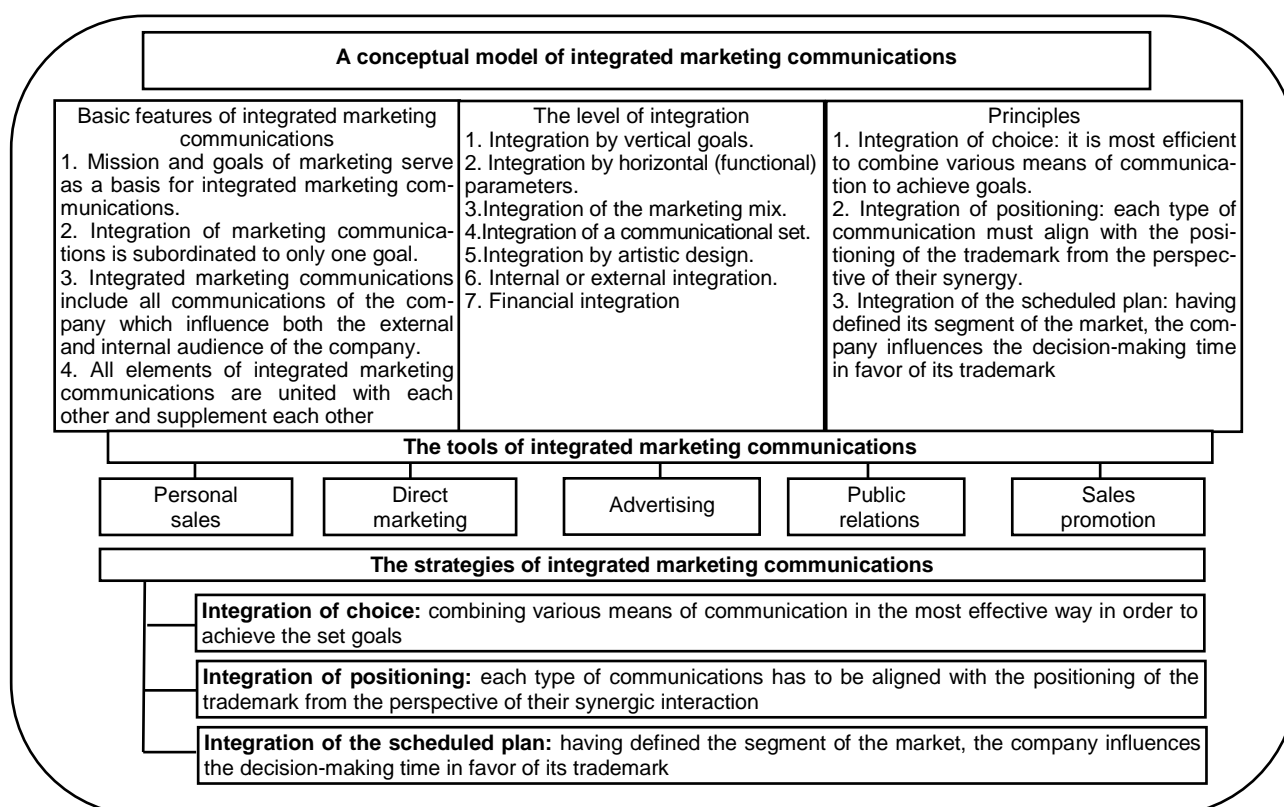

Fig. 2. A conceptual model of integrated marketing communications

Applying the integrated approach changes the trends in using marketing communications: instead of one direction of providing information about the company and its products (services) to the purpose-oriented audience, the integrated marketing communications system uses all elements which may contribute to achieving the goals of communication. This kind of approach increases the possibility of receiving a synergetic effect.

Strategic management of marketing communications represents management based on the communicational

potential of the company, directs its communicational policy to forming consumer loyalty, flexibly reacts to the changing marketing environment and ensures the company a reputation of being attractive to consumers in the long-term perspective, ensuring the achievement of strategic competitive goals.

Strategic management of marketing communications allows using strong companies as well as neutralizing or eliminating weak ones (Fig. 3) [3, p. 44].

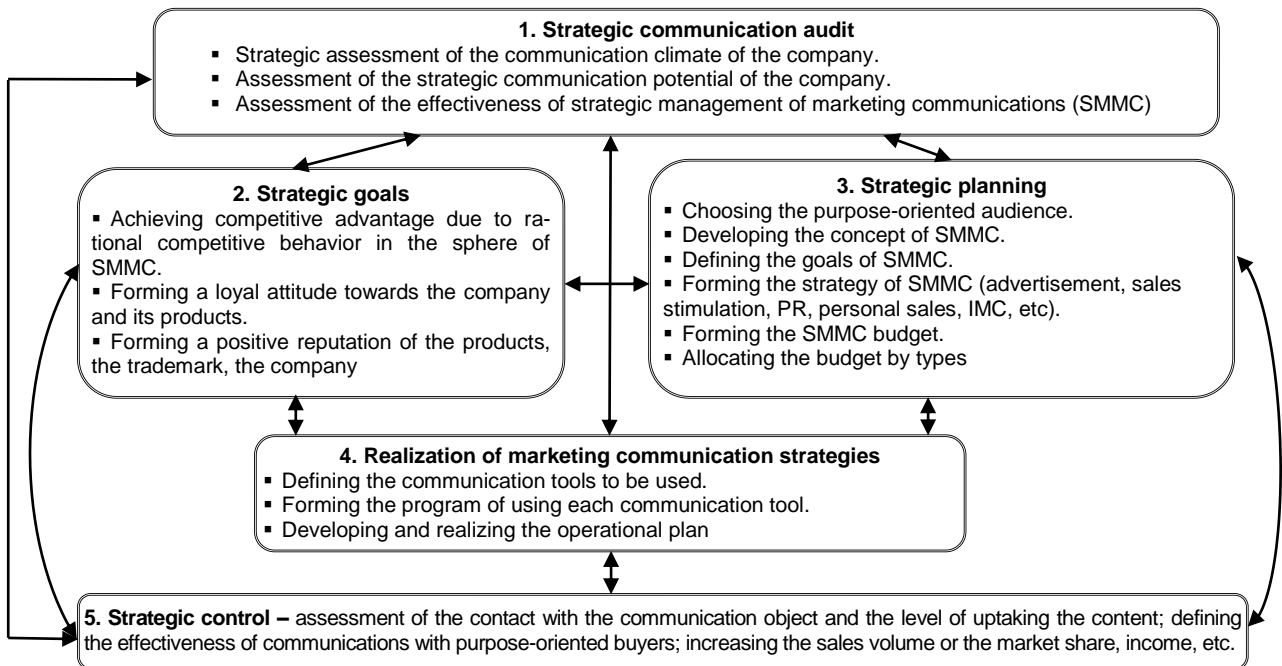

Fig. 3. The model of strategic management of marketing communications

Strategic control is a special type of company management which consists in observing and assessing the flow of the strategic management process, which ensures achieving the set goals and realizing the chosen strategies through establishing a steady feedback. Strategic control consists in defining whether further realization of the strategies is possible and whether their realization leads to achieving the goals.

There is no unified opinion in modern literature as to the methods of holding strategic control over management of

integrated marketing communications, and so, we have exercised strategic control over managing integrated marketing communications on the corporate level, the business level and the functional level.

In order to enhance strategic control over the company management of integrated marketing communications, a scheme of exercising strategic control over the management of integrated marketing communications has been developed, which is represented in Fig. 4.

Fig. 4. The recommended stages of the process of exercising strategic control over management of integrated marketing communications

In the course of researching the possibilities for achieving strategic goals in the sphere of management of integrated marketing communications, some problems were identified, among them forming the goals without taking into consideration the changes in the strategic marketing climate.

To facilitate the assessment of the possibilities for achieving strategic goals, the author has developed a model for assessing the possibilities of achieving strategic goals in the sphere of management of integrated marketing communications which is represented in Table 2.

Table 2

The recommended model of assessing the possibilities of achieving strategic goals in the sphere of management of integrated marketing communications

Mathematical form	Conventional signs	Notes
$I_{sg} = \sqrt[3]{FSG \cdot AP \cdot S}$	I_{sg} is the integral index of the possibility of achieving strategic goals in the sphere of management of integrated marketing; FSG is feasibility of strategic goals (from 1 to 3 points); AP is the awareness of personnel (from 1 to 3 points); S is stimulating (from 1 to 3 points)	If $1.0 < I_{sg} < 1.67$, then the possibility is low; if $1.67 < I_{sg} < 2.33$, then the possibility is moderate; if $2.33 < I_{sg} < 3.0$, then the possibility is high

Defining the general goals and choosing the general development strategy will enable the company to justify the purposes of advertising (Table 3).

Table 3

The goals of advertising depending on the goals and strategies of the company development

Company goals	Development strategies of the company	Advertising goals
Preserving the bridgehead	<i>Extensive development</i>	<ul style="list-style-type: none"> To inform the consumers about the company and its products; to support the favorable opinion about the company and its products
Increasing profitability. Increasing the sales growth rate. Achieving the desired market share. Increasing the sales volumes on the tapped markets	<i>Intensive development</i>	<ul style="list-style-type: none"> To increase the advertising effect upon forming demand and supply; to increase the level of consumer awareness of both the products and the company; to ensure informing the potential buyers about the company, its products or product trademarks; to create conditions for quick recognition of the product trademarks; to stimulate making a purchase at the first jet; to encourage frequent shopping of frequent usage
Increasing control over the suppliers	<i>Integrated development: vertical integration</i>	<ul style="list-style-type: none"> To preserve orientation to either suppliers or distribution channels; to create conditions for quick recognition of the trademark
Increasing control over the competitors or their merger	<i>Horizontal integration</i>	<ul style="list-style-type: none"> To ensure orienting advertising at the competitors; to increase the advertising budget as compared to that of the competitors
Expanding the assortment of goods through new products of the spheres of activity	<i>Diversified development</i>	<ul style="list-style-type: none"> To inform the consumers about the useful properties of the equivalent products, their quality; about new products and their customer appeal; about the advantages of already known products and new conditions of their consumption; to create conditions for quick recognition of products by their packing or trademark; to ensure personnel motivation with regard to sales, and increasing the servicing quality level

As to achieving the company competitive advantage in the market, the effectiveness of the marketing strategies for managing integrated marketing communications acquires greater importance. In order to eliminate problems in the sphere of realization of the strategies and increasing the efficiency level of the strategies portfolio on integrated marketing com-

munications, the author has proposed a model for assessing the effectiveness of marketing strategies of managing integrated marketing communications, which is represented in Table 4.

The problem of imperfectness of the development status of the marketing communication strategies is no less actual.

Table 4

The recommended model for assessing the effectiveness of the marketing strategies of managing integrated marketing communications

Mathematical form	Conventional signs	Notes
1	2	3
$I_{es} = \sqrt[3]{E_{cs} \cdot E_{bs} \cdot E_{fe}}$	I_{es} is the integral index of the effectiveness of marketing strategies of business management	If $1.0 < I_{es} < 1.67$, then the effectiveness of the strategies is low

Table 4 (the end)

1	2	3
	E_{cs} is the effectiveness index of corporate strategies of managing business (from 1 to 3 points); E_{bs} is the effectiveness index of business strategies of managing business (from 1 to 3 points); E_{ij} the effectiveness index of functional strategies of managing business (from 1 to 3 points)	if $1.67 < I_{es} < 2.33$, then the effectiveness of the strategies is moderate; if $2.33 < I_{es} < 3.0$, then the effectiveness of the strategies is high

Based on the results of calculating the level of communication activeness of the company and the level of customer loyalty, an effectiveness matrix for the marketing policy can be built (Fig. 5).

		Customer loyalty		
		High	Medium	Low
Commu- nical activeness of the company	high	<i>Justified communicational activeness</i>	<i>Sufficient loyalty</i>	<i>Defense of positions</i>
	medium	<i>Sufficient communicational activeness</i>	<i>The core of communication activeness</i>	<i>Sufficient communicational activeness</i>
	low	<i>Communicational deficit</i>	<i>Sufficient loyalty</i>	<i>Communication lagging</i>

Fig. 5. The effectiveness matrix for the marketing communication policy

Based on the effectiveness matrix for the marketing communication policy and taking into account the level of the marketing communication policy activeness and the customer loyalty level, the following marketing strategies have been developed and recommended for implementation (Table 5).

Table 6

The recommended strategies of integrated marketing communications depending on the product life-cycle

Stage of the product life-cycle	Strategies
Introducing the product to the market	<ul style="list-style-type: none"> • Activation of advertising (product quality is emphasized); • a slight increase in prices; • active use of traditional channels of direct marketing; • improving the product reputation by means of PR
Development and growth	<ul style="list-style-type: none"> • Supporting marketing: increasing the competitive ability of the product; • modification of the marketing means: new forms of advertising, active sales stimulation
Maturity	<ul style="list-style-type: none"> • Supporting advertising; • reminding advertising; • monitoring new competitors
Saturation and decline	<ul style="list-style-type: none"> • The lesser efforts strategy; • access to a specialized market; • high costs for sales stimulation; • the cropping strategy

The recommended marketing communication strategies bases on the effectiveness matrix for the marketing communicational policy

Table 5

Matrix field	Recommended strategies
"Justified communication activeness"	<ul style="list-style-type: none"> • The strategy of strengthening and preserving customer loyalty; • the strategy of expanding the industry segment; • access to new market segments
"Sufficient communicational activeness"	<ul style="list-style-type: none"> • The strategy of preserving customer loyalty; • search of new market segments and activating the marketing communication policy for them
"The core of communicational activeness"	<ul style="list-style-type: none"> • The strategy of developing customer loyalty; • activating the marketing communication policy; • the strategy of "crystalizing public opinion"
"Sufficient loyalty"	<ul style="list-style-type: none"> • The strategy of increasing communicational activeness of the company; • acquiring new customers; • access to new market segments

It would also be useful to recommend modern companies to apply the strategies of integrated marketing communications depending on the stage of the product life-cycle (Table 6).

Thus, together with solving the current problems, the company should either keep or increase its stronger points, systematically or gradually introduce strategic control over management of integrated marketing communications. Using the mentioned recommendations as to the enhancement of strategic control over the integrated marketing communications management, the company can identify the current and potential problems.

In the perspective of further research, introduction of the developed methodic approaches to the practical company business activity should be regarded in order to enhance the integrated marketing communications management.

References: 1. 4 A's [Electronic resource] / American Association of Advertising Agencies. – Access mode : www.aaaa.org. 2. Балабанова Л. В. [Текст] Стратегічне управління маркетинговими комунікаціями : монографія / Л. В. Балабанова, О. В. Крутушкіна. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. – 179 с. 3. Brito P. Strategic Versus Tactical Nature of Sales Promotions / P. Brito, K. Hammond // Journal of Marketing Communications. – 2007. – Vol. 13, No. 2. – P. 131–148. 4. Csikósová A. Strategy in Direct and Interactive Marketing and Integrated Marketing Communications / A. Csikósová, M. Antošová, K. Čulková // Procedia – Social and Behavioral Sciences // 5th World Conference on Educational Sciences, 2014. – Vol. 116, 21 February. – P. 1615–1619. 5. Котлер Ф. [Текст] Маркетинг менеджмент / Ф. Котлер, К. Л. Келлер. – 12-е изд. – СПб. : Питер, 2012. – 816 с. 6. Мельникович О. М. Значення стимулювання продажів у досягненні стратегічних цілей роздрібною торгівлі / О. М. Мельникович, О. В. Юсупова // Економіка розвитку. – 2015. – № 1 (73). – С. 70–76. 7. Ромат Е. В. Реклама / Е. В. Ромат. – СПб. : Питер, 2008. – 512 с. 8. Смит П. Коммуникации стратегического маркетинга [Текст] : учеб. пособ. / П. Смит, К. Берри, А. Пулфорд ; пер. с англ. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 415 с. 9. Shu-pei Tsai. Integrated marketing as management of holistic consumer experience / Shu-pei Tsai. Business Horizons. – 2015. – Issue 5, Vol. 48, September – October. – P. 431–441. 10. Халлиган Б. Маркетинг в Интернете: как привлечь клиентов с помощью Google, социальных сетей и блогов / Б. Халлиган, Дж. Шах ; пер. с англ. Н. Конева. – М. : Дialektika, 2010. – 256 с.

References: 1. 4 A's [Electronic resource] / American Association of Advertising Agencies. – Access mode : www.aaaa.org. 2. Balabanova L. V. [Текст] *Strategichne upravlinnia marketynhovymu komunikatsiiamy : monohrafiia* [Marketing communications strategic management : monograph] / L. V. Balabanova, O. V. Krutushkina. – Donetsk : DonNUET, 2012. – 179 p. 3. Brito P. Strategic Versus Tactical Nature of Sales Promotions / P. Q. Brito, K. Hammond // Journal of Marketing Communications. – 2007. – Vol. 13, No. 2. – P. 131–148. 4. Csikósová A. Strategy in Direct and Interactive Marketing and Integrated Marketing Communications / A. Csikósová, M. Antošová, K. Čulková // Procedia – Social and Behavioral Sci-

ences // 5th World Conference on Educational Sciences. – 2014. – Vol. 116, 21 February. – P. 1615–1619. 5. Kotler F. [Текст] Marketing menedzhment / F. Kotler, K. L. Keller. – 12-e yzd. – SPb. : Piter, 2012. – 816 p. 6. Melnykovych O. M. *Znachennia stimuluivannia prodazhiv u dosiahnenni stratehichnykh tsilei rozdribnoi torhivli* [The role of sales promotion in gaining strategic objectives of retail trade] / O. M. Melnykovych, O. V. Yusupova // Ekonomika rozvytku. – 2015. – No. 1 (73). – P. 70–76. 7. Romat E. V. *Reklama* / E. V. Romat. – SPb. : Piter, 2008. – 512 p. 8. Smit P. *Kommunikatsii strategicheskogo marketinga* [Текст] : ucheb. posob. / P. Smit, K. Berry, A. Pulford ; per. s angl. – M. : YuNITI-DANA, 2001. – 415 p. 9. Shu-pei Tsai. Integrated marketing as management of holistic consumer experience / Shu-pei Tsai. Business Horizons. – 2015. – Issue 5, Vol. 48, September – October. – P. 431–441. 10. Khalligan B. *Marketing v Internete: kak privlech klientov s pomoshchyu Google, sotsialnykh setey i blogov* / B. Khalligan, Dzh. Shakh ; per. s angl. N. Konevskoy. – M. : Dialektika, 2010. – 256 p.

Information about the author

A. Panchuk – PhD in Economics, Associate Professor of Economics of Enterprises and Management Department of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Lenin Ave., Kharkiv, Ukraine, 61166, e-mail: casadei911@gmail.com).

Інформація про автора

Панчук Анастасія Сергіївна – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту Харківського національного економічного університету імені Сємена Кузнеця (просп. Леніна, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: casadei911@gmail.com).

Информация об авторе

Панчук Анастасия Сергеевна – канд. экон. наук, доцент кафедры экономики предприятия и менеджмента Харьковского национального экономического университета имени Сємена Кузнеця (просп. Ленина, 9-А, г. Харьков, Украина, 61166, e-mail: casadei911@gmail.com).

Стаття надійшла до ред.
29.10.2015 р.

УДК 330.341

JEL Classification: D20

ВЛАСТИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ

Бояринова К. О.

Розкрито властивості економічної функціональності підприємства в інноваційному розвитку. Визначені та обґрунтовані властивості об'єднано у групи, що характеризують дієздатність, стійкість, відповідність та адекватність виробничо-економічної системи та бізнес-системи

підприємства: 1) внутрішній енергетичний баланс (комплексність та комплектність збалансованих у використанні ресурсів, технологій, інтелектуального капіталу, нематеріальних активів і т. ін, які формують вид, характер діяльності, економічну поведінку підприємства, відповідно до функціонального призначення), хаотизація системи підприємства (рівень невпорядкованості системи як наробок її розвитку), самоорганізація (самоорганізаційні процеси внутрішнього активного середовища підприємства); експлуатаційна придатність зазначених властивостей в інноваційному розвитку: спрямованість вільної енергії підсистем на інноваційний розвиток; дотримання упорядкованості компонент, відповідно до допустимого рівня ентропії; самоорганізація на інноваційній основі; 2) функціональна стійкість (здатність забезпечувати динамічне функціонування підприємства в межах допустимих коливань виробничих, фінансово-економічних результатів під впливом дії внутрішніх дисбалансів та чинників зовнішнього середовища), керований розвиток (розвиток під дією управлінського впливу), адаптивність (здатність до протистояння та доречних змін під дією зовнішнього впливу), маневреність (здатність до зміни позицій в умовах динамізму фонового та бізнес-середовища); експлуатаційна придатність зазначених властивостей в інноваційному розвитку: функціональна інноваційна стійкість; управління змінами; інноваційна адаптивність, інноваційна маневреність; 3) акумуляційна експлуатація ресурсів (експлуатаційна придатність – продуктивна акумуляційна експлуатація ресурсів), трансформаційна релевантність (структурна трансформація сукупності інноваційних ресурсів із розширеним відтворенням); 4) адекватність бізнес-потенціалу (адекватність бізнес-потенціалу інноваційним запитам), відповідність бізнес-системи задоволенню потреб мезо- та макросистем бізнесу (використання інноваційної моделі економічної поведінки).

Ключові слова: економічна функціональність підприємства, інноваційний розвиток, власливості, експлуатаційна придатність.

СВОЙСТВА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ФУНКЦИОНАЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В ИННОВАЦИОННОМ РАЗВИТИИ

Бояринова Е. А.

Раскрыты свойства экономической функциональности предприятия в инновационном развитии. Определенные и обоснованные свойства объединены в группы, характеризующие дееспособность, устойчивость, соответствие и адекватность производственно-экономической системы и бизнес-системы предприятия: 1) внутренний энергетический баланс (комплексность и комплектность сбалансированных в использовании ресурсов, технологий, интеллектуального капитала, нематериальных активов и т. д., которые формируют вид, характер деятельности, экономическое поведение предприятия в соответствии с функциональным назначением); хаотизация системы предприятия (уровень неупорядоченности системы как задел ее развития); самоорганизация (самоорганизационные процессы внутренней активной среды предприятия); эксплуатационная пригодность свойств в инновационном развитии: направленность свободной энергии подсистем на инновационное развитие, соблюдение упорядоченности компонент в соответствии с допустимым уровнем энтропии, самоорганизация на инновационной основе; 2) функциональная устойчивость (способность обеспечивать динамическое функционирование предприятия в пределах допустимых колебаний производственных, финансово-экономических результатов под воздействием внутренних дисбалансов и факторов внешней среды); управляемое развитие (развитие под действием управляющего воздействия); адаптивность (способность к противостоянию и уместным изменениям под влиянием внешнего воздействия); маневренность (способность к изменению позиций в условиях динамизма фоновой и бизнес-среды); эксплуатационная пригодность свойств в инновационном развитии: функциональная инновационная устойчивость, управление изменениями, инновационная адаптивность, инновационная маневренность; 3) аккумуляционная эксплуатация ресурсов (эксплуатационная пригодность – продуктивная аккумуляционная эксплуатация ресурсов), трансформационная

релевантность (структурная трансформация совокупности инновационных ресурсов с расширенным воспроизводством); 4) адекватность бизнес-потенциала (адекватность бизнес-потенциала инновационным запросам), соответствие бизнес-системы удовлетворению потребностей мезо- и макросистем бизнеса (использование инновационной модели экономического поведения).

Ключевые слова: экономическая функциональность предприятия, инновационное развитие, свойства, эксплуатационная пригодность.

THE PROPERTIES OF THE ENTERPRISE ECONOMIC FUNCTIONALITY IN THE PROCESS OF INNOVATION DEVELOPMENT

K. Boyarynova

The properties of the enterprise economic functionality in the process of innovation development have been described. The determined and substantiated properties have been united into groups, which characterize the functioning capacity, stability, consistency and adequacy of industrial-economic and business systems of the enterprise: 1) the internal energy balance (the complexity and completeness of the balanced-in-use resources, technologies, intellectual capital, intangible assets and so on, which form the type, nature of the activities, the economic behavior of the company in accordance with the functional purpose); chaotization of the enterprise systems (the level of the system's disorder as groundwork for its development); self-organization (self-organizing processes in the enterprise internal active environment); operational suitability of these properties in the innovative development: focusing of the subsystem's free energy on the innovative development, compliance of ordering of the components with the permissible level of entropy, self-organization based on innovation; 2) the functional stability (the ability to provide enterprise dynamic functioning within acceptable fluctuations of industrial, financial and economic results under the influence of internal imbalances and environmental factors); controlled development (development under management influence); adaptability (the ability to confront and relevantly change under the external influence); maneuverability (the ability to change the position in the dynamic background and business environment); operational suitability of these properties in the innovative development: functional innovative stability, controlled change, innovative adaptability, innovation maneuverability; 3) accumulative resource exploitation (exploitation suitability, i.e. accumulative productive exploitation of resources), transformational relevance (structural transformation of the set of innovation resources with expanded reproduction); 4) the adequacy of the business potential (the adequacy of the business potential to innovation demands), matching of the business system to meeting the needs of the meso- and macro-business systems (using the innovative model of economic behavior).

Keywords: enterprise economic functionality, innovative development, properties, operational suitability.

Інноваційний розвиток промислових підприємств є невід'ємним елементом їх економічного зростання, однак якість, доцільність та доречність реалізації інновацій, виправданість укладень ресурсів та інтелектуального капіталу в поєднанні із забезпеченням ефективності діяльності підприємства потребують розроблення наукових положень, які б відображали стан дієздатності підприємства за функціональним призначенням. Відповідно до окресленого, запропоновано до розгляду економічну категорію – економічну функціональність. Як відомо, економічна категорія є науковим поняттям, що характеризує найбільш суттєві властивості окремих економічних явищ [1], а властивість відображає характеристику об'єкта (категорія його якості), що визначає його вид, тип, поведінку і т. ін. [2]. Економічну функціональність в інноваційному розвитку окреслено рядом властивостей, які доцільно розкрити у змістовному поданні.

Властивості економічної функціональності як економічної категорії в сукупності практично не досліджено, однак дослідження за окремими властивостями, які вміщено до результатів аналізу, знайшли своє відображення у працях таких науковців, як: Л. Мельник, І. Пригожин, І. Стенгерс, Лосев В. С., Гусев С. А., Машков О. А., Самчишин О. В., Філіпішин І. В., Санінський С. А., Капачина Н. П.

Метою статті є визначення властивостей економічної функціональності як економічної категорії з метою обґрунтування базових елементів її включення до економічного категоріального апарату.

Економічна функціональність підприємства відображає стан його дієздатності за функціональним призначенням, тобто використання наявних експлуатаційних можливостей із метою активізації та приведення в дію механізмів бізнес-системи підприємства (економічних, фінансових, управлінських,

забезпечувальних) щодо трансформації надходжень у здобутки, які перетворюють підприємство на формацію, придатну для використання власниками підприємства та бізнес-середовищем. Економічна категорія має виключно притаманні їй властивості.

Слід розглянути докладніше властивості економічної функціональності підприємства як економічної категорії, ураховуючи обґрунтування її притаманності промисловим підприємствам та контекст їх інноваційного розвитку, що запропоновано об'єднати в чотири групи, які характеризують дієздатність, стійкість, відповідність та адекватність виробничо-економічної системи та бізнес-системи:

А. Властивість – дієздатність:

1. *Внутрішній енергетичний баланс підприємства* як властивість економічної функціональності в інноваційному розвитку, відповідно до закону збереження енергії, визначає наявність енергетичного балансу у внутрішній системі підприємства, тобто комплексність та комплектність збалансованих у використанні ресурсів, технологій, інтелектуального капіталу, нематеріальних активів і т. ін, які формують вид, характер діяльності, економічну поведінку підприємства, відповідно до функціонального призначення, та забезпечують адаптаційні можливості до впливу зовнішнього середовища організації, її економічну стійкість, ураховуючи інноваційно орієнтоване чи традиційне функціонування. Згідно з дослідженнями Л. Мельника, енергія на підтримання основних функцій системи містить: 1) витрачання квазі-енергії для здійснення функцій метаболізму в системі та виробництва нею вільної енергії; 2) витрачання квазіенергії на підтримання рівня гомеостазу (функції управління, забезпечення безпеки, створення необхідних умов роботи); 3) витрачання квазіенергії на трансформацію рівня гомеостазу (реструктуризації, модернізації, переозброєння підприємства і т. ін) [3, с. 16]. Енергетичний баланс у межах якого функціонує система характеризується такими параметрами, як: 1) відповідність витрачання енергії системою надходженню вільної енергії із зовнішнього середовища створює передумови стійкого функціонування системи; 2) нижчий рівень витрачання вільної енергії системою, порівняно з надходженнями ззовні, сприяє накопиченню вільної енергії, створює передумови для прогресивного розвитку системи; 3) перевищення витрачання системою вільної енергії надходжень іззовні створює передумови для регресивного розвитку системи [3, с. 16]. Внутрішній енергетичний баланс підприємства є вагомою ознакою дієздатності системи. Мірою дієздатності системи є сукупність енергій її підсистем, яку використовують на забезпечення стійкого функціонування (наявний потенціал, ресурси, можливість абсорбувати та трансформувати вхідні ресурси у вихідний результат) та вільної енергії підсистем, що може бути спрямовано на інноваційний розвиток (приховані резерви, прихований потенціал). Вагомим аспектом є оптимізація та збалансування енергії (фактично наявної та потенційної спроможності). Сукупність енергій компонент виробничо-економічної системи підприємства під управлінським впливом за допомогою спрямування, організації, активізації, контролювання та регулювання створює силу підприємства, завдяки фінансовому, операційному, управлінському важелям.

2. *Хаотизація системи підприємства.* Вагомою ознакою збереження закономірності є рівень хаотизації функціональних компонентів. Мірою хаотизації визначають ентропію. Визначення рівня хаотизації забезпечує реалізацію керованих процесів, її зниження, завдяки активації економічних відносин та встановлення сполучних ланок між компонентами. Невпорядкованість у системі може підлягати вимірюванню, що введено Е. Шредингером (на рівні фізичних систем) та Н. Вінером (інформаційно-кібернетичні системи). Зокрема Е. Шредингер за використання формули ентропії Л. Больцмана визначав міру впорядкування як обернену величину до неупорядкованості, у результаті ентропія $= k \lg (1/D)$, ентропія з від'ємним знаком є мірою впорядкованості [4]. Ентропія системи – величина, пропорційна логарифму

статистичної ваги, що дорівнює кількості мікростанів системи, які є можливим варіантом взаємодії всіх елементів системи в певний момент часу [5]. Ентропія в економіці – це кількісний показник безладу, міра зайвої роботи під час досягнення поставленої мети, частка некорисних побічних процесів або явищ, які супроводжують будь-яку діяльність [6]. В економічних дослідженнях ентропію науковці визначають як: а) основний чинник, що контролює економічні зміни та рівновагу [7]; б) ступінь невизначеності впровадження технологічної новації або їх групи [8]. Упровадження інновацій, нововведень, інноваційні процеси як зміни, порушують сталість системи, викликаючи її не рівноважний стан, обумовлений перетіканням капіталу з операційної до інноваційної діяльності, ротацією та навчанням кадрів, хибами в готовності виробництва до застосування як впровадження інновації, диспропорцією інтересів власників підприємства і т. ін. Тому є необхідним дотримання рівня впорядкованості компонентних середовищ підприємства: суб'єктивного, фінансово-інвестиційного, виробничого, управлінського, відповідно, допустимого рівня ентропії.

3. *Самоорганізація.* Теорія синергетики [9; 10] доводить можливість реалізації процесів самоорганізації у виробничо-економічних системах. Інноваційна самоорганізація є інструментом інноваційного функціонування та реалізується за допомогою взаємодії підсистем та елементів внутрішнього активного середовища підприємства. Зовнішні збурювальні впливи в цьому разі не сприймають як активатори до дії, вони мають трансформуватись шляхом самоорганізаційних процесів для досягнення на виході позитивних ефектів. Самоорганізацію на інноваційній основі доцільно позиціонувати з точки зору новітніх підходів до управління та механізмів внутрішньоорганізаційної взаємодії інноваційної інфраструктури, інноваційної системи підприємства, персоналу як носіїв інтелектуального ресурсу, техніко-технологічної підсистеми, креативного управління і т. ін.

Б. Властивість – стійкість:

1. *Функціональна стійкість.* Виробниче підприємство як соціально-економічна система може успішно адаптуватися, якщо воно має запас стійкості, що дозволяє змінюватися з тією ж швидкістю, що й зовнішнє середовище, – твердження ґрунтується на законі необхідної різноманітності, відомому з кібернетики та сформульованому Ешбі У. Р. [11 – 13]. Закон дозволяє судити, принаймні, про два рівні внутрішньої різноманітності системи: мінімально допустимий рівень, відповідний такому запасу стійкості, за якого система перебуває у стабільному стані, та максимальний рівень, який дозволяє системі розвиватися, тобто утворювати нові структури, що більш ефективно реалізують функцію системи [11; 12]. Сучасні умови господарювання передбачають наявність множини різноспрямованих імпульсів, що можуть спричинити порушення рівноважного стану. Практичну ж діяльність підприємства має бути спрямовано на відновлення рівноважного стану, що й буде свідченням стійкої або нестійкої економічної системи підприємства [14, с. 85].

Стан підприємства як виробничо-економічної системи характеризує функціональна стійкість.

Під функціональною стійкістю системи слід розуміти її властивість зберігати протягом заданого часу виконання своїх основних функцій у межах, установлених нормативними вимогами, в умовах протидії, а також впливу потоків віднов, несправностей і перебоїв [15]. Адаптуючи це визначення економічної теорії, функціональною стійкістю виробничо-економічної системи слід уважати її здатність забезпечувати динамічне функціонування підприємства в межах допустимих коливань виробничих, фінансово-економічних результатів під впливом дії внутрішніх дисбалансів та чинників зовнішнього середовища.

За Армандом А. Д., механізмами, що забезпечують функціональну стійкість системи розподіляють на чотири типи [16]:

1) механізми стабілізації стану (інерція, обмеження обміну з навколишнім середовищем, проточність; негативні, позитивні та конкурентні зворотні зв'язки);

2) механізми збереження типу функціонування (надійність, еластичність, розбіжності за екологічними нішами і в географічному просторі);

3) механізми збереження структури (механізм включення резервних програм, тимчасового переходу до закритого стану, накопичення резервів, симбіоз, адаптаційна еволюція);

4) механізми збереження траєкторії руху.

Рівноважний стан підприємства як стан стійкості потребує визначення пропорцій між розподілом ресурсів на його поточне функціонування й підвищення активності розвитку з метою забезпечення зростання конкурентоспроможності й одночасного забезпечення своєї економічної стійкості на заданому рівні.

Експлуатаційною придатністю в інноваційному розвитку окресленої властивості доцільно вважати функціональну інноваційну стійкість як здатність виробничо-економічної системи перебувати в рівноважному стані, забезпеченому функціональною міцністю інноваційної підсистеми підприємства та надійністю функцій фінансової, виробничої, інтелектуальної підсистем із нерозривністю зв'язків між ними та синхронним розвитком.

2. *Керований розвиток.* Під керованим розвитком слід розуміти системний процес, що поєднує всі ті управлінські процеси на підприємстві, які приводять до зміни його стану, а також складу, властивостей і структури соціально-економічних відносин, згідно з обраним орієнтиром, цілями й очікуваннями [17, с. 203; 18]. Ніконова Я. І. розрізняє поняття стійкого функціонування та стійкого розвитку: функціонування в максимальному ступені моделює стійкість, однак передбачає зміни системи, не порушуючи її цілісності та визначеності, відтворення одних і тих же відносин, форм і якостей, а розвиток – це зміни, що приводять до глибоких незмінних якісних зрушень [19]. Отже, функціонування забезпечує стабільну розмірну діяльність підприємства без якісного її переходу до нової форми функціонування, що обумовлює необхідність у забезпеченні переходу підприємства від функціонування до розвитку шляхом зміни елементів інноваційної політики. Слід також підкреслити, що такі зміни матимуть системний характер, а функціонування підприємства здійснюватиметься не як система, а як середовище елементів розвитку.

У контексті інноваційного розвитку та досліджуваної закономірності експлуатаційною властивістю керованого розвитку можна визначити керовану протидію змінам. Керування протидією змінам у контексті керованого інноваційного розвитку підприємства визначає стійкість його як відкритої системи до змін, недоречних для підприємства, або таких, що призводять до негативних наслідків, нав'язаних зовнішніми умовами. Керуване здійснення змін на підприємстві реалізують на основі використання набутого досвіду реалізації дій, що вже відбувались раніше, які формують здатності підприємства на основі встановлених закономірностей дії зовнішнього середовища на внутрішню систему підприємства.

3. *Адаптивність виробничо-економічної системи.* Відносну незалежність внутрішнього середовища підприємства від зовнішнього доцільно визначити за такою його властивістю, як адаптивність.

Як зазначає Малахов В. П., здатність підприємства до виживання в довготривалому аспекті визначає його адаптивність і оновлюваність, виробник має самостійно існувати й розвиватися, пристосовуючись до мінливих умов, працювати гнучко й системно, використовувати всі можливості, засоби, інструменти для перемоги в жорсткій конкурентній боротьбі, що в нових макроекономічних умовах основною схемою поведінки промислових підприємств визначає вироблення ефективної адаптаційної моделі, за якої суб'єкти з функціональної складової частини промислового комплексу мають перетворитись на соціально-економічну систему, що самоналагодується [20]. Слід наголосити, що між поняттями інноваційної адаптивності та інноваційної адаптації існує суттєва різниця: адаптивність – властивість підприємства як системи; адаптація – безпосередньо процес

пристосування, який ґрунтується на конкретній методології. Під інноваційною адаптивністю як експлуатаційною здатністю слід розуміти динамічну здатність підприємства забезпечувати стійкий рівноважний стан дієздатності виробничо-економічної системи під впливом збурювальних дій зовнішнього середовища за допомогою аферентного синтезу та механізму пускової аферентації на основі креативних, виробничих, організаційних, економічних процесів інноваційного спрямування для збереження, створення та набуття нових здатностей як досвіду економічної поведінки в нестабільних умовах.

4. *Маневреність підприємства.* Маневреність підприємства як виробничо-економічної системи – це сукупність здатностей, що забезпечують спроможність підприємства змінювати свої ринкові позиції, сферу діяльності, економічну поведінку в межах економічної політики та наявного ресурсного потенціалу в умовах динамізму фонових та бізнес-середовища. Маневреність підприємства є своєрідною відповіддю на динамізм зовнішнього середовища як швидкості змінності умов функціонування. У контексті інноваційного розвитку інноваційна маневреність підприємства є комплексом здатностей до швидких змін ринкової позиції, сфери діяльності, економічної поведінки, забезпеченої запасом інноваційного потенціалу та високим рівнем керованості виробничо-економічної системи.

В. Властивість – відповідність:

1. *Акумуляційна експлуатація ресурсів.* Така властивість розкриває спроможність підприємства абсорбувати, структурувати та готувати до використання наявний потенціал.

Функціонування будь-якого підприємства або організації є виробничим процесом, де сукупність взаємопов'язаних технологічних і адміністративно-організаційних циклів спрямовано на перетворення ресурсів підприємства на певний продукт чи послуги [21].

В інноваційному контексті така здатність є продуктивною акумуляційною експлуатацією, оскільки до простої активізації ресурсного потенціалу до дії додано доведення до рівня потреби наявних ресурсів, генерування та продукування недостатніх складових частин потенціалу.

2. *Трансформаційна релевантність.* Така властивість визначає горизонт функціонування системи перетворення підприємства "входів" на "виходи" – спрямованість на просте продукування продуктів і послуг – та додаткове – знання, здатності, досвід. Трансформаційну релевантність визначено специфікою трансформаційних процесів, рівнем їх складності з огляду на масштабність та глибину перетворення ресурсів на актив. Такими активами в контексті інноваційного розвитку є інноваційні можливості; інноваційна спроможність та інноваційні надбання, здобуття їх у комплексі формує структурну трансформацію сукупності інноваційних ресурсів із розширеним відтворенням.

Г. Властивість – адекватність:

1. *Адекватність бізнес-потенціалу.* Умови господарсько-економічної діяльності промислових підприємств України потребують від останніх запровадження бізнес-діяльності в повному організаційно-економічному обсязі за умов використання бізнес-потенціалу, що має помітне інноваційне наповнення та новаторські підходи.

Бізнес-потенціал – це можливість носія потенціалу перетворювати чинники успіху на кінцевий результат – створення нового потенціалу – і перетворення наявних чинників успіху на чинники успіху майбутнього шляхом реалізації проактивних цілей [22].

З огляду на зазначене, бізнес-потенціал промислового підприємства утворено на основі двох головних рівнів: внутрішньої наповненості виробничо-економічної системи та сукупності виробничо-економічних запасів забезпечення економічних відносин із зовнішнім середовищем. Крім того, другу складову частину бізнес-потенціалу сформовано на основі взаємодії, відтворення та можливості переходу від внутрішніх можливостей до зовнішніх імперативів ведення бізнесової діяльності.

У контексті економічної функціональності інноваційного розвитку адекватність бізнес-потенціалу як експлуатаційної придатності можна визначити адекватність бізнес-потенціалу інноваційним запитам.

2. *Відповідність бізнес-системи задоволення потреб мезо- та макросистем бізнесу.* Вагомою властивістю, згідно з досліджуваною закономірністю, є відповідність бізнес-системи задоволення потреб мезо- та макросистем бізнесу, що визначає важливість підприємства як виробничо-економічної системи для інших. Досягнення відповідності виражено за допомогою ринкової взаємодії та економічної поведінки.

Діяльність машинобудівного підприємства є формою взаємозв'язку виробництва, обміну та споживання, визначальною увесь процес, починаючи від створення товару, включаючи його рух через оптову та роздрібну торгівлю, до кінцевого споживача, – від того, наскільки добре пов'язано ці ланки, залежить ефект зворотного зв'язку споживання і виробництва, а досягнення цього ефекту можливо на основі поєднання різних стадій відтворювального процесу, регулювання та цілеспрямованого управління товарним потоком – тим самим на практиці погоджують виробництво і споживання, запроваджують елементи регулювання до ринкового процесу [23, с. 138]. Згідно із твердженнями Третьяк О. А., у центрі уваги аналітиків більшою мірою мають бути відносини, що складаються між продавцем і покупцем, а не просто акт купівлі-продажу; які мають розглядати як взаємини між двома дієвими учасниками, а не як зміни маркетингового комплексу однієї зі сторін; взаємодію мають вивчати на основі одночасного аналізу як продавця, так і покупця у їх відносинах; відмінна риса сучасної економіки – кооперація (співробітництво) між постачальниками і споживачем [24, с. 66].

За дослідженнями Карачиної П. П., економічну поведінку фірм розкривають у концепціях підприємства (таблиця).

Таблиця

Економічна поведінка в концепціях підприємств
(складено на основі [25, с. 55])
[Economic behavior in the concepts of enterprises
(compiled based on [25, p. 55])

Концепції	Економічна поведінка
Інституційна	визначається особливостями укладання та виконання контрактів із зовнішніми організаціями та працівниками, правилами поведінки, засобами виробництва (лише частково) і спрямована на вирішення проблем внутрішнього та зовнішнього характеру
Еволюційна	формується, залежно від взаємовідносин між іншими фірмами (членами спільноти), а також деяких внутрішніх характеристик, серед яких, насамперед, виділяють правила ухвалення рішень, урахуваючи дію тих або інших внутрішніх і зовнішніх чинників
Підприємницька	визначається взаємодією підприємців усіх рівнів, а також взаємовідносинами між підприємцями, працівниками і власниками

У контексті економічної функціональності промислового підприємства в інноваційному розвитку таку властивість виражено в експлуатаційній придатності інноваційної поведінки. Інноваційна поведінка відображає дії підприємства щодо його активності, інерційності, агресивності, пасивності, інтенсивності реалізації та спрямованості інноваційної діяльності. Від характеру інновативності залежить поведінка економічних агентів як у процесі взаємодії з іншими агентами, так і всередині механізмів функціонування. Переорієнтація промислових підприємств на інноваційну модель поведінки господарсько-економічної діяльності потребує нових підходів не тільки до створення, запровадження та використання інновацій у виробництві, організаційно-економічних аспектах ведення господарської діяльності, але й у бізнесі.

Окреслені властивості доцільно сформулювати у групи, які, на погляд автора, мають характеризувати дієздатність, стійкість, відповідність та адекватність виробничо-економічної системи та бізнес-системи підприємства.

Розкриття змістовності економічної функціональності підприємства дозволило на основі експлікації властивостей визначити ті, які притаманні досліджуваній економічній категорії. Визначені та обґрунтовані властивості сформовано в чотири групи, що характеризують дієздатність, стійкість, відповідність та адекватність виробничо-економічної системи та бізнес-системи. За першою групою властивостями визначено: внутрішній енергетичний баланс, хаотизацію системи підприємства, самоорганізацію та відповідні їм експлуатаційні придатності в інноваційному розвитку (спрямованість вільної енергії підсистем на інноваційний розвиток; дотримання упорядкованості компонент, відповідно до допустимого рівня ентропії; самоорганізацію на інноваційній основі); за другою – функціональну стійкість, керований розвиток, адаптивність, маневреність (функціональну інноваційну стійкість, управління змінами, інноваційну адаптивність, інноваційну маневреність); третій групі належать такі властивості з експлуатаційною придатністю в інноваційному розвитку, як: акумуляційна експлуатація ресурсів (продуктивна акумуляційна експлуатація ресурсів); трансформаційна релевантність (структурна трансформація сукупності інноваційних ресурсів із розширеним відтворенням); четверта група містить: адекватність бізнес-потенціалу (адекватність бізнес-потенціалу інноваційним запитам), відповідність бізнес-системи задоволенню потреб мезо- та макросистем бізнесу (використання інноваційної моделі економічної поведінки). Визначення властивостей економічної функціональності як економічної категорії сприятиме імплементації її змісту в положення теорії організації та інноваційного розвитку для обґрунтування доцільності реалізації інновацій промисловими підприємствами, відповідно до рівня новизни та стану розвитку виробничо-економічної системи. Подальші дослідження слід спрямовувати на розроблення інструментарію забезпечення економічної функціональності інноваційно орієнтованих промислових підприємств.

Література: 1. Николаева И. П. Экономический словарь / И. П. Николаева. – М. : Проспект КноРус, 2011. – 160 с. 2. Новая философская энциклопедия : в 4 т. Т. 3 / Ин-т философии РАН ; Нац. обществ.-науч. фонд ; председ. научно-ред. совета В. С. Степин. – М. : Мысль, 2010. – 692 с. 3. Мельник Л. Анализ энергоэнтропийных предпосылок прогрессивного развития экономических систем / Л. Мельник // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 10 (148). – С. 15–22. 4. Шредингер Э. Что такое жизнь? Точка зрения физика / Э. Шредингер. – М. : Атомиздат, 1972. – 88 с. 5. Пригожин И. Порядок из хаоса / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М. : КомКнига, 2005. – 296 с. 6. Кокшотт П. Вероятностный подход в экономике [Электронный ресурс] / П. Кокшотт, И. Райт // Информатика, деньги и стоимость. – Режим доступа : <http://left.ru/2009/2/cockshott184.phtml>. 7. Данильчук А. Б. Использование энтропийных показателей для моделирования динамики сложных социально-экономических систем [Электронный ресурс] / А. Б. Данильчук // Economics. – 2014. – Вып. № 1 (1). – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-entropiynyh-pokazateley-dlya-modelirovaniya-dinamiki-slozhnyh-sotsialno-ekonomicheskikh-sistem>. 8. Frenken K. R&D portfolios in environmentally friendly automotive propulsion / K. Frenken, M. Hekkert, P. Godfroij // Technological Forecasting and Social change. – 2003. – No. 71 (5). – P. 485–507. 9. Хакен Г. Информация и самоорганизация: макроскопический подход к сложным системам / Г. Хакен ; пер. с англ. – М. : Мир, 1991. – 240 с. 10. Прохорова В. В. Синергетическая концепция в формировании управленческих инноваций на предприятиях / В. В. Прохорова, С. А. Мушникова // БИЗНЕС ИНФОРМ. – 2011. – № 12. –

С. 138–141. 11. Лосев В. С. Информационные аспекты устойчивого развития промышленного предприятия / В. С. Лосев, С. А. Гусев // Вестник ТОГУ. Научный журнал. – 2013. – № 2 (29). – С. 185–194; [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pnu.edu.ru/vestnik/pub/articles/1819>. 12. Гусев С. А. Когнитивные аспекты устойчивости предприятий промышленности [Электронный ресурс] / С. А. Гусев // Амурский государственный университет. – Режим доступа : http://www.amursu.ru/attachments/article/9534/N49_27.pdf. 13. Эшби У. Р. Введение в кибернетику / У. Р. Эшби. – М. : Мир, 1959. – 432 с. 14. Иванчук К. О. Стійкий економічний розвиток підприємства: теоретичне обґрунтування / К. О. Иванчук // Економіка розвитку. – 2014. – № 3 (71). – С. 84–88. 15. Машков О. А. Современные проблемы развития теории функционально устойчивых сложных систем управления [Электронный ресурс] / О. А. Машков, О. В. Самчишин // Моделирование та інформаційні технології : зб. наук. пр. – К. : ІПМЕ ім. Г. С. Пухова НАН України, 2009. – Вип. 52. – Режим доступа : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/29640/01-Mashkov.pdf?sequence=1>. 16. Арманд А. Д. Саморегуляция и саморегулирование географических систем / А. Д. Арманд. – М. : Наука, 1988. – 261 с. 17. Филиппин И. В. Анализ подходов к управлению развитием предприятия / И. В. Филиппин // Культура народов Причерноморья. – 2010, Т. 1, № 196. – С. 201–204. 18. Мізюк Б. М. Системне управління : монографія / Б. М. Мізюк. – Львів : Вид-во комерційної академії, 2004. – 338 с. 19. Никонова Я. И. Теоретико-методологические основы устойчивого инновационного развития малых городов [Электронный ресурс] / Я. И. Никонова // Клуб субъектов инновационного и технологического развития России. Институт научной информации по общественным наукам Российской академии наук (ИНИОН РАН). – Режим доступа : <http://innclub.info>. 20. Малахов В. П. Адаптивность промышленного предприятия в условиях нестабильности [Электронный ресурс] / В. П. Малахов // Теория и практика общественного развития. Международный научный журнал. – 2013. – № 2 – Режим доступа : http://teoria-practica.ru/rus/files/archiv_zhurnala/2013/2/ekonomika/malakhov.pdf. 21. Шеер А. В. Бизнес-процессы. Основные понятия. Теория. Методы / А. В. Шеер. – СПб. : Вест-Метатехнология, 2000. – 340 с. 22. Толпежников Р. А. Генезис понятия потенциал предприятия и определение и определение его сущности / Р. А. Толпежников // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. пр. : у 3-х т. Т. 3. – Маріуполь : ПДТУ, 2011. – С. 125–130. 23. Санинский С. А. Взаимодействие предприятий-производителей с потребителями в рыночных условиях / С. А. Санинский // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – 2009. – № 4. – С. 138–140. 24. Третьяк О. А. Маркетинг: новые ориентиры модели управления / О. А. Третьяк. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 403 с. 25. Карачина Н. П. Простір взаємозв'язку економічної поведінки з визначеними концепціями розвитку підприємства / Н. П. Карачина // Економічний часопис-XXI. – 2011. – № 1–2. – С. 54–58.

References: 1. Nikolayeva I. P. Ekonomicheskij slovar / I. P. Nikolayeva. – М. : Prospekt KnoRus, 2011. – 160 p. 2. Novaya filosofskaya entsyklopediya : in 4 vol. Vol. 3 / In-t filosofii RAN; Nats. obshchestv.-nauch. fond; predsed. nauchno-red. soveta V. S. Stepin. – М. : Mysl, 2010. – 692 p. 3. Melnik L. *Analiz energoentropiynykh predposylok progressivnogo razvitiya ekonomicheskikh sistem* [Analysis of energy entropic prerequisites of progressive development of economic systems] / L. Melnik // Aktualni Problemy Ekonomiky. – 2013. – No. 10 (148). – P. 15–22. 4. Shredinger E. *Chto takoe zhizn? Tochka zreniya fizika* [What is life? The point of view of a physicist] / E. Shredinger. – М. : Atomizdat, 1972. – 88 p. 5. Prigozhin I. *Poryadok iz khaosa* [Order from chaos] / I. Prigozhin, I. Stengers. – М. : KomKniga, 2005. – 296 p. 6. Kokshott P. *Veroyatnostnyy podkhod v ekonomike* [A probabilistic approach to the economy] [Electronic resource] / P. Kokshott. I. Rayt // Informatsiya, dengi i stoimost. – Access mode : <http://left.ru/2009/2/cockshott184.phtml>. 7. Danilchuk A. B. *Ispolzovanie entropiynykh pokazateley dlya modelirovaniya dinamiki slozhnykh sotsialno-ekonomicheskikh sistem* [The use of entropy indices for modeling the dynamics of complex socioeconomic systems] [Electronic resource] / A. B. Danilchuk // Economics. – 2014. – Issue 1 (1). – Access mode : <http://cyberlenin ka.ru/article/n/ispolzovanie-entropiynyh-pokazateley-dlya-modeliro>

vaniya-dinamiki-slozhnyh-sotsialno-ekonomicheskikh-sistem. 8. Frenken K. R&D portfolios in environmentally friendly automotive propulsion / K. Frenken, M. Hekkert, P. Godfroij // Technological Forecasting and Social change. – 2003. – No. 71 (5). – P. 485–507. 9. Khaken G. Informatsiya i samoorganizatsiya: makroskopicheskiy podkhod k slozhnym sistemam / G. Khaken; per. s angl. – М. : Mir, 1991. – 240 p. 10. Prokhorova V. V. *Sinergeticheskaya kontseptsiya v formirovaniy upravlencheskikh innovatsiy na predpriyatiyakh* [The synergetic Concept in the Formation of Administrative Innovation at Enterprises] / V. V. Prokhorova, S. A. Mushnikova // BIZNES INFORM. – 2011. – No. 12. – P. 139–141. 11. Losev V. S. *Informatsionnye aspekty ustoychivogo razvitiya promyshlennogo predpriyatiya* [Information aspects of sustainable development of an industrial enterprise] / V. S. Losev, S. A. Gusev // Vestnik TOGU. Nauchnyy zhurnal. – 2013. – No. 2 (29). – P. 185–194; [Electronoc resource]. – Access mode : <http://pnu.edu.ru/vestnik/pub/articles/1819>. 12. Gusev S. A. *Kognitivnye aspekty ustoychivosti predpriyatiy promyshlennosti* [Cognitive aspects of sustainability of industrial enterprises] [Electronic resource] / S. A. Gusev // Amurskiy Gosudarstvennyy Universitet. – Access mode : http://www.amursu.ru/attachments/article/9534/N49_27.pdf. 13. Eshbi U. R. *Vvedenie v kibernetiku* / U. R. Eshbi. – М. : Mir, 1959. – 432 p. 14. Ivanchuk K. O. *Stiikiy ekonomichnyi rozvytok pidpriyemstva: teoretychne obgruntuвання* [Enterprise steady economic development: theoretical justification] / K. O. Ivanchuk // Ekonomika rozvytku. – 2014. – No. 3 (71). – P. 84–88. 15. Mashkov O. A. *Sovremennyye problemy razvitiya teorii funktsionalno ustoychivyykh slozhnykh sistem upravleniya* [Modern problems of the theory of functional stability of complex control systems] [Electronic resource] / O. A. Mashkov, O. V. Samchishin // Modelirovaniya ta informatsiini tekhnologii : zb. nauk. pr. – К. : ІПМЕ ім. Г. С. Пухова НАН України, 2009. – Issue 52. – Access mode : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/29640/01-Mashkov.pdf?sequence=1>. 16. Armand A. D. *Samoreguliyatsiya i samoregulirovanie geograficheskikh sistem* / A. D. Armand. – М. : Nauka, 1988. – 261 p. 17. Filipishin I. V. *Analiz podkhodov k upravleniyu razvitiem predpriyatiya* [Analysis of approaches to the management of enterprise development] / I. V. Filipishin // Kultura narodov prichernomor'ya. – 2010. – Vol. 1, No. 196. – P. 201–204. 18. Mizyuk B. M. *Sistemne upravlinnia : monohrafiya* [System management : monograph] / B. M. Mizyuk. – Lviv : Vyd-vo Komertsiinoy Akademii, 2004. – 338 p. 19. Nikonova Y. I. *Teoretiko-metodologicheskie osnovy ustoychivogo innovatsionnogo razvitiya malyykh gorodov* [Theoretical and methodological foundations of sustainable innovative development of small cities] [Electronic resource] / Y. I. Nikonova // Klub subyektov innovatsionnogo i tekhnologicheskogo razvitiya Rossii. Institut nauchnoy informatsii po obshchestvennym naukam Rossiyskoy akademii nauk (INION RAN). – Access mode : <http://innclub.info>. 20. Malakhov V. P. *Adaptivnost promyshlennogo predpriyatiya v usloviyakh nestabilnosti* [Adaptivity of an industrial enterprise under the conditions of instability] [Electronic resource] / V. P. Malakhov // Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya. Mezhduнародnyy nauchnyy zhurnal. – 2013. – No. 2. – Access mode : http://teoria-practica.ru/rus/files/archiv_zhurnala/2013/2/ekonomika/malakhov.pdf. 21. Sheer A. V. *Biznes protsessy. Osnovnyye ponyatiya. Teoriya. Metody* / A. V. Sheer. – SPb. : Vest-Metatekhnologiya, 2000. – 340 p. 22. Tolpezhnikov R. A. *Genезis ponyatiya potentsial predpriyatiya i opredelenie ego sushchnosti* [Genesis of the concept of enterprise potential and determination of its essence] / R. A. Tolpezhnikov // Teoretychni i praktichni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti : zb. nauk. pr. : u 3-kh t. T. 3. – Mariupol : PDTU, 2011. – P. 125–130. 23. Saninskiy S. A. *Vzaimodeystvie predpriyatiy-proizvoditeley s potrebitelyami v rynochnykh usloviyakh* [Interaction of enterprises-producers and consumers under market conditions] / S. A. Saninskiy // Vestnik Saratovskogo gosudarstvennogo sotsialno-ekonomicheskogo universiteta. – 2009. – No. 4. – P. 138–140. 24. Tretyak O. A. *Marketing: novyye orientiry modeli upravleniya* / O. A. Tretyak. – М. : INFRA-M, 2005. – 403 p. 25. Karachina N. P. *Prostir vzaiemozvyazku ekonomichnoi povedinky z vyznachenyimi kontseptsiyami rozvytku pidpriyemstva* [The space of the relationship of economic behavior with the defined concepts of enterprise development] / N. P. Karachina // Ekonomichnyi chasopys-XXI. – 2011. – No. 1–2. – P. 54–58.

Інформація про автора

Бояринова Катерина Олександрівна – канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту Національного технічного університету України "КПІ" (просп. Перемоги, 37, м. Київ, Україна, 03056, e-mail: boyarinovaea@ukr.net).

Інформація об авторе

Бояринова Катерина Александровна – канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту Національного технічного

університета України "КПІ" (просп. Победы, 37, г. Киев, Украина, 03056, e-mail: boyarinovaea@ukr.net).

Information about the author

K. Boyarynova – PhD in Economics, Associate Professor of the Management Department of the National Technical University of Ukraine "KPI" (37 Peremohy Ave., Kyiv, Ukraine, 03056, e-mail: boyarinovaea@ukr.net).

*Стаття надійшла до ред.
01.09.2015 р.*

УДК 658.3:658.51

JEL Classification: C61; M29

FORMATION OF THE ORGANIZATIONAL AND MOTIVATIONAL SUPPORT FOR MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE FLOW PROCESSES BASED ON THE LOGISTICS APPROACH

**I. Dzobko
N. Proskurnina**

The organizational and motivational support for the management of enterprise flow processes has been studied with the indication of the formalization of the distribution of the administrative functions to be performed. The hypothesis of the study lies in the use of the logistics integrated properties to improve the adaptation characteristics and optimize the ability to manage the flow processes. Based on the developed and presented in the literature theoretical principles of organization of management of enterprise flow processes, the mechanism of the flow process management has been presented as a structured hierarchical system of interests, rules and regulations of the participants in the logistics chain. The specific features and characteristics of the mechanism of management of the enterprise flow processes have been determined. The need for applying the logistics approach as an effective tool for simultaneous functioning of the organizational structures of the participants in the logistics chain has been reasoned. The specific formation of the organizational and motivational support for management of the enterprise flow processes has been described to show that it is carried out by providing the available links with additional functions of the targeted nature and does not require changes in the number of the staff in the organizational system. The content of the strategic planning tasks of the enterprise logistics system development has been characterized. The sequence of formation of the organizational and motivational support for regulation of the flow processes including the individual and general parameters of the aggregate material, financial and information flows has been developed and presented. The relation between the means and tools for achieving the objectives of the participants in the logistics cycle has been shown. A sequence of efforts on the regulation of the basic parameters of the organizational structure of the logistics system has been proposed and a clear interdependence between the regulation components has been established. The sequence of the distribution of management responsibility according to the results of the work included in the logistics processes has been shown.

Keywords: flow processes, logistics approach, organizational support, motivational support.

**ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МОТИВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІННЯ ПОТОКОВИМИ ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВА
НА ОСНОВІ ЛОГІСТИЧНОГО ПІДХОДУ**

***Дзьобко І. П.
Проскурніна Н. В.***

Розглянуто формування організаційно-мотиваційного забезпечення управління поточними процесами підприємства із зазначенням формалізації розподілу виконання управлінських функцій. Гіпотеза дослідження полягає у використанні інтегральних властивостей логістики для зростання адаптаційних характеристик і оптимізаційної здатності управління поточними процесами. Виходячи з розроблених та поданих у літературі теоретичних положень із організації управління поточними процесами підприємства наведено структурування механізму управління поточними процесами як упорядкованої ієрархічної системи інтересів, правил і норм учасників логістичного ланцюга. Визначено специфічні властивості й ознаки механізму управління поточними процесами підприємства. Обґрунтовано необхідність у застосуванні логістичного підходу як ефективного інструмента синхронного функціонування організаційних структур учасників логістичного ланцюга. Показано, що специфіку формування організаційно-мотиваційного забезпечення управління поточними процесами підприємства здійснено шляхом надання наявним ланкам додаткових функцій цільового характеру і вона не потребує зміни чисельності персоналу в діючій оргсистемі. Дана характеристика змісту завдань стратегічного планування розвитку логістичної системи підприємства. Розроблено і наведено послідовність формування організаційно-мотиваційного забезпечення регулювання поточних процесів, що враховує індивідуальні й загальні параметри сукупності матеріальних, фінансових та інформаційних потоків. Показано взаємозв'язок між засобами та інструментарієм досягнення цілей учасників логістичного циклу. Запропоновано послідовність виконання робіт із регламентації основних параметрів організаційної структури логістичної системи та встановлено чіткий взаємозв'язок між складовими частинами комплексу регламентації. Наведено послідовність розподілу управлінської відповідальності за результатами робіт, що входять до складу логістичних процесів.

Ключові слова: потокові процеси, логістичний підхід, організаційне забезпечення, мотиваційне забезпечення.

**ФОРМИРОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-МОТИВАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
УПРАВЛЕНИЯ ПОТОКОВЫМИ ПРОЦЕССАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ
НА ОСНОВЕ ЛОГИСТИЧЕСКОГО ПОДХОДА**

***Дзёбко И. П.
Проскурнина Н. В.***

Рассмотрено формирование организационно-мотивационного обеспечения управления потоковыми процессами предприятия с указанием формализации распределения выполнения управленческих функций. Гипотеза исследования заключается в использовании интегральных свойств логистики для роста адаптационных характеристик и оптимизационной способности управления потоковыми процессами. Исходя из разработанных и представленных в литературе теоретических положений по организации управления потоковыми процессами предприятия представлено структурирование механизма управления потоковыми процессами как упорядоченной иерархической системы интересов, правил и норм участников логистической

цепи. Определены специфические свойства и признаки механизма управления потоковыми процессами предприятия. Обоснована необходимость в применении логистического подхода как эффективного инструмента синхронного функционирования организационных структур участников логистической цепи. Показано, что специфика формирования организационно-мотивационного обеспечения управления потоковыми процессами предприятия осуществляется путем придания имеющимся звеньям дополнительных функций целевого характера и не требует изменения численности персонала в действующей оргсистеме. Дана характеристика содержания задач стратегического планирования развития логистической системы предприятия. Разработана и представлена последовательность формирования организационно-мотивационного обеспечения регулирования потоковых процессов, учитывающая индивидуальные и общие параметры совокупности материальных, финансовых и информационных потоков. Показаны взаимосвязи между средствами и инструментарием достижения целей участников логистического цикла. Предложена последовательность выполнения работ по регламентации основных параметров организационной структуры логистической системы и установлена четкая взаимосвязь между составляющими комплекса регламентации. Представлена последовательность распределения управленческой ответственности по результатам работ, входящих в состав логистических процессов.

Ключевые слова: потоковые процессы, логистический подход, организационное обеспечение, мотивационное обеспечение.

The reduction of the GDP (in 2014 the GDP fall was 6.8 % as a whole, in the fourth quarter it was 14.8 %), the decline in the scope of industrial production (in 2014 the industrial production index was 89.9 %, and in engineering it was 79.4 %) and the loss of activity of enterprises (the net loss of large and medium industrial enterprises amounted to 87.7 billion UAH in January – September 2014; while unprofitable machine building enterprises made 40.1 %) are typical features of the current state of the national economic system. The issues of business management improvement and involvement of more advanced approaches in management practices to meet the consumer demand while minimizing the costs of the market consumer value have become urgent in the face of the negative factor threats. It is only possible if all the enterprise processes are subordinate to the realization of the enterprise potential and meeting the effective demand with a corresponding reorientation of management to the logistics approach.

The general issues of construction and improvement of the enterprise management system are represented in many works of the domestic scholars (A. Voronkova, M. Kyzym, G. Kozachenko, R. Lepa, B. Pastukhova, V. Ponomarenko, O. Pushkar) and foreign scientists (I. Ansoff, Argyris, R. L. Daft, P. Drucker, B. Mylner, H. Mintzberg, E. Smirnov, J. Stock, S. Young). These works are mainly focused on the functional paradigm and a limited orientation to the flow and other processes. The development of this paradigm requires more attention to specific aspects of the company activity taking into account marketing, innovation and logistics management.

Extensive use of the logistics approach resulted in a number of studies that highlight the logistics methodology (B. Anikin, A. Gadzhinskiy, M. Gordon, V. Sergeev, A. Semenenko, M. Oklander), the logistics management (M. Doronin, P. Larina, J. F. Magee, A. Trydid, L. Frolova, J. Heskett, N. Chukhrai, L. Shemayeva) and the role of enterprise flow processes (D. J. Bowersox, A. Butrin, J. Becker, M. Grigorak, V. Yeliferov, O. Zborovskaya, E. Krykavskiy, I. Popovichenko, V. Repin). In addition, there are a number of standards which define a common basis for applying the process approach to the quality management (ISO 9000), typical processes of the life cycle systems (ISO 15288), inspection regulations (ISO 15504) and the models of evaluation of the process

maturity (Capability Maturity Model, CMM). Under the conditions of the growth of dynamic economic environment the use of both the aforementioned standards and current developments in the sphere of logistics management is complicated by the objective need to adapt the typical descriptions of the processes to the conditions of a particular situation. This problem of increasing adaptability and optimization capacity of the enterprise flow processes requires appropriate scientific and methodological study to find a solution.

Both the tools and procedures for management of flow processes of industrial enterprises and the organizational support for the development and implementation of the management actions require relevant changes. This requirement is urgent in the case of a wide use of the integration tendencies and the current process within the framework of interaction of several enterprises. The concept of supply chain management (Supply Chain Management, SCM) implies a study of such flows, the special features of which are highlighted in the works of D. Ivanov, D. Kostoglodov, M. Christopherson, L. Myrotin, A. Nekrasov, E. Nichols, R. Handfield, D. Shapiro and other scientists and economists. The relevance of this kind of developments regarding the management of flow processes at the level of interaction of enterprises is confirmed by the need for prompt management decision making and promotion of industrial and financial cooperation of enterprises declared in the Concept "The state Target Economic Program of Industrial Development for the period till 2020". The available studies are primarily focused on discovering the course of flow processes and, therefore, require further development aimed at the optimization of the process management with a view to providing coincidence of the interests of all the participants in the supply chains.

Thus, the relevance and practical importance of the management of flow processes for domestic and industrial enterprises and the need for the development of the current methodological support for such management have stipulated the choice of the topic, setting the goal and objectives of the study.

The goal of the study is the process of formation of organizational and motivational support for the management

of enterprise flow processes on the basis of the logistics approach.

To address this goal the following methods have been used in the study: the abstract-logical, structural and logical analysis – to substantiate the properties and characteristics of the mechanism of management of enterprise flow processes; the functional modelling – to show the loop control flow processes of the enterprise; the graphic method – for visual presentation of the research results.

A compulsory prerequisite for the logistics approach, to be implemented which provides for the need to form special features and characteristics of the mechanism of management of the flow processes (Fig. 1), is the appropriate organizational training and ensuring a smooth integration of the relevant procedures, regimes and regulations into the enterprise organizational structure, and formation of a favorable attitude to solving this problem with the personnel to be involved in the implementation of the logistics and related administrative functions.

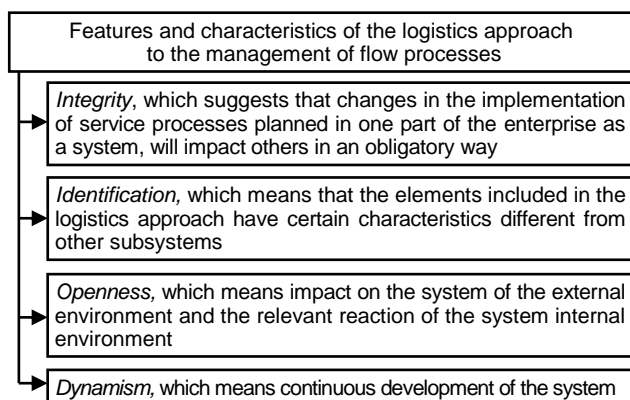

Fig. 1. Special features and characteristics of the mechanism of management of the enterprise flow processes (on the basis of [1; 4; 6])

The organization of management is considered in the economic literature [1] as a component part of the management system, which ensures the impact on factors which influence the result of activity of the managed object. The organization of the logistics approach means a series of ways to ensure a full development of the enterprise on the basis of implementation of the principles of logistics in the activity of its functional units [2]. However, in this case there may be disputes ("conflict of interest") [3], on the one hand, among the functional units of the company, and on the other hand – between the enterprise and suppliers and consumers. Ensuring coherence of different units in the aspect of through management of flow processes is an important task of the logistics approach [4].

Formation of the logistics approach will provide a comprehensive, synchronized functioning of structures and their elements, firstly, according to a particular space and time of the functional purpose and goals, and secondly, on the basis of the organizational-economic, and organizational-technological conditions and principles, thirdly, taking into account the properties and areas of their appropriate development. The aforementioned parameters in the process of functioning of the implemented logistics approach may be subjected to new influences of the environment and quite possible disturbance in the domestic environment. Thus, optimization and adaptive properties of the logistics approach will be displayed through a flexible system, the basis of which is the organizational

structure of management (OSM). In the process of the OSM construction, which contributes to the efficiency of the logistics approach, the methods presented in Fig. 2 should be used [5 – 7]. The specificity of the OSM construction determines the feasibility of searching for the used combinations and modifications and the development of new, more methodical positions, more appropriate to the stages of solving the problems of organization of the management on the basis of logistics. It does not imply a radical modification of the existing OSM, it is not only limited to the creation of a new functional unit (position) but provides additional functions of the targeted nature to the available links and does not require a significant change in the number of the staff in the current OSM.

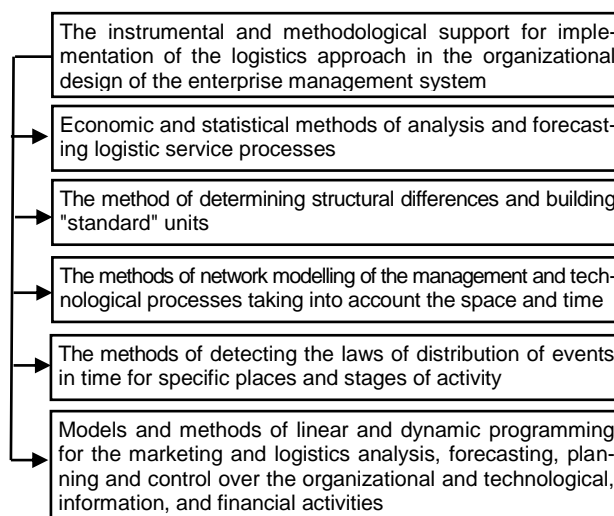

Fig. 2. The components of the instrumental and methodological support for the implementation of the logistics approach (on the basis of [1; 4 – 6])

It is highly important that the implementation processes are provided with appropriate social and psychological training, and the motivation of the transfer to the logistics-oriented management is additionally reasoned. The new management procedure based on the logistics concept should be imposed on a well-prepared environment of the enterprise. The more loyalty shown by the groups of enterprise workers, the more efficient and requiring less time the implementation and adaptation of the new procedure for the order-oriented logistics management will be. Of course, the processes of implementation and adaptation can require some not very important adjustments to the new management system. They will be taken into account immediately, but the adjustments themselves will be integrated in the structure without disturbing the operation of its blocks.

The OSM construction, including the choice of its specific sub-systems, elements and their relations, is based on the deductive approach which allows taking into consideration the whole system of the objectives of the logistics system (hereinafter – LS), as well as the full range of ways of the future development of its structure. The generalized representation of the sequence of formation of the organizational support for management of the enterprise flow processes on the basis of the logistics approach is shown in Fig. 3 [8; 9].

Thus, the sequence of the organizational support for the enterprise flow process management (Fig. 3) makes it possible to provide a cyclic continuing process of enterprise self-adjustment, self-improvement and development as a logistics system.

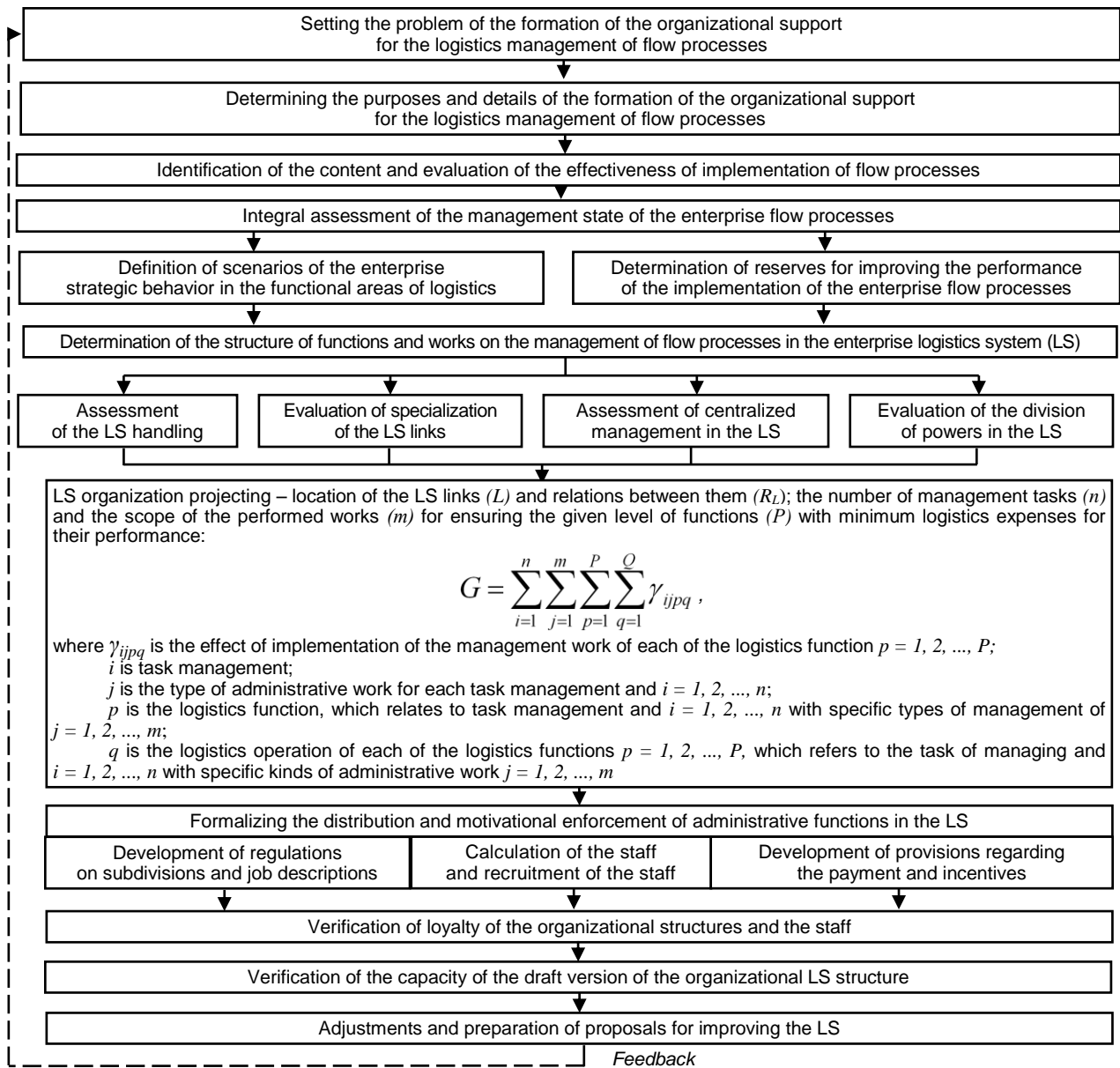

Fig. 3. The sequence of the formation of the organizational support for management of the enterprise flow processes on the basis of the logistics approach (developed by the author)

Let's consider setting the objectives of optimization of the LS organizational structure of the enterprise. For this purpose let's define a set of the input data. A great number of possible links of the logistics system of the enterprise are taken with $L = \{L^i\}, i = 1, 2, \dots, n$ and relations between them that are given in the form of a graph $R_L = \{(L^i, L^{i'}), i, i' = 1, 2, \dots, n\}$. The top of the graph represents the links of the logistics system, and the arcs are relations between them.

1. Let's represent the performed LS functions of the enterprise in the form of a set of tasks performed by the links of the logistics system, $N = \{N^i\}, i = 1, 2, \dots, N^i$, each of which can consist of P^j management works performed according to each logistics function $S = \{S^j\}, j = 1, 2, \dots, m \dots$

2. Let's represent the relations between the task and management works in the form of a graph $G^N = \{(N^{pj}, (N^{pj}, N^{pj})), N^{pj}, N^{pj} \in N$. The arcs of the graph (N^{pj}, N^{pj}) characterize the ways of movement, existing between the resolved tasks and

their management works and meet the areas of the material, information and financial flows.

3. Let's take a minimum of logistics costs in all the performed logistical functions S at a given level of the product quality for the optimization criterion (the target function). Then the task of the synthesis of the optimal organizational structure LS will mean finding its links (L) and relations between them (R_L); a great number of tasks of the logistics management (N) and the number of the performed works (P^j) for ensuring the given level of functions (S) with minimum logistics costs (I^S) for their performance. Then:

$$\sum_{i=1}^n \sum_{N_i=1}^{N_i} \sum_{j=1}^m \sum_{P_j=1}^{P_j} \gamma_{P_j} = \begin{cases} S \geq S_{nat}, \text{ where } S = \prod_{k=1}^k S_k^v, \sum_{j=1}^m V_j = 1 \\ \min I_S \in I_S, \text{ where } I_S = \sum_{S_k=1}^{S_k} I_{S_k} \end{cases}, \quad (1)$$

if $N^i \in N; L^i \in L; R_{L^i} \in R_L; G_{N^i} \in G^N$,

where γ_{P_j} is the effect from the implementation of the management work of each logistical function $j = 1, 2, \dots, m$;

S_k^v is the level of k -th logistic function with v -th share in the total volume of the manufactured products;

I^{S_k} is the logistics costs for the performance pursuant to S_k logistics functions.

Maximization of the targeted function at the expense of minimizing the logistics costs involves determining the optimal number of LS links, their solved problems and the number of operations carried out for each of the functions:

$$S = \min \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m I_{ij}, \quad (2)$$

where I_{ij} is the logistic costs for the i -th number of links in the logistic system of the enterprise that perform j -th number of logistics functions.

The main stages of the strategic planning of functioning of the enterprise logistics system will be as follows: determination of the specific objectives of development of the enterprise logistics system and the scope of its activities; development of the strategy; implementation of strategic measures. The first stage is the determination of the objectives of functioning of the logistics system. Specific functions and tasks of the links of the logistics system and the time period needed to implement them will be developed on this basis [10]. These tasks, on the one hand, are to be simplified, and, on the other

hand, they should be realistic and not contradictory to the fundamental objectives of the development of the logistics system as a whole.

The sphere of activities of the logistics system, that is the areas of development as a whole and its individual types for the next 5 – 10 years will be determined at the second stage. Determination of the sphere of activities of the enterprise logistics system is directly related to the third stage – the development of specific measures of the enterprise strategic development, based on the forecasting of the results which perform the correction of the objectives of the logistics system development, and then the review of the activities (tasks) in the links of the system, etc.

The cycle is repeated till the moment of finding the optimal set of objectives (formation of the optimal level of production and providing the service in the case of minimization of the financial resources needed for its implementation) and objectives of the enterprise logistics system that ensure implementation with a fairly high probability.

The fourth stage of the task of the strategic planning of the logistics system means applying the developed measures to specific links of the logistics system and determining target indicators for their operational management.

In the case of applying strategic measures to the logistics system of the enterprise it is necessary to carry out the periodic control over the course and results of their implementation (fifth stage) to identify critical deviations in time and to adequately respond to them. Thus, the strategic planning of the development of the enterprise logistics system will help perform the following tasks (Table 1).

Table 1

Characteristics of the content of the strategic planning objectives of the enterprise logistics system development (on the basis of 4; 8 – 9)

The objectives of the strategic planning	The performance result
Sampling, analysis and processing of the information about functioning of the enterprise, necessary for determining the strategic objectives of the logistics system development and making strategic decisions	The massive of the input data for analysis and modelling
Simulation modelling of possible strategic decisions on the enterprise logistics system development and analysis of possible results	A simulation model of the LS functioning
Forecasting of the market development of these products and services and the behavior of enterprises of this sector in the market	The market forecast and logistics needs
Planning the enterprise LS need for the material, financial and information resources that ensure elimination of possible contradictions between the operational objectives and strategic goals	The forecast of the resource needs
Formation of the long-term plan (program) of the enterprise development	The perspective plan
Control over the implementation of strategic plans of the enterprise development with their subsequent corrections if necessary	The system of the control indicators

That is, the result of the application of the logistics approach to the management is a properly modelled logistics chain that takes into account the objectives of the servicing systems, the company's own LS and the systems that are serviced.

The starting point of the logistics chain modelling is the description of the elements and structures. The logistics chain consists of a number of manufacturing enterprises $B = \{B_\mu, \mu \in M\}$, suppliers of raw and other materials, warehouses, and transport companies, etc. Within the framework of the logistics chain a number of operations $E = \{E_j, j \in L\}$ can be carried out. To correlate the elements B and E , let's introduce the concept of the *key competence*. The key competence will mean a pair (B_μ, E_j) ,

that is if μ -enterprise can fulfill a j -operation, it has $k_{\mu j}$ competence. Each competence is characterized by such features as the available production capacities $x_{\mu j}(t)$ at each of the time intervals t , the cost of the work performance $c_{\mu j}$, reliability $q_{\mu j}$. The logistics chain can be represented in the general theory of graphs as a directed (oriented) graph, in which the tops are the competence units of the enterprises and technological links between the competence units are marked with arcs. Due to the fact that the elements of the graph are active, act for the aforementioned purpose, autonomous and are characterized by available communication with other agents, it is reasonable to take into consideration the description of the graph elements in the form of active elements in terms of multi-agent

systems. For formal submission of agents, as a rule, three main functions are used: the production function, the profit function and the function of the offer. Agents have their own local targets. In particular, each enterprise according to each of its competences aims, firstly, at maximizing the capacity utilization:

$$x_{ij}^v(t) - \tau_j^v(\lambda_{vj}^\mu) \rightarrow \min, \lambda_{vj}^\mu \in \Delta, \lambda_{vj}^\mu \in \{0; 1\}, \quad (3)$$

and, secondly, at increasing the maximum level of profit:

$$p_j^v - c_{ij}^v(\lambda_{vj}^\mu) \rightarrow \max, \quad (4)$$

where τ_j^v is the required time for the work performance;

p_j^v is the proposed price for the work performance;

λ_{vj}^μ is the version of using the resources by the agent;

B_μ, Δ is the number of alternative versions of using the resources.

For a number of orders the two-criteria profit function will be formulated as follows:

$$J_1^\mu = \sum_{j=1}^L x_{ij}^v(t) - \sum_{j=1}^L \sum_{v=1}^N \tau_j^v(\lambda_{vj}^\mu) \rightarrow \min \quad (5)$$

$$J_2^\mu = \sum_{j=1}^L \sum_{v=1}^N p_j^v - \sum_{j=1}^L \sum_{v=1}^N c_{ij}^v(\lambda_{vj}^\mu) \rightarrow \max \quad (6)$$

To account for the so-called "non-rigid" factors such as the enterprise's reputation, the level of trust, the reliability of the supplier, it has been offered to take in consideration the function of the agent's reputation:

$$\varphi_{ij} = f(W_{ij}, V_j), \quad (7)$$

where W_{ij} is the knowledge of the agent B_μ , competence k_{ij} ;

V_j is the importance of work E_j .

Thus, the function of the offer of the agent B_μ competence k_{ij} can be formulated as follows:

$$BF_{ij} = f(x_{ij}^v(t), c_{ij}^v, q_{ij}, r_{ij}). \quad (8)$$

For the final choice made by the customer, the order A will be formed. To describe the product, a multi-level specification will be used. For each position of the specification (raw materials, materials, parts, components, finished products), a sub-order A_ν will be formed. The fulfillment of the order A will consist in the fulfillment of ν -sub-orders. Thus, to fulfill the order A in accordance with the specification, a number of $A = \{A_\nu, \nu \in N\}$ sub-orders (a great number of sub-orders and orders of the customer are marked in a similar way for the purpose of unambiguous correlation of each ν -sub-order to a particular customer's order) will be formed. For each ν -sub-order the technology of its execution D_ν is known, which represents an ordered sequence of technological operations:

$$E_j (j = 1, 2, \dots, j_\nu) \quad (9)$$

where j_ν is the number of operations necessary for the execution of ν -sub-order.

The regular time for fulfillment $t_\nu > 0$, value c_ν and critical starting lines r_ν and termination t_ν will comply with each ν -sub-order. The ordered set of technologies D_ν represents a technological plan for the A order. Sub-orders can be executed in a parallel structure in accordance with the specifications and restrictions in critical terms. The A order will be fulfilled according to the customer's requirements, which include the desired delivery date T_{end}^α , the maximum allowable cost of the order C^α , as well as a number of additional parameters (the place of delivery, the volume of the batch, the risk of shortage, etc.). An important feature of the supply chains is their multi-structuring. The supply chain is not limited to a set of the organizational elements. Analyzing the supply chain it is necessary to consider the full range of the structures formed in it – organizational, functional, information, product, technological, topological and financial structures. All these structures are closely interrelated and rapidly changing.

The system of management of the industrial enterprise includes several subsystems: the planning subsystem (strategic and current), the management sub-system of the marketing and sales activity, the subsystem of management of finances, etc. In practice, very often there is a situation where many of the aforementioned subsystems have been developed at the enterprise fairly well: there is documentation, there are relevant specialists, and software has been installed, and so on [11]. As a rule, the worst things regard the consolidation of all these subsystems into the general management system. The top-level management of the enterprise will be responsible for this consolidation, but it is most probable that the regulatory documentation has been developed the least. Implementation of the logistics approach allows you to create a system of logistics-oriented management (hereinafter – LOM system) that provides managers with those means of management that can combine the existing subsystems and remove barriers among the departments on the issue of the effective movement of the flow processes. It is proposed that the implementation of the LOM system provides for the implementation of the following stages (Fig. 4).

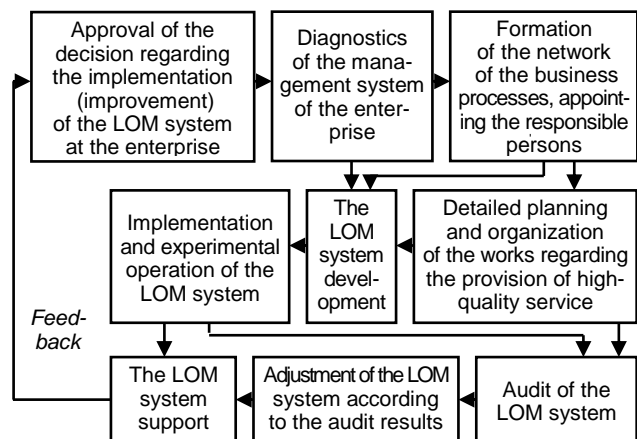

Fig. 4. The stages of the LOM implementation at the enterprise (developed by the author)

The offered sequence of the LOM introduction makes it possible to regulate the procedure for the work performance (Fig. 5) with regulation of the basic parameters of the logistics system organizational structure and establish a clear link between the components of the set of regulation of the logistics systems organizational structure parameters (Fig. 6).

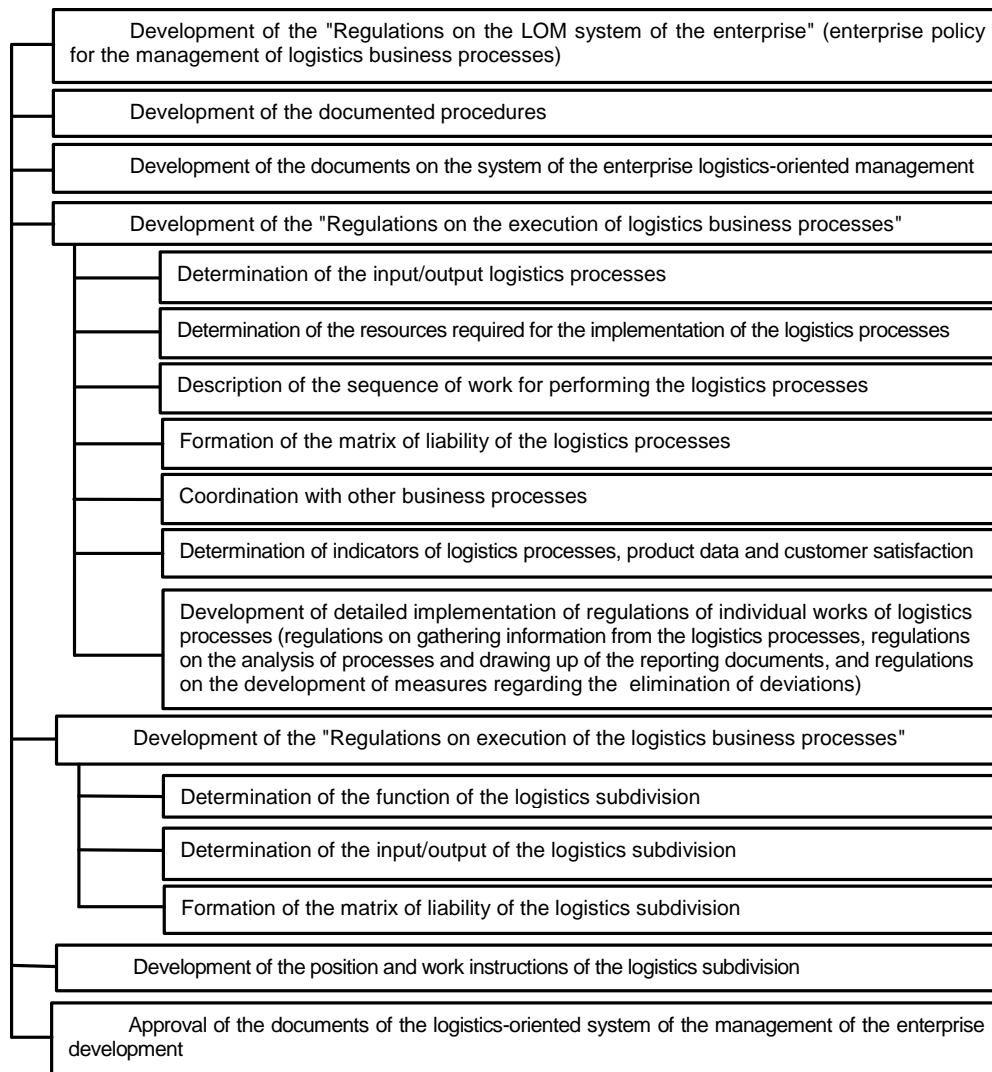

Fig. 5. The procedure for the work performance on the regulation of the basic parameters of the logistics system organizational structure (on the basis of [3; 5])

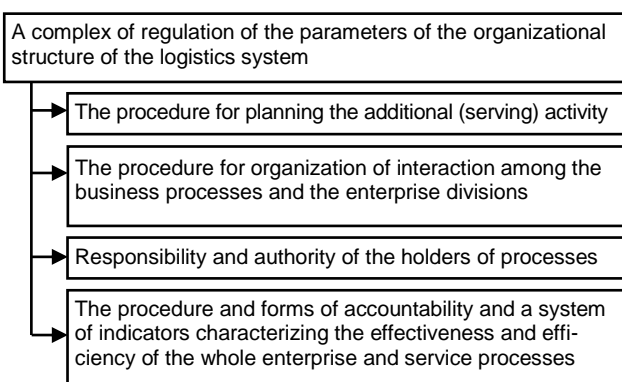

Fig. 6. The components of the complex regulation of the parameters of the logistics system organizational structure (on the basis of [3; 5])

Implementation of the LOM system at the enterprise primarily means the execution of the order of the work according to the description and regulation of the logistics business processes within the framework of which the

responsibility is distributed according to the results of the works that are a part of these processes (Fig. 7).

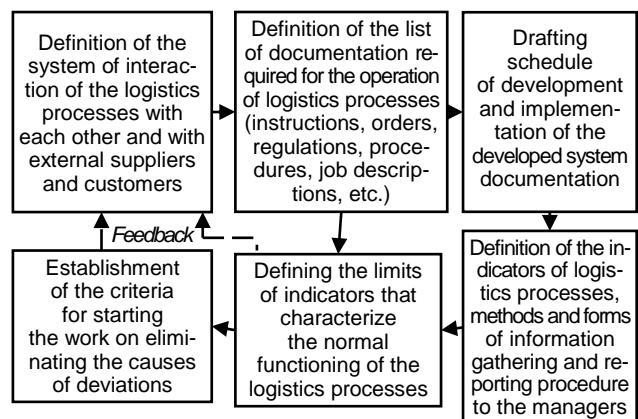

Fig. 7. The sequence of distribution of the management responsibility according to the results of the works that are a part of the logistics processes (on the basis of [2 – 4])

It should be emphasized that a special place in the distribution of the management responsibility according to the results of the work belongs to the costs. But, of course, the real model of the cost allocation at the enterprise is more complex than its process representation.

Thus, the formation of the organizational and motivational support for the enterprise flow process management based on the logistics approach has been highlighted to include: the identification of the enterprise logistics business processes (LBP) network; regulation of the logistics business processes (and relations of the input/output processes on the customer – supplier principle with an appropriate level of specification); the development and implementation of the system of indicators for the logistics business process management; provision of the process owners' work (through regulation of the managers' activity, planning improvement, reporting based on the performance indicators etc.); the development and implementation of the personnel motivation system to provide an impetus for steady LBP improvement.

The distinction of the proposed organizational support for the enterprise flow process management based on the logistics approach consists in the fact that the division of responsibility for the performance of functions and jobs takes into account the variability of the logistics process constituents within the available organizational structure of the enterprise and the formation of a motivational system providing economic behavior of personnel aiming to meet potential additional resource needs of the enterprise required to remove probable deviation of the operational tasks from the enterprise development strategic indicators.

The research findings make a basis for the formation of the organizational and motivational support for enterprise flow process management and provide for regulation of the main parameters of the enterprise organizational structure as a logistics system. The area for further research is the identification of indicators and criteria for management efficiency evaluation at every stage of the value creation chain which have not been properly developed yet.

References: 1. Поповиченко І. В. Підвищення ефективності діяльності будівельного підприємства на основі вдосконалення логістичного менеджменту: монографія / І. В. Поповиченко. – Дніпропетровськ: ПДАБА, Видавництво ПП Федорченко О. О. "Литограф", 2012. – 302 с. 2. Zinkovsky M. Problems and terms of the implementation of optimal flow processes management / M. Zinkovsky, I. Dzebkko // *Економіка розвитку*. – 2012. – № 2 (62). – С. 57–60. 3. Бродецкий Г. Л. Моделирование логистических систем. Оптимальные решения в условиях риска / Г. Л. Бродецкий. – М.: Вершина, 2006. – 376 с. 4. Зборовська О. М. Системне управління потоковими процесами промислового підприємства на основі логістичного підходу: монографія / О. М. Зборовська. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2011. – 312 с. 5. Бьерн А. Бизнес-процессы. Инструменты совершенствования / А. Бьерн; пер. с англ. – М.: РИА "Стандарты и качество", 2003. – 272 с. 6. Barratt M. Qualitative case studies in operations management: Trends, research outcomes and future research implications / M. Barratt, T. Y. Choi, M. Li // *Journal of Operations Management*. – 2011. – Vol. 42, No. 4. – P. 329–342. 7. Ivert L. K. When should advanced planning and scheduling systems be used in sales and operations planning? / L. K. Ivert, P. Jonsson // *International Journal of Operations & Production Management*. – 2014. – Vol. 34, Issue 10. – P. 1338–1362. 8. Affonso R. Sales and operations planning: the supply chain pillar, R. Affonso, F. Marcotte and B. Grabot // *Production Planning and Control*. – 2008. – Vol. 19, No. 2. – P. 132–141. 9. Qrunfleh S. Lean and agile supply chain strategies and supply chain responsiveness:

the role of strategic supplier partnership and postponement / S. Qrunfleh, M. Tarafdar // *Supply Chain Management: An International Journal*. – 2013. – Vol. 18, Issue 6. – P. 571–582. 10. Пилипенко А. А. Формування обліково-аналітичного забезпечення управління витратами підприємств та їх об'єднань: монографія / А. А. Пилипенко, І. П. Дзьобко, О. В. Писарчук; за заг. ред. докт. екон. наук, доцента Пилипенка А. А. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2011. – 344 с. 11. Performance-Based Logistics and Interfirm Team Processes: An Empirical Investigation / W. S. Randall, T. G. Hawkins, J. J. Haynie et al. // *Journal of Business Logistics*. – Vol. 36, Issue 2. – P. 212–230.

References: 1. Popovychenko I. V. *Pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti budivelnogo pidpriemstva na osnovi vdoskonalennia lohystychnoho menedzhmentu: monohrafiia* [The increase in the efficiency of activity of construction companies on the basis of improvement of logistics management: monograph] / I. V. Popovychenko. – Dnipropetrovsk: PDABA, Vydavnytstvo PP Fedorchenko O. O. "Lytohrafi", 2012. – 302 p. 2. Zinkovsky M. Problems and terms of the implementation of optimal flow processes management / M. Zinkovsky, I. Dzebkko // *Економіка розвитку*. – 2012. – No. 2 (62). – P. 57–60. 3. Brodetskiy G. L. *Modelirovanie logisticheskikh sistem. Optimalnye resheniya v usloviyakh riska* [Simulation of logistics systems. The optimum decision under the conditions of risk] / G. L. Brodetskiy. – M.: Verшина, 2006. – 376 p. 4. Zborovska O. M. *Sistemne upravlinnia potokovymi protsesamy promysloвого pidpriemstva na osnovi lohystychnoho pidkhotu: monohrafiia* [System management of flow processes of an industrial enterprise on the basis of the logistics approach: monograph] / O. M. Zborovska. – Dnipropetrovsk: Dnipropetrovskiy universytet imeni Alfreda Nobelia, 2011. – 312 p. 5. Bern A. *Biznes-protsessy. Instrumenty sovershenstvovaniya* [Business processes. Tools of improvement] / A. Bern; per. s angl. – M.: RIA "Standarty i kachestvo", 2003. – 272 p. 6. Barratt M. Qualitative case studies in operations management: Trends, research outcomes and future research implications / M. Barratt, T. Y. Choi, M. Li // *Journal of Operations Management*. – 2011. – Vol. 42, No. 4. – P. 329–342. 7. Ivert L. K. When should advanced planning and scheduling systems be used in sales and operations planning? / L. K. Ivert, P. Jonsson // *International Journal of Operations & Production Management*. – 2014. – Vol. 34, Issue 10. – P. 1338–1362. 8. Affonso R. Sales and operations planning: the supply chain pillar, R. Affonso, F. Marcotte and B. Grabot // *Production Planning and Control*. – 2008. – Vol. 19, No. 2. – P. 132–141. 9. Qrunfleh S. Lean and agile supply chain strategies and supply chain responsiveness: the role of strategic supplier partnership and postponement / S. Qrunfleh, M. Tarafdar // *Supply Chain Management: An International Journal*. – 2013. – Vol. 18, Issue 6. – P. 571–582. 10. Pylypenko A. A. *Formuvannia oblikovo-analytychnoho zabezpechennia upravlinnia vytratamy pidpriemstv ta yikh obiednan: monohrafiia* [Formation of accounting and analytical support for cost management of enterprises and their associations: monograph] / A. A. Pylypenko, I. P. Dzebkko, O. V. Pysarchuk; za zah. red. dokt. ekon. nauk, dotsenta Pylypenka A. A. – Kh.: Vyd. KhNEU, 2011. – 344 p. 11. Performance-Based Logistics and Interfirm Team Processes: An Empirical Investigation / W. S. Randall, T. G. Hawkins, J. J. Haynie et al. // *Journal of Business Logistics*. – Vol. 36, Issue 2. – P. 212–230.

Information about the authors

I. Dzebkko – PhD in Economics, Senior Lecturer of the Department of Accounting of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Lenin Ave., Kharkiv, Ukraine, 61116, e-mail: dzebkko-ira@mail.ru).

N. Proskurnina – PhD in Economics, Lecturer of the Department of International Economics and Management of Foreign Economic Activity of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Lenin Ave., Kharkiv, Ukraine, 61116, e-mail: nadiyaproskurnina@gmail.com).

Інформація про авторів

Дзюбка Ірина Петрівна – канд. екон. наук, старший викладач кафедри бухгалтерського обліку Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Леніна, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: dzebko-ira@mail.ru).

Проскурніна Надія Вікторівна – канд. екон. наук, викладач кафедри міжнародної економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Леніна, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: nadiyaproskurnina@gmail.com).

Інформація об авторах

Дзюбка Ірина Петрівна – канд. екон. наук, старший преподаватель кафедры бухгалтерского учета Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (просп. Ленина, 9-А, г. Харьков, Украина, 61166, e-mail: dzebko-ira@mail.ru).

Проскурніна Надія Вікторівна – канд. екон. наук, преподаватель кафедры международной экономики и менеджмента внешнеэкономической деятельности Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (просп. Ленина, 9-А, г. Харьков, Украина, 61166, e-mail: nadiya.proskurnina@gmail.com).

*Стаття надійшла до ред.
23.11.2015 р.*

УДК 657.05:657.221

JEL Classification: M40; M41

РОЛЬ СИСТЕМОУТВОРЮВАЛЬНИХ КОМПОНЕНТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ

Тарасова Т. О.

Досліджено вплив інформатизації на системоутворювальні компоненти бухгалтерського обліку як ефективного засобу подолання інформаційної асиметрії підприємницької діяльності. У результаті проведеного дослідження було запропоновано структурно-логічну модель взаємозв'язку системоутворювальних компонентів бухгалтерського обліку, яка дозволяє сформувати інформаційний генотип підприємства, що визначає цільову, часову, структурну, організаційну та функціональну характеристики системи управління. Запропоновано класифікацію видів інформаційної асиметрії за об'єктами взаємодії. Доведено доцільність розмежування інформаційної асиметрії на зовнішню та внутрішню, що сприяє запобіганню негативним ситуаціям та плануванню сталого розвитку. Установлено, що внутрішня інформаційна асиметрія є значно ширшою, порівняно з опортуністичною поведінкою, оскільки охоплює не лише факти свідомих зловживань неоднаковими інформаційними умовами, а містить викривлення, які виникають у системі обліково-аналітичного забезпечення внаслідок недосконалості системи бухгалтерського обліку, а саме: методологічні, методичні, організаційні, кваліфікаційні, математичні, технічні. Запропоновано визначення інформаційної асиметрії системи бухгалтерського обліку, яку слід розуміти як недостатність релевантної інформації щодо ухвалення рішень окремими учасниками господарських процесів, яка має майновий характер щодо розподілу результатів господарської діяльності між користувачами обліково-аналітичного забезпечення. Досліджено визначальні аспекти впливу майнового інтересу користувачів на визначення рівня інформаційної асиметрії. Запропоновано облікові новації щодо визначення вартості майна під впливом сучасної філософії поглядів на сутність і характер загроз та ризиків, які виникають у нестійких трансакційних процесах.

Ключові слова: інформаційна асиметрія, облік, системоутворювальні компоненти, безперервність діяльності, користувачі.

РОЛЬ СИСТЕМООБРАЗУЮЩИХ КОМПОНЕНТОВ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ НЕПРЕРЫВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Тарасова Т. А.

Исследовано влияние информатизации на системообразующие компоненты бухгалтерского учета как основного средства преодоления информационной асимметрии предпринимательской деятельности. В результате проведенного исследования предложена структурно-логическая модель взаимосвязи системообразующих компонентов бухгалтерского учета, которая позволяет сформировать информационный генотип предприятия определяющий целевую, временную, структурную, организационную и функциональную характеристики системы управления. Предложена классификация видов информационной асимметрии по объектам взаимодействия. Доказана целесообразность разграничения информационной асимметрии на внешнюю и внутреннюю, что позволяет предупреждать негативные ситуации и планировать устойчивое развитие предприятия. Установлено, что внутренняя информационная асимметрия значительно шире понятия оппортунистического поведения поскольку охватывает не только факты сознательного злоупотребления в неравных информационных условиях, а включает искажения, возникающие в системе учетно-аналитического обеспечения вследствие несовершенства системы бухгалтерского учета, а именно: методологические, методические, организационные, квалификационные, математические, технические. Предложено определение информационной асимметрии системы бухгалтерского учета, которую следует понимать как недостаточность релевантной информации для принятия решений отдельными участниками хозяйственных процессов, которая носит имущественный характер относительно распределения результатов хозяйственной деятельности между пользователями учетно-аналитического обеспечения. Исследованы ключевые аспекты влияния имущественного интереса пользователей на уровень информационной асимметрии. Предложены учетные новации определения стоимости имущества под влиянием современной философии взглядов на сущность и характер угроз и рисков, возникающих в нестабильных транзакционных процессах.

Ключевые слова: информационная асимметрия, учет, системообразующие компоненты, непрерывность деятельности, пользователи.

THE ROLE OF THE SYSTEM CONSTITUENTS OF ACCOUNTING IN ENSURING BUSINESS CONTINUITY

T. Tarasova

The influence of informatisation on the system constituents of accounting has been studied as the main method for overcoming informational asymmetry of entrepreneurial activity. As a result of the conducted investigation, a structural and logical model of interrelation of the accounting system constituents has been offered to help form the informational genotype of the enterprise which defines objective, temporary, structural, organizational and functional characteristics of the system of administration. The classification of informational asymmetry types as for interaction objects has been suggested. The expediency of dividing the informational asymmetry into internal and external has been proved which helps to prevent negative situations and plan steady development of the enterprise. The internal informational asymmetry has been found to be significantly wider than the opportunistic behavior as it does not only embrace the facts of conscious improper use of unequal informational conditions, but also includes distortions appearing in the system of accounting and analytical support as a result of the accounting system imperfection: methodological, methodical, organisational, qualifying, mathematical, technical. A definition of the accounting system informational asymmetry has been offered which implies insufficiency of relevant information for making decisions by individual participants in economic processes. It has material nature as for the distribution

of the economic activity results among the users of the accounting and analytical support. The key aspects of the users' property interest impact on the level of informational asymmetry have been examined. Some accounting innovations have been offered as to the valuation of property under the influence of the modern philosophy of opinions on the essence and nature of threats and risks occurring in unstable transactional processes.

Keywords: information asymmetry, accounting, system constituents, business continuity, users.

Інформаційні процеси в економіці змінили умови ведення бізнесу. Якщо раніше успіх підприємницької діяльності залежав від комбінації класичних чинників виробництва, то сьогодні його визначає сукупність нематеріальних ресурсів фірми, у тому числі інформаційних. Тоді як у традиційній економіці ресурси зменшуються у процесі виробництва, в умовах інформаціології головні ресурси, навпаки, не витрачають, а їх обсяги нарощують у геометричній прогресії, що дозволяє їм вільно поширюватися між суб'єктами господарювання, не втрачаючи своєї вартості. Інформаційні ресурси – єдиний вид активів, що не підлягає амортизації, а витрати на його відтворення практично дорівнюють витратам на формування, утримання та безперервний розвиток системи бухгалтерського обліку. Це, у свою чергу, потребує рекомбінації чинників облікової системи під впливом мінливого соціально-економічного середовища й розроблення облікових механізмів формування корпоративних ресурсів управління.

Облікові процедури доповнюють та змінюють під впливом об'єктивної реальності. Еволюційна концепція, яка визначає розвиток сучасного менеджменту, пояснює побудову системи бухгалтерського обліку та надає підтвердження емерджентності її дисипативних структур. Проте систему бухгалтерського обліку як соціально-економічну систему держави коригує суспільство, вона супроводжується напрацюванням досвіду та традицій бухгалтерської справи за основними системоутворювальними чинниками.

Інформаційну індустрію повністю позбавлено будь-яких стагнаційних тенденцій: кожні два-три роки виникає невідома раніше технологія, яка стимулює пошук нових напрямів бізнес-взаємодії. Інформатизація суспільства і бізнесу сприяла виникненню принципово нових системоутворювальних чинників: розмитість між неформальними та формальними відносинами, високий ступінь невизначеності під час укладання угоди, висока ймовірність опортунізму, складність специфікації прав власності. Специфічний характер таких відносин завжди супроводжує виникнення двосторонньої асиметрії інформації. Такий стан справ потребує відповідних змін і в мові бізнесу, якою є бухгалтерський облік. У цьому контексті об'єктом особливої уваги стає запровадження дієвого механізму подолання інформаційної асиметрії під час задоволення інформаційних інтересів.

Проблеми системоутворювальних компонентів та асиметрія інформації в умовах інформатизації суспільства є предметом досліджень зарубіжних і вітчизняних спеціалістів різних галузей знань: економіки, юриспруденції, інформатики. Визначенням ролі та значення системоутворювальних чинників у системі менеджменту, що тісно пов'язано з теорією постіндустріального суспільства, займалися Глушкар О. І., Сібілев К. С., Федулова І. В. Значний науковий внесок у поглиблення теоретико-методологічних і практичних аспектів визначення інформаційної асиметрії як чинника нестійкості підприємницької структури у фінансовій сфері зробили Дубина М. В., Кравчук Г. В., Лебедева Ю. Н., Пластун О. Л., Солоненко А. А., Симонян Д. Ф., Фавін Р. Найяр.

Але питанням формування обліково-аналітичного забезпечення управління з метою зменшення інформаційної

асиметрії в системі бухгалтерського обліку увагу не приділено. У цьому зв'язку видається доцільним дослідити вплив інформатизації на системоутворювальні компоненти бухгалтерського обліку як єдиного засобу подолання інформаційної асиметрії підприємницької діяльності.

У теорії системного менеджменту системоутворювальні чинники розглядають як сили, що сприяють утворенню системи, які не обумовлюються й не визначаються внутрішньою необхідністю в об'єднанні [1, с. 214]. Системоутворювальний чинник – це ознака, яка об'єднує об'єкти в систему і виконує певні функції. Існування системоутворювального чинника означає припинення неупорядкованості та підтримку рівноваги. Разом із тим, системоутворювальні чинники пов'язано між собою функціональними просторових та часових зв'язків системи. Для облікової системи характерними є всі види організаційних механізмів формування і регулювання системи: кон'югація (об'єднання комплексів), інгресія (входження одного комплексу до іншого і дезінгресія (розпад комплексу) [2, с. 223]. Фактично такий стан справ доводить, що систему бухгалтерського обліку перетворено на проблемно-орієнтовану науку, вона створює міждисциплінарну галузь знань, яка, застосовуючи механізм біфуркації, ініціює процеси реорганізації й удосконалення системи обліку, надаючи їй можливості переходу на якісно новий рівень функціонування. Тому сукупність теоретичних положень, що визначають логіку, структуру та принципи її функціонування доцільно ідентифікувати як системоутворювальні компоненти.

Визначення системоутворювальних компонентів дозволяє формувати інформаційний генотип підприємства, який визначає цільову, часову, структурну, організаційну та функціональну характеристики системи, що можна показати у вигляді моделі комплексу системоутворювальних компонентів бухгалтерського обліку (КСКБО). Цю модель складено із блоків, які охоплюють основні сфери бізнесу на макро- та мікрорівні, що забезпечує системно-цільовий підхід до формування обліково-аналітичного забезпечення управління безперервності діяльності. Тому цільову функцію комплексу системоутворювальних компонентів бухгалтерського обліку спрямовано на запобігання негативним ситуаціям та планування сталого розвитку:

$$\text{КСКБО} = \begin{matrix} \text{ЗК} & \text{КР}; & \text{КС}; & \text{РМ}; & \text{НТП}; & \text{ДР}; & \text{ЗА} \\ & \text{ВК} & \text{ЦС}; & \text{ЧВ}; & \text{ТС}; & \text{ОС}; & \text{ФС}; & \text{ВА} \end{matrix}$$

де ВК – внутрішні компоненти: ЦС – цільова спрямованість; ЧВ – часовий вимір; ТС – технологічна структура; ОС – організаційна структура; ФС – функціональна структура; ВА – внутрішня інформаційна асиметрія;

ЗК – зовнішні компоненти: КР – кон'юнктура ринку; КС – конкурентне середовище; РМ – рівень монополізації в галузі; НТП – науково-технічний прогрес; ДР – державне регулювання; ЗА – зовнішня інформаційна асиметрія.

Виокремлення системоутворювальних компонентів, пов'язаних біфуркаційними зв'язками, дозволяє викрити граничний стан обліково-аналітичного забезпечення, якого гіпотетично може досягти система бухгалтерського обліку під впливом інтеграційних процесів, визначених характером зовнішнього середовища. На думку Солоненко А. А., застосування еволюційного підходу до дослідження облікової системи сприяє визначенню численних чинників впливу на її подальший розвиток та дозволяє побудувати сучасну модель облікової системи, спрямовану на подолання суперечливих тенденцій та нівелювання конфлікту інформаційних інтересів, які неминуче супроводжують ведення бізнесу в сучасному соціально-економічному середовищі [2, с. 224].

Між суб'єктами господарювання і їх соціально-економічним оточенням відбувається добровільна або вимушена безперервна взаємодія. Стійкий інформаційний потік фактично залучає всіх зацікавлених сторін, які мають потреби в інформації про вплив бізнесу на суспільство та якість життя цього суспільства, до суцільної інформаційно-комунікаційної взаємодії. Зацікавленими сторонами є різні сегменти суспільства, що прагнуть досягнення специфічних цілей, спрямованих на зменшення забруднення повітря та води, зберігання корисних копалин, підвищення якості товарів та послуг, забезпечення економічної безпеки, подолання торговельних бар'єрів та безробіття. За цих обставин підприємство розглядають як джерело, що створює цінності для задоволення потреб учасників угод.

Кожна із зацікавлених сторін (користувачів) має власний інформаційний інтерес. Якщо інтереси внутрішніх користувачів є здебільшого подібними (прибутки та матеріальне заохочення), то інтереси зовнішніх користувачів значно відрізняються. Так, одна група користувачів – акціонери і кредитори – надають фінансові ресурси, розраховуючи на фінансовий успіх у формі дивідендів, роялті, відсотків; інша група – фінансові аналітики, збирачі податків, службовці, представники профспілок – переймаються майбутньою фінансовою перспективою суб'єкта господарювання щодо податків та соціального забезпечення. Ще одна група – клієнти – розглядають підприємство як надійне джерело товарів та послуг, виявляючи свої інтереси через предмет угоди.

Задовольняючи інформаційні потреби, бухгалтерський облік виступає єдиним інструментом, що генерує інформаційні ресурси про господарську дійсність, які використовують усі моделі ухвалення управлінських рішень. Система бухгалтерського обліку дозволяє підприємницькій структурі відобразити та оцінювати зовнішній вплив та підтримувати стійкість у нестабільному середовищі. Одночасно неповнота інформації супроводжує всі господарські процеси і впливає на умови функціонування суб'єктів господарювання, створює додаткові трансакційні витрати. Неповнота інформації є фундаментальною проблемою ринкових систем, створюючи підґрунтя для недостовірного оцінювання суттєвих чинників господарської діяльності. Монополіючи володіння інформаційними ресурсами надає власникам переваги використовувати її задля власних потреб, порушуючи тим самим механізм ринкової рівноваги.

Обліково-аналітичне забезпечення як результативний інформаційний продукт формує сферу відносин між його власниками й користувачами. За таких обставин, конфлікт інтересів є неминучим. На думку Кіндрацької Л. М., Петрик О. А., Кутера М. І., конфлікт виникає щодо достовірного і повного розкриття інформації про діяльність підприємства, що використовують для ухвалення управлінських рішень [3, с. 60]. Це дає привід стверджувати, що інформаційні ресурси, що генеруються системою бухгалтерського обліку, відображають, насамперед, інтереси власників і менеджерів, напряму відповідають певній політиці й конкретним методам управління та професійному судженню відповідальних осіб за подання фінансової звітності.

Основним завданням бухгалтерського обліку є створення достатнього обліково-аналітичного забезпечення для задоволення інформаційних потреб користувачів. Але завжди існує проблема інформаційної достатності та асиметрії. Сучасні науковці розглядають питання інформаційної асиметрії через призму відносин окремих економічних суб'єктів на ринках та вбачають у ній виключно загрозу ринковому механізму, фінансовій безпеці та причину неефективності економічної системи загалом [2 – 5]. Інші науковці стверджують, що інформація, яку надано бухгалтерським обліком, зменшує премію за ризик, що потребують інвестори для компенсації втрат від опортуністичних дій менеджерів [6, с. 37]. Такий підхід сприяє отожднюванню поняття "інформаційна асиметрія" та "опортуністична поведінка". Разом із тим питання неоднорідності інформації існує і в системі бухгалтерського обліку, тоді як причини та наслідки її виникнення лишаються поза увагою економічної спільноти. Тому науковим підґрунтям дослідження асиметрії обліково-аналітичної інформації має стати запровадження понятійно-термінологічного апарату та удосконалення класифікації видів асиметрії для цілей бухгалтерського обліку.

У широкому сенсі, асиметрію визначають як невідомість, недослідженість, недорахованість, невимірність або неописаність із усіма ознаками. Петрова О. А. акцентує увагу на економічних ознаках асиметрії, а саме: недостатності відомостей або низькому рівні передбачуваності умови економічної діяльності [7, с. 57]. Тобто автор визнає, що асиметрію пов'язано, насамперед, із ризиком планування та ухвалення рішень. Лебедева Ю. Н. називає головною характеристикою інформаційної асиметрії перевагу будь-якого суб'єкта перед іншим у будь-чому [8, с. 26].

Можна погодитися з науковцями щодо визначення асиметрії інформації основним чинником ризику, який є найважливішою загрозою економічній стійкості підприємства та актуалізує для кожного економічного суб'єкта проблему створення системи управління інформаційною безпекою, заснованою на управлінні інформаційними ризиками [9, с. 43; 10, с. 180].

Деякі науковці вважають, що інформаційна асиметрія виникає під час викривлення на етапах узагальнення інформаційних ресурсів, а саме під час візуалізації в символах і знаках знань про факти господарського життя в первинному обліку та фінансовій звітності, що призводить до омани та фальсифікації [11, с. 90].

У суспільстві існує загальна асиметрія на рівні ресурсного забезпечення, соціальної відповідальності, політичної системи, часового виміру (ретроспективного, поточного, перспективного), ринкової кон'юнктури, технологічного розвитку та інформації. На думку автора, саме інформаційній асиметрії відведено головну роль. Зasadною ознакою у процесі розроблення класифікації асиметрії, за якою доцільно визначити роль та місце інформаційної асиметрії в системі бухгалтерського обліку, є об'єкт взаємодії, що показано на рис. 1.

Рис. 1. Класифікація видів інформаційної асиметрії за об'єктами взаємодії
[Classification of the information asymmetry types for the objects of interaction]

З одного боку, інформаційна асиметрія є продуктом системи бухгалтерського обліку, а з іншого – система бухгалтерського обліку є інструментом її подолання. Такий дуалізм виявляється під час визначення пріоритетів учасників економічних відносин: одні розглядають суб'єкта господарювання з позицій управління фінансово-господарською діяльністю, інші – із позицій ринкового оточення.

На думку Євдокимова В. В., Грицишена Д. О., пріоритетність надання інформації одній групі учасників над іншою створює матеріальну дискримінацію, яка є підґрунтям для інформаційної асиметрії в такій послідовності:

визначення матеріальної зацікавленості кожного учасника господарської діяльності;

установлення інформаційного забезпечення задоволення матеріального інтересу;

з'ясування конфлікту інтересів і його інтерпретації в обліковій інформації [12, с. 34].

Погоджуючись із таким підходом, автор вважає за необхідне розвинути цю наукову теорію з позицій майнового інтересу як основного предмета оцінювання бізнесу за допомогою сучасних стандартів вартості. Дослідження розвитку інформаційної асиметрії з позицій бухгалтерського обліку довело, що вона є однією із властивостей обліково-аналітичного забезпечення і виникає через непоінформованість певних учасників господарських процесів і, у першу чергу, має не лише матеріальний, а виражений майновий характер, який виявляється під час розподілу результатів господарської діяльності. Буквально вираз "майнові інтереси" можна зрозуміти як ризик втрати (загибелі), недостачі або пошкодження певного майна чи ризик відповідальності щодо зобов'язань, які виникають унаслідок спричинення шкоди.

У системі цивільно-правових відносин майновий інтерес визначено як об'єкт страхування та визначення частки майна під час розподілу. Суб'єктами цих відносин виступають юридичні особи та громадяни. Досліджуючи наукову літературу з юриспруденції, на думку автора, найбільш вагомими є праці Янишена В. П., Яковлева В. М., які стверджують, що майновий інтерес продукт волі та свідомості індивіда, виражений у суб'єктивному ставленні до умов життя та потреби, індивідуалізований, пов'язаний із конкретним майновим об'єктом та є інтересом відтворення можливих майнових утрат [4, с. 129]. Янишен В. П. у системі майнового права виділяє суб'єктивний та об'єктивний майновий інтерес [13, с. 42]. Серед визначальних характеристик майнового інтересу Т. Шоха виділяє наявність благ, які можуть бути пошкоджені або втрачені; повноваження власника щодо відтворення цих благ та наявність об'єктивних ризиків [5, с. 84]. У системі управління підприємницької діяльності майнові інтереси суб'єктів відображено в системі корпоративного права, яке є похідним від майнового права взагалі. Але для розроблення механізму подолання інформаційної асиметрії в системі бухгалтерського обліку необхідно майновий інтерес уважати найбільш значущим тому, що саме він є критерієм визначення матеріальних і нематеріальних благ від володіння корпоративними правами, фінансових укладень, засобом реалізації соціальної відповідальності, надання робіт, послуг та товарів. За таких умов бухгалтерський облік виступає в ролі засобу врегулювання інформаційної асиметрії у процесі формування обліково-аналітичного забезпечення управління між усіма учасниками соціально-економічних відносин. Таким чином, автор пропонує інформаційну асиметрію системи

бухгалтерського обліку розуміти як недостатність релевантної інформації щодо ухвалення рішень окремими учасниками господарських процесів, яка має майновий характер щодо розподілу результатів господарської діяльності між користувачами обліково-аналітичного забезпечення. Саме економічний ефект господарської діяльності є найбільшим пріоритетом у процесі відображення в інформаційних запитах користувачів, що виявляються в системі національних рахунків із обох боків будь-якої угоди. Це дозволило виділити внутрішню та зовнішню інформаційну асиметрію обліково-аналітичного забезпечення.

Зовнішню інформаційну асиметрію слід розуміти як невизначеність, природою якої є зовнішні щодо суб'єкта господарювання чинники. Фактично, це асиметрія зовнішньої інформації, вплив системи бухгалтерського обліку на яку є мінімальним. Щодо зовнішньої асиметрії система бухгалтерського обліку виступає в ролі ретроспективного засобу оцінювання обліково-аналітичного забезпечення ухвалених управлінських рішень.

Внутрішня інформаційна асиметрія, навпаки, з одного боку, є продуктом системи бухгалтерського обліку, а з іншого – система бухгалтерського обліку є інструментом її подолання. Зовнішня інформаційна асиметрія є об'єктивною невизначеністю. Внутрішня, навпаки, має суб'єктивний характер, оскільки об'єктивних причин такої невизначеності не існує.

Поява нових сегментів ринку (фондового ринку, інституту банкрутства, страхування, інвестування) спричинила виокремлення нових груп користувачів, конфлікт інтересів яких обумовлено впливом екзогенних (зовнішніх) і ендогенних (внутрішніх) чинників. До низки екзогенних чинників належать: цінова волатильність, суцільна глобалізація ринків, податкова асиметрія, розвиток ІТ-технологій, поширення міжнародних стандартів якості, нестабільне законодавство у сфері фіскальних і грошово-кредитних інструментів, щораз більша конкуренція, зменшення операційних витрат. Ендогенні чинники позиціонують інформаційні інтереси про потреби бізнес-єдиниць у ліквідності ресурсів, зменшення маржі прибутку, наявність ризику, транзакційні витрати, професійний рівень робітників обліково-аналітичної служби, запровадження інструментів бухгалтерського інжинірингу. Із позицій бухгалтерського обліку комплекс управлінських цілей користувачів інформаційних ресурсів сформувано під впливом екзо- та ендогенних чинників, опортуністичної суб'єктивної поведінки кожної групи учасників і одночасно користувачів інформації під час укладання угод для запобігання прихованим характеристикам, діям або намірам. Такий погляд притаманний прибічникам інституційного підходу, які одночасно наголошують на тому, що інформаційна асиметрія є однією з базових причин виникнення опортуністичної поведінки, яка, у свою чергу, знижує ефективність економічного механізму, призводить до додаткових утрат та ризиків в економічній діяльності. [14 – 17]. Як бачимо, поняття внутрішньої інформаційної асиметрії багатьма науковцями асоціюється з опортуністичною поведінкою.

На думку автора, у системі бухгалтерського обліку ці поняття неможливо ототожнювати. Внутрішня інформаційна асиметрія є значно ширшою, порівняно з опортуністичною поведінкою, оскільки охоплює не лише факти свідомих зловживань неоднаковими інформаційними умовами, а містить також викривлення, які виникають у системі обліково-аналітичного забезпечення внаслідок недосконалості системи бухгалтерського обліку: методологічні, методичні, організаційні, кваліфікаційні, математичні, технічні (рис. 2).

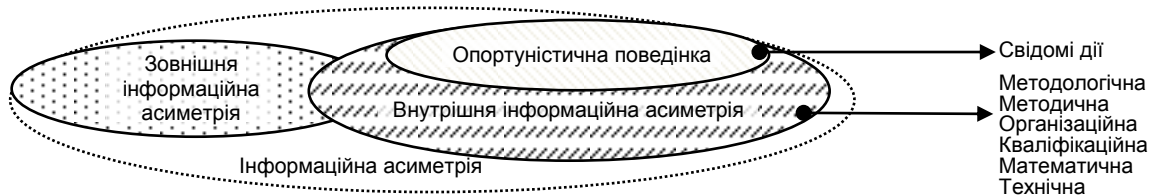

Рис. 2. Місце інформаційної асиметрії в системі обліково-аналітичного забезпечення [The location of the information asymmetry in system of accounting and analytical support]

Конфлікт майнових інтересів користувачів обліково-аналітичного забезпечення виникає через різні управлінські цілі, а той факт, що вони мають відмінну матеріальну зацікавленість, викликає інформаційну асиметрію їх запитів.

Під час дослідження встановлено, що інтерпретація цілей користувачами на основі майнових інтересів потребує застосування певного інструментарію, що дозволяє знизити інформаційні ризики та подолати інформаційну асиметрію. Автор вважає за необхідне застосовувати концепцію ринкової капіталізації суб'єкта господарювання в межах балансового узагальнення та репрезентації об'єктів економічних ресурсів. Такі облікові новації дозволяють визначати вартість майна під впливом нової філософії поглядів на сутність і характер загроз та ризиків, що виникають у мінливих транзакційних процесах, які спонукають до використання адекватної інформації.

Із метою поглиблення наукових напрацювань автор вважає за необхідне в подальших дослідженнях приділити увагу поняттю інформаційної асиметрії циклу та розробити методологічні засади подолання інформаційної асиметрії в системі обліково-аналітичного забезпечення управління суб'єктами господарювання, що перебувають на різних етапах життєвого циклу.

Література: 1. Федулова І. В. Системообразующие факторы инновационного процесса / И. В. Федулова, Т. Л. Мостенская // Современные стратегии инновационного развития : материалы тринадцатых Дружеровских чтений. – М. ; Новочеркасск, 2012. – С. 213–218. 2. Солоненко А. А. Использование эволюционного подхода к изучению учетной системы / А. А. Солоненко // Вестник АГТУ. Сер. : Экономика. – 2010. – № 1. – С. 219–224. 3. Киндрацкая Л. М. Николай Григорьевич Чумаченко – автор внедрения управленческого учета / Л. М. Киндрацкая, Е. А. Петрик, М. И. Кутер // Международный бухгалтерский учет. – 2013. – № 22. – С. 58–64. 4. Яковлев В. Н. Страховые правоотношения в сельском хозяйстве / В. Н. Яковлев. – Кишенев : Штиинца, 1973. – 321 с. 5. Шоха Т. Майновий інтерес як предмет договору екологічного страхування / Т. Шоха // Вісник національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки. – 2011. – № 89. – С. 83–87. 6. Воронова Е. Ю. Бухгалтерский учет и отчетность в решении агентской проблемы корпоративного управления / Е. Ю. Воронова // Вестник МГИМО. – 2011. – № 1. – С. 36–42. 7. Петрова Е. А. Современный информационный рынок : микроэкономический анализ закономерностей формирования и развития / Е. А. Петрова. – М. : Гелиос АРВ, 2004. – 128 с. 8. Лебедева Ю. Н. Теоретические подходы к классификации асимметрии информации как экономического феномена / Ю. Н. Лебедева // Вестник Волгогр. гос. ун-та. Сер. 3 : Экон. Экол. – 2011. – № 1 (18). – С. 25–30. 9. Симонян Д. Ф. Асимметрия информации как фактор неустойчивости предпринимательской структуры / Д. Ф. Симонян // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; наука и управление. – 2012. – № 7 (26). – С. 42–46. 10. Кравчук Г. В. Інформаційна асиметрія в фінансовій сфері як сучасна загроза фінансовій безпеці держави / Г. В. Кравчук, О. Л. Пластун, М. В. Дубина // Науковий вісник ЧДДЕУ. Сер. : Фінанси. Банківська справа. – 2012. – № 4 (16). – С. 178–185. 11. Ефименков В. И. Бухгалтерский учет как важнейшая информационная система в условиях глобализации / В. И. Ефименков, О. А. Воробьева // Экономика региона. – 2006. – № 2. – С. 88–95. 12. Евдокимов В. В. Конфликт интересов пользователей бухгалтерской информации: исламский опыт урегулирования / В. В. Евдокимов, Д. А. Грицишен // Международный бухгалтерский учет. – 2010. – № 2. – С. 32–43. 13. Янишен В. П. Майновий інтерес як предмет договору страхування / В. П. Янишен // Проблеми законності : acad. зб. наук. пр. ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". – Х. : Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого", 2012. – Вип. 120. – С. 42–50. 14. Пластун О. Л. Інформаційна асиметрія як основа опортуністичної поведінки економічних суб'єктів [Електронний ресурс] / О. Л. Пластун. – Режим доступу : http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9939/1/plastun_dspace.pdf. 15. Жук В. Н.

Основы институциональной теории бухгалтерского учета : монография / В. Н. Жук. – К. : Аграрная наука, 2013. – 408 с. 16. Кірейцев Г. Г. Розвиток бухгалтерського обліку : теорія, професія, міжпредметні зв'язки : монографія / Г. Г. Кірейцев. – Житомир : ЖДТУ, 2007. – 236 с. 17. Praveen R. Nayyar. Information asymmetries: a source of competitive advantage for diversified service firms / Phaveen R. Nayyar // Strategic Management Journal. – 1990. – Vol. II. – P. 513–519. 18. Пушкарь А. И. Методический подход к оценке качества информационных работ на предприятии / А. И. Пушкарь, К. С. Сибилев // Экономика розвитку. – 2011. – № 3 (59). – С. 67–74.

References: 1. Fedulova I. V. *Sistemoobrazuyushchie faktory innovatsionnogo protsessa* [System factors of the innovation process] / I. V. Fedulova, T. L. Mostenskaya // *Sovremennyye strategii innovatsionnogo razvitiya : materialy trindatsykh Drukerovskikh chteniy*. – M. ; Novocherkassk, 2012. – P. 213–218. 2. Solonenko A. A. *Ispolzovanie evolyutsionnogo podkhoda k izucheniyu uchetnoy sistemy* [An evolutionary approach to the accounting system study] / A. A. Solonenko // *Vestnik AGTU. Ser. : Ekonomika*. – 2010. – No 1. – P. 219–224. 3. Kindratskaya L. M. *Nikolay Grigorevich Chumachenko – avtor vnedreniya upravlencheskogo ucheta* [Nicholas G. Chumachenko, the author of the management accounting implementation] / L. M. Kindratskaya, E. A. Petrik, M. I. Kuter // *Mezhdunarodnyy bukhgalterskiy uchet*. – 2013. – No. 22. – P. 58–64. 4. Yakovlev V. N. *Strakhovye pravootnosheniya v selskom khozyaystve* [Insurance law in agriculture] / V. N. Yakovlev. – Kishenev : Shtiintsya, 1973. – 321 p. 5. Shokha T. *Mainoviy interes yak predmet dohovoru ekolohichnoho strakhuvannia* [Property interest as a subject of environmental insurance contract] / T. Shokha // *Visnyk natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenko. Seriya: Yurydychni nauky*. – 2011. – No. 89. – P. 83–87. 6. Voronova E. Yu. *Bukhgalterskiy uchet i oichetnost v reshenii agentskoy problemy korporativnogo upravleniya* [Accounting and reporting in solving the corporate governance problem] / E. Yu. Voronova // *Vestnik MGIMO*. – 2011. – No. 1. – P. 36–42. 7. Petrova E. A. *Sovremennyy informatsionnyy rynek: mikroekonomicheskiy analiz zakononomostey formirovaniya i razvitiya* [The modern information market: microeconomic analysis of formation and development trends] / E. A. Petrova. – M. : Gelios ARV, 2004. – 128 p. 8. Lebedeva Yu. N. *Teoreticheskiye podkhody k klassifikatsii asimmetrii informatsii kak ekonomicheskogo fenomena* [Theoretical approaches to the classification of information asymmetry as an economic phenomena] / Yu. N. Lebedeva // *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser. 3 : Ekon. Ekol.* – 2011. – No. 1 (18). – P. 25–30. 9. Simonyan D. F. *Asimmetriya informatsii kak faktor neustoychivosti predprinimatelskoy struktury* [Information asymmetry as a factor of the enterprise structure instability] / D. F. Simonyan // *Nauka i obrazovanie: khozyaystvo i ekonomika; predprinimatelstvo; nauka i upravlenie*. – 2012. – No. 7 (26). – P. 42–46. 10. Kravchuk H. V. *Informatsiina asymetriia v finansovii sferi yak suchasna zahroza finansovii bezpetsi derzhavy* [Information asymmetry in the financial sector as a modern threat to the State's financial security] / H. V. Kravchuk, O. L. Plastun, M. V. Dubyna // *Naukovyi visnyk ChDIEU. Ser. : Finansy. Bankivska sprava*. – 2012. – No 4. (16). – P. 178–185. 11. Efimenkov V. I. *Bukhgalterskiy uchet kak vazhneyshaya informatsionnaya sistema v usloviyakh globalizatsii* [Accounting as the most important information system in the context of globalization] / V. I. Efimenkov, O. A. Vorobeva // *Ekonomika regiona*. – 2006. – No. 2. – P. 88–95. 12. Evdokimov V. V. *Konflikt interesov polzovateley bukhgalterskoy informatsii: islamskiy opyt uregulirovaniya* [Conflict of accounting information users' interests: Islamic experience of settlement] / V. V. Evdokimov, D. A. Gritsishen // *Mezhdunarodnyy bukhgalterskiy uchet*. – 2010. – No. 2. – P. 32–43. 13. Yanyshen V. P. *Mainoviy interes yak predmet dohovoru strakhuvannia* [A property interest as a subject of the insurance contract] / V. P. Yanyshen // *Problemy zakonnosti : akad. zb. nauk. pr. ; Nats. un-t "Yuryd. akad. Ukrainy im. Ya. Mudroho"*. – Kh. : Nats. un-t "Yuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho", 2012. – Issue 120. – P. 42–50. 14. Plastun O. L. *Informatsiina asymetriia yak osnova oportunistichnoy povedinky ekonomichnykh subiektiv* [Information asymmetry as a basis of economic agents' opportunistic behavior]

[Electronic resource] / O. L. Plastun. – Access mode : http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9939/1/plastun_dspace.pdf.
15. Zhuk V. N. *Osnovy institutsionalnoy teorii bukhgalterskogo ucheta : monografiya* [Fundamentals of the accounting institutional theory : monograph] / V. N. Zhuk. – К. : Agrarnaya nauka, 2013. – 408 p.
16. Kireitsev H. H. *Rozvytok bukhgalterskoho obliku : teoriia, profesii, mizhpredmetni zviazky : monografiia* [Accounting development: theory, profession, interdisciplinary communications : monograph] / H. H. Kireitsev. – Zhytomyr : ZhDTU, 2007. – 236 p.
17. R. Nayyar Praveen. Information asymmetries: a source of competitive advantage for diversified service firms / Praveen R. Nayyar // *Strategic Management Journal*. – 1990. – Vol. II. – P. 513–519.
18. Pushkar A. I. *Metodicheskiy podkhod k otsenke kachestva informatsionnykh robot na predpriyatii* [The methodical approach to the assessment of the quality of information work at the enterprise] / A. I. Pushkar, K. S. Sibilev // *Ekonomika rozvytku*. – 2011. – No. 3 (59). – P. 67–74.

Інформація про автора

Тарасова Тетяна Олексіївна – канд. екон. наук, докторант, доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Харківського державного університету харчування та торгівлі

(вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051, e-mail: tarasovatatina@mail.ru).

Інформація об авторе

Тарасова Татьяна Алексеевна – канд. екон. наук, докторант, доцент кафедри бухгалтерського учета и аудита Харьковского государственного университета питания и торговли (ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051, e-mail: tarasovatatina@mail.ru).

Information about the author

T. Tarasova – PhD in Economics, doctoral student, Associate Professor of the Accounting and Auditing Department of Kharkiv State University of Food Technology and Trade (333 Klochkivska St., Kharkiv, Ukraine, 61051, e-mail: tarasovatatina@mail.ru).

*Стаття надійшла до ред.
03.08.2015 р.*

УДК 338.45:663.4

JEL Classification: B41; M21; M29

THE TERNARY ANALYTIC SYSTEM FOR DECISION-MAKING

O. Oleksiuk

The findings of the research on the new approach to decision-making in the current business environment have been presented. The study has been focused on the techniques of the business performance evaluation and developing a decision support analytical system. Nowadays the key factors of business success have changed and the management tools have to change with a view to taking into the account the intellectual part of the value of goods or information costs. Additionally, the investors and managers have to take into consideration new types of business organizations, shadow financial transfers and cross-industrial economic relations. The new approach bases on the non-categorical (ternary) analytical estimation of socio-economic results which makes it possible to tackle intangible corporate assets, time and traditional financial indicators as the equivalent components for decision-making. The study has contributed to the development of the economic calculation by introducing a socio-related analytic system. The research methods included the barycentric algebra, the data envelopment analysis (DEA), the cost benefit analysis, the econometric modelling and the traditional financial diagnostics. These quantitative methods were supported by qualitative techniques such as expert survey and benchmarking. The prospective research results will be useful for improving the decision-making, developing managerial applications and business performance management. The study aims to provide recommendations on the improvement of the business climate in Asia and CIS countries.

Keywords: performance, efficiency, decision-making, ternary analysis, economic results, barycentric estimation.

ТЕРНАРНА АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА РОЗРОБЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Олексюк О. І.

Наведено результати дослідження підходів до розроблення управлінських рішень за сучасних умов ведення бізнесу. Центральним аспектом роботи є технології оцінювання результативності діяльності компаній та розвитку аналітичних систем підтримки управлінських рішень. Сьогодні вже змінилися ключові фактори досягнення успіху в бізнесі, що потребує модифікації аналітичних інструментів менеджменту для адекватного врахування інтелектуальної складової частини вартості товарів чи інформаційних витрат. Додатково інвестори та керівники мають брати до уваги нові форми організації бізнесу, тіньові фінансові трансферти та кросс-галузеві економічні зв'язки. Запропонований новий підхід ґрунтується на некатегоричному (тернарному) аналітичному оцінюванні соціально-економічних результатів, що дозволяє працювати з нематеріальними активами компаній, часовими параметрами та традиційними фінансовими індикаторами як із еквівалентними елементами процесу розроблення управлінських рішень. Дослідження вдосконалює методологію економічних розрахунків на основі започаткування соціально залежної аналітичної системи аналізу. Методи дослідження містять барицентричну алгебру, DEA-аналіз, функціонально-вартісний аналіз, економетричне моделювання та традиційну фінансову діагностику. Зазначені кількісні методи було доповнено якісними технологіями аналізу, а саме: опитуванням експертів та бенчмаркінгом. Перспективні наукові результати дослідження будуть корисні для вдосконалення процесу розроблення управлінських рішень у компаніях, розвитку управлінських застосувань і систем управління результативністю бізнесу. Дослідження орієнтоване на поліпшення умов ведення бізнесу у країнах СНД та Азії.

Ключові слова: результативність, ефективність, розроблення управлінських рішень, тернарний аналіз, економічні результати, барицентричне оцінювання.

ТЕРНАРНАЯ АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА РАЗРАБОТКИ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ

Олексюк А. И.

Представлены результаты исследования нового подхода к разработке управленческих решений в современных бизнес-условиях. Центральным аспектом исследования являются технологии оценки результативности деятельности компаний и развитие аналитических систем поддержки управленческих решений. Сегодня уже изменились ключевые факторы достижения бизнес-успеха, что требует модификации аналитических инструментов менеджмента для адекватного учета интеллектуальной составляющей стоимости товаров или информационных затрат. Дополнительно инвесторы и менеджеры должны принимать во внимание новые формы организации бизнеса, теневые финансовые трансферты и кросс-отраслевые экономические связи. Предложенный подход базируется на некатегорической (тернарной) аналитической оценке социально-экономических результатов, что позволяет работать с нематериальными активами, временными параметрами и традиционными финансовыми индикаторами как с эквивалентными элементами процесса разработки управленческих решений. Исследование развивает методологию экономических расчетов на базе введения социально зависимой аналитической системы анализа. Методы исследования включают барицентрическую алгебру, DEA-анализ, функционально-стоимостный анализ, эконометрическое моделирование и традиционную финансовую диагностику. Указанные количественные методы были дополнены качественными технологиями анализа, а именно: опросом экспертов и бенчмаркингом. Перспективные результаты исследования будут полезны для усовершенствования процесса разработки управленческих решений в компаниях, развития управленческих приложений

и систем управления результативностью бизнеса. Исследование ориентировано на улучшение условий ведения бизнеса в странах СНГ и Азии.

Ключевые слова: результативность, эффективность, разработка управленческих решений, тернарный анализ, экономические результаты, барицентрическая оценка.

The current situation in the global economy stimulates scientific researches on the keys to the stabilization of socio-economic processes. The major factors of rapid global destructive changes are still under discussion. Obviously, basic (micro-level) economic systems (companies) have to do business now and deal with modern unpredictable environment. The unstable market environment, ecological changes, the high speed of technological development, the increasing ratio of information costs in product value cause the necessary progress in the methodology of the corporate management and economic analysis.

Reconsideration of scientific paradigms and conceptual principles of economic science are oriented to successful handling of economic contradictions between endless needs and limited resources, between production requirements and consumer tastes, between current financial results and strategic goals of the socio-economic development, between personalized and public economic interests.

The main research problem is how to improve decision-making under knowledge-based economic conditions. The most important part of this scientific problem is the newest economic processes on local or global levels. It should be noticed that scientific recommendations are very important for investors: how to work with unstructured developing markets, how to deal with the non-economic competition, how to manage the financial flows according to the shadow (real or possible) transfers and operations. The analytical background for successful managerial decisions should base on the economic evaluation of business resources, information and time efficiency.

The general goal of the research is the evaluation of information and intellectual elements of the value added in the decision-making process under modern social and economic conditions. The study has several aims for further researching:

- improvement of the corporate accounting;
- development of the strategic management;
- creation of a better technique for analytical calculations of investment and financial management;
- direct involvement of consumers and partners into the decision-making process;
- taking into account the full range of possible economic and social effects within one analytic system.

Nowadays the biggest part of the value added in the global economy is created by intellectual, knowledge-based activities. Nevertheless, these crucial elements of corporate development cannot be easily taken into account in the strategic management and their evaluation is still quite subjective. As a result, the most important factors are out of the managerial control. The intensive and rapid integration expands over all levels of the world economy and brings many unusual managerial tasks. For instance, managers have to deal with developing markets, transnational capital flows, shadow economic processes, dynamic changes in behavioristic consuming models and others. Consequently, the question how to get success under global business models and cross-market economic strategies does not get an effective answer in practice.

The client-oriented business conception provides close connections between the quality of business processes, corporate financial results and the market value of companies. Despite the visible correlation between these parameters it is difficult to plan customer loyalty progress in financial indicators. That is the reason that stimulates the development of many alternative methods for customer efficiency evaluation. These methods are sometimes based on opposite backgrounds and lead to contradictive metrics and discursive conclusions.

Traditionally managers use a wide range of objective and subjective analytic techniques. Managers try to find optimum between conflicting goals by mathematical, statistical, sociological or other analytical tools but the majority of available approaches are based on the classical economic relations. The newest socio-economic problems need adoptive managerial algorithms that will allow ensuring a successful development in "the clever business environment".

From a practical viewpoint, the lack of adequate decision-making technologies at the macro and corporate levels leads to managerial mistakes. Definitely, the low efficiency of current corporate anti-crisis programs, cumulative industrial declines, a huge amount of business bankrupts and other factors are results of such mistakes.

Traditionally the decision-making tools ground on analytical algorithms and definitions. For instance, managers use such synonyms as "performance", "efficiency", "profitability", "productivity" and "competitiveness" for describing the commercial (economic) success of their companies. Undisputedly, these definitions have some differences not only in the morphological meaning but in the economic context.

Moreover they should be adopted to the modern economic reality and filled with a new socio-economic content. For this study the most convenient term is the "business performance management" that allows looking at the decision-making process as a goal-oriented, beneficial and systematic technology. Peter Druker explained in his books that effectiveness is "how to get aims in the best manner", but performance would be able to tell us which goals are appropriate at any stage of business development [1].

Nevertheless, the commercial success is a key point of all social, economic, technological, pharmaceutical and other researches. Some scientists support a position that there is no principal difference between "performance", "effectiveness", "profitability", "productivity" but others hold an opposite point of view. For instance, the differences in these definitions are illustrated in D. Skott Sink's publications [2]. The same position is applied to official recommendations for estimation performance of the Organisation for Economic Cooperation and Development [3]. M. Bourne, M. Franco, J. Wilkes made a survey of the corporate estimation practices in the European companies [4; 5]. According to their results, successful companies got the world level by managing two main business functions – the evaluation of business results and the business performance management.

The common approach to managing business performance orients to the reengineering and business model development. The positive correlation between process-oriented management and business performance was empirically proved by K. P. McCormack, W. C. Johnson [6]. Therefore, the aforementioned links allow us to make a hypothesis about an informative or intellectual nature of the modern business performance management. The same thesis follows from the value added structure of commodities and global market trends.

The next important part of the study is connected with HR management. It should be noticed that a lot of business performance researches were devoted to this issue, for instance, the study of A. A. De Waal [7]. The author wrote that the key to the performance management is the corporate human resource and he identified seven groups of factors for a business to succeed: the mechanisms of development (changes), the organizational context, the feedback channel with personnel and clients, controlling, the system of control, monitoring of internal and external environments.

The social approach also includes a cultural aspect. J. Graham wrote that the business performance management has to be built on a special corporate culture [8]. He thought that unique organizational climate allows discovering the full creative potential of employees, and underlined the integration of HR, business performance and strategic management.

Other famous scientists discovered three main aspects of the business performance system [9 – 14]: the system of aims, the estimation system and managerial mechanisms. According to these authors the corporate culture is an element that integrates all other blocks. Moreover, they thought that the key task for performance managing is the integration of performance estimation and corporate education. So there are several main activities for business performance management such as tutoring, controlling and diversification.

An interesting point of view was presented by the researchers E. Soltani, R. B. Van-der Meer, J. Williams [15]. They paid attention to the correlation between corporate performance and quality management (TQM). Their next conclusions concentrated on the integration of performance indicators with the quality management, the accurate account of the consumer preferences, the constant increasing the personnel efficiency and the project management.

D. N. Ammons tried to connect the business performance management to consumer surveys [16]. The main idea of his publication can be illustrated by one sentence "The economic performance is an understanding under strong influence of the goals". Z. Radnor and M. McGuire supported the same goal-oriented or managerial vision in their article "Performance management in the public sector: fact or fiction?" [9]. These authors proved that the business performance management is a technique of corporate education.

The survey of failures in the business performance management practices made by M. Bourne, A. Neely, J. Mills, K. Platts [5] is worth mentioning. The main conclusion in their work was about the uniqueness of corporate models resulting in a unique mode of business performance management. Some other well-known technologies for business performance management include:

- the AMBITE (Advanced Manufacturing Business Implementation Tool for Europe) [17];
- the ENAPS Performance Measurement Approach [18];
- the recommendations of the Canadian International Development Agency [19];
- the Balanced Scorecard technique by D. Norton and R. Kaplan [20];
- the International Society for Performance Improvement approach [21].

The theoretical review of the published sources makes it possible to state that the problem of business performance management has several aspects – logic and psychological, philosophical, economic and sociological. Undisputedly, modern conceptual socio-economic transformations lead to re-thinking of the key cost-pricing factors of goods and cause-effect relations in business.

The author's comparison of advantages and disadvantages of different methods for business performance analysis (by R. Petuhov, S. Eilon, B. Gold, J. Soesan, K. Kurosawa, A. Lowrall, S. Pokropivniy etc.) has identified restrictions on their use under modern business conditions. For instance, managers should make decisions on the spot but financial and market information provided for them is based on the past facts. That is the main reason why managers have to deal with some level of uncertainty and the lack of a clear informative background causes managerial mistakes.

In a nutshell, managers should take into account the key factors of success in the modern environment (innovations, consumer preferences, psychological stimulus for business activity and others) but they don't have proper analytic tools. They cannot often get information about the quality of business processes. It is possible in expert grades but it will be impossible to convert these estimations into value indicators.

So, it will be difficult to integrate the corporate financial results with intellectual, innovative, time and other indicators. All corporate strategies are developed for getting social, economic, marketing, ecological or other results. However, it is still unclear how to estimate the full range of economic results under modern business reality. The calculation of economic results is complicated by intangible costs, shadow transfers, contradictory human capital evaluations and business processes quality estimations.

The theoretical and methodological basis of the research is a set of epistemological approaches, non-categorical logic for decision-making and other methods which are directly related to the performance estimation. New aspects are generated by technologies of problem-oriented analysis and synthesis, classification and systematization of cross-industrial cases. The most essential theoretical results have been got by reviewing the newest scientific publications, exploring the best practice of economic processes of different industries. The empirical part of the research bases on the statistical and mathematical programming, the correlation and regression analysis and also using special packages of data processing (DEA application).

The following methods have been used in the research:

- the ternary logic of economic calculation which is a core method applied to both the performance estimation and the non-categorical validity of decision-making;
- the barycentric mathematical tool used for assessing the enterprise performance according to the added value criterion;
- the efficiency-ratio methods which form the basis for the author's system of developing and improving the performance indicators.

The research framework combines national and international scientific publications (monographs, articles, collections of scientific papers and results of researches), official statistic materials of the State Statistic Committee of Ukraine, documents of other executive authorities, periodicals and annuals of international organizations, corporate financial reports and business associations.

The first result of the study is the method of business performance evaluation. It is based on the negentropic approach and quantitative estimations of business information. So it takes into account informative, innovative and intellectual components as a natural part of modern business activities. The next result is the technology of the business diagnostic. The main idea is the calculation of the value added flows and development of these computations on a hierarchy of economic indicators. On the one hand, our analytic model uses the DEA and a situation-related mathematical approach. According to the author's vision, an information-centered ternary model of the economic performance evaluation has been developed. This technique is based on the barycentric math and software tools.

On the other hand, nowadays it is very important to analyze the ownership and cross-industry relations. The correct and complete analysis of these matters allows re-evaluating the market situations and improving the analytic background of partnerships. All the author's achievements are oriented to the industrial practices. The author offers some improvements of BPM software applications available on the European and global IT markets. Many European IT platforms are developed by powerful IT companies such as Hyperion, SAP, IFS and others.

The traditional business calculus uses the Boolean algebra and classical logic constructs. Nowadays there are many different sciences avoiding the special object-related techniques of conclusion-making and Economics is not an exception to the rule. The social nature of economic processes should be described by the relevant analytic tools. The background of this logic was formed by J. Lukasiewicz, L. Carroll, N. Vasiliev, C. Lewis, D. Bochvar, A. Tarski and others. The research grounds on the soft ternary implication that is more natural for the human behavior and socio-economic processes (Fig. 1).

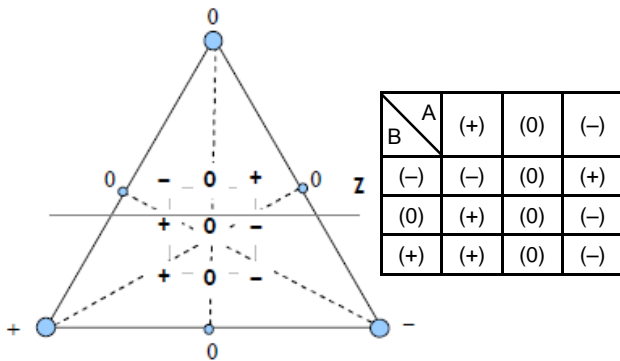

Fig. 1. The soft ternary implication

This ternary approach allows identifying the economic results by a triangular analytic construct – resource-time, information-resource and time-information ratios (Fig. 2).

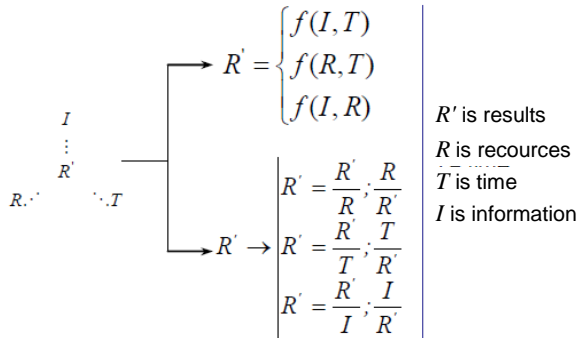

Fig. 2. Identification of economic results

The barycentric mathematical tools are able to convert the logical construct of the economic result into an analytic function and a proportion. The following equations will help to identify a position or a place in the ternary analytic system of performance evaluation which means that the results of business activity should be only estimated by resources, time and information:

$$R' = \begin{cases} x = [(I, i), (T, t)] \\ y = [(T, t), (R, r)], \\ z = [(R, r), (I, i)] \end{cases} \quad (1)$$

where i, t, r mean information, time and resources;

$$\frac{Ib}{bT} \times \frac{Ta}{aR} \times \frac{Rc}{cI} = I, \quad (2)$$

where a, b, c are values of different angles of the ternary system.

On this analytic base six managerial indicators have been built and integrated in one BPM-model (Fig. 3).

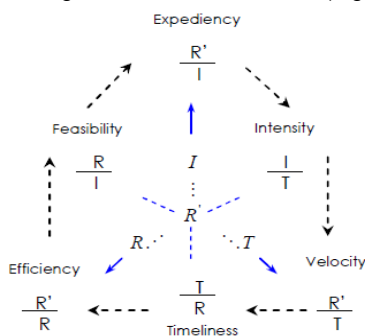

Fig. 3. The model of performance indicators for decision-making

It should be noticed that one of the possible approaches to the estimation of the information on the markets uses the probability theory. The author solves this task by using the Shannon method and traditional market indicators:

$$inf = \sum_{i=1}^n p_i \times \log_2 p_i \quad (3)$$

After creating the analytic system for supporting decisions the author has developed a set of relevant comparative matrices. Value added flows have been used as the main criteria for building these matrices. The Data Envelopment Analysis provides a necessary application for analyzing value added flows. The author tried to approximate this approach and build a ternary graph for Ukrainian companies' performance evaluation (Fig. 4).

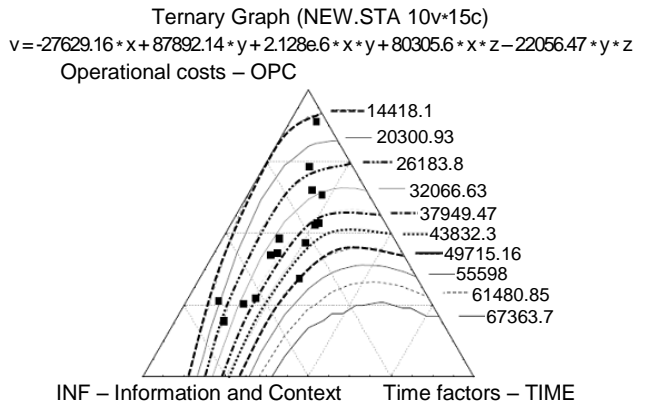
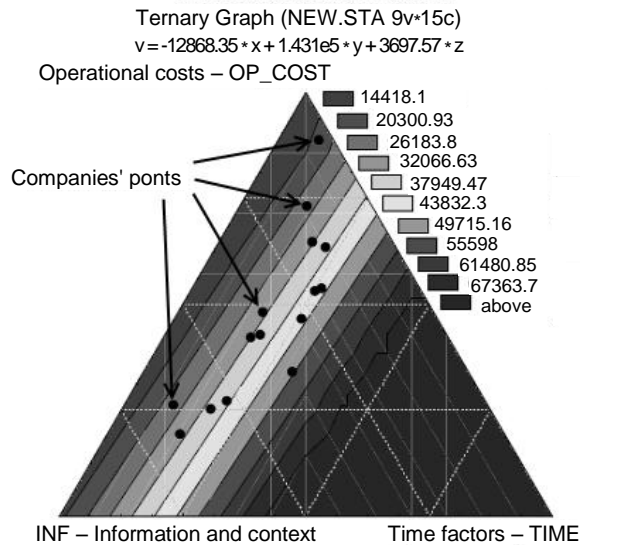

Fig. 4 Two types of Ukrainian companies' performance evaluation

Finally, the author offers to use this approach to improving decision-making to take into account the informative context of business activities. Thus, a research proposal has been outlined that will investigate the decision-making under modern conditions, particularly, the influence of social and intellectual factors on the business performance. The key subject of the study is companies and their managerial practices. The expected results will improve the decision-making methodology and business performance applications. For the practical prospects, the author expects to develop a special "business intelligence" software application with a hope to get the authorship certificate and offer it to IT companies.

Although it is rather difficult to make a clear prediction about the future practical implementation of the scientific results, the following conclusions can be drawn:

- the proposed ternary system of performance estimation and decision-making will provide an advanced theoretical understanding

and an econometric model of business activities; estimation of new forms of resource relocations under the knowledge-based economic paradigm; estimation of an "appropriate" level of company performance and disaggregation of its impact at the corporate level etc;

- the recommendations (suggestions) of this study will be useful for better decision-making and more precise economic calculations. The author also hopes that the study will help to identify more or less efficient strategies for Ukrainian companies;

- the proposed approach and analytic tools for business performance management aim to support Ukrainian managers and develop national corporate management standards. The author hopes that Ukrainian companies will be able to build transparent mechanisms for EU-Ukrainian cooperation in the near future.

References: 1. Drucker F. P. The effective executive / F. P. Drucker. – N. Y. : Harper Business Essentials. – 2002. – 178 p. 2. Sink D. S. Planning and Measurement in Your Organization of the Future / D. S. Sink, T. C. Tuttle. – Norcross : Industrial Engineering and Management Press, 1989. – 342 p. 3. OECD Guiding Principles for Regulatory Quality and Performance [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oecd.org/fr/reformereg/34976533.pdf>. 4. Bourne M. Corporate performance management / M. Bourne, M. Franco, J. Wilkes // Measuring Business Excellence. – 2003. – Vol. 7, No. 3. – P. 15–21. 5. Why some performance measurement initiatives fail: lessons from the change management literature / M. Bourne, A. Neely, J. Mills, et al. // International Journal of Business Performance Management. – 2003. – Vol. 5, No. 2/3. – P. 245–269. 6. McCormack K. P. Business process orientation – Gaining the e-business competitive advantage / K. P. McCormack, W. C. Johnson. – Florida : St. Lucie Press, 2001. – 185 p. 7. De Waal A. A. Quest for Balance: The Human Element in Performance Management Systems / A. A. De Waal. – London : John Wiley, 2002. – 214 p. 8. Graham J. Developing a Performance-Based Culture / J. Graham // Journal for Quality & Participation. – 2004. – Vol. 27, No. 1. – P. 4–8. 9. Radnor Z. Performance management in the public sector: fact or fiction? / Z. Radnor, M. McGuire // International Journal of Productivity and Performance Management. – 2004. – Vol. 53, No. 3. – P. 245–260. 10. Bertoneche M. Financial Performance / M. Bertoneche, R. Knight. – Woburn : Reed Educational and Professional Publishing Ltd., 2001. – 217 p. 11. Гонгарева І. В. Умови формування та властивості системної ефективності діяльності підприємства / І. В. Гонгарева // Економіка розвитку. – 2014. – № 4 (72). – С. 79–82. 12. McCormack K. P. The Influence of Information-Processing Needs on the Continuous Use of Business Intelligence [Electronic resource] / K. P. McCormack, P. Trkman. – Information Research, Forthcoming. – 2013. – Access mode : <http://ssrn.com/abstract=2355974>. 13. Pulic A. Intellectual capital – does it create or destroy value? / A. Pulic // Measuring Business Excellence. – 2004. – Vol. 8, Issue 1. – P. 62–68. 14. Saltmarshe D. The performance framework: a systems approach to understanding performance management / D. Saltmarshe, M. Ireland, J. McGregor // Public Administration & Development. – 2003. – Vol. 23, No. 5. – P. 445–456. 15. Soltani E. Performance management: TQM versus HRM-lessons learned / E. Soltani, R. B. Van-der Meer, J. Williams // Management Research News. – 2003. – Vol. 26, No. 8. – P. 38–49. 16. Ammons D. N. Performance measurement and managerial thinking / D. N. Ammons // Public Performance & Management Review. – 2002. – No. 25 (4). – 344 p. 17. Browne J. AMBITE: Advanced Manufacturing Business Implementation Tool for Europe. AMBITE 12 Monthly Report / J. Browne, S. Jackson. – Galway : CIMRU, University College Galway, 1995. – 124 p. 18. Performance Measurement: The ENAPS Approach / J. Browne, F. Rolstadas, B. Andersen, et al. – Galway : CIMRU, University College Galway, 1995. – 98 p. 19. Jones R. CIDA evaluation guide Canadian international development agency / R. Jones, V. Young. – Ottawa : Evaluation Division Performance and Knowledge Management Branch, 2004. – 180 p. 20. Balanced Scorecard Basics / The Balanced Scorecard Institute [Electronic resource]. – Access mode : <http://balancedscorecard.org/Resources/About-the-Balanced-Scorecard>. 21. Handbook of Improving Performance in the Workplace / The International Society for Performance Improvement [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ispi.org>.

References: 1. Drucker F. P. The effective executive / F. P. Drucker. – N. Y. : Harper Business Essentials. – 2002. – 178 p. 2. Sink D. S. Planning and Measurement in Your Organization of the Future / D. S. Sink, T. C. Tuttle. – Norcross : Industrial Engineering and

Management Press, 1989. – 342 p. 3. OECD Guiding Principles for Regulatory Quality and Performance [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oecd.org/fr/reformereg/34976533.pdf>. 4. Bourne M. Corporate performance management / M. Bourne, M. Franco, J. Wilkes // Measuring Business Excellence. – 2003. – Vol. 7, No. 3. – P. 15–21. 5. Why some performance measurement initiatives fail: lessons from the change management literature / M. Bourne, A. Neely, J. Mills, et al. // International Journal of Business Performance Management. – 2003. – Vol. 5, No. 2/3. – P. 245–269. 6. McCormack K. P. Business process orientation – Gaining the e-business competitive advantage / K. P. McCormack, W. C. Johnson. – Florida : St. Lucie Press, 2001. – 185 p. 7. De Waal A. A. Quest for Balance: The Human Element in Performance Management Systems / A. A. De Waal. – London : John Wiley, 2002. – 214 p. 8. Graham J. Developing a Performance-Based Culture / J. Graham // Journal for Quality & Participation. – 2004. – Vol. 27, No. 1. – P. 4–8. 9. Radnor Z. Performance management in the public sector: fact or fiction? / Z. Radnor, M. McGuire // International Journal of Productivity and Performance Management. – 2004. – Vol. 53, No. 3. – P. 245–260. 10. Bertoneche M. Financial Performance / M. Bertoneche, R. Knight. – Woburn : Reed Educational and Professional Publishing Ltd., 2001. – 217 p. 11. Гонгарева І. В. Умови формування та властивості системної ефективності діяльності підприємства [The conditions of formation and properties of system efficiency of the activity of an enterprise] / І. В. Гонгарева // Економіка розвитку. – 2014. – No. 4 (72). – P. 79–82. 12. McCormack K. P. The Influence of Information-Processing Needs on the Continuous Use of Business Intelligence [Electronic resource] / K. P. McCormack, P. Trkman. – Information Research, Forthcoming. – 2013. – Access mode : <http://ssrn.com/abstract=2355974>. 13. Pulic A. Intellectual capital – does it create or destroy value? / A. Pulic // Measuring Business Excellence. – 2004. – Vol. 8, Issue 1. – P. 62–68. 14. Saltmarshe D. The performance framework: a systems approach to understanding performance management / D. Saltmarshe, M. Ireland, J. McGregor // Public Administration & Development. – 2003. – Vol. 23, No. 5. – P. 445–456. 15. Soltani E. Performance management: TQM versus HRM-lessons learned / E. Soltani, R. B. Van-der Meer, J. Williams // Management Research News. – 2003. – Vol. 26, No. 8. – P. 38–49. 16. Ammons D. N. Performance measurement and managerial thinking / D. N. Ammons // Public Performance & Management Review. – 2002. – No. 25 (4). – 344 p. 17. Browne J. AMBITE: Advanced Manufacturing Business Implementation Tool for Europe. AMBITE 12 Monthly Report / J. Browne, S. Jackson. – Galway : CIMRU, University College Galway, 1995. – 124 p. 18. Performance Measurement: The ENAPS Approach / J. Browne, F. Rolstadas, B. Andersen, et al. – Galway : CIMRU, University College Galway, 1995. – 98 p. 19. Jones R. CIDA evaluation guide Canadian international development agency / R. Jones, V. Young. – Ottawa : Evaluation Division Performance and Knowledge Management Branch, 2004. – 180 p. 20. Balanced Scorecard Basics / The Balanced Scorecard Institute [Electronic resource]. – Access mode : <http://balancedscorecard.org/Resources/About-the-Balanced-Scorecard>. 21. Handbook of Improving Performance in the Workplace / The International Society for Performance Improvement [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ispi.org>.

Information about the author

O. Oleksiuk – Doctor of Sciences in Economics, Professor of Enterprise Economy Department of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Peremohy Ave., Kyiv, Ukraine, 03680, e-mail: alexolexuk@gmail.com).

Інформація про автора

Олексюк Олексій Іванович – докт. екон. наук, професор кафедри економіки підприємств Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, м. Київ, Україна, 03680, e-mail: alexolexuk@gmail.com).

Информация об авторе

Олексюк Алексей Иванович – докт. экон. наук, профессор кафедры экономики предприятий Киевского национального экономического университета имени Вадима Гетьмана (просп. Победы, 54/1, г. Киев, Украина, 03680, e-mail: alexolexuk@gmail.com).

Стаття надійшла до ред.
09.11.2015 р.

*Все, что познается, имеет число,
ибо невозможно ни понять ничего,
ни познать без него.
Пифагор*

Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці

УДК 658.5;338.1;519.2

JEL Classification: M11; D01; C81

ФОРМИРОВАНИЕ КВАЛИМЕТРИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ ОЦЕНКИ СОСТОЯНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

Виниченко Е. Н.

Использование информационных технологий для более достоверной оценки эффективности предприятия позволяет производить оценку на основании большого массива статистических данных.

При обработке большого массива статистических данных, необходимых для оценки эффективности предприятия, возникает проблема количественной оценки качественных показателей. Такую проблему легко решить, прибегая к квалиметрической оценке деятельности предприятия.

Разработана методика построения квалиметрической модели интегральной количественной оценки качественного состояния социально-экономического развития предприятий.

В основу методики построения квалиметрической модели интегральной количественной оценки качественного состояния объектов заданной группы положены подходы к построению нечетко-множественной модели, предложенные А. О. Недосекиным.

Алгоритм получения интегрального показателя оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятий предполагает выполнение пяти итерационных шагов на каждом уровне свертки.

В ходе проведенных исследований автор расширяет области применения нечетко-множественной модели Недосекина А. О., то есть развивает предложенную им методику, позволяющую в результате одного этапа свертки получить интегрированную оценку состояния предприятия, на возможность проведения многоуровневого процесса свертки двух групп показателей (социальных и экономических) и построения квалиметрической модели, определяющей оценку состояния социально-экономического развития предприятия. Таким образом, в результате исследований:

получил дальнейшее развитие алгоритм построения квалиметрической модели интегральной количественной оценки качественного состояния социально-экономического развития предприятий. Предложенная новация предполагает не только получение одного интегрированного показателя деятельности предприятия, но и построение квалиметрической модели на основании четырехуровневой свертки показателей с учетом динамики изменения их значений во времени и при наличии предельных (нормативных) значений отдельных индикаторов;

на основании реализации предложенного алгоритма формирования интегрального показателя E&S получена квалиметрическая модель, характеризующая относительную степень влияния входящих в нее элементов на состояние социально-экономического развития предприятий.

Ключевые слова: предприятие, квалиметрическая модель, оценка, состояние, развитие.

ФОРМУВАННЯ КВАЛІМЕТРИЧНОЇ МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Вінченко О. М.

Використання інформаційних технологій для більш вірогідного оцінювання ефективності підприємства дозволяє дати оцінку на основі великого масиву статистичних даних.

У ході опрацювання великого масиву статистичних даних, необхідних для оцінювання ефективності підприємства, виникає проблема кількісного оцінювання якісних показників. Таку проблему легко вирішують, застосовуючи кваліметричне оцінювання діяльності підприємства.

Розроблено методику побудови кваліметричної моделі інтегрального кількісного оцінювання якісного стану соціально-економічного розвитку підприємств.

В основу методики побудови кваліметричної моделі інтегрального кількісного оцінювання якісного стану об'єктів визначеної групи покладено підходи до побудови нечітко-множинної моделі, запропоновані О. О. Недосекіним.

Алгоритм визначення інтегрального показника оцінки стану соціально-економічного розвитку підприємств передбачає виконання п'яти ітераційних кроків на кожному рівні згортання.

У ході проведених досліджень автор розширяє сферу застосування нечітко-множинної моделі Недосекіна О. О., тобто розвиває запропоновану ним методику, що дозволяє в результаті одного етапу згортання дати інтегровану оцінку стану підприємства, до можливості здійснення багаторівневого процесу згортання двох груп показників (соціальних та економічних) і побудови кваліметричної моделі, яка дозволяє оцінити стан соціально-економічного розвитку підприємства. Таким чином за результатами дослідження:

набув подальшого розвитку алгоритм формування побудови кваліметричної моделі інтегрального кількісного оцінювання якісного стану соціально-економічного розвитку підприємств. Запропонована новація передбачає не тільки визначення одного інтегрованого показника діяльності підприємства, але й побудови кваліметричної моделі на основі чотирирівневого згортання показників, урахування динаміку змін їх значення в часі, за наявності граничних (нормативних) значень окремих індикаторів;

на основі реалізації запропонованого алгоритму формування інтегрального показника E&S визначено кваліметричну модель, що характеризує відносний ступінь впливу елементів, що входять до неї, на стан соціально-економічного розвитку підприємств.

Ключові слова: підприємство, кваліметрична модель, оцінювання, стан, розвиток.

THE FORMATION OF A QUALITY METERING MODEL FOR EVALUATING THE ENTERPRISE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

O. Vinichenko

Information technologies provide an opportunity to evaluate the efficiency of the enterprise operation based on a statistical data bulk.

The problem of quantity assessment of quality indicators arises when there is a necessity to process a statistical data bulk concerning the enterprise effectiveness. A solution to this problem is a quality metering model designed to assess the enterprise activities.

A methodology has been developed with a view to working out a quality metering model for completing an integral quantity assessment of the state of the enterprise socio-economic development.

The methodology of developing a quality metering model of the integral quantity evaluation of the qualitative state of the objects of the given group is based on the approaches to the development of a fuzzy set model proposed by A. O. Nedosekin.

The algorithm of receiving the integral indicator of the evaluation of the present state and dynamics of the socio-economic development of enterprises includes five iterative steps on every convolution level.

The research findings have made it possible to apply the fuzzy set model developed by A. O. Nedosekin to a wider field. Thus, the author has developed the methodology by A. O. Nedosekin, allowing an integral assessment of the enterprise state as a result of a single convolution phase to apply it to a multiple-tier convolution of two groups of indicators (social and economic ones) as well as develop a quality metering model to assess the state of the enterprise socio-economic development.

The results of the research are presented below:

the algorithm of formation of the quality metering model of the integral quantity evaluation of the qualitative state of the socio-economic development of enterprises has been given further development. The suggested novation includes both getting an integral parameter of the enterprise activities and developing the a quality metering model based on the four-tier indices convolution, which considers the dynamics of their changes within a particular period of time and has ultimate (normative) values of certain parameters;

basing on the implementation of the proposed algorithm of the formation of the integral E&S indicator, a quality metering model has been built to characterize the relative degree of influence of its elements on the state of the enterprise socio-economic development.

Keywords: enterprise, quality metering model, evaluation, state, development.

В настоящее время предприятие рассматривают как открытую социально-экономическую систему, в которой осуществляется управление различными социально-экономическими процессами, важнейшим из которых является развитие. Правильный выбор направлений социально-экономического развития определяет эффективность работы предприятия.

Оценка эффективности работы предприятия является одним из актуальных и перспективных направлений исследований в практической и научной деятельности. Существует определенное количество методик оценки эффективности предприятий: от самых простых и стандартных, таких как анализ на основе вычисления финансовых коэффициентов, до оценки эффективности предприятия с применением статистических методик.

Использование информационных технологий позволяет производить оценку на основании большого массива статистических данных. Это, в свою очередь, предполагает разработку методик, которые более точно оценивают работу предприятия.

Для более достоверной оценки эффективности предприятия наличие такого инструмента, как информационные технологии, является основанием для разработки методики оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятия, предполагающей реализацию алгоритма обработки многоуровневой системы статистических данных о деятельности представительной выборки предприятий.

Предлагаемая методика оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятий состоит из следующих двух этапов:

Этап 1. Формирование квалиметрической модели оценки состояния социально-экономического развития промышленных предприятий.

Этап 2. Оценка состояния и динамики социально-экономического развития конкретных промышленных предприятий на основе анализа интегральных показателей, сформированных на основании построенной на этапе 1 квалиметрической модели.

При обработке большого массива статистических данных, необходимых для оценки эффективности предприятия, возникает проблема количественной оценки качественных показателей. Такую проблему легко решить, прибегая к квалиметрической оценке деятельности предприятия. Таким образом, в основе предлагаемой методики оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятия лежит формирование квалиметрической модели.

Вопросам квалиметрического моделирования, прогнозирования, количественной оценки качественных показателей уделяет внимание значительное количество современных исследователей, среди которых: Донгак Б. В., Дунченко Н. И., Жарина Н. А., Костенко С. А., Максимов О. Б., Недосекин А. О., Роскладка А. А., Тяпкина М. Ф., Филатова Т. А., Чернов В. Г. [1 – 11]. В рамках затронутой в статье проблемы наиболее интересный результат по данному вопросу определен Недосекиным А. О. Интерес вызывает предложенный им подход к построению нечетко-множественной модели. При проведении комплексной оценки финансового состояния предприятия Недосекин А. О. предлагает применение нечетко-множественной модели, позволяющей в результате одного этапа свертки получить интегрированную оценку состояния предприятия.

Однако для оценки состояния социально-экономического развития предприятия необходимо проведение многоэтапного (многоуровневого) процесса свертки двух групп показателей (социального и экономического). Таким образом, предоставляется возможность получения не только одного интегрированного показателя деятельности предприятия, но и представленной в виде формулы квалиметрической модели оценки состояния промышленных предприятий, содержащей информацию о структуре и степени влияния экономических и социальных факторов на общее состояние и развитие предприятия.

Разработана методика построения квалиметрической модели интегральной количественной оценки качественного состояния социально-экономического развития промышленных предприятий, предполагающая реализацию алгоритма обработки многоуровневой системы статистических данных о деятельности представительной выборки промышленных предприятий по двум группам динамических показателей (экономическим и социальным) с учетом временной компоненты.

В основе предлагаемой методики оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятий лежит следующая система научных гипотез:

Гипотеза 1. Состояние социально-экономического развития предприятия может быть адекватно оценено с помощью интегрального показателя, выведенного в результате применения специального инструментария обработки многоуровневой системы статистических данных о деятельности представительной выборки промышленных предприятий, разделенных на две группы показателей: экономические и социальные.

Гипотеза 2. Эффективным инструментарием формирования интегрального показателя оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятий является методика построения квалиметрической модели интегральной количественной оценки качественного состояния объектов заданной группы, а именно подходы к построению нечетко-множественной модели, предложенной А. О. Недосекиным [6].

Гипотеза 3. Использование при построении интегрального показателя оценки состояния социально-экономического развития предприятий на нижнем уровне иерархии статистических данных показателей деятельности предприятий за различные периоды времени (временной ряд с интервалом 1 год) позволяет учесть в результирующем показателе не только статическую, но и временную компоненту количественной оценки качественного состояния предприятия.

Гипотеза 4. Динамика социально-экономического развития предприятий может быть адекватно выявлена на основании оценки временного ряда количественных значений интегрального показателя, характеризующих состояние социально-экономического развития предприятия за различные периоды времени.

Гипотеза 5. Эффективным инструментом качественной оценки динамики социально-экономического развития различных предприятий отрасли является метод многомерного шкалирования, позволяющий изобразить выявленные сходства/отличия объектов/предприятий в пространственной карте.

В данной статье рассматривается первый этап разработки методики оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятий, а именно, формирование квалиметрической модели оценки состояния социально-экономического развития предприятия.

Для сбора репрезентативной статистической информации в ходе исследования была произведена экспертная оценка, определяющая степень важности социальных и экономических показателей для работы предприятия. Поскольку эксперты хорошо знают предприятие изнутри, им не составляет труда выделить именно те факторы, которые наиболее полно характеризуют деятельность предприятия. По результатам экспертной оценки составлена таблица показателей деятельности предприятия по группам (табл. 1).

Таблица 1

Социальные и экономические показатели деятельности предприятий
[Social and economic indicators of enterprise performance]

Экономические показатели		Социальные показатели	
Показатели финансовой устойчивости	<ul style="list-style-type: none"> коэффициент автономии; коэффициент концентрации привлеченного капитала; коэффициент финансирования; коэффициент финансового риска; коэффициент маневренности собственного капитала; коэффициент обеспеченности оборотными средствами; коэффициент обеспеченности запасами; коэффициент реальной стоимости имущества; коэффициент реальной стоимости основных средств в имуществе; коэффициент накопленной амортизации; коэффициент соотношения оборотных и необоротных активов 	Показатели, характеризующие человеческие ресурсы	<ul style="list-style-type: none"> количество персонала (чел.); средняя зарплата (грн/год); производительность труда (стоимость продукции в тыс. грн/год на 1 чел.); фонд оплаты труда (в тыс. грн/год); задолженность по оплате труда (тыс. грн); доля оплаты труда в затратах, %; сумма взносов в социальные фонды (в тыс. грн); уровень образования специалистов (в %) – высшее; уровень образования специалистов (в %) – среднее; уровень образования специалистов (в %) – среднее специальное; количество принятых человек (чел.); количество уволенных человек (чел.); сумма денежных средств на повышение квалификации (курсы, семинары) (в тыс. грн); средний возраст персонала (годы)
Показатели рентабельности и себестоимости реализованной продукции	<ul style="list-style-type: none"> общая рентабельность (убыточность) капитала (%); чистая рентабельность (убыточность) капитала (%); общая рентабельность (убыточность) собственного капитала (%); чистая рентабельность (убыточность) собственного капитала (%); общая рентабельность (убыточность) фондов (%); чистая рентабельность (убыточность) фондов (%); себестоимость реализованной продукции (товаров, работ, услуг) (тыс. грн) 	Показатели, характеризующие управление и организационную структуру предприятий	<ul style="list-style-type: none"> эффективность системы документооборота (в %); эффективность системы мотивации сотрудников (в %); процент соответствия выполнения функциональных обязанностей должностным инструкциям (в %); эффективность взаимодействия между подразделениями предприятия (в %); адаптация к изменяющимся условиям рынка (в %); эффективность организационной структуры управления (в %); количество структурных подразделений/отделов (в шт.); уровень децентрализации (в %); гибкость системы управления (в %); количество нововведений с положительным экономическим эффектом (в шт.)
Показатели результатов деятельности	<ul style="list-style-type: none"> доход (выручка) от реализации продукции (товаров, работ, услуг) (тыс. грн); чистый доход (выручка) от реализации продукции (товаров, работ, услуг) (тыс. грн); операционные расходы (тыс. грн); валовая прибыль (убыток) (тыс. грн); финансовые и инвестиционные доходы (тыс. грн); финансовые и инвестиционные расходы (тыс. грн); чистая прибыль (убыток) (тыс. грн); административные расходы (тыс. грн); расходы на сбыт (тыс. грн); прочие операционные расходы (тыс. грн) 	Показатели, характеризующие культуру предприятий (в баллах от 1 до 100)	<ul style="list-style-type: none"> наличие корпоративных традиций; формальная организационная структура; неформальная организационная структура; формальные источники информации; неформальные источники информации; уровень конфликтности; авторитет руководителей; потеря и преобразование информации; имидж предприятия (положительный)

В результате анализа используемых для формирования квалиметрической модели многоуровневой системы статистических данных о деятельности предприятий, а также на основе анализа существующих разработок в области квалиметрии автором предлагается следующий алгоритм формирования квалиметрической модели оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятий с учетом временной компоненты:

1. Определяем иерархическую систему обозначений выбранных для построения квалиметрической модели статистических показателей социально-экономического развития предприятий:

уровень 1:

показатели экономического X_1 и социального X_2 блоков;

уровень 2:

показатели групп экономического блока X_{1i} ($g = 1$; $i = 1, 3$) – показатели финансовой устойчивости X_{11} , показатели рентабельности и себестоимости реализованной продукции X_{12} , показатели деятельности X_{13} ;

показатели групп социального блока X_{2i} ($g = 2$; $i = 1, 3$) – показатели, которые характеризуют человеческие ресурсы предприятий X_{21} ; показатели, которые характеризуют управление и организационную структуру предприятий X_{22} ; показатели, которые характеризуют культуру предприятий X_{23} , где g – номер блока показателей,

i – порядковый номер группы показателей в блоке;

уровень 3:

показатели групп второго уровня экономического блока: X_{11j} ($j = 1, 12$); X_{12j} ($j = 1, 7$); X_{13j} ($j = 1, 11$);

показатели групп второго уровня социального блока: X_{21j} ($j = 1, 14$); X_{22j} ($j = 1, 10$); X_{23j} ($j = 1, 9$),

где j – порядковый номер показателя в группе показателей;

уровень 4:

показатели по предприятиям групп третьего уровня экономического блока:

X_{11jk} ($j = 1, 12$; $k = 6$); X_{12jk} ($j = 1, 7$; $k = 6$); X_{13jk} ($j = 1, 11$; $k = 6$);

показатели по предприятиям групп третьего уровня социального блока:

X_{21jk} ($j = 1, 14$; $k = 6$); X_{22jk} ($j = 1, 10$; $k = 6$); X_{23jk} ($j = 1, 9$; $k = 6$),

где k – количество предприятий, на которых проводило исследование;

уровень 5:

показатели по годам (2008 – 2014) групп четвертого уровня экономического блока:

X_{11jky} ($j = 1, 12$; $k = 6$; $y = 1, 7$); X_{12jky} ($j = 1, 7$; $k = 6$; $y = 1, 7$);

X_{13jky} ($j = 1, 11$; $k = 6$; $y = 1, 7$);

показатели по годам (2008 – 2014) четвертого уровня социального блока:

X_{21jky} ($j = 1, 14$; $k = 6$; $y = 1, 7$); X_{22jky} ($j = 1, 10$; $k = 6$; $y = 1, 7$);

X_{23jky} ($j = 1, 9$; $k = 6$; $y = 1, 7$), где y – количество лет, за которые была предоставлена статистическая информация по 6 предприятиям.

2. Для построения квалиметрической модели оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятий используем следующие принципы и положения:

2.1. Алгоритм получения интегрального показателя E&S (экономической и социальной оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятий) (рис. 1) предполагает последовательную свертку показателей, начиная с пятого и заканчивая первым уровнем (уровни свертки, соответственно, $p = 1 \dots p = 4$):

$p = 1$: уровень 4 ← уровень 5 (свертка данных по годам):

подгруппа интегральных индикаторов экономического блока по **предприятиям**:

X_{11jk} ($j = 1, 12$; $k = 6$) ← X_{11jky} ($j = 1, 12$; $k = 6$; $y = 1, 7$);

X_{12jk} ($j = 1, 7$; $k = 6$) ← X_{12jky} ($j = 1, 7$; $k = 6$; $y = 1, 7$);

X_{13jk} ($j = 1, 11$; $k = 6$) ← X_{13jky} ($j = 1, 11$; $k = 6$; $y = 1, 7$);

подгруппа интегральных индикаторов социального блока по **предприятиям**:

X_{21jk} ($j = 1, 14$; $k = 6$) ← X_{21jky} ($j = 1, 14$; $k = 6$; $y = 1, 7$);

X_{22jk} ($j = 1, 10$; $k = 6$) ← X_{22jky} ($j = 1, 10$; $k = 6$; $y = 1, 7$);

X_{23jk} ($j = 1, 9$; $k = 6$) ← X_{23jky} ($j = 1, 9$; $k = 6$; $y = 1, 7$);

$p = 2$: уровень 3 ← уровень 4 (свертка данных по предприятиям):

подгрупп интегральных индикаторов экономического блока по **показателям** третьего уровня:

X_{11j} ($j = 1, 12$) ← X_{11jk} ($j = 1, 12$; $k = 6$);

X_{12j} ($j = 1, 7$) ← X_{12jk} ($j = 1, 7$; $k = 6$);

X_{13j} ($j = 1, 11$) ← X_{13jk} ($j = 1, 11$; $k = 6$);

подгрупп интегральных индикаторов социального блока по **показателям** третьего уровня:

X_{21j} ($j = 1, 14$) ← X_{21jk} ($j = 1, 14$; $k = 6$);

X_{22j} ($j = 1, 10$) ← X_{22jk} ($j = 1, 10$; $k = 6$);

X_{23j} ($j = 1, 9$) ← X_{23jk} ($j = 1, 9$; $k = 6$);

$p = 3$: уровень 2 ← уровень 3 (свертка данных по показателям):

подгрупп интегральных индикаторов основных трех подгрупп экономического блока по **показателям** второго уровня:

X_{11} ← X_{11j} ($j = 1, 12$);

X_{12} ← X_{12j} ($j = 1, 7$);

X_{13} ← X_{13j} ($j = 1, 11$);

подгрупп интегральных индикаторов основных трех подгрупп социального блока по **показателям** второго уровня:

X_{21} ← X_{21j} ($j = 1, 14$);

X_{22} ← X_{22j} ($j = 1, 10$);

X_{23} ← X_{23j} ($j = 1, 9$);

$p = 4$: уровень 1 ← уровень 2 (свертка данных по показателям):

подгрупп интегральных индикаторов экономического блока по **показателям** второго уровня:

X_1 ← X_{1i} ($i = 1, 3$);

подгрупп интегральных индикаторов социального блока по **показателям** второго уровня:

X_2 ← X_{2i} ($i = 1, 3$);

Рис. 1. Алгоритм получения интегрального показателя E&S
[The algorithm for obtaining the integral indicator E&S]

Необходимо указать, что:

$E\&S_1$ – показатель оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятий 1-го уровня;

$E\&S_2$ – показатель оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятий 2-го уровня;

$E\&S_3$ – показатель оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятий 3-го уровня;

$E\&S_4$ – показатель оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятий 4-го уровня.

2.2. Выборку, используемую для анализа состояния и динамики социально-экономического развития предприятий будем считать квазистатистикой. По Недосекину А. О., квазистатистикой считается выборка наблюдений, представленных по каждому показателю, которая не может считаться достаточной для идентификации вероятностного закона распределения с точно определенными параметрами, но признается достаточной для того, чтобы с определенной субъективной степенью достоверности обосновать закон наблюдений [6, с. 45].

2.3. Для описания законов распределения квазистатистических показателей состояния и динамики социально-экономического развития предприятий используются нечеткие классификаторы. По Недосекину А. О., ключевым модельным формализмом является функция принадлежности нечеткого подмножества лингвистической переменной, заданной на соответствующем вещественном носителе [6, с. 48].

2.4. С этой целью для каждого показателя и индикатора строится лингвистическая переменная со своим термножеством.

Лингвистическая переменная U "Уровень показателя X " обладает термножеством значений: предельным, низким, средним, высоким, очень высоким.

2.5. Распознавание уровня показателей будет выполняться с использованием таблицы 2 [7].

Таблица 2

Уровни принадлежности показателей нечетким множествам
[The levels of the indicators belonging to fuzzy sets]

Наименования показателей	Результаты классификации по подмножествам				
	предельный	низкий	средний	высокий	очень высокий
X_1	λ_{11}	λ_{12}	λ_{13}	λ_{14}	λ_{15}
...
X_i	λ_{i1}	λ_{i2}	λ_{i3}	λ_{i4}	λ_{i5}
...
X_N	λ_{N1}	λ_{N2}	λ_{N3}	λ_{N4}	λ_{N5}

λ_{ij} – уровень принадлежности x_i подмножеству U_j ;

λ_{ij} равно 1, если текущий уровень показателя соответствует конкретному словесному значению лингвистической переменной *уровня показателя* X , и равно 0 во всех остальных случаях.

2.6. Процесс распознавания выполняется путем построения классификатора текущих значений x показателей X как критерия разбиения полного множества их значений на нечеткие подмножества U .

В качестве алгоритма формирования границ классификатора распознавания уровня показателей будем использовать результаты анализа гистограмм, построенных по имеющейся квазистатистике (табл. 3) [7]. В результате данного анализа для каждого показателя:

определяется наибольшее (*очень высокое*) значение фактора (*max*);

определяется наименьшее (*предельное*) значение фактора (*min*);

рассчитывается шаг (Δ) изменения границ уровня показателя от наименьшего до наибольшего $\Delta = \frac{\max + \min}{4}$;

рассчитываются значения границ уровня показателя *низкий* ($low = \min + \Delta$), *средний* ($middle = low + \Delta$), *высокий* ($high = middle + \Delta$);

Таблица 3

Классификатор распознавания уровня показателей
[Classifier of recognition of the indicator level]

Наименования показателей	Уровни показателей				
	предельный	низкий	средний	высокий	очень высокий
X_1	$x_1 \leq b_{11}$	$b_{11} < x_1 \leq b_{12}$	$b_{12} < x_1 \leq b_{13}$	$b_{13} < x_1 \leq b_{14}$	$b_{14} < x_1$
...
X_N	$x_N \leq b_{N1}$	$b_{N1} < x_1 \leq b_{N2}$	$b_{N2} < x_1 \leq b_{N3}$	$b_{N3} < x_1 \leq b_{N4}$	$b_{N4} < x_N$

2.7. Ранг (уровень значимости каждого показателя) определяется по правилу Фишберна, позволяющему формировать оценки, которые отвечают максимуму энтропии наличной информационной неопределенности об объекте исследования [6, 7, 12]:

$$r_i = \frac{2(N - i + 1)}{(N + 1)N} \quad (1)$$

2.8. При ранжировании показателей считаем, что рост отдельного показателя сопряжен с положительной динамикой состояния и динамики социально-экономического развития предприятия:

$$r_1 \geq r_2 \geq \dots \geq r_N \quad (2)$$

Если для данного показателя наблюдается противоположная тенденция, то в анализе его следует трансформировать в сопряженный (обратный).

Исходя из сказанного, алгоритм получения интегрального показателя $E\&S$ оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятия предполагает выполнение следующих итерационных шагов на каждом уровне свертки:

Шаг 1. Определение уровня значимости каждого показателя (правило Фишберна).

Шаг 2. Формирование нечеткого пятиуровневого классификатора на 01 носителе распознавания уровня значимости показателя. Узловыми точками в данном классификаторе являются числа $g_i = \{0, 1; 0, 3; 0, 5; 0, 7; 0, 9\}$.

Шаг 3. Распознавание уровня показателей оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятия на основе набора классификаторов.

Для получения матричной свертки (табл. 4) дополняем таблицу распознавания показателей (табл. 1) столбцом уровней значимости показателей к интегральной оценке (этап 1) и строкой узловых точек пятиуровневого классификатора (этап 2).

Таблица 4

Матричная форма свертки
для получения интегрального значения
[The matrix form of the convolution
for obtaining the integral index]

Уровни значимости	Наименования показателей	Результаты классификации по подмножествам				
		предельный	низкий	средний	высокий	очень высокий
r_1	X_1	λ_{11}	λ_{12}	λ_{13}	λ_{14}	λ_{15}

r_i	X_i	λ_{i1}	λ_{i2}	λ_{i3}	λ_{i4}	λ_{i5}

r_n	X_N	λ_{N1}	λ_{N2}	λ_{N3}	λ_{N4}	λ_{N5}
		g_1	g_2	g_3	g_4	g_5

Шаг 4. Построение интегрированного показателя оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятия p -го уровня путем двойной свертки данных табл. 3 [7]:

$$E \& S_p = \sum_{j=1}^5 g_j \sum_{i=1}^N r_i \lambda_{ij} \quad (3)$$

В ходе свертки используем две системы весовых коэффициентов:

относительные уровни значимости показателей, которые позволяют:

- учесть временную компоненту изменения показателей по годам на 1 уровне свертки ($p = 1$: *уровень 4*—*уровень 5*);
- оценить относительную степень влияния конкретного показателя на интегральный индикатор p -го уровня свертки;
- оценить *абсолютные* качественные уровни данных показателей (предельный, низкий, средний, высокий, очень высокий).

Шаг 5. Диагностика качественного состояния полученных интегрированных показателей оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятия p -го уровня на основе разработанного универсального классификатора (табл. 5).

Таблица 5

**Универсальный классификатор
[A universal classifier]**

ЗаклЮчения о состоянии показателей	Интервалы значений E&S	
Предельное значение (ПЗ)	0	0,2
Низкое (Н)	0,2	0,4
Среднее (С)	0,4	0,6
Высокое (В)	0,6	0,8
Очень высокое (ОВ)	0,8	1

Представим результаты проведенного исследования на примере первого уровня свертки.

Уровень свертки $p = 1$

Шаг 1. Определение уровня значимости каждого показателя (на примере коэффициента автономии X_{1111} (табл. 6)).

Таблица 6

**Уровни значимости показателей коэффициента автономии, проранжированные по годам r_{11jk_y}
[The significance levels of the autonomy coefficient ranked by years r_{11jk_y}]**

Названия предприятий	Годы						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	2	3	4	5	6	7	8
ПАО "Днепро-тяжбуммаш им. Артема" (П1)	0,2500	0,2143	0,1786	0,1429	0,1071	0,0714	0,0357
ПАО "Павлоградский завод автоматических линий и машин" (П2)	0,2500	0,2143	0,1786	0,1071	0,1429	0,0714	0,0357
Криворожский завод по ремонту агрегатов "Промагрегат" ПАО "Металлург-трансремонт" (П3)	0,0357	0,0714	0,1786	0,1429	0,2143	0,2500	0,1071
Ингулецкий завод по ремонту дизелей "Промдизель" ПАО "Металлург-трансремонт" (П4)	0,2143	0,1786	0,2500	0,1071	0,1429	0,0714	0,0357

Окончание табл. 6

1	2	3	4	5	6	7	8
Днепропетровский завод по ремонту тепловозов "Промтепловоз" ПАО "Металлург-трансремонт" (П5)	0,0714	0,2143	0,2500	0,0357	0,1429	0,1786	0,1071
ПАО "Днепро-тяжмаш" (П6)	0,1786	0,2500	0,2143	0,1071	0,1429	0,0357	0,0714

Очевидно, что значения уровней значимости позволяют отследить не только степень влияния, но и динамику изменения показателя по каждому предприятию во времени:

$$r_{11jk_1} \geq r_{11jk_2} \geq \dots \geq r_{11jk_7} \quad (4)$$

где ($k = 6$; $y = 1,7$).

Шаг 2. Формирование нечеткого пятиуровневого классификатора на 01 носителе распознавания уровня значимый показателя.

Поскольку на данном уровне свертки рассматривается динамика изменения одного и того же показателя по различным предприятиям за 7 лет (2008 – 2014), то формирование классификатора распознавания уровней будет иметь следующую особенность: предлагается использовать единый набор значения λ_{ij} (уровень принадлежности x_i подмножеству U_j) для всех предприятий, используя для его формирования квазистатистику по всем 6 предприятиям за 7 лет (табл. 6).

Кроме того, поскольку ряд коэффициентов экономического блока также имеют определенные ограничения по уровню (должны превышать/не превышать нормативное значение), при построении классификатора распознавания для таких показателей использовались не только гистограммы частот, но и учитывалось указанное ограничение (например, для коэффициента автономии предельным значением является 0,5) (табл. 7).

Таблица 7

**Уровни принадлежности показателей нечетким множествам
[The levels of the indicators' belonging to fuzzy sets]**

Наименования показателей	Результаты классификации по подмножествам							
	предельный	низкий	средний	высокий	очень высокий			
X_{1111y} , X_{1116y}	-0,23	-0,23	0,35	0,35	0,60	0,60	0,80	0,80

Шаг 3. Распознавание уровня показателей оценки состояния и динамики социально-экономического развития каждого предприятия на основе набора классификаторов представим на примере одного предприятия (табл. 8).

Таблица 8

**Распознавание уровней показателей
[Recognition of the level of indicators]**

ПАО "Днепро-тяжбуммаш им. Артема"	Уровни значимости r_{11jk_y}	Уровни показателей				
		предельный	низкий	средний	высокий	очень высокий
2008	0,2500	0	0	1	0	0
2009	0,2143	0	0	1	0	0
2010	0,1786	0	0	1	0	0
2011	0,1429	0	0	1	0	0
2012	0,1071	0	1	0	0	0
2013	0,0714	0	1	0	0	0
2014	0,0357	1	0	0	0	0
Узловые точки пятиуровневого классификатора		0,1	0,3	0,5	0,7	0,9

Аналогичным образом процедура выполняется для остальных исследуемых предприятий.

Шаг 4. Построение комплексного показателя оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятий 1-го уровня (табл. 9).

Таблица 9

Показатели оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятий 1-го уровня
[Evaluation of the present state and dynamics of the socio-economic development of the enterprises of the 1st level]

№ п/п	Предприятия	Показатели	предельный	низкий	средний	высокий	очень высокий	E&S ₁
1	ПАО "Днепрогэжбуммаш им. Артема"		0,00	0,05	0,39	0,00	0,00	X ₁₁₁₁ = 0,450
2	ПАО "Павлоградский завод автоматических линий и машин"		0,00	0,03	0,45	0,00	0,00	X ₁₁₁₂ = 0,479
3	Криворожский завод по ремонту агрегатов "Промагрегат" ПАО "Металлургтрансремонт"		0,00	0,00	0,00	0,03	0,87	X ₁₁₁₃ = 0,893
4	Ингулецкий завод по ремонту дизелей "Промдизель" ПАО "Металлургтрансремонт"		0,00	0,01	0,09	0,23	0,42	X ₁₁₁₄ = 0,743
5	Днепропетровский завод по ремонту тепловозов "Промтепловоз" ПАО "Металлургтрансремонт"		0,00	0,00	0,00	0,38	0,42	X ₁₁₁₅ = 0,793
6	ПАО "Днепрогэжмаш"		0,00	0,06	0,39	0,00	0,00	X ₁₁₁₆ = 0,457

Обобщенные результаты выполнения свертки $p = 1$ уровня на примере блока экономических показателей

группы коэффициентов финансовой устойчивости приведены в табл. 10.

Таблица 10

Обобщенные результаты выполнения свертки $p = 1$ уровня на примере коэффициентов финансовой устойчивости
[The generalized results of convolution of the $p = 1$ level based on the financial stability coefficients]

E&S ₁		X _{11j1} (j = 1,12)	X _{11j2} (j = 1,12)	X _{11j3} (j = 1,12)	X _{11j4} (j = 1,12)	X _{11j5} (j = 1,12)	X _{11j6} (j = 1,12)
Коэффициент автономии	X _{111k} (k = 1,6)	0,45	0,48	0,89	0,74	0,79	0,46
Коэффициент концентрации привлеченного капитала	X _{112k} (k = 1,6)	0,47	0,44	0,17	0,32	0,30	0,45
Коэффициент финансирования	X _{113k} (k = 1,6)	0,49	0,49	0,87	0,59	0,59	0,50
Коэффициент финансового риска	X _{114k} (k = 1,6)	0,67	0,59	0,30	0,51	0,30	0,55
Коэффициент маневренности собственного капитала	X _{115k} (k = 1,6)	0,44	0,60	0,90	0,68	0,90	0,88
Коэффициент обеспеченности оборотными средствами	X _{116k} (k = 1,6)	0,19	0,43	0,89	0,70	0,75	0,59
Коэффициент обеспеченности запасами	X _{117k} (k = 1,6)	0,30	0,49	0,81	0,49	0,89	0,50
Коэффициент маневренности собственных оборотных средств	X _{118k} (k = 1,6)	0,30	0,29	0,35	0,35	0,71	0,68
Коэффициент реальной стоимости имущества	X _{119k} (k = 1,6)	0,90	0,83	0,83	0,90	0,74	0,79
Коэффициент реальной стоимости основных средств в имуществе	X _{1110k} (k = 1,6)	0,90	0,86	0,69	0,90	0,43	0,48
Коэффициент накопленной амортизации	X _{1111k} (k = 1,6)	0,83	0,59	0,75	0,74	0,75	0,63
Коэффициент соотношения оборотных и необоротных активов	X _{1112k} (k = 1,6)	0,30	0,50	0,66	0,46	0,86	0,84

Аналогичным образом обобщены результаты выполнения свертки $p = 1$ уровня групп: показателей рентабельности, результатов деятельности, человеческих ресурсов, управленческой и организационной структуры предприятия, культуры предприятия.

Шаг 5. Диагностика качественного состояния полученных интегрированных показателей оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятия 1-го уровня свертки представлена на примере коэффициентов финансовой устойчивости (табл. 11).

Таблица 11

Окончание табл. 11

**Диагностика качественного состояния
на примере коэффициентов финансовой устойчивости
[Quality diagnostics based
on the financial stability coefficients]**

Коэффициенты	П1	П2	П3	П4	П5	П6
1	2	3	4	5	6	7
Коэффициент автономии	С	С	ОВ	В	В	С
Коэффициент концентрации привлеченного капитала	С	С	ОН	Н	Н	С
Коэффициент финансирования	С	С	ОВ	С	С	С
Коэффициент финансового риска	В	С	Н	С	Н	С
Коэффициент маневренности собственного капитала	С	С	ОВ	В	ОВ	ОВ
Коэффициент обеспеченности оборотными средствами	ОН	С	ОВ	В	В	С
Коэффициент обеспеченности запасами	Н	С	ОВ	С	ОВ	С
Коэффициент маневренности собственных оборотных средств	Н	Н	Н	Н	В	В

1	2	3	4	5	6	7
Коэффициент реальной стоимости имущества	ОВ	ОВ	ОВ	ОВ	В	В
Коэффициент реальной стоимости основных средств в имуществе	ОВ	ОВ	В	ОВ	С	С
Коэффициент накопленной амортизации	ОВ	С	В	В	В	В
Коэффициент соотношения оборотных и необоротных активов	Н	С	В	С	ОВ	ОВ

Аналогичным образом проведена диагностика качественного состояния полученных интегрированных показателей оценки состояния и динамики социально-экономического развития предприятия 1-го уровня свертки групп: показателей рентабельности, результатов деятельности, человеческих ресурсов, управленческой и организационной структуры предприятия, культуры предприятия.

По представленному алгоритму проведены еще три уровня свертки.

Результаты четырехуровневой свертки представлены в табл. 12.

Таблица 12

**Компоненты квалиметрической модели
[The components of the quality metering model]**

Блок экономических показателей	Коэффициенты финансовой устойчивости	Г ₁₁	Г ₁₁₁	Г ₁₁₂	Г ₁₁₃	Г ₁₁₄	Г ₁₁₅	Г ₁₁₆	Г ₁₁₇	Г ₁₁₈	Г ₁₁₉	Г ₁₁₁₀	Г ₁₁₁₁	Г ₁₁₁₂		
		Г ₁	0,3647	0,08	0,01	0,05	0,04	0,14	0,06	0,09	0,03	0,15	0,13	0,12	0,10	
0,667	Показатели рентабельности	Г ₁₂	Г ₁₂₁	Г ₁₂₂	Г ₁₂₃	Г ₁₂₄	Г ₁₂₅	Г ₁₂₆	Г ₁₂₇							
	0,2980	0,21	0,11	0,18	0,14	0,04	0,07	0,25								
0,667	Результаты деятельности субъектов	Г ₁₃	Г ₁₃₁	Г ₁₃₂	Г ₁₃₃	Г ₁₃₄	Г ₁₃₅	Г ₁₃₆	Г ₁₃₇	Г ₁₃₈	Г ₁₃₉	Г ₁₃₁₀				
	0,3371	0,15	0,15	0,16	0,07	0,15	0,04	0,02	0,18	0,07	0,09					
Блок социальных показателей	Человеческие ресурсы	Г ₂₁	Г ₂₁₁	Г ₂₁₂	Г ₂₁₃	Г ₂₁₄	Г ₂₁₅	Г ₂₁₆	Г ₂₁₇	Г ₂₁₈	Г ₂₁₉	Г ₂₁₁₀	Г ₂₁₁₁	Г ₂₁₁₂	Г ₂₁₁₃	Г ₂₁₁₄
		Г ₂	0,3756	0,05	0,07	0,13	0,04	0,03	0,12	0,12	0,06	0,09	0,12	0,02	0,01	0,08
0,333	Управленческая и организационная структура предприятия	Г ₂₂	Г ₂₂₁	Г ₂₂₂	Г ₂₂₃	Г ₂₂₄	Г ₂₂₅	Г ₂₂₆	Г ₂₂₇	Г ₂₂₈	Г ₂₂₉	Г ₂₂₁₀				
	0,3253	0,05	0,07	0,18	0,04	0,02	0,15	0,11	0,05	0,05	0,09					
0,333	Культура предприятия	Г ₂₃	Г ₂₃₁	Г ₂₃₂	Г ₂₃₃	Г ₂₃₄	Г ₂₃₅	Г ₂₃₆	Г ₂₃₇	Г ₂₃₈	Г ₂₃₉					
	0,2990	0,04	0,16	0,20	0,18	0,02	0,07	0,13	0,11	0,09						

Данную квалиметрическую модель также можно представить в виде уравнения:

$$E\&S = 0,667 \times X_1 + 0,333 \times X_2$$

где $X_1 = 0,3647871 \times (0,08 \times X_{111} + 0,01 \times X_{112} + 0,05 \times X_{113} + 0,04 \times X_{114} + 0,14 \times X_{115} + 0,06 \times X_{116} + 0,09 \times X_{117} + 0,03 \times X_{118} + 0,15 \times X_{119} + 0,13 \times X_{1110} + 0,12 \times X_{1111} + 0,10 \times X_{1112}) + 0,2980832 \times (0,21 \times X_{121} + 0,11 \times X_{122} + 0,18 \times X_{123} + 0,14 \times X_{124} + 0,04 \times X_{125} + 0,07 \times X_{126} + 0,25 \times X_{127}) + 0,3371296 \times (0,15 \times X_{131} + 0,15 \times X_{132} + 0,16 \times X_{133} + 0,07 \times X_{134} + 0,15 \times X_{135} + 0,04 \times X_{136} + 0,02 \times X_{137} + 0,18 \times X_{138} + 0,07 \times X_{139} + 0,09 \times X_{1310})$

$X_2 = 0,3756355 \times (0,05 \times X_{211} + 0,07 \times X_{212} + 0,13 \times X_{213} + 0,04 \times X_{214} + 0,03 \times X_{215} + 0,12 \times X_{216} + 0,12 \times X_{217} + 0,06 \times X_{218} + 0,09 \times X_{219} + 0,12 \times X_{2110} + 0,02 \times X_{2111} + 0,01 \times X_{2112} + 0,08 \times X_{2113} + 0,12 \times X_{2114}) + 0,3253533 \times (0,05 \times X_{221} + 0,07 \times X_{222} + 0,18 \times X_{223} + 0,04 \times X_{224} + 0,02 \times X_{225} + 0,15 \times X_{226} + 0,11 \times X_{227} + 0,05 \times X_{228} + 0,05 \times X_{229} + 0,09 \times X_{2210}) + 0,2990112 \times (0,04 \times X_{231} + 0,16 \times X_{232} + 0,20 \times X_{233} + 0,18 \times X_{234} + 0,02 \times X_{235} + 0,07 \times X_{236} + 0,13 \times X_{237} + 0,11 \times X_{238} + 0,09 \times X_{239})$.

Представленная функциональная зависимость позволяет определить степень влияния отдельных факторов на общее состояние и развитие промышленных предприятий.

В ходе проведенных на первом этапе исследования автор расширяет области применения нечетко-множественной модели Недосекина А. О., то есть, развивает предложенную им методику, позволяющую в результате одного этапа свертки получить интегрированную оценку

состояния предприятия, на возможность проведения многоуровневого процесса свертки двух групп показателей (социальных и экономических) и построения квалиметрической модели, определяющей оценку состояния социально-экономического развития предприятия. Таким образом, в результате исследований:

получил дальнейшее развитие алгоритм построения квалиметрической модели интегральной количественной оценки качественного состояния социально-экономического развития предприятий. Новизна предложенного алгоритма состоит в применении при построении квалиметрической модели четырехуровневой свертки показателей с учетом динамики изменения их значений во времени и наличием предельных (нормативных) значений отдельных индикаторов; на основании реализации предложенного алгоритма формирования интегрального показателя E&S получена квалиметрическая модель, характеризующая относительную степень влияния входящих в нее элементов на состояние социально-экономического развития предприятий.

Предложенные новации позволяют определить степень влияния экономических и социальных показателей на деятельность промышленных предприятий. Такой подход дает возможность менеджменту предприятий установить факторы, влияющие на деятельность предприятия, и правильно определить направления развития предприятия.

Дальнейшие исследования по данному направлению позволяют оценить состояние и динамику социально-экономического

развития конкретных предприятий машиностроительной отрасли на основе анализа интегральных показателей, сформированных на основании построенной квалиметрической модели. Целью данного этапа является проведение оценки и выявление динамики социально-экономического развития предприятий путем:

формирования временного ряда количественных значений интегрального показателя качественного состояния социально-экономического развития предприятия за различные периоды времени;

выявление динамики социально-экономического развития различных предприятий отрасли и ее качественная пространственная оценка.

Литература: 1. Донгак Б. В. Квалиметрическая модель количественной оценки гудвила предприятия / Б. В. Донгак // Экономика, статистика и информатика. Вестник УМО. – 2011. – № 4. – С. 75–78. 2. Донгак Б. В. Количественная оценка гудвила предприятия на основе иерархической модели / Б. В. Донгак // Экономика, статистика и информатика. Вестник УМО. – 2011. – № 3. – С. 129–133. 3. Дунченко Н. И. Квалиметрическое прогнозирование показателей при разработке инновационных продуктов / Н. И. Дунченко, И. Н. Игонина // Компетентность. – 2013. – № 8 (109). – С. 38–41; [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.asms.ru/upload/iblock/d72/d72a075baf665da6e840b46742c770d5.pdf>. – Название с экрана. 4. Жарина Н. А. Эффективный метод внутрифирменного планирования производства на основе количественной оценки качества продукции / Н. А. Жарина, Л. Р. Муллина // Теория и практика общественного развития. – 2013. – № 12. – С. 171–174; [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/effektivnyy-metod-vnutrifirmennogo-planirovaniya-proizvodstva-na-osnove-kolichestvennoy-otsenki-kachestva-produktsii>. – Название с экрана. 5. Костенко С. А. Сравнительный анализ существующих технологий оценки эффективности предприятий / С. А. Костенко // Вопросы современной науки и практики. Университет им. В. И. Вернадского. – 2012. – № 42 (4). – С. 241–248; [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vernadsky.tstu.ru/pdf/2012/06/38.pdf>. – Название с экрана. 6. Недосекин А. О. Методологические основы моделирования финансовой деятельности с использованием нечетко множественных описаний : дис. докт. экон. наук : спец. 08.00.13 – "Математические и инструментальные методы экономики" / А. О. Недосекин ; Санкт-Петербургский государственный университет экономики и финансов. – Санкт-Петербург, 2003. – 280 с. ; [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://docviewer.yandex.ua/?url=ya-serp%3A%2F%2Fwww.mirkin.ru%2Fdocs%2Fdoctor005.pdf&name=doctor005.pdf&c=55e6b54a06d4>. – Название с экрана. 7. Недосекин А. О. Простейшая комплексная оценка финансового состояния предприятия на основе нечетко-множественного подхода [Электронный ресурс] / А. О. Недосекин, О. Б. Максимов. – Режим доступа : <http://1120-bal.ru/bank/13573/index.html>. – Название с экрана. 8. Роскладка А. А. Формування номінальних значень показників процесу в умовах нечітко-стохастичної невизначеності / А. А. Роскладка // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 8 (170). – С. 461–466. 9. Тяпкина М. Ф. Квалиметрическая модель оценки инвестиционной привлекательности предприятия / М. Ф. Тяпкина, Е. А. Ильина // Достижения науки и техники АПК. – 2013. – № 9. – С. 11–13. 10. Филатова Т. А. Оптимизационно-квалиметрическая модель закупок в сервисной организации / Т. А. Филатова // Проблемы современной экономики. – 2012. – № 4 (44). – С. 240–245. 11. Чернов В. Г. Методология оцінювання інноваційного розвитку з використанням нейро-нечіткого моделювання / В. Г. Чернов, О. В. Дорохов // Економіка розвитку. – 2015. – № 3 (75). – С. 88–95. 12. Фишберн П. Теория полезности для принятия решений / П. Фишберн. – М. : Наука, 1978. – 352 с.

References: 1. Dongak B. V. *Kvalimetriceskaya model kolichestvennoy otsenki gudvilla predpriyatiya* [A qualimetric model of quantitative assessment of the enterprise goodwill] / B. V. Dongak // *Ekonomika, statistika i informatika. Vestnik UMO*. – 2011. – No. 4. – P. 75–78. 2. Dongak B. V. *Kolichestvennaya otsenka gudvilla predpriyatiya na osnove ierarkhicheskoy modeli* [Quantitative assessment of goodwill based on a hierarchical model] / B. V. Dongak // *Ekonomika, statistika i informatika. Vestnik UMO*. – 2011. – No. 3. – P. 129–133. 3. Dunchenko N. I. *Kvalimetriceskoe prognozirovanie pokazateley*

pri razrabotke innovatsionnykh produktov [Qualimetric forecasting of indicators in the development of innovative products] / N. I. Dunchenko, I. N. Igonina // *Kompetentnost*. – 2013. – No. 8 (109). – P. 38–41; [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.asms.ru/upload/iblock/d72/d72a075baf665da6e840b46742c770d5.pdf>. – Title from the screen. 4. Zharina N. A. *Effektivnyy metod vnutrifirmennogo planirovaniya proizvodstva na osnove kolichestvennoy otsenki kachestva produktsii* [An effective method of corporate production planning based on the quantitative assessment of product quality] / N. A. Zharina, L. R. Mullina // *Teoriya i praktika obschestvennogo razvitiya*. – 2013. – No. 12. – P. 171–174; [Electronic resource]. – Access mode : <http://cyberleninka.ru/article/n/effektivnyy-metod-vnutrifirmennogo-planirovaniya-proizvodstva-na-osnove-kolichestvennoy-otsenki-kachestva-produktsii>. – Title from the screen. 5. Kostenko S. A. *Sravnitelnyy analiz sushchestvuyushchikh tekhnologiy otsenki effektivnosti predpriyatiy* [Comparative analysis of current technologies of evaluation of the enterprise effectiveness] / S. A. Kostenko // *Voprosy sovremennoy nauki i praktiki. Universitet im. V. I. Vernadskogo*. – 2012. – No. 42 (4). – P. 241–248; [Electronic resource]. – Access mode : <http://vernadsky.tstu.ru/pdf/2012/06/38.pdf>. – Title from the screen. 6. Nedosekin A. O. *Metodologicheskie osnovy modelirovaniya finansovoy deyatelnosti s ispolzovaniem nechetko mnozhestvennykh opisaniy* [Methodological bases of modelling financial activity by using fuzzy set descriptions] : dis. dokt. ekon. nauk : spets. 08.00.13 – "Matematicheskie i instrumentalnye metody ekonomiki" / A. O. Nedosekin ; Sankt-Peterburgskiy gosudarstvennyy universitet ekonomiki i finansov. – Sankt-Peterburg, 2003. – 280 p. ; [Electronic resource]. – Access mode : <https://docviewer.yandex.ua/?url=ya-serp%3A%2F%2Fwww.mirkin.ru%2Fdocs%2Fdoctor005.pdf&name=doctor005.pdf&c=55e6b54a06d4>. – Title from the screen. 7. Nedosekin A. O. *Prosteyshaya kompleksnaya otsenka finansovogo sostoyaniya predpriyatiya na osnove nechetko-mnozhestvennogo podkhoda* [The simplest complex assessment of the company financial condition on the basis of a fuzzy-set approach] [Electronic resource] / A. O. Nedosekin, O. B. Maksimov. – Access mode : <http://1120-bal.ru/bank/13573/index.html>. – Title from the screen. 8. Roskladka A. A. *Formuvannya nominalnykh znachen pokaznykiv protsesu v umovakh nechtiko-stokhastichnoi nevyznachenosti* [Formation of nominal values of the process indicators under fuzzy-stochastic uncertainty] / A. A. Roskladka // *Aktualni problemy ekonomiky*. – 2015. – No. 8 (170). – P. 461–466. 9. Tyapkina M. F. *Kvalimetriceskaya model otsenki investitsionnoy privlekatelnosti predpriyatiya* [A qualimetric model of the assessment of the enterprise investment appeal] / M. F. Tyapkina, E. A. Ilina // *Dostizheniya nauki i tekhniki APK*. – 2013. – No. 9. – P. 11–13. 10. Filatova T. A. *Optimizatsionno-kvalimetriceskaya model zakupok v servisnoy organizatsii* [An optimization-based qualimetric model of purchases in a service organization] / T. A. Filatova // *Problemy sovremennoy ekonomiki*. – 2012. – No. 4 (44). – P. 240–245. 11. Chernov V. H. *Metodolohiia otsiniuvannya innovatsiynoho rozvytku z vykorystanniam neuro-nechtikoho modeliuвання* [The methodology of innovation development evaluation using the neuro-fuzzy modelling] / V. H. Chernov, O. V. Dorokhov // *Ekonomika rozvytku*. – 2015. – No. 3 (75). – P. 88–95. 12. Fishbern P. *Teoriya poleznosti dlya prinyatiya resheniy* / P. Fishbern. – M. : Nauka, 1978. – 352 p.

Информация об авторе

Виниченко Елена Николаевна – канд. экон. наук, доцент кафедры учета и аудита, докторант Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля (ул. Набережная Ленина, 18, г. Днепропетровск, Украина, 49000, e-mail: helen_v@email.ua).

Информация про автора

Вініченко Олена Миколаївна – канд. экон. наук, доцент кафедры обліку і аудиту, докторант Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля (вул. Набережна Леніна, 18, м. Дніпропетровськ, Україна, 49000, e-mail: helen_v@email.ua).

Information about the author

O. Vinichenko – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Accounting and Audit, doctoral student of Alfred Nobel Dnipropetrovsk University (18 Lenin Embankment St., Dnipropetrovsk, Ukraine, 49000, e-mail: helen_v@email.ua).

Стаття надійшла до ред.
26.11.2015 р.

ЕКОНОМІКА РОЗВИТКУ

ЭКОНОМИКА РАЗВИТИЯ

ECONOMICS OF DEVELOPMENT

Поштова адреса

засновника і видавця:

61166, Україна, м. Харків, просп. Леніна, 9-А

Головний редактор **Пономаренко В. С.**

Конт. телефон: (057) 702-03-04

Заступник головного редактора **Пилипенко А. А.**

Конт. телефон: (057) 702-18-30 (дод. 3-07)

E-mail: aapil@ukr.net

Науковий редактор **Гонтарева І. В.**

Конт. телефон: (057) 702-18-34

E-mail: ed@hneu.edu.ua

Відповідальний редактор **Оленич М. М.**

Конт. телефон: (057) 702-07-38

E-mail: vydav@hneu.edu.ua

Поштова адреса

редакції:

61166, Україна, м. Харків, пров. Інженерний, 1-А, 1 під'їзд

E-mail: vydav@hneu.edu.ua

Конт. тел. (057) 702-07-28 (дод. 2-57)

Редактори: **Доценко О. Г., Зобова З. В.**

Випусковий редактор **Новицька О. С.**

Комп'ютерне верстання **Топчій М. О.**

Підп. до друку 17.12.2015 р. Формат 60 × 90 1/8. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 13,0. Обл.-вид. арк. 16,38. Зам. № 243.

Видавець і виготівник – видавництво ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Леніна, 9-А

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру

ДК № 4853 від 20.02.2015 р.